

భారతి

సాహిత్య సూచిక

జనవరి ౧౯౫౫

వెల ఒక రూపాయి

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

మార్చి 1960

సంపుటము 37 :

: సంచిక 3

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

మార్చి 1960

నవోదయం	శ్రీ బొడ్డు బాపిరాజు	
చోడిగాని కలాపము డోంబీ ఉపరూపక మే	శ్రీ మూటూరి సంగమేశము,	
	శ్రీ సాశ్వతకృష్ణమూర్తి	2
వ్యత్యాసాలు	శ్రీ కుందుర్తి	8
నాయనివారి ప్రణయసూక్తం	తా. రా.	10
సాహితీ సుగతుని స్వగతం	రామచంద్ర	15
తెనుకుచోళ భూపతులు: మట్ల సామంతులు	శ్రీ నేదము నేకటకృష్ణశర్మ	17
మిథ్యాబింబాలు	శ్రీ ఆర్. ఎం. చినంబరం	25
సిద్ధేంద్రయోగి ఎగువైదవశతాబ్దివాణి	శ్రీ శిష్టా రామకృష్ణశాస్త్రి	37
ధర్మదీక్ష	శ్రీ కొత్త న్యాయ రాయణి చౌదరి	42
శ్రీ రంగరాజు కేశవరావు	శ్రీ బి. రామరాజు	45
దాగుడు మూతలు	శ్రీ "రంగరాజ్"	52
కాళిదాస కవి: తత్త్వవిజ్ఞాన వైభవం	శ్రీ ఖండవిల్లి సూర్యనారాయణశాస్త్రి	60
ద్విపద భారతిము - సోమన గడుసుపోకడ	శ్రీ కొమ్మనమంచి జోగయ్యశర్మ	65
మిస్ శామ్తా	శ్రీ పాద లక్ష్మీనారాయణమూర్తి	72
గయశాసనం జయశాసనం కాక మరేమి?	శ్రీ నేలటూరు వేంకటరమణయ్య	73
ఉన్నవ పండిత ప్రశంస	శ్రీ రమాకాంతాచార్యులు	77
జాతీయవాదం: దుర్భ హీమ్	శ్రీ జాస్తి జగన్నాథం	80
సాలెగూడు!	శ్రీ కప్పగంతుల మల్లి కార్జునరావు	85
కలగూరగంప		97
గ్రంథసమీక్ష		99

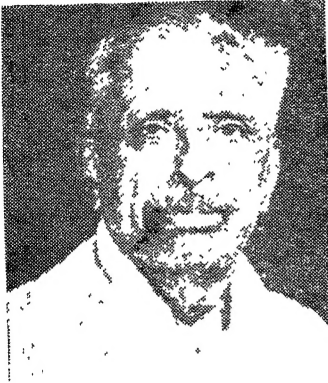
ఏప్రిల్ సంచికలో

ఆంధ్రభాషలో ఆదినాటకకర్త	శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్య	
శివతత్త్వపార ప్రయోగాలు	శ్రీ నిడదవోలు వేంకటరావు	
కాళిదాసుని తత్త్వదృష్టి	శ్రీ కొంఠూరి వీర రాఘవాచార్యులు	
శ్రీనాథుని కవితాప్రవృత్తి	శ్రీ చిలుమూరి పాపయ్యశాస్త్రి	
ప్రజాస్వామ్యంలో ప్రణాళికలు	శ్రీ బులుసు నేంకటసుబ్బారావు	
అక్షాంశసాధన	శ్రీ అరిసిరాల వేంకటనారాయణసిద్ధాంతి	
ఆచార్య కురుగంటి	శ్రీ పి. వి. హనుమంతరావు	

వారాలు

శ్రీ గాడిచర్ల హరిసర్వోత్తమరావుగారి కాలధర్మం

సుప్రసిద్ధ దేశభక్తుల శ్రీ గాడిచర్ల హరిసర్వోత్తమ రావుగారు ఫిబ్రవరి 29 వ తేదీన కన్నుమూసి పరమ పరివర్తన చెందినారు. వారి వయస్సు 77 సంవత్సరాలు. వీరు

కర్నూలు జిల్లా లో 1883 లో జన్మించారు. మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయం నుండి పరిశీలనా ఉత్తీర్ణులయ్యారు. విజ్ఞానచంద్రికా గ్రంథాలను లినిస్టాపించి సంయుక్త సంపాదకలుగా పనిచేశారు. 'సాక్షి' పత్రికను సంపాదకులుగా ఉండి, రా. ద్రోహ కరమైన వ్యాసం

వ్రాశారన్న ఆరోపించి 1961-11 మూడేళ్ళు కారాగారవాస శిక్షపొందారు. 1916 లో ఆంధ్రమహాసభ అధ్యక్షులుగా ఉన్నారు. 1920 నుండి 30 వరకు మదరాసు లెజిస్లేటివ్ కౌన్సిల్ సభ్యులు. 1936 నుంచి ఆంధ్రదేశ గ్రంథాలయాధ్యక్షులు. 1946 నుంచి దక్షిణ భారత వయోజనవిద్యా సంఘాధ్యక్షులు. తెలుగువిజ్ఞాన సర్వస్వం సంఘాధ్యక్షులు. తొలిరోజుల్లో కొంతకాలం ఆంధ్రప్రదేశ్ సంపాదకులుగాను పనిచేశారు. వారి రచనలలో అబ్రహాం లింకన్, శిలీదర్బారు, ప్రభుత్వము, చైనా జపాన్ ప్రశ్నము, గ్రీకు చరిత్ర మొదలయిన బహుళ ప్రసారం పొందాయి.

భారత-చైనా సరిహద్దులపై చర్చ

భారత చైనా సరిహద్దులను గురించిన వివాదం శాలపై చర్చనీమిమిత్తం న్యూఢిల్లీకి రమ్మని భారత ప్రధాని నెహ్రూ పంపిన ఆశ్చర్యకామి చైనా ప్రధాని చౌ ఎన్-లై ఆమోదించారు. చర్చలు ఏప్రిల్ నెల మధ్యలో జరుగుతాయి.

రాజ్యపల్లివారికి 'గానకకా ప్రపూర్ణ' విరుదు

ఫిబ్రవరి నాల్గవారంలో హైదరాబాదులో జరిగిన ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీతనాటక అకాడమీ సమా

వేశంలో శ్రీ రాజ్యపల్లి అసంతృప్త్యుగాడు "గానకకా ప్రపూర్ణ" ఓటమితో సమ్మానింపబడ్డారు. స్పీకర్ శ్రీ ఆయ్యప్పవర కాశ్యపరావుగారు శ్రీ శ్యామగారిని చందాపుష్ప తంబూలాలతో సత్కరించి శాలువ కప్పారు. శ్రీ కాశ్యపరావుగారు ఆశీర్వాదించారు. అప్పుడు శ్రీ జి. డి. రామకృష్ణరావు, శ్రీ ద్వారం వెంకటస్వామి నాయుడు మన్ననలవారు శ్రీ శ్యామగారి సంగీతకాస్త్ర పాండితీ ప్రతిభ విశేషాలనుగురించి ప్రశంసలు ప్రసంగించారు.

కేరళలో నూతనమంత్రివరం

కేరళరాష్ట్రంలో కాసనసభకు కొత్తగా జరిగిన ఎన్నికల ఫలితం భారతపాతకులకు విదితమే. ప్రజా సోషలిస్టుపార్టీ నాయకుడు శ్రీ పట్టం తానుకీ ముఖ్యమంత్రిగా పనికొందుమని తన నూతనమంత్రివరం ఫిబ్రవరి నాల్గవారంలో నిర్వహించి, నంత్రివరంలో ప్రజా సోషలిస్టుపార్టీ ప్రతిపక్షాలు ముగ్గురు, తక్కిన వారు కాంగ్రెసువారు.

కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల బడ్జెట్లు

కేంద్రప్రభుత్వం 1960-61 సంవత్సరం బడ్జెట్ను ఆదికమంత్రి శ్రీ ముగ్ధీరేశాయి ఫిబ్రవరి 29వ తేదీన పార్లమెంటులో ప్రతిపాదించారు. ఈ బడ్జెట్లో 88 కోట్ల 90 లక్షల రూపాయల లోటురాశి మృనని ఆయన అంచనా వేశారు. ఇప్పటివస్తుల ప్రకారం 896 కోట్ల 45 లక్షల రూపాయల రాబడి, 480 కోట్ల 55 లక్షలు ఖర్చు. కొత్తబడ్జెట్లో రక్షణశాఖకు 272 కోట్ల 26 లక్షల మొత్తం కేటాయింబడింది అంటే నిరుటికంటే అదనంగా 28 కోట్ల 56 లక్షలన్నమాట.

రైల్వేశాఖామంత్రి శ్రీ జగజీవన్ రామ్ ఫిబ్రవరి 17 న పార్లమెంటులో 1960-61 సంవత్సరం రైల్వే బడ్జెట్ను ప్రతిపాదించారు. ఏప్రిల్ 1 న తేదీనుంచి సరకుల రవాణాపైన, బొగ్గురవాణాపైన రూపాయికి ఐదు పయ్యూచెసల అదనపుచార్జీ విధించగలమని, ఖనిజాల ఎగుమతికి, రైల్వేతహాల శాఖపైని శాఖ వస్తువుల రవాణాకు ఈ హెచ్చింపు వర్తించని మంత్రి అన్నారు. దీనికి 14 కోట్ల అదనపు రాబడి కలుగుతుంది. ప్రయాణికుల రైల్వే మార్కెటింగ్ లేను. మొత్తం మీద 75 కోట్ల 70 లక్షల అదనపు రాబడి ఉండగలదని ఈ అంచనానుబట్టి తెలుస్తున్నది.

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం 1961-61 బడ్జెట్ను ఆదికమంత్రి శ్రీ కాసు బ్రహ్మానందరెడ్డిగారు ఫిబ్రవరి 20 వ తేదీన రాష్ట్రకాసనసభలో ప్రతిపాదించారు. ఈ బడ్జెట్లో అంచనా ప్రకారం రాబడి 821 కలక్షలు; ఖర్చు 819 కలక్షలు. అంటే 20 లక్షలు మిగులు తేలింధన్నమాట. కొత్తపన్నులేవి విధించబడలేదు.

న వో ద యం !

శ్రీ బొడ్డు బాపిరాజు

స దాఃఖత మానసంబుల
స్మృతికి వచ్చెను ప్రతాపం
పాలిమారు వనాంగణంబుల
మోగె న్నాయాన్యాయ వాదం
వినిరి విరహోక్తకర మూర్తులు
ప్రేయసీ సందేశ వార్తలు
హర్ష విభ్రమ హాసలీల
అందగించు నవోదయం !
లాన్యగాన విలాస హేలల
సందడించు మహోదయం !

శౌర్యజీవుల సార్వభౌముల
రత్న మకుటము లూడిపోయెను
దుర్మతావేళ ప్రవృత్తుల
మాల్చి శూలగ్రముల కెత్తి
న్యాయమును నెలకొల్పు కొందాం !
నిన్న బానిస నేడు బాల్ముల
పై వెలార్చెను జయసతాకం
కప్పజీవుల మేలుకోసం
కాంతివిభవుల నేలుకోసం
అరుగుదొచె మహోదయం !

నేడు జీవితపథము మృత్యువు
నీలి నీడలు కౌగిలించెను
నేడు సత్యముకొరకు సాగెను
మనిషి మనిషికి మధ్యయుద్ధం
అవనిపై భూకంప మలిగెను
అంబరమునం దగ్నిరగిలెను
పైర్య పును నం
అవనరంబు నవోదయం !

పైర్యబుల తారుణ్య రక్షకు
అనునమంబు మహోదయం !

ఈ మహోదయ మిది మదీయ
ప్రేమమధుర స్వప్న ఖండము
అవును నీకది అగ్నిగుండము
ఆ వెలుంగులు జలకమార్పును
జీవితపు నవపుష్ప వాటికి
ఓహోహో ! ఓహో !
అల్ల దే వినిపించుచున్నది
ఆశయాల వసంతగీతం
సకలమానవ సామ్యభావ
క్రాంతికై న నవోదయం !
కల నిరుద్యోగి జన విజయో
త్కాంతికై న మహోదయం !

ఈ నవోదయవేళ ఎడదల
నింపు నా వేశంపు పొంగుల
దేశమును సరిక్రొత్త రంగుల
దిద్ది తీర్చగ ప్రతి నల్పుచు
బ్రతుకు బ్రతుకున నేయివన్నెలు
పరిధించె పసిడి కలను
మేలుకొల్పుచు అమరజీవుల
వీరగాధలు జగము లెల్లా
మార్చుమోయగ ఆలపిస్తూ
నేడు మనమిక సాగి ముందుకు
నడిచిపోదాం క్రొత్త పోకడ
నవయుగశ్రీ కచభరంబును
నలుపుమీర నలంకరిస్తూ
నడచిపోదాం—నడచిపోదాం !

(ఒక కావ్యీగేయానికి అనువాదం.)

చోడిగాని కలాపము దోంబి ఉపరూపకమే

శ్రీ మూర్తి సంగమేశము, శ్రీ సాక్ష్య కృష్ణమూర్తి

భరతకృష్ణమూర్తి 'బ్రహ్మ కుటిలకం దవ్యా' త్రని ఒక వాక్య మున్నది. ఆ 'కుటిలకము' 'విదూషణ' పయోగిగా అభినవగుప్తులు వ్యాఖ్యానించివారు. అలానాడు ఆ బ్రహ్మజేవుడిచ్చిన వంకకర ఈ నాటికిని తెలుగువారివద్దనుండుటయే చోడిగాని కలాపములోని ఒక శాస్త్రీయమైన విశేషము. ఈ కలాపమునందు విదూషకుడు హాస్యమున కాలంబమై నాయకుడైనను వానిచేతిలో నిది చాల సహజమైన పరిస్థితిలో మనకు దర్శనమిచ్చును. మరియొక్కడను ఏ విదూషకుని చేతిలోను ఈ నాటికి కనిపించదు.

ఈ కలాపమునందు ఎఱుకదంపతుల ప్రణయ కలహమే వర్ణ్యమవును. చోడిగాడు నాయకుడు (సింగడు) తన్ను మరపించి ఎటో తరలిపోయిన నాయికను (సింగిని) వెదకికొనుచు పుగవ విప్రలంభము కొంత అభివ్యంజించి చివరకొమెను కలసికొని, ఆమెతో కొంత వాగ్వివాదునెఱపి ఇంటికి తీసుకొనిపోవుట— ఇందులో ఉన్న కథగాంకథ.

కూచిపూడి సంప్రదాయమువారు ప్రదర్శించెడి మూడు కలాపములలో భామాకలాపము, గొల్లకలాపము పోగా మూడవ దీ చోడిగానికలాపము. భామాకలాపము సంపాదించిన గౌరవము వస్తుదృష్టితో దీనికి రాకపోయినను గొల్లకలాపమునకేమియు తీసిపోవునదిగాదు. నాట్యసృష్టికి తక్కినరెండు నెంతయో ఇదియు సంతే. దీనికి సంబంధించిన పలువిషయములను చర్చించుటకు ముందు ఆ కథాంశముల ప్రవర్తనపద్ధతి నిందుకగచ్చవ్యాఖ్యానానికి సహితము చిత్రింపుడు.

ఈ కలాపమును ప్రదర్శించుటకుముందు పూర్వరంగమును లఘుప్రక్రియగానే నడపుదురు. మిగతరెండు కలాపములలోను పూర్వరంగము సాంగపాంగముగా విస్తరముగా నుండును. ఇందులో వేరుగా హాస్యగాడు ఉండెడు. నాయకుడే హాస్యమున కాలంబము. కనుక తాళిగార్లులో ఒకడు, రథతాళిగాడు పారి పార్శ్వకుడుగా ఉపయోగపడి కలాపములో నాయిక నాయకలకు తోడ్పడుచు, ప్రశ్నలవేసి, కథాసంధులు విడగొట్టి, సభవారి కప్రత్యక్ష ధోరణిలో పాత్రలను

కథాంశములను స్పష్టముచేయుచు, నటుల కూడా లంఘించుచు, ముందు కార్యక్రమములకు దోహదముచేయుచుండును.

ఈ కలాపముగూడ మూడు ప్రధాన ఘట్టములుగా నడచును. ప్రక్కనున్న భార్య రాత్రికి రాత్రి పారిపోగా ఆమెను వెదకికొనుచు వచ్చిన చోడిగాడు భార్యచిరహమతో విలవిలలాడుట తొలిఘట్టము. ఈ చోడిగాడే సింగడు. సింగడు:

‘వచ్చెనమ్మా చోడిగాడు

చంకలోనూ వంకకర

చేతిలోనూ చింగి జోలె...||వచ్చె||

అని ప్రావేశికి ధ్రువపాడుచు ప్రవేశించును. తెరబయలుచేగు ఈ తంతుకాగానే తన పరిస్థితిని విపులముగా వర్ణించి చెప్పెను. తాను సింగడ ననియు సింగి తన ప్రేయసి యనియు చెప్పి తాను ‘నిదురించి పరాకున పడుచునై దడవ సింగి గానరాకున్న ఉరికిక్రిపడి, దిగ్గన లేచి, దిక్కులం బెదరిచూచి, అంగనా భంగ పెడితివని గొంగలిం దులుపుచు, పెక్కుగతుల ముక్కువలు తలపోయుచు, పొక్కర దడచుచు, కేలంగోల గీలించి ఆమెను వెదకుచు వచ్చినట్లు చెప్పెను. ‘సుందరి ఎందు బోయితివే’ అని ఆమెను వెదకుటతో ఈ ఘట్టము నిజమైన ఆరంభము నందుకొనును.

సింగి కనబడదు. సింగినికి స్వగూర్తి ఎక్కువగును. ఈ పట్టున పుగవపరమైన విప్రలంభము పుష్కలముగా నభివ్యంజింపబడును. ఈ ఘట్టమున ప్రబంధ రచనలెన్నో పాడదురు. తారాకళాంక విజయము మొనలైన గ్రంథములోని పద్యములు తరచుగా వివరణను.

సింగ డడవిలో సింగిని వెదకుచు, వేటాడుచు పోవును. ఆయా మృగములు పక్షులు లభించినపుడు ఆయావాని కధిదేవతలైన దేవీదేవతలందరను సింగిని చూపుచు ప్రార్థించును. ఈ ఘట్టమున ముఖ్యముగా ఆఖేట నృత్యము ప్రదర్శింపబడును.

తర్వాత సింగడు దళావతారాలు ధరించిన ఆ వారాయణమూర్తి నే ప్రార్థించును. ఈపట్టున దళావతార

చోడిగాని కలాపము డోంబీ ఉపరూపకమే

రంభినయము జరుగును. ఇది బహుశః కూచిపూడివారు కావలెనని కూర్చుకొన్న ఘట్టము కావచ్చును.

అపైన రామాయణ గాథ అంతయు స్మరించి శ్రీరామునే నేడుకొనును. ఈ సెవముతో రామాయణ గాథ నభినయింతురు. ఇదిగూడ పదాభినయము ప్రధానముగా నున్న ఘట్టమే. కాని కొండటి ఘట్టము నభినయింపదు. మఱికొండ టింకేమియో, కాలక్షేపమునకు, కథాగేయములు పాడి అభినయింతురు. సింగడు పిదప చంద్రోపాలంభ వాడులన్నియు సక్రమముగా చేయును. చివరకు స్యూరార్తిచే తూలిపోవును. దీనితో మొదటి ప్రధానఘట్టము ముగిసిపోవును.

సింగడు తూలిపోయినపిదప సింగి ప్రవేశించును. 'ఎఱుకొ' ఎఱుక' అని ప్రావేశికి ప్రసంగపాడి తెరబడులు దేరును. ఈ తెర బడులు దేరు తంతు భామాకలాపములో వలెగాక చాల సంక్షేపముగా జరుపుదురు. రెండవ ముఖ్యఘట్ట మిక్కడనుండి యారంభ మగును. సింగి పారి పార్శ్వపున ప్రశ్నించు సమాధామునగా తన కులగోత్రములు, వృత్తి, విద్యావిలాసములు, వన్నె చిన్నెలు, అన్నియు నేకరపు చెబును. సింగని వర్ణించును. ఇంతలో సింగడు తిరిగి ప్రవేశించును. సింగిని చూచి పట్టరాని సంతోషము కలిగినను అది బహుబుడసీయక పొడవము నెఱుపి పరువు నిలబెట్టుకొనుట కన్నట్లు ఆమెతో వాగ్వాదమునకు దిగును. ఈ సతీపతుల సంవాదము సీవజాతి నాయుకొ నాయకుల ప్రణయకలహ ముగుటకులన కొంత విరసముగాయిండును. ఇది భామా:లాపమున గానుపించు 'ఉక్తప్రశ్నోక్త' మను లాస్యాంగమే కాని ఇందు ఇద్దరు సవతులకు బగులుగా ఆటముగలే వాదించుకొందురు. ఆ వారి సంవాదభోంజి కొన్నిచోట్ల సరసమైన ఆటవెలగులుగ కందాలుగా సాగును చూడుడు :

చోడిగాని : "మనసురాక పాతె మును పెంగనె సింగి అనుములంటినోరు ఆగలించి

కల్లెనుంటి బిగ్గ కరనియు బట్టి తే
కొరడ దెబ్బలనుచు ఎఱుగనటవె.

సింగి : కొరడ దెబ్బలనుచు మఱిమఱి బసీకేవు
తరముగాను నాదు దరికి రాకు
మురువు గరువులేని పురుషత్వమేనీ
సరసమెల్ల నాకు చాలు పొర.

చోడిగాని : చూలమెఱుగ కీవు చాలని బల్కేన
దెల సింగి నీకు నోలిగట్టి

పాలినారు నన్ను గేలి పెట్టినగాని
పాల పాపననుచు బలుక లేదె.

దండిగాను కుడిపె పెండొన్నయు నీని
వండి వండి కూడు వార్చులేదె?

కొండమీద సింగ డుండునో యని
పల్కు నట్టిసింగి నీను గట్టులేదె?

సింగి : గుట్టుగాక పోతె నట్లన నడవిలో
కొట్టవచ్చివట్టి నూము నీది.

వట్టివంటలే, వద్ద నిన్నొల్లను
బుట్టతోడు నమ్ము పొమ్ము సింగ!

చోడిగాని : సింగి ననుజూచితె, నే
నంగజాడను రూపురేఖలంగును మును నా
సంగతి నీ విటులై తిగు
గంగను న్యాయంబుగాను గట్టిగ సింగి!

సింగి : చేకురలే నుండు మీసాలు, చీషికళ్లు
చింకి తలకడ, గొంగళి వంక బెట్టి
కప్పపొక్కిడి పొగసిద్ది వొప్పజూచి
నయమె నీ న్నంగజాడవన్న నర్సరట!

ఈ పద్యములలో అవశేష్య గుఱముడుబయ్యేగాక కందమున వలె నే కొన్నిట ప్రాస నిర్వహింపబడుట గూడ గమనింప దగినది. ఈవిధముగా సంవాదము జరిగిన వెనుక సింగి పోయిపోక దీరుట, చాత్తు కుడిది సింగియు సింగడు నింటికి సోపుటతో మూడవ ప్రధానఘట్టము నడచికథ ముగిశాంతిమగును.

వి శేష ము లు

ఈ కలాపమును రాత్రి నాలుగు జాములును ఆగుదురు. నాయకుడే హాస్యమున కొలంబనము. రసాభాస శృంగారము, ప్రణయకలహ ఘట్టములు ముఖ్యములు. కథ వియోగముతో ప్రారంభమై సంయోగముతో ముగియును. ఈ కలాపము చూడగా మిగిలిన కొరవంజి రననలలో కనిపించు ఎఱుకదంపతుల సంవాదమే అవతారనాట్యము, రామాయణము, ఆఖేట నృత్యములుగా పెంపైనదని తోచును. ఇందులో జక్కిణీచిందు వగైరారితేవనాట్యములును ఆయా సందర్భములలో ప్రదర్శింపబడును. చెంచుదంపతుల నృత్యము కొంత ఉద్దతముగా సాగును. చోడిగాని చేతిలోని వంకకర్ర బ్రహ్మాదేవుడిచ్చిన వంకకర్రయని తొలుతనే మనవి చేసితిమి. కాదంటే, వంకకర్ర మరల బొమ్మలాట వారిలో 'నాయకుని' వద్ద మాత్రమే మనకు కనబడును

గాని విదూషకుని చేతిలో మాత్రమే క్షణము గాని పడు.

నృత్యము

భామాకలాపము వలెనే చోడిగాని కలాపము గూడ నృత్యరూపకము. నృత్యమున కిందులూను చోటు లేదు. నాయక ఖండిత యగుట వలనకు ప్రియసాన్ని హిత్యముండుటవలనను, జ్యోతిష్కర్త చింతావిచయములు నిరూపించు నాట్యము గనుకను నృత్యము వ్యక్తిమైనది. కాగా అంగ నివృత్తిలోను, వర్ణనివృత్తిలోను, సతీ పతులలో మదనాంకురమైనపిదపను కొంత నృత్యము ప్రదర్శింపబడును. ఇది ఉద్ధృత లాస్యకోటికి చెందును. సందర్భానుసారముగానప్పు ప్రత్యేక నృత్యములనో ఉండును.

హాస్యము

సాధారణముగా నీ కలాపములలో మాత్ర ధారణ విదూషకుని కలాపములందు కనబడు హాస్యము పాండిత్యము, ప్రతిభ అనువానితో పుట్టి వచ్చునది. ఇందు తాత్కాలికమైన ప్రజ్ఞ విశృంభితముగా గన బడును. రంగములనడుచు కథాంశముల నడుచునే గానిండు) హాస్యగాడు చెప్పెడి జాత్యయులు అసభ్యముగా నుండునప్పుడు, కాని కలాపమున పాత్ర గతమైన హాస్యము మాత్రము ఆ స్థాయికి దిగజారివదికొనే గాదు. ప్రేక్షకుల అభిరుచిని అలరించుట కొఱకు కొంత శిగునుట్టుములో హాస్యము. ప్రదర్శించినను అవైయత్తిక మేగాని సార్వత్రిక మన పిలులేదు. భామాకలాపమునందును, గొల్లకలాపమునందును కావలసినంత హాస్యము, సభ్యముగూడ నున్నది. కాని చోడిగాని కలాపమున నాయకుడే హాస్యమునకు మారాకు. ఇది ముఖ్యముగా కథాగతమైన, వస్తుగతమైన, సన్నివేశ గతమైన హాస్యము. రసాభాస శృంగారమువలన కలుగు హాస్యము మొరటుగా నుండునట్లరలేదు. చెప్పవచ్చిన దేవునగా చోడిగాని కలాపముననే గాని తక్కిన కలాపములలోను వస్తుగతమైన హాస్యము సంస్కరణకు లొంగి క్కగా తేటగా తీరిరాగదని మాత్రమే. ఇంతకును హాస్యము కొరకై ప్రయోగించు హాస్యము అంతమేలుగా నుండును, ప్రకారంతరముగా శృంగారము రసాభాసయగుటవలన కలిగినదో, సన్నివేశ దనితమైనదో అయినచో తేటగానుండి మనస్సు నలంబును.

గ్రంథము

చోడిగాని కలాపమునకు సంబంధించిన గ్రంథమును గూర్చి తడవులకుముందు తత్సన్మతచనలగూర్చి యిందుక చెప్పవలసియున్నది. చెంచునాటకము, ఎఱుకలకథ, ఎర్రగొల్లల భాగవతము, మొదలైనవాని కన్నిటికిని మూలముగా చెంచులక్ష్మీ - నృసింహుల ప్రణయ గాథయే చోడిగాని కలాపమునకును ఆధార భూమి. ముందు చెప్పినవానిలో లక్ష్మీనృసింహుల వివాహమునకుబదులు ఎఱుకదంపతుల ప్రణయఃలహమో, మానకూ కర్ణాటకముగా నుండును. ఎన్నో కొరవంజిరచనల కీర్తి ప్రణయకలహమే ముఖ్యగస్తువు. కొన్నింటిలో కథ పారాజితముగా నారంభించినను కొరవంజి (ఎఱుకత) పాత్ర ప్రవేశించిననాది కథ ఎఱుకలకథగానే పరిణమించి కొరవంజి కొరవనామ కుల (సింగి సింగళ్య) కలయకతో మంగళాంత మగును. తొలుత ప్రారంభించిన కథకూడా చివరకు విస్తృత ముంటున్నా లేక యథాభాషముగా 2. కటిరెండు మాటలలో ముగింపుకు వచ్చుటయో జరగును. మరికొన్ని రచనలలో నాయకుడే కొరవంజివేషమున నాయక వర్ధకుపాయి సోద (గడ్డ) చెప్ప నెపముతో కొంత ప్రదర్శన ప్రణయము నెఱుపుటయు కద్దు. రామనాటకమున రాయుడు ఎఱుకత వేషమున సీతకు నాడెచ్చి బోయినట్లు కల్పన యున్నదన్నచో ఈ పద్ధతిగల ప్రాయర్యమెట్టిదో ఊహింపవచ్చును. ఆయా రచనల కన్నిటికిని మూలము మొదలుచెప్పిన చెంచులక్ష్మీ నృసింహుల వివాహ గాథయే అది తెలుగులో గూడా చల మాహాత్మ్యమునకేర క్రి. శ. 1400 ప్రాంతమున ఓబరుమంత్రిత యక్షగానముగా వ్రాయబడినది. దొరికినంతవరకు దాక్షిణాత్యభాషలలో ఇదే ఇప్పటికి కొరవంజిలలో ప్రాచీనకృతి యని చెప్పవచ్చును. తక్కినవి దీని కనుకరణములు, విస్తరములు మాత్రమే.

మన ఈ చోడిగాని కలాపమునకు ఎఱుకలకథ అనికూడాపేరు. తంజావూరు సరస్వతీనాథులైబ్రరరీలో పారిజాతములకట్టలో చెంగల్యరాజుడు వ్రాసినట్లు 'ఎఱుకత కథ' అను పేరుతో ఒక రచన ఉన్నది. దాని ప్రారంభమున సరస్వతి ఎఱుకత వేషమున వచ్చినట్లు వ్రాయబడినది. కాని అది ప్రయోగమున కొన్నింపదు. తక్కిన తంతులో అంత భేషములేదేమో పరిశీలనవిధగాని చెప్పట కద్దము. మఱి, మేముచూచి

చోడిగాని కలాపము చోంబీ ఉపరూపకమే

నది అరవెల్లి వేంకటార్జును వ్రాసిన గ్రంథము అది సిరిపురము నల్లభిరాయలకృతితో నున్నది. దొరికిన కలాపగ్రంథములు వేరువేరురచయితః, ఆశ్రయదాతల ముద్రలతో నున్నవి. ఈ కలాపమును వ్రాసినవారిలో చెంగలరాయలకవి, అరవెల్లి వేంకటార్జును, వంకాయల బలరామభుక్త, గొడవర్తి జగన్నాథము చెందెగువారి రచనలు ప్రసిద్ధములు. అన్నింటిలోను కొన్ని సంపుటలు యథాతథముగా నొరలుచుండును. కనుక, వీలన్నిటికి మూలమైన రచన ఎవరో ఒకటి ఉండినదనియు దానికి పరిచయముగా, చేట్టులు మాత్రమే వీరిందగు చేసియుండురనియు నూహింపవచ్చును. కాక, కలాపము లన్నియు సంకలన గ్రంథములే. ఈ చోడిగాని కలాపమున తారాళికాంక విషయది ప్రబంధములలోని పద్యాలు ఎన్నో ఆయా సందర్భము రలో జోడింపబడునని కొంతమంది మనవిచేసితిమి.

షిద్ధక—చోంబీ

ఇక ఈ కలాపముగూడ భామాకలాపము శ్రీగదిత మైరట్లు, గొడవర్తి కలాపము భాణిక అయినట్లు ఉపరూపకములతో వ్రాసినట్లు చెందునుట తథ్యము. కాని ఇదే యుపరూపక మన్నపుడు మాత్రము కొంతదర్ప రాశి తప్పదు. దీనిని సరించి అలోచించుచువుడు ఇందులో నాయక నాయకుల పేర్లనుబట్టి మేము తొలుత 'సింగము' లేదా 'షిద్ధక' మని అనునానించితిమి. అది కొంత వరకు సరిపడునుగూడ.

“సఖ్యః సమక్షం భర్తృ ర్య గుద్ధతం వృత్తి ముద్యతే, మస్యైవంతు క్వచిద్ధూర్తచరితం షిద్ధక స్తు సః” అని అభినవభారతి— ఈ లక్షణము చోడిగాని కలాపమున కన్వయించుటలో చిక్కు లేదు. కాని వేరు ఆటంకముగూడ నున్నది. ఈ కలాపమున సింగి సింగని గూర్చి చేయు వర్ణననుబట్టి ఇది భాణ మని గూడ ననవచ్చును. చెందురాలు స్వసింహుని సామాన్యత్యములు వర్ణించుపట్టుఁ చెప్పెను.

“స్వసింహ నూక రాదినాం వర్తనా జల్పయే ద్యతః, సర్వతేన భాణః స్వా గుద్ధతాంగ ప్రసర్తితః.” అనున దిందుల కాపుగా నిలువలను. ఈ యన కాళము నాక్షేపముగా బరిగణింపక పోయినను అలంకారికల కొన్ని పరిగణనలే షిద్ధక మనుటకు అడ్డువచ్చుచున్నవి. ‘షిద్ధకము’ను భరితకోశము ‘శిబ్బక’మని వ్యుత్పహరించుచున్నది. అందు నాలుగం ముఖ, ఇరుకని యేడంగములు నుండవలెనని వ్రాసినారు. ఇంక నివ

న్నియు ‘ఉల్లాప్య’మున నుండునని కారదా తనయుడు భావప్రకాశనమున వ్రాసినాడు. సాహిత్య దర్పణము లోని శిబ్బక ఉల్లాప్యముల లక్షణము లట్లుంకించి వాని ప్రసక్తి తీర్చి వేయుచుము.

“శిబ్బకమున నాలుగంగములు, నాలుగు వృత్తులు, శాంతకోష్యములు తప్ప కడమరసములు. నాయకుడు బ్రాహ్మణుడు. ఇందు శ్మశానాః వర్ణన ముండును. ఉప నాయకుడు తిక్కనవాడు. ని కిరుందియే డంగములు కలుగును. అవియేవః ఆశెన తర్కము, సంజేహము, తాపము, ఉద్వేగము, ప్రసక్తి, ప్రయత్నము గ్రంథ నము, ఉత్కంఠ, అంహిత, ప్రతిపత్తి, నిలాసము, ఆలస్యము, వామత్వము ప్రహర్షము, అశ్మిలము, మూఢత, సాననాసుగము, ఉచ్ఛ్వాసము, విస్మయము, ప్రాప్తి, లోభము, విప్ర్యతి, సంశేటము, విశారదత్వము, ప్రహంసము, చమత్కృతి అన నవి. స్వప్నములుగావున వీరికి లక్షణము చెప్పలేను.”¹

చోడిగాని కలాపమున నాయకుడు బ్రాహ్మణుడుగాడు. ఉపనాయకుడు లేడు. రసము రసాభాస మూలమైన హాస్యము—శ్మశానాది వర్ణనము లేదు. ఈ శిబ్బక లక్షణము కుదురదనుట కిది చాలాను.

ఇంక ‘ఉల్లాప్య’ లక్షణములున్నది. ‘ఉల్లాప్య’ మన నాయకుడు ఉదాత్తుడు. వృత్తియు కివ్యయు, అంకము ఒకలే. శిబ్బకముయొక్క అంకములును హాస్య శృంగార కరుణరసములును ఒక్కను. కొంతమంతఃబున ఉల్లాప్యము పెక్కుయంధముతో నొప్పను; అస్రగీత ముచే మనోహరమగును; అందునాయకలు నలువుర; అంకములు మూడుండును.”²

ఉదాత్తనాయకుడు, దివ్యవృత్తియు—ఇందిరి మతభేదము చోడిగాని కలాపమునకు దీని ప్రసక్తిని తొలగించుచున్నది.

ఇంతకును ‘షిద్ధక’ శిబ్బమునకు విటండని యర్థము. సింగడు కోడెకాడని యగుట తరున్నను రూపక సామాన్యమైన లక్షణము నొక ప్రత్యేక పాత్రతో, కలాపమునకో పరిమితముగా చేయుట భావ్యముగా తోచదు. అచాన్య హేమచంద్రుడు ‘చోంబికా, భాణ, ప్రస్తాన, భాణికా, సింగిక, రామాక్షిడ, హల్లీనక, శ్రీగదిత, రాసక, గోష్ఠీ ప్రభృతీని గేయాని’ అనుచు, ‘పదార్థాభి నయ ప్రధానాని స్వభావాని చోంబికా దీని గేయాని

¹ వేదమువారి అనువాదము.

² వేదమువారి అనువాదము.

యావత్కాణి చిరంతనై రుక్మాని యనుటచేత దీనిని 'పయర్థాభినయ ప్రధానమైన నృత్యభేదముగా పరిగణించి యూరకుండుట సులభమే. మరియు కారదాతన యుడుకూడ భావప్రకాశమున నృత్యభేద వివరణాధ్యయనమున ఈ యుపరూపకములగుర్చి నిర్వించినాడు. ఆయన వ్రాసిన

'అంగై రుపాంగైః ప్రత్యంగైః
గీత మాత్రానామిభిః,

పదార్థాభినయో నృత్యం
డోంబీ శ్రీగదితాదినః."

అనుదానినిగూడ స్మరింపవచ్చును. అది యట్లుండగా "ఛన్నానురాగ గర్భాభిరుక్తిభిర్యతి భూపతేః, ఆవర్ణ్యతే నునః సాతు మపుణా డోంబికామతా." అని అభినవ భారతి చెప్పుచున్నది. 'ఛన్నానురాగ గర్భాభిరుక్తి' ప్రధానముగా పాటించినచో చోడిగానిఃలాపము 'డోంబి' అగును. పై లక్షణమువలన కొరవంజి నాట్యము భూపతుల మెప్పించి కులకు దర్పాదు నృత్యములలో నొకటిగా కన్పించినను, కథాత్రముగా తన ప్రియుని మెప్పించి కులకుల ప్రకారాంతరమున భావ్యమే ననిపించును. ఆ పక్షమున సింగి నాట్యము డోంబికా నృత్యమే అగును. ఇంతకును అదంతయు ప్రణయ కలహమే గనుక ఛన్నానురాగము పుష్కలముగా నున్నది. మరియు డోంబి-డోంబి శబ్దములకు నీదకంజుని మాత్రమే అర్థము. ఆ యర్థమే చోడిగాని కలాపమున నాయుకొ నాయకులకు సరిపోవుచున్నది. సింగక నామాచిత్యము కుదిరినను పిదగ నామాచిత్యము కుదురక పోవుటచేతను, లక్షణమున పట్టిన దానికంటె పట్టినది యెక్కువగుటచేతను డోంబికా లక్షణమునుబట్టి నామాచిత్యము, ఛన్నానురాగము, పదార్థాభినయ ప్రాధాన్యమునకు ముప్పులేక పోవుట అనుకారణములచే ఇది డోంబిక యనియే మాయభిప్రాయము. కానినా డిని సింగిక, డోంబికా లక్షణములు చేరిన మిశ్రితచన అనుకొనవలసియుండును.

ఈ డోంబికా భాణిలకు సారూప్య మెంతైన నున్నది. కారదాతనయుడు భావప్రకాశములలో నిట్లు చెప్పినాడు.

'డోంబ్యేవ భాణికోదాత్తి నాయు కై కాంకభూషితా,
కైశీ భారతీ ప్రాయా వింశ్యంగర మేగురా
శ్లక్ష్య నేదభ్యభాక్ మంవోత్సహే పుగవ నాయకా,
అంగాని తస్యా స్సప్త స్తుఃకమదతా యథాకృతా.

డోంబిక భాణికా ప్రాయమునకున్నపుడు అందలి భేదాలుకూడ గమనించవలసి వచ్చును అదా! అది శుద్ధ సంక్షిప్త మిశ్రములని మూడు విధములు. మరల ప్రస్తావనలకును నవి ఉద్ధృత, లలిత, లలితోద్ధృతములని మువ్విధము. మన చోడిగానికలాపము లలితోద్ధృతకక్ష్యకు చెందినది. కారదాతనయుడు డోంబీ భాణిభాణికాదుల కన్నింటి కిని గలిపి అంగము లిట్లు దాహరణపూర్వకముగా చెప్పినాడు:

'ఉత్కంఠా మానవస్యాపి తత్ప్రకేయ మితీర్యతే,
అనహితిం తదేవ స్యా ద్యత్పాణి ర్న నివారితః.

ఇత్యాది (శ్రీ) ప్రణయకోపాచ్ఛాసనం త ద్విభావ్యతే స ప్రయత్నై ర్నిగద్యస్య దగ్ధనే చిత్తలేఖితా. దంపత్యో ర్యోగసంపర్కప్రాప్తాశింసంభవేత్, యథాకులేన కాంత్యాచ నయసిత్యాది కథ్యతే.

విత్కిః కాన్విదిత్యాది దుష్ప్రతీతచనం యథా, కి మేషా కాముది కిం వా లావణ్యసరసీ సఖే.

ఇత్యాది రామరాధాయాం సంశయః కృష్ణభాషితే, విశేషానుశయోక్తే య స్సంతాప ఇతి కథ్యతే.

తం వినా కై కయాపుత్ర మితి రామేన భాషితమ్, ఉన్యగో హా హతి స్మృతి కపింజలవచో యథా.

మాధ్యం సరియ మిత్యాది శు దత్తేనాపి భాషితమ్, అంగాని చందనాంబోధిః సింహేత్యాదివచో యథా.

వై కర్ణ్యంయనోన్మోక్షానాంతరాపద్యముదాహృతం త ద్దృశ్యతే పరీవార ప్రార్థనాభిః క్రియా స్మృతి.

మనసశ్చింతనం పోకాండ్లొనా కామతోభవేత్, అకామాపః తేనైవ సాధోరిత్యాది నోన్యతే.

యథా వామేన నానిర మిత్యాద్యనంతి స్పృశతా, యదైవ కులపత్యంకే దార్ద్రండాః క్షృతి చిన్మయః.

ప్రాజై ప్రభాభి రిత్యాది యద్యవ స్సానసంభవేత్, ఆస్వాసనం విశ్వాపస్య యత్ని ఉచ్ఛాప్తవ తారితః.

ప్రీతిర్నాను సదస్యానా మిత్యాది వచనం యథా, క్రూరక్రమ కృత తాపః శుశురారస్య నిస్తుః.

యస్య హింస ఇన్యైర్గో గాహా శ్చంద్రకలాదిగత్, నథా సీతాప తిత్రాసే త్యాదావపి చ దృశ్యతే.

శూన్యతావిస్మృతిస్సర్వకర్మాణాంసర్వదా స్మృతా మానవస్య పరిచ్ఛిన్నాతీః ఇత్యైతా ద్దృశ్యతే.

ప్రలోభనం కుణాఖ్యాపూర్వ మిష్టార్థ లంఘనమ్, విజిత్య పృథివీం సర్వ మిత్యాదా త ద్విలాక్యతే.

చోడిగాని కలాపము దోంబి ఉపరూపకమే

నాట్యం స్వపాదాత్కర్త వేశస్య పతిపాదనమ్,
తద్రామోఽచం యదిత్యాది మహానాటక కల్పితమ్
ఇంత చాలును. ఇట్లే సంఘేటము. ఆశ్వాసము, ప్రమాదము, ప్రమాదము, యుక్తి, ప్రశోచన, ప్రశాంతి అను వానిని గూడ చెప్పి చివరకు

‘ఆనువంగిః మేలేహం లక్షణం తత్ర దర్శితమ్,
దోంబీ శ్రిద్దితిం భాణో భాణీ ప్రథమా రాసకాః.

కావ్యంచ సప్త నృత్యస్య భేదాః శ్రిద్దితీ భాణవత్,
ఇత్యాహుః కేచిదన్యే తాన్ రాసన్మృత్యుత్పత్తికాన్వితుః
అని అధికారనూత్రిముంగిటిది వ్రాసినాడు. ఇవన్నియు ఆయా ప్రాంతములకుందిన నీటియ న్మృత్యుములను పోయెను వనబడెదనీ
‘శృత్యప్రాధాన్యతో నాట్యప్రయోగో రూపకాదిభ్యః,
ప్రయోగ స్తోటకాదీనాం నృత్యప్రాధాన్యతో భవేత్.
ఉభయత్ర ప్రయోగ కన్యం దేశేరితియంతం నతైః,
విశేషత స్తోటకాది దేశేరితియ దుష్యతే.
దేశభాషాక్రియాయుక్తం గీతే వాగ్య చ సర్వతే,
తోటకాది ప్రయోగ కన్యం నస్తేర్నాట్యవికాండైః.
దేశాన్ పృథక్ విజానీయాన్మట స్తద్దితి విత్తియే.’
అనిచెప్పి ఆయా దేశవిభాగాల ‘వాగ్గళి’ చెప్పబోయినాడు. ఈ ఉపరూపకముల మత మతాంతరములన్నియు పూసగ్రుచ్చినట్లుచెప్పి ఆ సునకూడ బహుళః విసిగి—

‘ఇతి నానామతేనోక్తా నృత్యభేదాః ప్రదర్శితాః,
వైకల్పికం లక్ష్య తేహం న క్వచిచ్చ సిషిధ్యతే.’

అని వీని నేషేరితో విలిచినను, ఎవరెట్లు ఆడినను అంగిః రిః పనలసినదేకాని నిరాసరించుట కునికిరాదనియు, వాడుకలో లేదనియు నన్నట్లుగా ననెను.

ఈ ఉపరూపకముల లక్షణములను శాస్త్రకారులే సరిగా చెప్పలేదు. ఇవన్నియు నానాటి జానపద్య నాట్యము లగుటచేత వీనికి సంస్కృతభాషలో లక్ష్యములు కొరచెను ఇంచుమించు మృగ్యములే నవి. ఆలంకారములు చెప్పిన లక్ష్యములుకూడ ఇప్పుడు దొరుకవు. అవి మూలమున నేభాషలోనివాహుడ మనకు తెలియదు. ప్రాదేశికముగానుండిన ప్రయోగ భేదములనుబట్టి లక్ష్యకర్తలు యే ఒకటి రెండుమాటలతోనో తమపని ముగిసిన దనిపించుకొన్నారు. అది కారణముగా ఒకే ఉపరూపకమునకు వేరు వేరు లక్ష్యములు వేరువేరు విధాల లక్షణములు చెప్పిన పట్టున్నవి. రాసక, నాట్యరాసక లక్షణములు చూచినచో నీ మతాంతరములు స్పష్టమగును.

ఉన్నంతలో, చోడిగాని కలాపము దోంబిక అనవచ్చుననుట మా మతము. సింగ — దోంబీ లక్షణములు కలిసిన మిశ్రచన అనుటకంటె దోంబిక అనుటకే లక్షణకర్త చెప్పిన అంగముల పరిశీలన మొగ్గు చూపుననుట మాకు తోచిన మాట.

సోలిగాడు

ఈ కలాపమున సింగడు నాయకుడు. కాగా దీనికి చోడిగాని కలాపమున పేరెట్లు వచ్చినదను ప్రశ్న యొకటి పుట్టును. రాయలసీమ ప్రాంతమున ఈ చోడిగాడు సోలిగాని త్యవహరింపబడుచు. పెండ్లి పందిళ్ళలో భూనావాడు సోలిగానివలె పెండ్లికి వచ్చినాడనిగాని, సోలిగానివలె తిరుగుచున్నాడనిగాని తగచు వినబడు మాటలు. భార్య సమాతుడై రాలేదనిగాని, భార్యను వెదకుకొనుచున్నాడనిగాని, క్రమముగా నా నరసహస్యమున కర్తము. రాయలసీమలోని ఈ హాస్యప్రాచుర్యము, ఈ కథకు గల వ్యాప్తిని ప్రాచీనతను చూచించును. ఇంతకును అసలు శబ్దము సోలిగాడే. అడే చోడిగాడైనది. ఈ సోలిగాడు జాతికక్కిన మహాపురుషుడు. జాతీయముగా ఉపమాన పురుషుడైనవాడు. తమిళభాషలో ‘సోలై’ అనగా, అడవి, వనము అని అర్థములు. ‘తిరునాళిరుం జోలై’ యనగా పెరుమాళ్లుండు వనముని యర్థము. అట్లే మైసూరు కన్నడ ప్రాంతమున బళ్ళిగిరిలోని చెం సువారిని ‘సోళిగల’ని యందురు. సోలిగను, సోలిగను, సోలిగ అనునవి కన్నడమున అటవిక జాతి వాని చెప్పును. మన కలాపములోని చోడిగాడు అథవా సోలిగాడు అటవికుడు. సింగడు పేరుగూడ ఎఱుక, చెంచు, కోయ, కురవ వగైరా కొంఠజాతులగు ప్రచురము. మరి ఎర్రగొల్లలుగూడ అటవికులే— చోడిగాని కలాపమున కర్రగొల్లల భాగవతమనియు భేరు— కాగా మన సింగడు ఎర్రగొల్లల కులమునకు చెందిన సోలిగాడు. ఎర్రశబ్ద మాభీర శబ్దభేదము కావచ్చునని క్రిందటి వ్యాసమున వ్రాసితిమి. సింగని బుజ్జము మీఁ గొంగళి, చేతిలోని వంకకర్ర వాడాభీరుడనుటకు చాలును. ఎఱుకల జాతివారికి సంబంధించిన చాల రచనలకు కొరవంజాలని పేరున్నను— దీని నాపేరున వ్యవహరించుటకు వీలులేదు. ఇందు ‘బుట్ట’ మీద పట్టు పెట్టుకొనుట తప్ప నాయకతో నానుకునతో పోద చెప్పే ప్రసక్తి లేకపాలయే దీని నాభీరసంబంధియైన రచన యనుటకు కారణము. భామాకలాప గొల్లకలాపములకంటె ఈ చోడిగాని కలాపము ప్రాచీన మనవచ్చును. అథవా దీనిమూలమైనను ప్రాచీన మనక తప్పదు. సిద్ధేంద్రయోగికికూడ దీనితో సంబంధ మున్నట్లు కానరాదు.

వ్యత్యాసాలు

శ్రీ కుం దు ర్తి

నీకూ నాకూ గల మైత్రి లోకానికి తెలేకపోయిన
నీకూ నాకూ గల అంతరం
లోకానికి తెలియంది కాదు:

చెడును నీవు సహించవు; అవతారమెత్తి శిక్షిస్తావు
చెడును నేను సహిస్తాను, దానిపై జాలి వహిస్తాను
నీది హింస; నాది అహింస.

కరిస్థితుల ప్రభావంచేత పతితులైన వారినైనా
దయతలచవు నువ్వు; నేను వారికి మిత్రుణ్ణి.
నృప్తి పుట్టిన తొలిరోజుల్లో చేసుకున్న పాత నిబంధనలు
నడలించవు నువ్వు; నేను వాటికి శత్రువును.

యుగయుగాలు గడిచినా మారవు నువ్వు
నేను మార్పును కోరేవాణ్ణి
దానికోసం పోరేవాణ్ణి.

పాపపుణ్యాల త్రాసు పట్టుకుని పిసినిగొట్టు అంగడిశెట్టిలా
నీవు విలువలు తూస్తావు
నేను మనిషివైపు మొగ్గు చూపిస్తాను
అడిగిన దానికంటే అదనంగానే యిస్తాను.

కోట్లాది వర్షాల ఘోరతపస్సులకుగాని
గుండె కరిగి భక్తుణ్ణి గుర్తించవు నువ్వు
మంచి ఎక్కడ వున్నా నేను మరచుకొని గుర్తిస్తాను
అందలంమీద ఎక్కించి దాన్ని, అడివికేకిలా నర్తిస్తాను.

నీకు నాతో పని పడ్డప్పుడు కష్టాలతో నేరుగా కబురు చేస్తావు;
దేవతలకు రానే దూషణ లేఖలమీద
చిరునామాలు స్పష్టంగా రాయను
ఎవరికి చేరినా యిష్టమే నాకు!

నీకు దర్శింపమీద కోపం; నాకు వారు పరమావులు
కష్టజీవులు పట్టరు నీకు; నాకు వారు పరమాత్ములు

వ్యత్యాసాలు

ఎక్కడా నీడలేక తాటి చెట్టుక్రింద తలదాచుకుంటే
అపనిదల కల్లుకుండల్ని అంటగడతావు నా మెడకు!
నీ స్వభావము క్రొత్తా నాకు?
ఈ లేఖలో నిందించటానికి!

తను తప్పుచేస్తూ 'శివ శివా' అని
నా కండ్లమూసే యోగి-నీకు వాడు మహాభక్తుడు!
నేను వాణ్ని సహించను.

టిండిలేని చాళ్ళకు తృప్తి విషం పెట్టటానికి
ఒకపూట ఉపవాసం చేసే భోగి—
నీకు వాడు మహాఆత్ముడు! నేను వాణ్ని సహించను.

ఇంట్లో జరిగే యిబ్బంది ప్రతిదాని వెనకాల
నీ రహస్య వాస్తవ కనిపిస్తుంది
సంచకల సవిత్ర పథగామివై స్వర్గం తోలికే నేను రాను.

పాపలా కొబ్బరికాయ మొదలు
ఏది వీలైతే బంగారందాకా
ప్రతిదానికి మెచ్చి, భక్తులకు వరాలిచ్చి
నీవు దైవపదవి కరుణయోగ పరుస్తావు!
ప్రతిఫల మాశించకుండా
ప్రజలకు ధర్మభోధలు చేసి
ఏని ముగిసిన మహాక్షణమే—మనుష్య
పదవినుండి దిగిపోతాను నేను.

పూలనోటవంటి స్వర్గంలో
పాలమీగడలాంటి మనసుల్ని పరిశీలిస్తావు నువ్వు
పాముల్లాంటి మనుషుల్లో మణులకై గాలిస్తాను నేను.

నీవు అకాశగంగ క్రింది మాగాణి భూముల ఆసామివి
నేను భూలోకపు ఉపరక్షేత్రాల పండిస్తాను.
చాలకడలి నీ గీము; పడకేమో పాము
త్రాగటానికి దరిజేరితే విషంపోసి పంపటానికా?
మాతృభావ నా యిల్లు; తెనుగుకవిత ఎన్నీటిజల్లు
ఆశ్రయించిన రసజ్వలకు అమృతభాండ మందిస్తాను.

(“భగవంతునికి అహిరంగ లేఖ” నుండి)

నాయనివారి ప్రణయసూక్తం

డా. రా.

సాహిత్యం సంఘానికి ప్రతిరూపమే గనుక దేశ కాలానుగుణంగా మారడం సహజం. ఆనన్య సంస్కృతుల వెల్లువలు మంచెత్తినప్పుడెల్లా సంఘం, తదాత్మికమైన సాహిత్యం చూరకులు తోడుగుతూనే ఉంటాయి. తెలుగు సాహిత్యంలో ఈవిధంగా తోడిగిన మరాఠీ సవ్యకవిత - కల్పనిక కవిత.

ఆధునిక పాశ్చాత్య శతాబ్దంలో మునుగుల సన్నిహిత్యం మున్నూలేండ్ల. బుడతతీయలు ముందుగా మన దేశానికి వచ్చినా, ఒకానొకరు వారిని అనుసరించినా, పిదప పరాసులు పరువమై చనుదొచినా, హెచ్చుగా సంబంధం చును కలిగింది అంగీకారంతోనే. మరణశిక్ష వారి పరిపాదకు పునది విద్యా విధానం. మెకాతే మాటలే నీనికి నిదర్శనం. ఇంగ్లీషు విద్య దేశంలో బాగా పాగుకొని, బలీసి ఇంగ్లండు భారత శతాబ్దపు రాకపోకలెక్కువై, సంస్కృతి సంబంధం పెగిలు పెగిలు మన ప్రాంతీయ భావల్లోనూ, భావనా పద్ధతిలోనూ, కళ్ళలోనూ అంగీకారం ప్రభావం—పాశ్చాత్య ప్రభావం—ప్రతిభాసించింది; ఇటీవల ఇది తెనుగు కవిత్వంలో ప్రస్ఫుటమైందిని సప్తతీపున.

ఈ ప్రభావంవల్లనే—శృంగారం కేవలం కాదు క్రీడగానూ, స్త్రీ వలపుల అచ్చులో బాసిన కులుకు మిటారి బొమ్మగానూ సాహిత్యంలోనుంచి స్త్రీని ఉదాత్త మహిళగానూ, శృంగారాన్ని సముదాత్త ప్రేమగానూ అంగీంచే సాహిత్యకాఖ చిగిర్చింది.

వస్తు ప్రధానమైన కవిత్వంలో మొరపుల లాంటి ప్రత్యేక కవితా రామణీయ స్ఫూర్తక భావాలి చెదరుగా మాటమే కనిపించేది. పరిపూర్ణంగా వుండిన ఒక్కొక్క అతిగాత్రభావనకు కరితా రు పొన్నిచ్చే “లిరిసిజం” సాహిత్యంవరం కూడా అప్పుడే ఆకులు తొడిగింది.

కవి కేవలం దాగిఉండి ఏ నాయక నాయకుల తోనో చుట్టడించడంకాక స్వయంగా తన హృదయాన్ని విప్లవ పరివేశించుకొన్నాడన్నమాట—కూడా

అప్పుడప్పుడే ఆరంభమైంది. అతిప్రాచీన కాలంగానూ, అతిప్రాచీనకవితల్లాను ఇలాటి కృతాంతాన్నా కావ్యాలు లేకపోలేదు. కాని, ప్రబంధయుగం “నోడే రోలర్” వాటిని తయ్యార్చినవ్వలేదు. ఉత్తమోత్తమకళాఖండాలుగా జనంలో అతి ప్రచురంగా కనిపించే జావపద గీతాలకు ఆనాటి సాహిత్యం చూరరాని కంచుకోట అయింది. ఇలాటివిలో సాగిన సాహిత్య నూతన ప్రవాహంలో ఉవ్వెత్తుగా లేచిన తరగలు శ్రీకృష్ణ శాస్త్రి, శ్రీ వేంకట సత్యనారాయణశాస్త్రి, శ్రీ నాయని సుబ్బారావు, శ్రీ భనరాజు అప్పారావు, శ్రీ నందూరి సుబ్బారావుగారలు.

శ్రీకృష్ణశాస్త్రిగారి కవితాధార పూర్తిగా వైయక్తకం. వేదాల వారి సంప్రదాయానుసారి. నందూరి వారిది భావసహజం. అప్పారావుగారిది గేయభరిత. కాని అప్పారావుగారికి, నాయని వారికి భావైక్యం కనపడుతుంది. అప్పారావుగారు

“ఎద మెత్తి నాటకై

సాదనందరా, అంత

నాయనివారి ప్రణయసూక్తం

మనిగల అమామైల్లు

వదలిపోవును రా."

అంటే, నాయనివారు

"ఆ తిగిని విన్నె వలపులతోతి వెళి

కనుగొనక వట్టి దాత్త వికాసగునుడు"

"అది మొదటి కనాంతరము

నం గు జవ్వ పసవంపు చేకులన్

గడుములుగట్టు రక్షి గను

గద్దరికం గొన కూచరాగ్రం

బడుములెన్ని పొడితికొ

స్వాంతము పొద్దు వియోగ బాధ్యులం

జిగురులు గొలుపు పూవులు

భిన్న హృదంతరసీని దాచుచున్."

అంటారు, నిహంకారిత ఇద్దరికి సమానమే,

నాయనివారి "సౌభాగ్యుని ప్రణయ సూక్త" 'ప్రణయమాత్ర' నునవచ్చు. ఇది సౌభాగ్యుడు, వశ్యుల జలంబనం మాత్రమే. వారి పేర కలి తనసంగతే చెప్పినా, ఇది కేవలం ఆత్మశియకవిలే అయినా, సర్వజనీన తన సంతరించుకొన్నది. కావ్యానికి 'ఫలశ్రుతి' ఉండడం విశిష్టత. ఆధునిక భావకవులందరూ విప్రలంభ శృంగారాన్ని అభివ్యంజించినవారే. కాని ఆ వియోగనికి నిశ్చితాంతి కల్పించినవారు కాదు. "సౌభాగ్యుని ప్రణయమాత్ర"లో కవి మాత్రమే

"నీతోడ తలపాడగా శయనింపగలిగి

దేవి! నాజన్మమున్ సంగర్భించినాను

ముక్తిసీమంతిని త్రహముగవరద

హస్తవలయితుడో పరమాత్ముడోలే."

సఫలీకంబి, నాయకుని పరమాత్మతో ప్రతిస్పర్ధించి,

"అతడులేని యీ మాత్ర నిరంతరం

సాంతమయ్యెను నాజన్మ సఫలమయ్యె

ననుచు మూపున పూజోపహార సమితి

నించుకొన్నాను నీపాదద్వైరణి"

అని శ్రీ మాధవోదయం అభివ్యంజింపి. ఉర్రటపడి

"పరశశత్రుమున మేలు మరగియున్న

నాకు నీయమృతాలింగనమృతంబి

ప్రభును సంస్కృత్యెల్ల విశ్వములు తోచె

నెన్నగును లేని యొక దివ్యవృక్షేతిగి."

అని పదసవేది తాకినవానిలా, సత్యసాక్షాత్కారం పొందినవానిలా ఒకటల పులకరింపగా,

"కలసిపోయిన యాత్మలు పులకరించు

మాతః పథములుందు సంగీత మరలి

స్వాంత పీఠాశ్రుతులు గల్పి పాడుకొంగు

ఈ ఫలశ్రుతు లింక నెన్నెన్ని కావో!"

అని అనంత ఫలశ్రుతులను ఆశంకిస్తారు.

వీరి కావ్యప్రణయం భావకావ్యములు దాటినట్టిది. తనస్సులో ఆనందం అందులువారి తాండవించినట్లు ప్రణయశిఖా మాలిఃలలో తన మనసునే ఆనంద కందంగా చూస్తాడు. ఈ శిఖామాలికలు ప్రియురాలి గాలి సోకితేనే స్వాంతంలో వంటు నుండించేవి. తన శరీరం తప్తమై ప్రణయాగ్నిలో జీర్ణమైపోయినా, భౌతిక ప్రతిబంధకం లేకపోయినా, తనలోని అగ్ని ప్రేమనిని కబళిస్తుంది.

"ఎడతెరికిలేక ముండెడు నీ విశుద్ధ

నహ్ని నీ చేతి రగిలినపబడిన మొదలు

నవనవానంబకం మై నా మనము

తచ్చిఖా మాలిఃలలోన తాండవించు.

"మారుచుండును నా కేమి నీ రచించు

గాలి నుం దీ శరీర శిఖలు విని

జలగరా చ్ఛాదితమృతై స్వాంతమంగు

మారుతోద్ధూత మిది పేర్చి చుంబుచుండు.

"ఈ శరీరము తప్తమై ఈ యనంత

శిఖి శిఖా మాలికలలోన జీర్ణమనుము

భౌతికమై న్న ఈ ప్రతిబంధకము

లేక ఈ నహ్నినిన బలింబితియ."

ఈ పద్యాలలోని భావోద్వేగ నిర్విరళి, భావనా తీవ్రత ఈ ప్రణయమాత్రను 'ప్రణయ మాత్ర'మని నిర్వచించడానికి ఆలంబన మవుతున్నవి. "మాత్ర"మని వైదిక పరిభాషను వ్యవహరించడంలో తాత్పర్యం కాయక ప్రణయనిక ప్రాధాన్యం గొణమనడానికే. దీనికి వీరి రచనలోని ప్రణయమాత్రం, స్వప్న ప్రణయం, చింత, గాలిపటం, సాక్షాత్కారం, అవధి మొలయిన ఖండికల తార్కాణం.

ఉద్యమం ఉర్రటం వారుతున్నది కదక నీ, వీరి విరహంలో నాస్తకమైన వేదన కనబడుతుంది; కవిత కోసం, కాలానికత కోసం తెచ్చిపెట్టుకొన్న విరహ కాంక్ష కాదిది.

"తి నిరాశిత మింగిన హేమలము

చాదయమంగు సుధాజీవనదులు గట్టు

నే నమృతశీలంబునై గిలిచినపుడు
దేవతలకైన నేను పెట్టినది భిక్షు."

అన్నంతటి ఈవేదన అతిలోకమైనది; దివ్యమైనది;
బ్రహ్మాండసంబ్రహ్మచారిణి అయినది. ఈవేదనే కథనలే
చెప్పిన "కత్తి పడవ" అన్న ఖండిలో, చిన్న నాటి
అపహరణలో వదలిన కొయ్యతల పడవలనలే విడి
పోయిన ప్రేమికులను అనంతర వియోగావస్థలో

"కొగిత మృది యనుమున కన్న నీనుము
ఆ నీ అంతకత్తి పడవన కంతులేదు
అదబు ప్రేమ ప్రసంతి యవ్యాహతముగ
దలచుచుండట జేసి నా బ్రతుకు నీలుచు "

అని పూర్వ సృష్టతులను పిండి సమాశ్వాసింపజేస్తుంది.
మొత్తంమీద ఈ ప్రణయయాత్రలో విశ్రాంతి
తీసి గవేషించినారు. ప్రణయవిప్లవీతి మొదలు పలు దశ
లలో తమహృదయాన్ని ఉద్ధరించేసివారు. భవిష్యత్తు
ప్రేమ ప్రకృతి, నేను—నీవు, ఈపివాళిని పుట్టిన దేవ
తనో, అంతులేనియాత్ర, ఏ నాటికాంక్ష, ప్రళయ,
నా కూడుచుంటి ఖండికలలో ఈ హృదయోధారం
పొంగులు వారుతుంది. నీవు—నేను లోని

"త్రిభువనములలో రసాద్భిషకము
వెల్లి విరియింపు ప్రణయ రూపిణివి నీవు
నీ దరస్యిత శోచిక ప్రసాదకాంక్ష
కొనలు సాగిన ముగ్ధ భిక్షువుడ నేను.

"జన్మ జన్మాంతరముల న స్వాంత విధి
నీ సుధాస్వాదులజ్ఞా విలాసరేఖ
పరపి కికురించిపోయిన మెరపు లీవు
నేను నీమార్గములు చూచు నీరదుడను."

అన్న సంప్రదలు హిందీమహాకవి నూర్యకాంత త్రిపాఠీ
నిరాలా పనోహరంగా ఆలపించిన

"తుమ తుంగ హిమ లక్ష్యంగ
ఔరమైరం నందలగతి సురసరితా
తుమ విమలహృదయ ఆకాశ
ఔరమైరం కొంత కామినీ కరితా.

తుమ రఘుకుంఠ గౌరవ రామచంద్ర

మైసిత అలభ్య భక్తి."

అనే గీతికలను సృరింపజేస్తాయి. "అనురకృత్యము"
అన్న ఖండిలో అహంకారం కాకపోయినా

"ఎవ్వడే నీగళమునం దిరవుకొనగ
నేను విసరిన ప్రేమ ప్రసూనముల

నడుమ నీవు చూడగబట్టి నలిపివైచి
నీ కనులయంగు నెత్తుకొని నింపినాడు."

అని ఆశ్రాశం కనబడుతుంది. నిజమే. ప్రేమ ప్రతి
ఘటితమైనప్పుడు ఆశ్రాశయాపంహ ఆవేదన వెలు
వక తప్పజేమా! చివరకు ఈ ప్రేమ కార్తికపూర్ణమంత
ప్రసన్న చాంద్రిమయంకాగా, తుక్రవారంనాడు,

"ఆశ్రాలోక్ష జనని పాదాబ్జ సరిస
భూమి మిలితి నేత్రవై మోకగిల్లి
నీవు పూజా సుమయ్యవై నావు పూర్వను
కర్ణికామాలమున భక్తికంఠించి
అంగు పారవశ్యమున దొడిమ యూడి
నేను పూవునై పడితిని నీగుణంత "

అని ప్రేయసీతో జంటగా చేసే పూజావ్యగ్రతో
కాన్యసూక్ష్మ చేయగం భారత సంప్రదాయవిప్లవైన
నతుర్య సాధనను చూచిస్తూ ఉత్తమ పాస్కారాన్ని
వెల్లడిస్తుంది.

తక్కిన భావకవులు ప్రణయాన్ని తదికంగా
భావించినవారు. నానునివారు ప్రణయాన్ని దేని
మూర్తిలోని ఒక అంశగా, ఒకశతగా దర్శించినవారు.
అంతే, తల్లి ఉద్భవతో మృత్యుతోతని కనుగొన
డానికి బతుకుకే, తల్లి కొరకే యాత్రసాగించి,
తుమకు ప్రియురాలితోచేరి తల్లికి ననుష్కరించడమే
పరమార్థంగా చిత్రించడంతల్ల సమగ్ర దేవీమూర్తిని
మాతృభావంతో పరికించి, వికటికంగా తన ప్రియురాలి
లో ప్రణయభావాన్ని చూచారు. సాటికవులలో
కనిపించి, వీరిలో కనిపించేది రిశేష మిశే.

వీరి "మాతృగీతలు" మాతృరయోగంవల్ల వెలు
వడిన విమల జీయతాలు. వీరి నాన్నగారు వెంకటగిరి
పంథానంలో శిష్యునిగా ఉండేవారట. ఆయనంతే
అందరికీ సింహస్వప్నము. అందుకనే కవీలు
వీరికి తల్లి అంటే మక్కువ ఎక్కువ. ఆమె కాల
ధర్మం చెందినప్పుడు కలిగిన శోకవ్రాతమే ఈ గీతం.

"ఎంత దయలేని తల్లివే ఇంత జారి
యెట్టిదో యెన్న డెరుగనియట్టి కిస
కాలచక్రముకు నన్ను కట్టివైచి
ఎగిరిపోతిన శాశ్వతమృతు సుగతికి."

అన్నగీతంలోని దుఃఖవిలీతపాశాలు మనల్ని కూడా
గుండెకరించి కాలచక్రానికి కట్టివేటుతటి విన
దలత ఎగురుతున్నాయి! వీరి మాత ప్రారంభంలో

నాయనివారి ప్రణయసూక్తం

సామాన్యమతగా కొన్నిచివా, నివరకు విశ్వమతగా పరిగమించి పాతాత్మకరిస్తుంది కదీరు రామునివలె.

“అవ్యయ దహంబుగాళి! సవ్యః ప్రపన్న మధురకీర్తి! శ్రీమనృచో మాతృమూర్తి మమ్యు నీకటాక్షిమమృల మనిచి పి శి మౌనగృహ జీవియతాపథమృ.”

అనంతలో ఈ మె జగదీకమాతే! సామాన్య మానవి మాతకు మఃతానంతరూ “జీవయాత్రా పథమృ నీపిత మౌనగృహ కటాక్షిం ఎక్కడది?

“రెండు పాలిమేర లూకటైను కేళిరూద నేను నియోజియంగుం మేను ముచి నిగుంబాదును జోల పాడుదువు నీవు చిచ్చికొట్టుదు చీకటల్ విచ్చుదనుక.”

రెండు పాలిమేరలు — ధూమ్యాకాశాలు, చీకటివెలుగులు, ముఖగఃఖాలు, స్వర్గమర్గాలు, జననమరణాలు, ఇవి ఒక్కమైకేళిగా మనమతేబడిలో ఎగుండు వెట్టుకొని చీకటలు — అజ్ఞానాంకారాలు — విచ్చేయుక జోల పాడే అమృ ఎవరు? ప్రపంచంలో ఏయూనయినా మాతృకైమ పొల్ల పారని సాహిత్యముండదు. ఆ సాహిత్యంలో ఈ మాతృగీతలు మణిపూసలు; అమృతమంచి అమృతలగ్ని యమృతద్దకు, ముకుమృల మూపుటమృతద్దకు మృతయూర్ని కొనిపోయే కరుణావాహినులు.

వీరి “సా దర్శనహరి” నామసామ్యంలో శంకర చార్యుల సౌందర్యలహరిని తలపిస్తుంది. కాని స్వతంత్రరచన; ఆ గణిత రసవ్యవహార.

“ఈ సనరాశి మగ్యమున నీగతి నన్నెరుదీద బంచి దః ఖాఁలమైన నాబ్రగు కవంత మఖమృ” క్రుంగిపోవ నీ వాసలితీర వైకత వి హార సభమృల నార్దరక్షణ శ్రీ వెలయన్ దరించు చిటు

చిన్నసామ్రాజ్య పదరింతువంటికా!” లాంటి పద్యముల సజంగా శంకరుల సౌందర్యలహరిని జ్ఞాపకంచేస్తాయి; రచనారామణీయంవలెను, భావనోదాత్తతనోను. వీరు ప్రణయంగా సలువిధాలను తమ కవితలో మరిపించారు. అభినవకృష్ణలీలలో తమ పాత్రునియెడల వాత్సల్యం వెల్లిరికింది. వీరి మిత్రప్రణయం అమరలు లేది; మనస్సును కుదుర్చించేది. “ఏకతి రశ్మయిం

రేచి సమకాలమువారలు మెప్పుకేదా!” అన్న సేమ కూకవి అపవాదుకు అపవాదమైనట్టిది; ‘విశ్వనాథ వారి వక్షిపూర్తి’ అన్న ఖండిక.

“ఉదులకొనంగ సత్కృతులు ప్రస్థితి వాంఛ కవిస్య స్యకా వదన వికాస హేతుఫలు వానిని మించి నిసర్గ నిశ్రి సా మృదమతివైన నీ ప్రణయ రీతులు వనరగింను నెస్వసున్ మృగు కరుణాద్వారీతికలు నీ యెడలాతు లెంత మెత్తనో!

“కద్రూహాహిత సక్షియ్య సృత వే గప్రాధ సాహిత్య సా పరూపములు ని మహోద్ధయుత నా గ్లాంధరసుత; సత్కళా ముద్రాంశద్రవవత్కథా కథన వై పుణ్యమృ నీసామృ శ్రీ మద్రామాణ్య కవ్యకృషి ముఖ తాత్! సత్తనారాయణా!”

పీటిలో నాయనివారు తమ యెడలా ని మెత్తని లోతు లగు గుమలుకొన ముపినాగు.

మనకు నూటికేదైగా అలంకారాలున్నాయి. అంగ భాషలో ముప్పుయదాకా ‘షిగర్స్ బిఫ్ స్పీచ్’ అనే పేరలో అలంకారాలున్నాయి. కాని, అంగ కవిత్వలో భావచిత్రణం (Imagery) అనేది ఈ అలంకారాలకు సంబంధించిందే అయినా, వాటికంటే హెచ్చయినది. ఈ భావచిత్రణసామగ్రి మన రూపకావహిత్యేమో తిక్కయొక్క సృష్టా తలవంటివాటికి సన్నిహితంగా ఉంటుందనడం నిజం. కాని, ‘ఇమేజ్’ అనేది కవితలోఉంటే, దానిలో భావాద్వేగం, వైచయిత, అభిప్రాయ ప్రకాశనం, సంవిధానక్రమం ఉంటాయని పాశ్చాత్య కౌశ్యజ్ఞుల నేమట. ఈ పాశ్చాత్య భావచిత్రణ ప్రాథకం నాయనివారి రచనలో అంతో ఇంతో సడకపోతేరు.

“ఈ చలిగాలి పోసుకొని హృద్యగమమృ ప్రతిస్పనించు బాధా చికితమృదై ప్రయి దాదల వైకృతభరమృ నాదలక

మోచిన నాగుమేన్ వణకి

బోయెడు వెచ్చదనాల వెల్లి! నీ

పై చొగింత కప్పుకొని

బట్టుము నాకు కృపాపవన్నవై."

అనే సౌందర్యలహరిలోని పద్యంలో వెచ్చదనాల వెల్లి పాశ్చాత్య సంప్రదాయ మనకొంటాను. మనకు తల్లిబడి, తల్లిపంచ చల్లనిది; ఆమె ఆహ్వానితమ్యంనని. మనకు — ఉష్ణమండలంలోని మనకు — తల్లి నండి అవసరమైంది చల్లదనమే, పాశ్చాత్యులకు వెచ్చదనం.

ఒక భావం గ్రహించి, దానిపై కల్పనాపంపర సాగించడం కూడా పాశ్చాత్యులదే.

"ఆ ఎగిరివచ్చు పూర్వదిశాభిముఖము

లైన పులుకులు రెక్క లల్లగ్నంగు

మధుర కంఠస్వరమయందు మాటించు

నీ బయలుదేరు సంగతియే భరించె"

భరించు (లేక) అనేమాటపై తెనుగులో కల్పించిన పాశ్చాత్య రూపచిత్రం కాదా ఇది?

"ఈ నపు తెల్లవో తెలియ

నింతకు పూర్వము నవ్యభావములే

పూచిన తేనెలన తడిసి

బోయిన నా హృదయాంతరమునన్

నీ చిరుంపు వెన్నెలలు

నిండిన యీ పల్లవపంప మం

బా! చిగిరించు నేని చరి

తాడడనే గద నాకు నాటిన్."

నవ్యభావములే పూచిన తేనెలన తడిసిబోయిన-అనేది అంగ భాష ప్రభావ మనకచ్చు.

"మధుర వాత్సల్యనాహిని మాతృమూర్తి

నయన పథగామియో శుభోదయము మాపి

కాలపు స్తవ పుంబుల లేల వెనుక

నతునకొనిపోయినది తీయ నలవిగాక!"

పుస్తకంలోని పుటలు. అతుక్కు నిబావడం ఆత్మాధునికం

"నీకు హారతి యీయ గాంక్షించి నాకు

స్వాంతిమన పల్లెయును వలపు గప్పు

రయు వెలిగించి మాకు మార్గము గుంక

ననునిమేషము నిగాక కమృతమూర్తి"

వలచు దాతువు భావార్థమైన గొలుపునంది స్ఫురిం

చిన మనసులోని నాపనా ప్రపంచాన్ని కౌర్చి

వేశానంటారు. సూఫీలలో, ముక్త్యంగా కవీరు ఇలాటి

భావచిత్రాలు భక్తివేదాంతాలు మిళితంచేసి చెప్పడం తరచు. ఈ గీతంలోని ఉత్తరాద్ధంగాని 'మార్గశబ్దం' అనేవడం అది సాధన పరంగా అన్వయించి చెప్పవచ్చు.

"వత్సా! పాలమున నెం గంక గురుతు

కంపిం నీ వికాసిం చి కళలు గెరి

తరుణ కాద రాకొనుధారాద్య

బింబము లనంతములు లెక్క పెట్టుకొనెను."

(పాచీన సంప్రదాయపు పునాదిపై దక్కగా సాగిన ఆధునిక భావచిత్రణ పరమావధి యిది అనడం న్నా, నీవి ఇంపు సాంపులు విరచించడం ఆనందాతీత మనుకొంటాను.

వీరి "పద్యాల మజ్జిమిమి" చీల్చుకొని వస్త్రం అంతుచేసే అంతి బాధాకరంగా ఉంటుంది... కవిత్వం ఈ మనసు వరించింది: నలపులో విరహంలో, వేదనలో. ఈ తృప్తిలో, ఈయన కవిత్వానికి హృదయం గీటుగాయి. ప్రియురాలి యెడబాటు పిచ్చినాణ్ణి చేసింది ఇల్లి మరణం భోగ మనిపించింది ఆనందంలో స్వర్గభీడులో విహారం చెయ్యడానికి; బాధలో హృదయాన్ని బద్దలు కొడుతాడు; బ్రతుకులో కవిత్వం విరుగుంటాడు. ప్రతిపాదం జీవించే పురుషుడే. ఈ రుచిగాలు ఉడ్డలములు. ఉన్నతములూ" అంటారు 'వైతలికులు' సంపాదకులు.

నిజం! నిజం! వీరిస్థానం నేటి సుప్రసిద్ధి పులనకన. కాని వీరేమే గ్రహించి కావ్యావధానికి కారణం ఉందా? ఉంది. వీరు మిత్రభాషలు; మందీ మార్బలంచేక్కొని రాజకీయ నాయకులుగా ప్రచారం చెసుకొనే "భజనప్రియులు" కాదు; నిరాడంబరలు; నిపురుషుల నిష్వరంటివారు; చక్కగా చిక్కగా అతివేలమైన సంయమంతో, అసంతృప్తైన భావంతో పద్యాలు చికిటీపెటడం చేసినయినవారు; గుంక, బాహ్య ప్రచార కోరే చిత్తవృత్తి కలవారుకాదు. ఈ నెల పక్షి పూర్తి చేసుకుంటున్న వీరిని

"ఒక చుట్టు కాలచక్రము

నకు నీకును వక్షిపూర్తి నగనజూపు నిం

కొక చుట్టు తిరుగునంతకు

నకుటిలమితి! నీకు పరమ మాయావ్యయురన్."

అని వీరు శ్రీ విశ్వనాథవారి వక్షిపూర్ణత్యక్తవంశా వ్రాసిన వీరి మాటలే పురుషులూ అభినందిస్తున్నాను.

సాహితీ సుగతుని స్వగతం

నూ: పదహారు—అ నేనంటా మర వ్యవహారంగా తగవు విశిష్టమిది. “ఏమిటి? బూటా, కానుక లూ?” అని ఏ పెద్ద వారి నైనా పన్నుస్తా మనకోండి: “ఏముందీ? నామూలే, నెయ్యిన్నుటపదహారు అల్లుడుకి, ఆపడుచుకు లాంఛనాలకింద నూటపదహారు.” అని సమాధానం వింటాము. “అష్టాదశానం చెకారే? ఏమిటి సమ్యాసం?” అంటే, “అ! నూటపదహారు!” అని కొంత అసంతృప్తితో ప్రశ్నార్థకం వస్తుంది. “ఆ కథకు నూటపదహారు ఇచ్చారు కదా!” అని ఆశ్చర్యం ప్రకటిస్తారు కొందరు. కథకు కనూమిషనుకు ఇంత బహూకార మేమిటని.

మరి ఇంత ప్రచారంలో ఉన్న ఈ నూటపదహారు మూల మేమిటి? ఎలా ఇంత ఖ్యాతి సంపాదించింది? అంటే, సమాధానం చెప్పడం కష్టమే.

నూరు మనకొక పెద్ద మొత్తం; పెద్ద సంఖ్య; సంపూర్ణ సంఖ్య “నూరేళ్లు జీగించు నాయనా!” అంటారు పెద్దలు పిన్నవారు ఆశీస్సులు కోగలే. “శతమానం భింతి శతాయుః పుణ్యమః శతేంద్రియ ఆయుష్యే వేంద్రియే ప్రతితిష్ఠతి” అనే ఆశీర్వాదం మనం తనను చి నేడే మనపూర్వుల లక్ష్యం:

“పశ్యేయ కిరద శ్శతం జీవేయ కిరద శ్శతం
సందామ శిరద శ్శతం మోదామ శిరద శ్శతం
భివామ శిరద శ్శతం ప్రబ్రవామ శిరద శ్శతం
అశీతాః స్వామి కిరద శ్శతం.”

ఆన్నది. నూటపదహారు ప్రసక్తిలేదు. జ్యోతిషశాస్త్ర ప్రకారం వింశోత్తర దశాగననను అనుసరించి యన పూర్వులు మానవుని వయస్సుకు కట్టిన లెక్క 120 సంవత్సరాలు. ఈ లెక్క అరవైని రెట్టించి ఏర్పాటు చేసిందన్నాడు కొందరు పండితులు. “గమోర్మి ఒక్కస్థానం నుంచి ఒకవారు బయలుదేరిన పక్షంలో మళ్ళీ అక్కడే చేరడానికి 60 సంవత్సరాలు పడుతుంది. కనుక ప్రధమ మొదలు క్షయ వరకు 60 సంవత్సరాల లెక్క ఏర్పరచారు. దానిని రెడ్యుతో హెచ్చవేసి 120 అన్నాడు.” అన్నారొక పండితులు. కనుక నూట పదహారు మాగు 120 అనేదే వ్యవహారంలో ఉండవలసింది.

నూరొక సంపూర్ణ సంఖ్య. పదహారో సంఖ్య మనకు చాల ముఖ్యమైంది. చంద్రుని కళలు పదహారు.

పరమైన మనకు కనిపిస్తాయి; పరహానోడి నూర్లునిలో చేరిపోతుంది; కనిపించకు సవహానో సంఖ్య అంత ముఖ్యమైంది కనుక నూరును మొండిగా ఉంచడం ఇష్టంలేక పదహారు నెచ్చు నూ పదార్థాన్ని మార్చిన చేసే సంస్కారంలో - అన్నారొక పండితులు. పదహారే ఎందుకు? మనకు మంత్రశాస్త్రం ప్రకారం 108 కదా శ్రేష్ఠ సంఖ్య. అష్టోత్తరశతం, అష్టోత్తర శతనామాని, అర్చన, జపం మొదలైనవి ఉన్నాయి. కనుక 108 అన్నదే ప్రచుర వ్యవహారిక కాలసింది ఎందుకు కాలెను? అనే ఎదుగు పశ్చి పుడుతుంది

మనకు నాలుగో హిస్స వేర్నూ బోయే పద్ధతి - నాలుగు, నాలుగు రెండే ఎనిమిది. ఎని రెండే పదహారు లాగ అతిప్రాసం. ఛాందాగ్యవనిపత్తులోనూ ఉంది ఈ నాలుగు నుండి దీని ఎదహారు కళలు అనే సంప్రదాయం కలిపి నూటపదహారు అన్నారేమో! అంటే-వానం సవన్నును ఏమీ సరిక లేదు

పూర్వం సంస్థానాలలో పండితులకు సంభావన లివ్యడంవల్ల ఈ వ్యవహారం ఏర్పడింది పూర్వ పు నిజాం ప్రభుత్వం హతీ సిక్కు రూపాయలకు, బ్రిటిష్ ఇండియా ప్రభుత్వం (గాడ్) రూపాయలకు మారకం వారా పదహారు రూపాయలు. కనుక నిజాం సంస్థానాల ప్రభువులు ఇతర ప్రాంతాల కవి పండితులకు సంభావన లిచ్చేటప్పుడు మారకం వారాతో కలిపి నూట పదహారు రూపాయలు ఇచ్చేవారు. హతీ రూపాయలు నూటపదహారులై గాడ్ రూపాయలు నూరు. అందు వల్ల అప్పటినుంచే ఈ నూటపదహారు మార్చిన ఏర్పడింది-అని ఒక పండితులన్నారు.

అబ్బే! అబ్బిటి! నూటపదహారు సంప్రదాయం విజయనగర కాలంనుంచే ఉంది. తేనాలి రామకృష్ణుడు కృష్ణరాయ పై చెప్పిన “నరసింహ కృష్ణరాయల కిర మరుదుగ కీర్తి యొప్పె కరిభిదే గిరిభిదే కరికరిభిదే గిరిగిరిభిదే కరిభి ద్గిరిభిత్తురంక కమనీయంతై.”

అనే చాటుపద్యంపై అతనికి, భట్టుయూర్తి వివాదం జరిగింది. అంతరియ్యరుమలేచి పైపద్యంన్న బాగా పద్యం చెప్పినా వి సేంహాసనం అలంకరించవలసిందని పవాలు చెబుట, దానికి భట్టుయూర్తి ఉద్రుడై.

“లాట్టయి నేటిమాటపెను
లోభులతో మొగమాట వేలదా

.....
పెట్టదు దండముల్ నుకవి
బ్రంహమ కే నతిభక్తి సారకున్
గట్టి ములై లేబోయు
గాగం నూటపవరు లియ్యోన్
రట్టి భిట్ట మూర్తివి
రాయనివర్గ మెకంక జెప్పతిన్.”

అని ఎదురు సవాలు చేసినటు సురజాడ శ్రీరామమూర్తి గారు కవిజీవితాలలో పేర్కొన్నారు. ఆ చాటూత్తు మాటిక శుశ్రుషిద్దంగనుక నూటపదార్థ కృతహారం నిజం రాజ్యానికి ముందుదే. అని ఒక స. శోధకులు అన్నాడు. ఇంత ప్రసిద్ధి మైనమాట నిఘంటువులకు ఎక్కడేదీ? నూరార్లు, నూట యెనిమిది తిరుపతులు అన్నవి ఎక్కడ వున్నాయి?

“దివ్యములు నూటయెనిమిది తిరుపతులకు
బరహుపవమై శ్రీసర్వపుణ్యమనంగు”

అని భీమఖండం (2-66) లో శ్రీనాథుని ప్రయోగమే ఉంది నూటయెనిమిదికి. చాటువులకుంచి ప్రయోగాలు విరకపోవడం నా తప్పే! అంటారు ఆ పరిశోధకులు.

ఇక ప్రాంతాలలో ఈ సంప్రదాయం ఉందా అంటే, లేదు ఉత్తరభారతమంతటా 100 అని మొండిగా ముగించడం మంచిది కాదని, దానికి పాతకర్ణి ఉండాలనీ ఒక్కటి చేర్చి, నూట ఒక్కటి ఇస్తాడు. ఇదే దక్షిణాంధ్రముఖ్యంగా నాటుకోటపెట్టలోను - ఇంది, 110 కూడ కొన్ని ప్రాంతాలలో ఉంది.

హాశీలనచేయగా, నూటపదార్థ అనేది కేవల శాస్త్రనాటికేనని స్పష్టమౌతుంది. మొహంజోదారో తవ్వకాలలో దొరికిన ప్రాచీనజాతివారి గృహశోధకరణాలలో దువ్వెనకూడా ఒకటి ఉంది. దానికి పండ్లు నూట పదహారున్నాయని ఇండియన్ యాంటిక్వరీ (1918) లో ఎనరో పండితులు వాడారు.

ఛాందోగ్యోపనిషత్తులో నూటపదహారు సంవత్సరాల ఆయుస్సుకోసం పలుపాట్లు పడినట్లు కొన్ని మంత్రాలున్నాయి.

“ఏతద్గర్భవై తద్విద్వా నాహు మహిదాస ఐత రేయః సకిం మ ఏత ర పతరసి యోహ మనేన న ప్రేమ్యో మితి సహ షోషశం కృత్త శత మతీత త్ప్రహ షోషశం వర్ష శతం జీవతి యవినం చేద.” (8.6.7)

ఇతరుని కుమారుడైన మహీదాసుడు ఈ యజ్ఞాన్ని తెలుసుకొన్నవాడు. రోగంతో ఇలా

అన్నాంటు, “నన్నెందుకు ఉరికి బాధిస్తావు? నీతో నేను చాచను.” అతడు అలా గోగాన్ని ప్రతిఘటించి నూటపదహారు సంవత్సరాలు జీవించాడు. ఈ యజ్ఞం తెలుసుకొన్నవాడు నూటపదహారు సంవత్సరాలు జీవిస్తాడు.

“తద్దేత ద్వార ఆంగిరః కృష్ణాయ దేవకీపుత్రాయోక్త్యో వాచా పీపాస నివ సబసూవ సోం వేలాయా మేతత్ప్రేయం ప్రతివశ్యేతక్షిత మ స్యద్యుత హసి ప్రాణసగంశిత మసీతి తత్ప్రేతే న్య ఋచే భవతః.”

ఆంగిరస కంశజుడైన భూమిని దేవకీమతుడైన కృష్ణునికి ఈ యజ్ఞాన్ని (ద్వియ్యువ్య విద్యమ) తెలిపాడు. ఆ తర్వాత దేవకీరంజనుడు మరొక జిజ్ఞాసుడు పోలేడు అవకాశం సమీచించివున్న తిన్న శక్త్యేంబి “నీవు అంత్యమైనవాణివి మరణివాడివి. ప్రాణం కంటే మధుగ మైనవాణివి” అని చెప్పాడు. ఈవిధంగా నూటపదహారున్న బసకాడు.

గీనినిట్టి సవత్సరాలు శతమానం జీవించే విద్యను సాధించినతర్వాత మరి నాలుగు నాలుగు కాలం జీవించడానికి ప్రయత్నించానని స్పష్టం. అంటే వేదకాలంలో తెలువానికి పాటుపడినవాడు ఆర్యకాల కాలానికి తమ జీవితాన్ని మరి పదహారు సంవత్సరాలు పెంచుకోడానికి మార్గాలు వెదకొన్న మాట. అప్పటి ఆర్థికాచారమే మనలో సకృత్తుగా నిలిచిపోయి ఉంటుందనుకుంటాను.

ఇంతేకాక, మన పూర్వలో షోడశోపచార విధి మనకు తెలిసింది. ఇది మంత్రాంత్రాంత్ర, ప్రతికర్మ సమ్యక్తమును. ఈ షోడశోపచార విధిలోని షోడశ సంఖ్య షోపచారికంగా నూటపదార్థ లో చేరించుకొనని ఒక మిశ్రమ అన్నాడు. ఇది సమంజసంగానే ఉంది. కంఠరూపాలులిచ్చి, అర్ఘ్యపాద్యాది షోడశోపచారాకోసం చేసే క సున్దరపున్నమో, సాధారణ పుష్పమో ఇవ్వడం ఆచారమై, క్రమంగా నూట పదార్థయి ఉంటుంది.

అసరకర్మలలో చేసే దానాలలో షోడశదానాలున్నాయి. సురురూపాలు దక్షిణ, ఒక్కొక్క దానానికి ఒక్క రూపాయో, రూపాయొప్పన పదహారు కలిపి నూటపదార్థ అనే కృతహారం వచ్చిందేమో! ఈ దానాలకు, ఈవిడి మూర్తికల్పనే షోడశ భుజ గుర్తానీర కావచ్చు. షోడశసంఖ్య ప్రాధాన్యం తెలిపే సంస్కృతభాషలో ఎన్నో ఉన్నాయి.

—రామచంద్ర.

తెనుగుచోళభూపతులు: మట్లసామంతులు

శ్రీ వేదము వేంకటకృష్ణశర్మ

రాయలసీమలోని కడప, కందనోలు (కర్నూలు)

మంజులములంగు దను పలుకుబడివలన బ్రాహ్మ మార్జించి కొని గుంటురికెక్కిన మట్లవంశీ త్రితియులు అక్కడక్కడ చిన్న చిన్న భూఖండములు తమ తమ పాజ్ఞాలో బెట్టికొని, వారికి బాళేయ గార్లుగ నెలయును జోళులకుఁ గప్పములు చెల్లించు సామంత ప్రభువులుగఁ దమయాధిపత్య మాక్రొంత ప్రదేశములందు చెలాయించుచుండెరి. తమ ప్రతిభా ప్రాభవాధిక్యముల వలన వారు ప్రజానంజనుల గ నొప్పొనుచు తమ సౌకర్యములకొఱక నేని కార్యము లొనరించుచుండిరి అంత మాత్రమున వారు సామ్రాజ్యాల కెదురు తిరుగకుండుటట్లుండు, సమస్త రాజకీయములలోను వారికిఁ దలలోని నాక్కులవలె మేలగుచు నచ్చి.

మట్ల ప్రభువులు క్రీ. శ. 18-వ శతాబ్ది నుండియే తాము 1 వోడవంశీ త్రితిరుకాఖండ జెందినవారుగఁ జెప్పికొనుచుండిరి. విజయనగర సామ్రాజ్యమును సదాశివ దేవరాయలు పరిపాలించునాటికి వారితో సంబంధము మున్నగునది యొనర్చికొని ఆ రాయల చుట్టతీరము మఱితో సన్నిహితమగునట్లు కావించికొనిరి. రాజ్యాంగమునఁ జెలరెగు పెక్కు గడ్డుసమస్యల సమాలోచించు సందర్భములో రాయలకు మఱివారి సలహా లభ్యం తావసరముయ్యెను. రాజ్యతంత్రవాప నతురత చేతను నిశితబుద్ధి కాళిలు చేతను మట్లనా రాప్రాంతములలో ఆనాడు ప్రముఖులగు మేధావులని— తేరెన్నికం గనిరి. క్రమేణా వారు విజయనగర సామ్రాజ్యాధీశునిచే మధుగాంతక పొత్తిపినాడల కధిపతులయిరి. విజేట ఈమట్లరాజుల వంశీయులు సామ్రాజ్యాధీశులకుఁ జెల్లింపవలసిన కప్పములు తప్పక చెల్లించుచుండిరి. తిక్కిన సామంతులవలె గాక స్వచ్ఛందముగఁ దమ సంస్థానముల కెట్టినులడుగులు గలుగనీక యేలుకొరణమునను, సామ్రాజ్యాధీశులకుఁ జుట్టుములయిన మేధావులను మట్లవారి సీమలోని ప్రజలు తెలుగుచోళులగ వ్యవహరింపబడుచుండిరి. అంతవఱకు వారు పాళియ గారులగ నే యొప్పొనుచు బాళేయగారులు పొందవఁగు రావణీపు మర్యాద నే

సామ్రాజ్యాధీశుని యాస్థానమున నంగుచుండిరి. వీరికి పగు నేడం శతాబ్దమునకుఁ గాని 'రాజా' అను బిరుదుము లభింపకుండెను. ఈవిషయ మప్పటి కడపజిల్లా గెజిటీరులో సంగ్రహముగఁ గానవచ్చెను.

'పొత్తిపినాడు' అను ప్రదేశ మొక రాళ్లయయ మగు కొండకింది గ్రామము. ఇది కడపజిల్లా రాజంపేటకు బహుశదు మైళ్ళమారమున నున్న 'చెయ్యేగు'న కడమయొడ్డునఁగలదు! ఈ పొత్తిపినాడు శ్రీ కృష్ణదేవరాయని కాలమునకే యొకపల్లెటూరుగ నుండెను. ధూర్జటికవిండుని శ్రీ కాళహస్తిమాహామున ఈ పొత్తిపినాటి ప్రశంస గలదు. ఈ ప్రాంతమున నే, మూర్ఖుడయ్యు పరమశివభక్తుడగు తిప్పిండు వశించిన పత్రియయగు 'ఉడుమూరు'ను ఉన్నదని ఆ కవులివలన తెలియవచ్చుచున్నది. ఈ నాఁడెల్ల ఆనాఁడే మహారణ్య ప్రదేశము, కాని నిర్జనము గదు.

విజయనగర సామ్రాజ్యాధీశుల సామంతులయిన మట్లరాజులు కొన్ని నిర్ణయములకు లోనయి వారి కేటేట గప్పములు చెల్లించుచుండిరి.

కడప మండలమునకు సంబంధించిన 882 సంఖ్య గల 'సనము ననుసరించి 'మట్లకుమారయ్య' అనునతడు ఆ మండలములోని విశేషభాగము నేలుచుండెనని తెలియుచున్నది. ఒకానొక శాసనాధారమువలన కంచిరాయరంగయ్యయను ఆవంశపరంపరలోని ప్రముఖ వ్యక్తి యొకఁడు అప్పటి నిడుగల్లు ప్రభువయిన చోళరాజున కొత్తుండై, సలుకుబడి వార్జించెను (కడప శాసనములు 1906 సంవత్సరపు, 509, 479 సంఖ్యలు) ఇది 1588 సంవత్సరమునాటి వృత్తాంతము.

(1) కతుత స్థ విజయమునఁ త్రితీయాశ్వాస మంగళాచరణమున ఈ విషయము ఇట్లు స్థిరపఱుపఁ బడినది.

“శ్రీ చోడవంశీ భవ యహి
తాచారభీదా ప్రవంశ యయ్యరగండా,
భూచర భేదర లోచన
గోదరమభిల్ల, మట్ల కొనయ యెల్లా”

ముట్లవారి వంశావళి (క్రీ. శ. 1220 నుండి 1800 వఱకు (15-6-22 నాటి వాణిజ్యపరిశోధన) 94 నుండి 100 పుటల వఱకు వివరింపబడియున్నది. మువరూను రాష్ట్రమున శ్రీ వి. రంగారాజుల సేరించి ప్రకటించిన ముట్లరాజు కంశక్రమగిరిత్రయన పట్టన్నది. ముట్ల అనంతరాజు కడపలో బాలించినట్లు 762 పుటలోను, కర్నూలులో వివరింపబడిన 68 వ పుటలోను గలదు. ఇతడు 1714 సం॥ మొదలు 1782 వఱకు రాజ్యాధిపతియైన వివరించిన ప్రభువు. (సర్కారు రికార్డుల ప్రకారము) కడప 666, కర్నూలు 584 వ్రాతప్రతుల వలనను, ఇంకను గొన్ని శాసనాధారముల వలనను పై విషయము విశదపరచుచున్నది.

ముట్ల అనంతరాజును గూర్చి కడపప్రతి 488 వ్రాతప్రతిలోను, ముట్ల కుమారరాజును గూర్చి. కడప ప్రతి 402 సి-లోను ముట్ల కుమారరాజు అనంతరాజును గూర్చి కడప ప్రతి 644 లోను చెబుచున్నది.

క్రీ. శ. 1712 సం॥ న వెంకటాద్రి వంశ మహారాజు కుమారుడయిన పెనుమాళ్ళ రాజు-కడప జిల్లాలో రైతుల సౌకర్యార్థము కటి వనదులకయి కట్టనపడములు భరించి పెక్కంకాలవలు (రివియించి పట్టు 1911 లో సేకరింపబడ్డ కడపమండలి రికార్డులు, 705 480 సంఖ్యలు గల వ్రాతప్రతులలో గలవు. 1719 సం॥ న ముట్ల నృపాలాడు కుమారానంత రాజు కడపలోని పూప్రాంతముల నేలెను. (కడప వ్రాతప్రతులు 706-707)

క్రీ. శ. 1625 సంవత్సర ప్రాంతమున కడప కర్నూలు మండలములను బరిపాలించిన ముట్లరాజు కర్నూలు రికార్డుల ననుసరించి, అహోబలమునకు యాత్రార్థము వెడలియుండి. అక్కడి విష్ణు (నరసింహ) దేవునకు జగగిడిగిరి నిత్యోన్నవాదులకు లోపము గలగకుండునట్లు చరిత్ర నాజ్ఞాపించెను. అంతిమగాక ఆ ప్రభుని పితృమహు మృతి చిహ్నముగ ఆదేవాలము ధర్మకర్తృత్వము వైష్ణవ సంప్రదాయము ప్రకారము ఉద్ధరింప నుత్తరవిచ్చెను. అంతకు ముగ్గు-విజేంద్ర క్రిందల అనంతపురపాలకుడైన హంజే కంశక్రమగిరి ప్రభువుయొక్క సహాయముతో, గొల్కొండపాబయిన ఇబ్రహీంకుతుబ్ నా నాను కత్తాస, (అస్థానికడే యున్న) చోళుని నుద్దము మీదికి దండెత్తి, తచ్చెను చోళుల సహజముగ

వైష్ణవతానయాయులు. కాన, అహోబలాది వైష్ణవ మత ప్రాబల్యముగల ప్రదేశములకు ల కంటగిండు కొనువాగు. చోళవంశ పరిపరకుడ జెందియుండు, తుఱకుల దండయాత్రలను అరికట్టి ప్రౌఢ పాలనుని తాతకు నరసింహ కైంకర్యానికిముల నెఱవేర్చు సర్వ కర్తృత్వము సంక్రమింపజేసెను. (ఇట్టియొక చోళులను చుట్టవారే.)

మొదల 1592 లో గంగానగరము చోళ మహారాజు కొంత భూదాన మొసంగినట్లు సర్కారు రికార్డుల వలనను, కడప మండలిలోని శాసనముల వలనను చెబుచున్నది.

క్రీ. శ. 1600 సం॥ న కడప జిల్లాలోని ముట్ల ప్రభువగు శాంతదేవచోళ మహారాజు భూదానము చేసినట్లు మండల మందలిదే యగు మరెయొక శాసనము ప్రకటించుచున్నది.

క్రీ. శ. 18-వ శతాబ్దిలో దక్షిణదేశ

పరిస్థితులు

క్రీ. శ. 1704-వ యేటి సంభవమును స్వయముగ బరికించిన 'దుర్భుత్ రాయ' — అనుదర్శిత కాగడు ముఖ్యముగా హైదరాబాదు, బీజాపూరు సామ్రాజ్యములను, దక్కను ప్రదేశమును గూర్చి విపులముగ జర్పించెను. అందలి కొన్నియంశములే విశేషిని కొన్నిచో, ఆ కాలపు రాజకీయములెట్టి పరిస్థితులలో నుండెనో యంచుక గ్రహింపవచ్చును.

ఆ సామ్రాజ్యములలోని జాగీరుదారులు రైతుల కొరతగూర్చుకొని సౌకర్యముల ప్రస్తావములకే పొవువాడు కాదు. కాని వారి కార్యాగ్రహములకై కొంత సేవ ద్రవ్యమును అప్పగింపబడు సందకరవుగ నిచ్చి, దానిని సులభముగ జేల్లంపకదగు ననుకూలములను మాత్రము గలిగించెడివారు. దక్కనులోని ప్రాచీన రాజ్యములను, వాని జాగీరుదారులను బట్టి పల్లెగూట్లలో నుద్దించులయిన గగర్నర్ల నిర్దయాత్మక పీడనములకు వారు అగ్గయడచుండిరి.

జాగీరుదారులు తమపై పెక్కినము చేయు నివిల్ ఉద్యోగులకు గావలసిన సౌకర్యము నన్నిటిని సమకూర్చుటయేగాక పెద్ద పెద్ద మొత్తములను వారికి లంఘనముకిందముట్టజేసెడివారు. వారి చెప్పే చేతిల్లా మొదల నొకరై యొకరైన దిరిగి, తమ యధికారులకు గావలసిన వస్తుసమదాయములను విస్తారముగ సేకరించెడివారు.

తెనుగు చోళ భూపతులు : మట్ల సామంతులు

దీనికొందఱు కొందఱు కరగ్రామాలు (మాండలికులు, or collectors) వేలకొలదిగ నున్న రైతుగ్రామానికి రాజసాగరమునకుఁ జేరవలసిన పన్నులు కిక్కిరింపఁ జేయుటకుఁగల పూర్వగా వసూలుచేసియుఁ దక్కువ మొత్తములకే వారికి రసీదులు ఇచ్చెడివాడు. రైతు లిట్లు మాటిమాటికిఁ దలస్సించు నిర్బంధములకుఁ దట్టు కొనఁజాలక, తమ యధీనమున నుండు సాగుబడిభూము లలో విశేషభాగములను బీడుపెట్టి, దారి దోపిడిదారు లుగ తిరయిరి.

ఇట్టి దక్కనుపాలకుల అశక్తితనగుర్తించి, దాగులు గొట్టు మహారాష్ట్రుల బండికొట్టుతండ్రులు తమను తిండిపకండ్రులుగ గ్రామములనుండి బడి కొల్లగొట్టుచుండెను. (ఫెరిస్తా వ్రాసిన మహారాష్ట్ర చరిత్ర II

ఇట్లుండి నుదరానుప్రజలు స్వసంరక్షణ మాశించి, తమకుఁ జేరరాఁగా నారి నాదరించి కాపాడవలసిన భారము ఆప్రాంత మేలుచుండిన పరి పాలకునిపైఁ బడినది. కాని, అక్కడి స్థిరవాసులలో గొందఱు తమ యిచ్చనచ్చినట్లు గడ్డుములు గట్టిగిరి అట్టివారిని నగరము సరిహద్దులు దాటి చనిక, అక్కడి ప్రభువు తిని కట్టుదిట్టము లొనర్చెను. కాని యంత్రా గారములలోఁ బనిసేయు వారు వెళ్లుట కిష్టపడినచో, స్వేచ్ఛకుఁ దనపురినుండి వెడలిపోవచ్చునని అజ్ఞా పించెను.

1709 సం॥నకు ముందఁజేడు అనావృష్టి దోష మునకు బాంబడిన దక్షిణ హిందూస్థానమునందు—అతి కృష్ణిలన వగదలతో గడుంగడు భీభత్సముయ్యెను.

1712 సం॥ మార్చిమాసము కింద తారీఖునకు దక్షిణ సముద్రతీరప్రదేశమున మదరాసు మున్నగు ప్రాంతమును విజయరంగ చొక్కశాసన భూవుల జేలుచుండెను. కఱపు కొలకముల కిగ్గముయి, క్రుంగి కూలారిన వ్యాపకసాములకు కా ప్రభువు పన్ను లెక్కువచేసెను. అట్టి దుర్భాగస్థితిలో వారి కేహత్రము సాకము సహపడయ్యెను. ఒక నాడా రాజు వాహ్యుని వెడలుచో లిండి తిరిముఖలేక, నానాటికి కృశించి చచ్చుటకంటె హతాశుడగు మత్తులిగినిని యెంచి ఒక కిలుపిని దేహము చాలించు నుద్దేశమున దిన యింటి పైగమునుండి కింకి సంక్రింగుగ గూలి, ఆతని కన్నుయెగురున నెప్పుడొదెని గొలిచి కొనెను. దానిని వెంటనే చొక్కనాథుడు పన్నుల భారమునుండి రైతాంగమును విమోచించెను.

(క్రీ. శ. 1726 సం॥ ౪ మహారాష్ట్ర) నాయకు డగు ఓమ్కర్ బాజీగవు (సతారా) మైసూరుమీదికి దాడి నలుప అక్కడి నాయక ప్రభువతినితో సమాధానపడి అతడు విధించిన 'చాతు' పన్ను నొసంగ నంగీకరించెను. కాని అనతికాలమునకే నాయకపాలకుడు విప్పడిని చాలించి కొని వెడలిపోయెను. వెంటనే మహమ్మదీయులు ఆ ప్రదేశములోని పలుచోట్ల రైతు జనాంగమును బాధించి, వారి యాస్తులనే గాక, యేలి కకు సంబంధించిన విలువగల వస్తువానానాదికముల గూడ గొల్లగొట్టికొని మరలివెనిరి.

(క్రీ. శ. 1780 సం॥ ౧ తంజావూరులో మహాఘోర తూము ప్రళయతొడిగ మొనర్చెను. అరవస్తులు, నిర్వస్తులచేఁ బ్రాణిగర్హ మెల్ల అరచెతిలొఁ బ్రాణము లుంగు కొని, యెట్లో కొలము గడుపఁజొచ్చెను, జన సమూహము సంఘమరణముల పాలయ్యెను. పీనుగులు, పూడ్చునారు లేమి గ్రద్దలకు రాబండులకు—కడు పారఁ దిగగినవయ్యెను.

(క్రీ. శ. 1781 సం॥ ౧ విజయరంగ చొక్కనాథుడు మరణించెను. అతని కళత్రమును మినాక్షి కవి దత్తప్రసాదకు విజయకుమారుని పేజాగీరు నేలదొంగెను. అందులకు సమ్మతింపక తిరుగఁబడిన సామంతులనలనఁ గలత లేర్పడెను.

(క్రీ. శ. 1783 సం॥ ౧ కలకత్తా మండలమున దురంతమున కొలక మేర్పడెను.

(క్రీ. శ. 1786 సం॥ ౧ కర్ణాటము కనాబుకు చందా సాకము మినాక్షి కవిని చేతబట్టెను. కొన్నాళ్ల కామె ఆ కారాగారమున నే అనువుల వడెను. ఆమెతో మధుర నాయకరాజ యుగ మంత రించెను.

వేంకటపతిరాయల యేల్పడి :

ప్రభించివారి ప్రాబల్యము

(క్రీ. శ. 1742—సం॥ ౧ విష్వంసమయిన విజయ నగర సామ్రాజ్యమును వేంకటపతిరాయలు సాధ్యమునందరితఱకు ఉద్ధరించి ప్రజాసంగంజముగఁ రిపాలన మొనర్చుకొండెను. ప్రజాసంహార మాతని యొక పతివేలమున గాజభక్తి నెఱపుచుండెను. ఈ కుంతిములు బల్లగిజ్జిలోని యొకనోక కాసనము కలన తెలియకచ్చు నున్నది

క్రీ. శ. 17౭2 డిసెంబరు రెండవతారీఖునాల బల్లారి శాసనముమూలమున వేంకటపతిరాయటి

రాచటికపు సామ్రాజ్యము వలననే దక్షిణమున విజయ నగర సామ్రాజ్యము మరల తలయెత్తి ప్రాముఖ్యము వహించినది ప్రజలు గురించి.

1757 సం॥న ఫ్రెంచివారు బుస్సీ అనువాని యాజమాన్యముక్రింద విశాఖపట్టణ మండలమునలి బొబ్బిలిని ముట్టడించిరి. అటఁ గ్రోత్తిగా విజయనగర సుకకుఁ బ్రభువయి అంత గాఢ బలముబడిలేని శ్రీ గారు రాజు సహకారమును పొందిన ఫ్రెంచివారు తమ పంతము నెఱింగుకొనిరి, తుదకారాజు బొబ్బిలిపాశే గాని నమ్మియుండుటగ మెలఁచుచుండిన తాంపా పారాయనిచే నధింపఁబడెను. ఇందు ఫ్రెంచివారికి హైదరును తోడ్పడెను.

1759 సం॥న కలనల్ ఫార్డు మచిలీపట్టణమునకు దాడివెడలి, దానిని పట్టుకొనెను.

1761 సం॥న హైదరాబీ మైసూరు దుర్గమున బహిరంగముగఁ బ్రవేశించి, అక్కడిరాజును సింహాసనం ద్రొప్పునొనర్చి, తానే సమస్తాధికారముల వహించెను.

1776 సం॥ టిప్పు, ఆనెగొందివఱకుఁ బూర్వ గమంతటిని సర్వనాశించెననిచ్చి, తిరుమల (తిమ్మప్ప?) రాజును రాజ్యాధిపత్యమునుండి తొలగించెను. ఈ తిమ్మప్ప ప్రాచీన విజయనగరసామ్రాజ్య చక్రవర్తులై పాలించిన రాజులలో నాల్గవ పురుషులంతర (నంకె పరంపర)మునకుఁ జెందిన కవిపటి ప్రభువు.

1780 సంవత్సరమున దక్షిణభారతమునకుఁజేరిన తెలుగు సుంహలములలో సర్వశీవలోక భూమి కేతునగు దాదాజి త్తమును సంధించెను.

1782 సం॥నలి కాసనము నశుపరించి. కంఠ నోలి లో గొప్ప రాజకీయోద్యోగిగ అధికారము నెఱపుచుండిన మహమ్మదీయ పాదుషా బందిపోటు, దారిదోష్టిగఁ బెయించుచు, జేయుచుఁ బ్రజాపీఠగిరించు నట్టి హైదరు దాగుణచర్యలను అరికట్టుటకై స్కార్లరు ఉద్యోగులకు సహాయమొనర్చుటకు మల్లారెడ్డి అను పలుకుబడిగల పాశేగాని కాష్టాపించెను. (కర్నూలి కాసనము.)

1789—సుండి మూఁడేండ్లవఱకు దక్షిణహిందూస్థానమున దీక్షమకు నవాబువృద్ధి దోషము సంభవించెను. అట్టితఱిఁ దిండిశీమిఁ దెలుగు మాగాణమువఱకు ఉపసంఖ్యలోఁ బదియవ వాడు నిర్మాతయయ్యెను.

కొన్ని తాత్రు శిలాకాసనములను అనుసరించి గోల్కొండ మున్నగు ప్రదేశములను ఆకాలమున నేలు

చుండిన మహమ్మదీయ ప్రభువులలో బెస్కరు హింగు మహమ్మదీయైకమత్యము నెఱవ శ్రద్ధవహించిన విషమును అనేక కాసనములు విస్తృతపఱచుచున్నది. ఆ నవాబులు అత్యంత తౌదార్యవంతులనికూడ వానివఱకు రుజువగుచున్నది ఇట్లు 16 17 శతాబ్దములలో సుల్తానులు ప్రకాంతముగఁ బ్రజలు తిమజీవితములు నెలఁబుచ్చుటకుఁ దగిన సదుపాయములెల్ల సమకూర్చిరి. అందుఁ గొన్ని :

క్రీ. శ. 1583 సం॥నందలి యొక నొక కాసనము మూలముగ సర్కారులలోని నెల్లూరు మండలమున ఒకానొక సుల్తాను దం యాధిపత్యము చెల్లించుచుండెననియు, హిందూన వామ్యునియ నుతేస్తులయొక దయా పూర్వకముగ సమరసభావమును శాపుచుండెననియుఁ చెలియుచున్నది. ఆ నవాబులలో నొకఁడు 'లాల్లాను' అనునతఁడు—బిట్టివారికి కొంత భూమిని ఇనాముగా నిచ్చెను. గోల్కొండవఱబయిన కులికుతుబ్బా మహమ్మదీయ మతప్రభావములు తుఱకలగఁ గొందఱకు ఆరీతిగనే దాన మొనర్చెను.

క్రీ. శ. 1597 సం॥ ముగ కడపమండలిలోని సిద్ధవటము గ్రామపంచాయితీ సంఘము 100 లాగోలు (నెంట్లు ?) భూమిని మహమ్మదీయుడయిన షీర్ జాదా నాహేబునకు యిచ్చెను.

క్రీ. శ. 1589 సం॥రము చూర్చి పదునాఱవ తరీఖు కాసనమున—గోల్కొండసుల్తాను రైతులకు నీటి సౌకర్యార్థము ఒక చెఱువునుఁ ద్రవ్వించినట్లు తెలుపుచున్నది. (ఇది గంజాము మండలములోనిది) ఈ సుల్తాను ఆంధ్ర, త్రిలింగ, మధ్యమ ప్రదేశములలోని 84 కోటల కాధిపత్యము వహించి, తన యాజ్ఞ చెల్లించెను. (గంజము మండలి రికార్డులు—15, — 1913 వాఁడు కనుగొన్న 187 సంఖ్యలు గలవి)

గంజముజిల్లా కాసన మింకను ఇట్లు చెప్పుచున్నది:—

అప్పుడు ఉత్తల దేశమును (కలింగము, రాజమహేంద్రవరము సౌరాష్ట్రము మున్నగు ప్రాంతములు చేరిన దేశము, నాళేవ నరసింహరాయలను విఁయ నగరరాజు సంతతిలోని యతఁడు పాలించుచుండెను. ఇతఁడు ముకుంద దివరాయల యనంతరిము 1551 సం॥ న ప్రాముఖ్యమునకు వచ్చి రాజ్యాధిపతి అయ్యెను. (క్రీ. వి. రంగాచార్యులు సేకరించిన చరిత్ర.)

తెనుగు చోళ భూపతులు : మట్ల సామంతులు

క్రీ. శ. 1600—న దక్కను భూభాగముం దంతట వ గతీత దారుణ దుర్భరమౌము సంభవించెను.

క్రీ. శ. 1611 సం॥న ఇంగ్లీషు కృష్ణులు ఒడలను నిర్మించుటకు 'పెట్టిపాటున' ఇది మచిలీపట్టణమునకు 38 మైళ్ళు పశ్చిమమునగలను, తిరువాత ఈ పెట్టిపాటు పేరు నెహం పట్టణముగ మార్పుపొందినది. ఈ యింగ్లీషు కృష్ణులు వ్యాపారార్థము మచిలీపట్టణమున ఒక విజన్సినీ స్థాపించెను.

క్రీ. 1622 న మరల దేశమున గాటకము ప్రబలెను. అప్పటి స్రజల దుర్భలనుగూర్చి ఒక క్రైస్తవ చరిత్రకారుడు చక్కగవర్ణించెను. (ప్రాంత సరి—1423—నటిది—పుటలు 244.

క్రీ. శ. 1625-న బ్రిగమవారు వణిక్కర్త గారములను నెలకొల్పి కొనుటకు, పులికాటు సరిప మందలి 'ఆర్మకము' ఆర్మగోన్ అనుచోట గొంత భూభాగమును నెంకలగిరిరాజులు ఈ కేతముగానిచ్చిరి.

క్రీ. శ. 1628-న మచిలీపట్టణమున ఇంగ్లీషు వర్తకులు తమ అంతిమలహమేవలన నక్కడి కర్తా గారమును విడిచిపొయిరి. వివేక కేసు తెలుస్థిమనో యని ఆర్మగమున ఆత్మహంతకత్తార్థము వారు 17 ఫరం గుల నెల్లప్పుడు సంసిద్ధముగ నుంచుకొనిరి.

1629-న అప్పటి మదరాసు రాష్ట్రమునకు ఉత్తర భాగమునను, దక్కనులోను సర్వవివాహ కారణమునను దుర్వార మౌమును సంభవించెను. అది పెక్కంజవరకుఁ బ్రజాసమదాయమును దనపాట్లఁ బెట్టికొనెను.

1640 లోఁ గూడ స్థితిగతులు కించిత్రయన మారలేను. [1928 లో సేకరించిన సర్కారు రికార్డుల ప్రాతప్రతి (కాసనమునకు) నకలయినదాని యందలి 287 పుట]—అది మధురలో—1646—లో ఆరంభించినది. దాని తాకిడి విస్తరించి మదరాసు కర్తా గారములోని పనివాంఛ కెక్కుడుగఁ గప్పనవ్వములు గలిగించినవి. అట్టియొడ బీదలయిన కష్టజీవులు కర్తా గారాధికారుల కడకగి, కొన్నిటన్నుల బియ్యము నిచ్చి, తమ ప్రాణములఁ గావ పలువిధముల వేడి కొనిరి. వారాయెడ అక్టోబరు నెలలో మదరాసు నెటిల్ మెంటులోను పులికాటు శాంతోములలోను తిండిలేక పలువిధముల బాధపడిరి. అందు పెక్కురు మరణించి రని అధికారులకు పంపిన మహజర్న్ లో నూచించిరి.

అట్లు మొత్తము మిఁద మృతిగన్న వారు 8000 మందిః— (కాసనము సంఖ్య 75)

1648—న విశ్వసూసము దాల్చినట్లు విఖ్యాతి నొంది దక్షిణ దేశ మంతయు వ్యాపి చిన కాటకము కొనుంతురు—తత్పరిసర ప్రదేశముల విజృంభించుటచే అక్కడి జనాంగులలో భయభాగము

1653—న అనావృష్టికతమునను సహింపరాని మౌమకారణమునను మధుర ప్రాంతమునఁ చాలమంది అనువులు విడిచిని జెన్నాటు క్రైస్తవ మతగురు వొకఁ డానాటితీవ్రతకుఁ దలుకొనలేక ఒక ప్రదేశముగఁ దే, దాదాపు 10000 మంది క్రైస్తవులు మృత్యుకరాళి దంధ్రులకుఁజిక్కి. యూరు పేరులేకుండఁ బోయిన తెలియజేసెను. (సర్కారు రికార్డు 1923 సం॥ నాటి దానిలో 287 పుట) ఈ 1659 నాటికి—కడప మండలమునకువచ్చి స్థిర నివాసము తీర్చుటకొన్న మహమ్మదీయులు అక్కడి హైందవులతోఁ గలసి మెలసి సుహృద్భావముల వ్యక్తకూరించుచుండిరి. ఒక్కొక్కప్పుడు, వారు హిందూ దేవాలయములకుఁ బంగారము దానము సలిపినట్లును, హైందవులయిన క్రైతులకు నీటి సౌకర్యాదుఃములు సమకూర్చు కొనఁ దొడ్డుడినట్లును దేయించున్నది (కడప కాసన సంఖ్యలు : 183, 247)

క్రీ. శ॥ 1670 సం॥న మరల దుర్భి వార దారుణ మౌమును దక్షిణ హిందూస్థానమున వ్యాపించెను. అది ప్రజానీకమును పీల్చి పిప్పిచేసివేచెను.

టిప్పునుత్తాను

విజయనగర సామ్రాజ్య ప్రతినిధిగ ఆకాలమున (1776 సం॥న) ఆనెగొందిని తిరుమల (తిమ్మప్ప) రాజేలసాగెను.

1782 వ సం॥న ఆంధ్రులు దక్షిణమునఁ దమ ప్రతాపముచే బైకి వచ్చుచుండిన హైదరును, అతని పుత్రుడగు టిప్పును మార్గోని యుద్ధ మొనర్చి యాడించి వేచారినుండి తలుంగొట్టిరి. కాని, టిప్పు బ్రిటిషుసైన్యము నోడించి, కడలూరిని బట్టుకొనెను.

1788-న టిప్పు ఆర్కాటు విడిచి, బెనూరిలో విక్రాంతి గొనుచుండ ఆయూరినుండియు, అనంత పూరునుండియు బ్రిటిషువారు దండెత్తి అతనిఁ దలుంగొట్టిరి. అంతియగాక, ఇంగ్లీషువారిచే తుదకాతఁడు చిలుబుబడెను. కాని, టిప్పు మఱి కొంత

కాలమునకే విడువల పొందెను. పాలాటము, కోయంబత్తూరులను టిప్పుసుల్తానునకు బోరి యింగ్లీషునకు గ్రామింగ్లీషునిరి కాని ము రాసునాని యధికారులు యాజ్ఞ ననుసరించి వానిని వరులకొనవలసి వచ్చెను.

1784-న టిప్పుసుల్తాను మంగళూరిని ఒక్క సం॥రము ముట్టడించిన అక్కడ బ్రిటిషువారి మూల బామును తనకు లొంగిపొవునట్లు నిర్బంధించెను. అప్పుడతనితో ఇంగ్లీషువారు రాజీపడిరి. తదనుసారము పరస్పరము గెలుగుకొన్న ప్రశంసలను వనలకొన నంగీకరించిరి. 1785-న టిప్పు సుళూరాఘోలమీదికి దండెత్తి వారితో యుద్ధమున గ్చెను. అతడడు కడప మండలమునలి కొన్ని గ్రామములు వారికిచ్చెను. (కడప శాసన సంఖ్య 834.)

1786 నందలి తూర్పు మైసూరు నియంకా నొక శాసనమున టిప్పుసుల్తాను 'విశ్వసనీయ సార్వభౌముడు' అని పేర్కొనబడెను.

1787 సం॥ ౧1 విజయనగర సామ్రాజ్య సార్వభౌమల వంశమునకు చెందిన రాజాకడప ఆనెగొందిని పరిపాలించుచుండెను. అతని రాజ్యములోని భాగ మేయై. జక్కారెయంపలాంత్పరముగ వెలయుచుండిన రాయదుర్గమును హర్షహళిని టిప్పుసుల్తాను ముట్టడించెను. అట్టియెడ అతనితో ఆనెగొందిరాజు సహధానమునకువచ్చి, జడారు, కిల్లూరు, వర్గంపలను టిప్పున కిచ్చివేయుచుండుగాక, అతనికి గొంత ధనమును గూడ నొసంగునట్లు సమ్మతించి తాత్కాలికముగ యుద్ధమునుమాత్రము నిలిపెను.

1788 సం॥ మున కడపజిల్లాలో గొన్ని గ్రామములు దానము టిప్పు సలిపినట్లు కడపజిల్లాలోని శాసనాధారములవలన గ్రహించవలయు. (కడప శాసనము 890 సంఖ్య ౫౦౬)

1790 లో టిప్పు తిరువాన్కూరిని, ఈరోడ్డును, మఱికొన్ని స్థలములను దనయధీనముక్రిందికి దెచ్చుకొనెను. తరువాత తిరుచినాపల్లికోటను ముట్టడించి ఆ మండలము లన్నింటిని నిర్ధానధాను మొందించెను. టిప్పుసుల్తాను సైన్యము తిరువాంకూరునుండున బ్రిటిషువారిని తఱుమగొట్టుటయేగాక, కాలికొట్ట నొద్ద వారి నోడించెను.

1791 సం॥న టిప్పు కోయంబత్తూరిని ముట్టడించి పట్టుకొనెను. అక్కడ బ్రిటిషువారి రక్షక సైన్యము కోట విడిచిపొవునట్లు ఒత్తిడి కలిగించెను. వారట్లే

వేయుచుండ జెఱపటి, కాళ్లకు చేతులకు సంకెలలు కలిపించి శీతగ్రహమునకు బంపివై చెను.

1795 నీటివనగాలు సన్నుద్ధిగ నుండవలెనను ఊహతో టిప్పుసుల్తాను పలువునట్టములకు సహించి మైసూరు ఎమీ ఎమున నున్న యొక చెఱువునకు బలవర్తిమగు గట్టు కట్టించెను.

మట్టరాజుల ప్రాబల్యము

ఒక్కనులోని శీతగ్రహము, మైసూరు మొదలయిన ప్రాంతాలను హైదరాబాద్ టిప్పుసుల్తానులు పూర్తిగా స్వాధీనము చేసికొనుటేగాక, కడప కర్నూలు మండలములలో తమ యధికారమును చెల్లించుచుండిరి. అట్లేయెడ గొలకొండ నవాబులు దక్షిణ మండలములలో హైందవ మహమ్మదీయులను సరిహద్దుగా జూచుచు ప్రజలయధిపతులకు అడుకొనుచు వారిని మాలిమచేసికొన జూచ్చిరి.

ఆ యదనన, హిందూరాజులచేత; బ్రాహ్మణ్యమువహించియుండిన దండనాధులు మున్నగువారు స్వతంత్రులై-సామ్రాజ్యములను స్థాపించుకొన దీవ్రయత్నములు చేసికొనుచున్న తుఱక ప్రభువుల కెదురు తిగిత మేటే. గట్టుచుండిన కర్నూలు చెల్లించరైరి. అట్టివారిపై దండెత్తుటచే గొందఱిని లోబడినచ్చి, శిరణాగతులయింపవారిని గొందఱిని తమకు సామంతులు గను. పాళెయ గగలుగను, జాగినదాదలుగను జేసికొని మహమ్మదీయులు తమ ప్రతాపము చెల్లించుచుండిరి. అందు మట్టవారొకరు.

అందు ఈ 'కరుత స్థ విజయ' కర్తయు అనంత రాజు ఎల్లయరాజు పుత్రుడు. ఎల్లయరాజునకు నలువురు భోగ్యులు. వారిలో రంగమాంబయిండు ఈమట్ట అనంత రాజు ఉదయించెను. ఈ గ్రంథమున మట్టవారి చరిత్ర పూర్తిగను విశేషముగను గురు. తక్కిన కవులవలెనే, ఈ కరుత స్థ విజయ కర్తయు—ఈనయొక్క గాని, తన వారి పరిపాలనయొక్క గాని కాలమును నూచించలేదు. కాబట్టి ప్రబంధ యుగమునలి కవులకీ అలవాటు లేకమా!

మట్ట ప్రభువులకు ఎఱ్ఱగుంట్లకోట (కోడూగో విదు మెళ్ళి దూరములోనిది), చిత్తేల (రాజంపేట సమీపములోనిది), నగరిపాడు (కోడూగో పదిమెళ్ళి దూరములోనిది), సిద్ధనటము, మొదలగు ప్రదేశములుండు బలమయినకోటలుండినట్లు! అందు నగరి పాటి

తెనుగు చోళ భూపతులు : మట్ల సామంతులు

ప్రశంస కనుత్ స్రవిజయమునఁ గానవచ్చును. 2
 కాని. — 'నగరిపాడు' అను గ్రామము 'పెద్ద' - చిన్న -
 అని రెండుగాక ఒకే కనబడుచున్నది, అని నేడొక
 పరిటూరు. అటఁ గోటలు పదిగలనని కనుత్ స్రవిజయ
 ప్రబంధమున ఉన్నను, ఈనాటి కందొక్కటియు
 లేదు. అక్కడక్కడఁ గొన్ని రాళ్ళుపట్టలున్నవి ఎఱ్ఱ
 గుండ్లలో మాత్రము శిథిలమున యానాటి కోటను
 80 ఏండ్లనాడు ఈవంశములోని కడపటి యరించును,
 గార్వోనగర సంసానాధీశ్వరుల విజయము నగు మట
 వేంకటపతిరాజు విక్రయించెను. తిక్కనవోటులలో
 నిలిచి నానుమాత్ర వశిష్టములు. కన్నులు పెరిగి నేలిన
 దొరలును, తామాక్రమించిన ప్రశంసములలో మట్టి
 కోటలు గట్టుకొన్నట్లు రికార్డుదాఖలులు ఆ యా
 మండలములలో లభించుచున్నవి. సిద్ధవటమును
 గూర్చియు కనుత్ స్రవిజయ పీఠికాభాగమునంపలివృత్తం
 తిరులలోఁగలదు.

మట్లరాజులు వైష్ణవమతానుయాయులు. కనుత్ స్ర
 విజయకర్త. తన వంశానుగర్లనము చేయుపట్టుక
 దాను "శ్రీమత్తీరుసుల వ్రాసెవచ్చార్య చరణసాసీ
 దహ నేవాసమారబ్ధ సామ్రాజ్య భారము" అని తెలుపు
 కొనెను.

ఇంకఁ గుఱమునుకూర్చి:—ఈమట్లంకంలు సవా
 శివ దేవరాయలు (జీర్ణవిజయనగరపతి శ్రీకృష్ణదేవ
 రాయలు) అను తుళువంశమునఁ గడపటిచక్రవర్తిగ
 వెలసిన మహీపాలునితో సంబంధబాంధవ్యములు నెఱ
 పెరిసి పైనఁ దెలిపియున్నాను. శ్రీకృష్ణదేవరాయఁ
 డుత్తమక్షత్రియుఁడు గాఁడని, యానాటి ప్రవాద
 మొందుండెను. ఆకారణమున నేకలింగరాజున గడపటి
 శ్రీకృష్ణదేవరాయనిఁ దన కుమరిత నీయ నిరాకరించె
 నని చరిత్రములు వాకొనుం ఇంగులను నిర్భయము
 న గను, సాశ్వత తుళువ వంశక్షత్రియులు దక్షిణ
 హిందూస్థానగుండలి పశుపతి భాగమున నుండిన
 మైదరాబాగు సవాబులగు నైజాముల్ ముల్కనగు
 లోబడినవాగు. ఆముల్కల రాజ్యమునకు సాబరిం
 చినవారగుట అక్కడి క్షత్రియులగాక బ్రాహ్మణు
 లును ముల్క (ములికి—మరికి) నాటివాగుగ నెన్న
 బు చుండిరి. ఇంకొక రాజులతోను నందిగుండ్ల
 క్షత్రియు లను ప్రఖ్యాతి గలను—ఆ యా హేతువు
 లనబట్టి—ములికినాటి రాజులకును, నందిగుండ
 రాజు కను ఇచ్చిపుచ్చుకొలులు లేవు. దక్కనులో

నగరిపాడు, —కొవ్వటినగరము - ఆనెగొంది సంస్థాన
 ముల నేలు ములగునాటి రాజులను సంబంధబాంధవ్య
 ములు పెక్కులున్నవి.

ఈశతాబ్ద ప్రారంభమున కొవ్వటి నగర మేలిన
 తిరుమలరాజు భార్య మట్లవారింటి ఆహుతుడు, యం
 యో. యే—గా ఉండి కొన్నేండ్లంద చరిపోయిన
 శ్రీ కుమారస్వామి రాజుగారు—ఆ దింపతులకు రెండవ
 కుమారుఁడు, మొదటిమాతఁడు కుమార వెంకటపెరు
 మాళ్ళరాజు, ఆతఁడు కొవ్వటినగరరాజులలోఁ గడపటి
 వాఁడు. అప్పటికే ఆసంస్థానము తీవ్రదశకు వచ్చినందున
 లాంఛనముగ నతఁడు. పట్టాభిషిక్తుడై సింహాసనమెక్కిన
 తగువాత మూడునాలు వత్సరములలో మరణించెను.
 2. కదిమ్మన నగరరక్షణ మొనరింప నియమింపబడిన
 ఆనెగొందిరాజు శ్రీకృష్ణరాయలవలె ములికినాటి ధరణి
 దివుడే. గోదావరి మండలంతర్గత విజయనగరరాజ
 వంశము బహుళః నందిగుండల శాఖను జెరిగినదేమో!
 వారిని ఈ దక్షిణదేశ క్షత్రియులకు వివిషయము
 నను సంబంధము లేను.

ఆ కాలమున సరిపాలకులు సామ్రాజ్యపురందర్
 రామునియే మఱచిరి. కైకవైష్ణవ మతవిభేదములు
 పెచ్చుపెరిగెను. ఇంతలో మహాపరాక్రమశాలియును
 అలియరామరాజు తుఱకలతోడి దాగణయుద్ధమునఁ
 జిత్రవన కర్ణమయ్యెను. మహమ్మదీయుల దురాగతియు
 కను ప్రజలు తిట్టుకొనలేకపోయిరి. అతని తిరువాత
 సామ్రాజ్యము చిన్నాభిన్నమయ్యెను.

మహమ్మదీయులు లాయవకాశము దొరకబుచ్చు
 కొని పాలేగారులు, జవొందారులు, జాగీరుదార్లు—
 మున్నగువారిని గాఁచెట్టి నేలరాచి లోఁబరికొని
 యేఁజెట గప్పములు గొన నుపయోగించుకొనిరి. మట్ల
 రాజులును దానిని ఎప్పించుకొనఁజాలరైరి. దక్కను
 సీయను దనసామ్రాజ్యభాగముగఁ జికికొన భగీరథ
 ప్రతుత్తు మొనర్చిన మొఘలు సార్వభౌముని డ్రొంగ
 జీబుయొక్క నమ్రబంబులు గొల్కొండ మొద

2 "పెననగరిపాటికో"లు

పదిగల, వరి వక్షమణుల పనులవి యెల్లన
 మొదలి తెగ మూలఁ దెలులు

మడకరులును కాగులు, రాజ్యమాన్యము లందున

3 "మహీపాత క్షేత్ర"దా

భటజాతీభూతివామ ఘరితకగోరో

స్థుటఘ తి సిద్ధవట పలు

పుట భేదన

లగు బహుసీనులను, నైజామును ధిక్కరింప జాలని హిందూవులను పాశ్చాత్యులవలె మట్లకరలను నవాబుకుఁ గప్పములు చెల్లించుటయనగాక, నజరానాలు, యుద్ధసహాయములు సహవుచు గూఢములయి సూములుగొట్టుచు తమ పాశ్చీయులను, జాగీరులను, జమీనులను గాపాడుకొనుచుండిరి. అంగ్లేయులు తమ వ్యాపారార్థము అటనట కొట్టఁ గట్టుకొనుచుఁ దమ్ము శ్రయించు స్వదేశీరాజులకుఁ దోడ్పడుచు తమ రాజ్యవైశాల్య మంతి కంతకుఁ బెంపొందించుకొనుచున్నది. 17—18 వ శతాబ్దమును బరిశీలించుచో, భారతీయ ప్రభువుల యనూఁపు అస్థిశక్త్యను, పరస్పరాసహ్యము ప్రాందించుచున్నారని గమనించునను, అన్యజాతుల రాజ్యాక్రమణమునకును — ఎంత యుగకాలమునంగనో నులభ్యుగ గ్రహింపవచ్చును. వట్లగాజులు గూడ ఆ యూచిలో దిగఁబడి మరల తేనెలే పోవుటలో వింత లేదు.

మట్ల భూపుల సారస్వతాభిమానము, వి త రణ ము

శ్రీకృష్ణ దేవరాయలకాలమునఁ బ్రారంభమయిన ప్రబంధయుగమున వాగ్దేవి అష్టాదశవర్ష నానక శృంఖలముతో బంధింపఁబడెను. ఆది 18 శతాబ్దినుండి 150 వార్షములు నిరాఘాటముగ ఆంగ్లేసీయుల వీరవిరోధము పలికెను. ఇట్లనుటచేఁ దగినాతఁడఁ బ్రబంధుడనమో యాఁగిపోయెనని కాదు. సన్నగిల్లి నది, అట్టివాని కొన్ని నియమములకులొనై 'నిరంకుశాః కవయో' అను నూర్తిఁ బాటింపఁగలసియుండినందున స్వేచ్ఛగ, స్వతంత్రముగఁ దమ భావములకుఁ గావ్యస్వరూప మొజాలఁ పోయిరి. మట్లనారిపై ననేకలు బట్టురాజులు చాటువులగ నెన్నియో పోయెములు చెప్పిరి. అంగు దొరికింపఁబడితే నేఁగించి, ఒకరిద్దలు పండితులు ప్రకటించిరి మిగిలినవి గూడ ప్రయత్నించి సమకూర్చినచో, వీరిని గూర్చివి మాత్రమే ఏ యాడుకొలక నా లభింపగలవు. ఈ ప్రభువంశులంపరకుఁ జెందఁగలవాడే—కవుత్పరిజయః ర్తయః అనంతభూపాలుఁడు, కవిచాడప్ప ఇతని సమకాలికుడని చాటువులనుచున్నది. కాని, ఆధారములుగా వినరావు. కవుత్పరిజయః ర్తయః కావ్యమున నెక్కడను చెరుకొనఁగదు. కవిచాడప్ప మాత్రము తన శతకమున మట్ల అనంతరాజును ప్రశంసించిన పద్యమొక్కటి కనఁబడుచున్నది. కాని, మట్లగాజులలో 'అనంత'—నానుభేములు చాలమంది కనఁబడుచున్నారు. అట్లగుట చాడప్ప చెప్పి యనంత మహీకుఁడు కవుత్పరిజయః ర్తయితయే యని బట్ల గ్రుద్ది వాకొనఁజాలయగదా!

వీరు విద్యవృత్తిని పోషకులేగాక, తామును అట్టివారే ఆయిరి. కాని పెక్కురుకవులు జేసిడి నాశ్రయించి ప్రభువు మన్ననలు గనుచు కాలము వెడలబుచ్చుకొని.—కావ్యతీయగఁ దగుయశస్సు విస్తరించునట్లే కావ్యమును వ్రాసినవారు గారు. మట్లభూ నేత్రు పంశేపరంపరకుఁ జెందినవారిలో నెల్ల కవుత్పరిజయః ర్తయః ఆనందభూపాలుఁ డొక్కడే రాజకవి—కవిరాజు—అని, అనిపించుకొని ప్రబంధఫక్తి ననుసరించి, తన కావ్యమును సంతరించెను. రాయ సీయను పేరపెంపుతో నేలిన మట్లనా రాంగనారస్వతీయన కానాడు అనలంబనములుగ నిలిచి దాని మధురించి నట్లు కావ్యజీవనంధరణింబ్రము సంస్కృత వాఙ్మయమును సముదరించిరి. వాగు స్వతీయముద్రాక్షరశాస్త్రలో ఎన్నియో గీర్వాణభాషాగ్రంథములు (యాగ్యకలు), రగజులు, వేదాంతగ్రంథములు, వైదికకర్మ ప్రతిపాదకపుస్తకములు, స్తోత్రములు మున్నగువని ముద్రించి గ్రహించిరి. ఆంగ్లేగ్రంథములున్నను వానిని బయలుపెట్టుపలేదు. ఒక్క పార్వతీ పరణయమును శ్రీశివమాత్రము వీరు వెలుగుచూపిరి. శ్రీజయంతి రాయయ్య పంతులుగారు చంద్రాగిరిలో డిప్టీకలెక్టరుగ ఉద్యోగము చేయునెడ సంస్థానగ్రంథభాండాగారమున తాళపత్రపుస్తకములు పరిశోధించి అంగు దొరికిన చదువాడ మల్లయ వీరచిత్ర విశ్రవానాయకుని చరిత్రము, ఋగ్వేదకవి వేంకటాచలకవి ప్రణీత చంద్రారామాయమును సంపాదించి ఆంగ్లేసరితత్కార్యాలయముయాలముగ బయటఁబెట్టిరి. కాశ్యపులవీర ప్రభువులు ప్రయరించిన వానిలో ముఖ్యములయిన గీర్వాణగ్రంథములలో ముఖ్యముఁ యివి: (1) పద్మావతి పరణయము ప్రబంధమును (2) కేపి పూజా కల్పమును. అంగులలితాశక్తివ్యపాసకులచే జెని పూజాల్ప మత్సరంత మినాఁటికిని ఆదరింపఁబడుచున్నది. ఆనెనాంకర్తాటకాంధ్రదేశముల సరిహద్దులలోని యొక చిన్న సంస్థానము. దాని యేలికలు తెలుగు మాతృభాషాగంగల వారకులచేతను, దమకాధీశమున ఉన్న దేవము కర్తాట వ్యతహృతిలగుటచేతను, — ఆభిమానించఁగల సారస్వత మిది యని గ్రహింపఁజాలకుండిరి. ఎంతవారణమునఁ దెల్పిన రెండు సంస్థానములవలె ఏ భాషలోని విద్యనవతంతుల నేని సామాన్యముగ ఒక జీవితమున గౌరవించుచు, దమమాతృభాషయు రాజభాషయు అగు ఆంగ్లేయులకు కే యాదరము మొగుచూపిరి.

4. "తెరా రాజులు భూమిని

పాఁ నెనఁడెఱుఁగు సకలవైభవముల నీ
వే రాజపు సీతికి, విన
యా, రాజును నేనె కవుల మట్లయనంతా."

మిథ్యా వింబాలు

శ్రీ ఆర్. ఎం. చిదంబరం

రిజిష్టరు ఉత్తరం వచ్చేసరికి సహాధ్యాయులంతా కళ్ళు పెద్దవిచేసి చూస్తుంటే నవ్వుకున్నా-అది అప్పునగ్గర్నంచీ వచ్చిందని అడ్రసు చూడకుండానే తెలుసుకున్నా. అతనూ, నేనూ షెర్మిపట్నంలో చదువుకున్నాం. ఆ తరువాత ఏడేరిమిది సంవత్సరాలకు కలకత్తాలో కలుసుకున్నాం. రెండు సంవత్సరాలు గడిచాక మళ్ళీ విడిపోయాం. తరువాత చాలా కాలానికి అతని నగ్గర్నంచీ వచ్చి రెండో ఉత్తరం యిది. అతనికి తెలుగు బాగా తెలుసు. అతనితో మాట్లాడిన ఏ వ్యక్తికూడా అతను తెలుగువాడు కాదని అవలెదు. అంత స్పష్టంగా, చక్కగా అన్వయంగా మాట్లాడతాడు. అప్పు తన జీవితకాలంలో చాలా చోట్లు తిరిగాడు. రకరకాల మనుష్యుల్ని కలుసుకున్నాడు. మనస్తత్వాల్ని పరిశీలించాడు. ఉత్తరం విప్పి చూస్తే నలుభై పేజీల గ్రంథం వుంది. వర్షికి జేరబడి చవక నారం భించాను.

* * *

డియర్ మూర్తి,

ఈ పుత్తరం నీకు అప్పగ్యాన్ని కలిగించదు. కింటి పుత్తరంలో నీకు నా అనుభవాలు కొన్ని వివరించాను-నీ దగ్గర్నంచీ ఏ విషయమూ దాచలేను. నీ కాలాన్ని కొంత వృథా చేస్తున్నందుకు బాధగానే వుంది.

జీవితంలో ఆనందం, విషాదం, వైరాగ్యం పీటి ఆద్యంతాలు నిర్ణయించిన వారెవరూ లేరు. పాప రహస్యని బావంతించేస్తే సర్కసుకు వెళ్ళక తప్పిందికాదు. అపరిచితువుల క్రూరత్వాల్ని వర్ణించి ఆ చిన్న గుండెలో భయాన్ని రేకెత్తించటానికి ప్రయత్నించి ఓడిపోయాను. సర్కసు మొదలైన గంటకు ఓ అమామాయి తిగమీద ఒంటి వక్రం వైకేలును చుక్కచుక్కానడిపించు కుంటూ పోయింది. ఆ మె ముఖాన్ని సరిగ్గా చూడలేక పోయినా గుర్తుపట్టాను. ఏదో ఆ వేదన విశుద్ధవృత్తిలా శరీరంలో పాకింది. అవును...ఆ మె - దేవకి-అదే చిరునవ్వు-చేతుల చురుకుత్వం-కళ్ళలో మెరుపులు.

‘ఇంతవరకూ తనకీ సానుభూతిలతో మమ్మల్ని ఆశ్చర్య పరచింది మిస్ ఫిలోమెనా’ అని యెవరో ప్రకటించారు.

‘కాదు...ఆ మె దేవకి-ఇందులో పొరపాటుంది.’

అనరిచాను, నా చుట్టూవున్న జనం వింతగా చూశా.

‘తాతయ్యా! నీకు మతిపోయిందా ఏమిటి? ఎందుకలా అరుస్తావ్?’ అంటావా.

ఆ తరువాత నేను ఏమీ చూడలేకపోయాను.

దేవకి వంగి నమస్కరించి వెళ్ళిపోయింది.

సర్కసు పూర్తియ్యాక బయటకు వస్తూ గేటు దగ్గర ఆగిపోయాను. జనం పల్చబడ్డారు.

నీలిరంగు కోటు - పెన్సిలు గీతలా సన్నటి మీసం - చక్కగా ఎగబడిన క్రాపు.

‘మీరు...మీరు...’ అని తడబడ్డాను.

అతను గౌరవ చూడకంగా నవ్వి ‘నేను ఈ సర్కస్ కంపెనీ మేనేజర్ని - మీ కేమెనా నాయం చేయగలనా? సర్కసు బాగుందా?’ అన్నాడు.

‘కాదు...కాదు...మీ పేరు?...నీ పేరు?’

‘నా పేరు మాలిక్’ అన్నాడు.

‘మాలిక్! నన్ను గుర్తు పట్టలేదా? నేను డాక్టర్ అప్పుని- నీగురించి వివరాలు తెలుసుకుందుకు ఎంత ప్రయత్నించానో తెలుసా?...ఇది సరేకాని దేవకి పేరు ‘ఫిలోమెనా’ అని మార్చేశావేం? ఆనందాతిరేకంలో అతని చేతులు రెండూ పట్టుకుని హృదయంగా పిచ్చి గీతలా సాగిపోతూన్న భావాలను చదువుచా మనుకుని అలాగే నిలబడిపోయాను.

‘క్షమించండి- మీ రెవరో నాకు తెలియదు. మనిషిని పోలిన మనిషి వుండటం సహజం- నే నెవరో పేరూ మార్చలేను.’

అతని మాటలు అడవిలోంచి అల్లి బిల్లి గా సాగి పోతూన్న కాలిబాటను గుర్తుపట్టాయి. ‘కొని వాదించి నిజా నిజాలు తెలుసుకు నందుకు అధికారం, అనకాళం లేవు. నా పూర్వ ఘరెందని ఏదోకీ రజావుచేస్తోంది. బదులుగా కదిలాను. పాప మౌనపు

మునుగు వెనుకంది. అంటే కోపం కాబోవడాలు వేస్తూ దన్నుట! ఇట్లు చేయకానే నాన్నతో ఫిర్యాదు చేసింది.

‘నాన్నా! ఈ తాతయ్య పూర్తిగా పిచ్చివాడే పోతున్నాడు. ఆవుపశువుకు నన్ను కొత్తపేర్తో పిలుస్తాడు. పశే, పోలే పోయి దనుకున్నాను. ఇతేళ ఆ సర్కుసులో ఓ అమ్మాయిని చూసి ‘దేవకి’ అనరిచాడు. ఆ సర్కుసు మేనేజరును ‘సువ్యసూరికవి’ అన్నాడు. ఓ పాడుగాని ఇంజక్షన్ నిచ్చేయ!’

‘చిన్నగుండె! దానాగ్నిని అందులో దాచుకుని, అగ్నికణాలు లెక్కపెట్టే ఆత్మశక్తి ఎలా వస్తుంది?’

మర్చిపోయిన దేవకి, మాలికలు మళ్ళీ ఎదురయ్యారు.

* * *
రంగుననుండి తిరిగివచ్చాక మళ్ళీ ఓ పల్లెటూరిలో డాక్టరుగా వెళ్ళివచ్చింది. మొదట్లో ఆ వాతావరణాన్ని అసహ్యించుకున్నా. బలవంతంగా ప్రేమించటం తప్పించి కఠింతరం కనపడలేదు. కొత్త మందులు కొల్పి కొనేందుకు చెన్నపట్నంలో ఓ వారం కోజులు మకాంవేశాను.

అప్పుడే కుట్రనతో పరిచయం కలిగింది. లావుగా, పొట్టిగావున్న అతను గదిలో సామానం తాచిందర వందరచేసి ఆయాసంతో దేనికోసమో వెనకటాంటే లోపల అడుగుపెట్టాను. అతను పొగొట్టుకున్న వస్తువు నా చేతిలో వుంది. కొంత సంభాషణ జరిగిన తరువాత అతని పగ్గు తిరిగిచ్చాను. మేము మెల్లమెల్లమంటే నాకంటబడటం అతని అచ్చమనునాలి అందులో రెండువేల రొక్కలం, ఓ రాళ్ళ పుంగం వున్నాయి. అంటే నా ఒక్కడికే ‘నీతి-నిజాయితీ’ వుందని చెప్పకోటం కాదు. ప్రతిమనిషి తనలోకంటే ఇతరులలో లోపాలెక్కువని నమ్ముతాడు. అది భ్రమని. తప్పని తెలిసినా కూడా బాహ్యంగా ఒప్పుకోడు. నేనూ ఆ తరగతికే చెందినవాణ్ణి నక ఆ పద్ధతి ఇతరుల చేతిలో పడివుంటే కుట్రనకు తిరిగి దొరకదని స్థిరపరచుకున్నాను నన్ను ‘హరిశ్చంద్రుడి’ పక్కన నిలబెట్టి పొగిడా తిన్నుగురించి చెప్పాడు.

కుట్రన ఓ పక్కను కంపెనీ మానేసడు ప్రస్తుతం నే నంటున్న ప్రాశ్నోనే మకాం - వయసు యాభై పింతన్నకా లంటాయి, కళ్ళకదలికల్ని బట్టి వృత్తమవు

లోతు వూహించకర్న. మాటల తీరునుబట్టి శరీర దాగ్ధ్యాన్ని తెలుసుకోవచ్చు. రహస్యాలకు దూరంగా వుండే కళ్ళు - చిన్న మీసం - నన్నటి నూలు పంచె - సిక్కు లాల్వీ - వేళ్ళకు రాళ్ళ పుంగరాలు - మెంటా చిన్న బంగారు గొలుసు - నుదుటిమీద చిన్న కుంకం బొట్టు - దూరంనుండి చూస్తే పట్టుదల-నుంగుకోపం - వెనక పశ్చాత్తాపం, అనురాగం, దయ-పున్న కృత్రిలా కనిపిస్తాడు. దగ్గరకు వెళ్లి పరిశీలిస్తే తప్పిదంచేసి ఏదో దాచడానికి ప్రయత్నిస్తున్నవాడిలా కనిపిస్తాడు. ఒక కృత్రియాపం మనం చూసే దూరంమీద ఆధారపడి వుండదంటే మాత్రం నేను ఒప్పుకోను. దూరానికి అందంగావున్న అమ్మాయిదగ్గరకు వెళ్ళిచూస్తే చూసేలా కనిపించటంలేదా? అతని సర్కుస్ కంపెనీలో వంద మందికిపైగా సిబ్బంది వున్నారు. జంతువులు బోలెడు. రాబడి సుమారుగా వుంటుంది. పిళ్ళలో ఎవరో ఒకరికి జబ్బుచేస్తూనే వుంటుంది. ఏ మేకో, సింహమో కాళ్ళు బారచాపి ‘ఎనీమరా’ లేవనంటుంది. పిళ్ళకు వైద్యం చేయటానికి ఓ డాక్టరు అవసరం. కుట్రన నా స్నేహితం ఎందుకు కోడలున్నాడో అర్థమైంది. కుట్రన ఆ సాయంత్రమే వెళ్ళిపోయాడు.

* * *
చెన్నపట్నంనుండి తిరిగి వచ్చేసరికి నూగొడు ఆకాశంలో కొంత భాగాన్ని జయించి తన స్వాధీనం చేసుకుని, విగిరిన భాగాన్ని కూడా తన వశం చేసుకోటానికి సిద్ధంగావున్నాడు. దూరంగా సర్కుసుకు దారం చుట్టూ రంగురంగుల విద్యుద్దీపాలు కనిపించాయి. వెలగ కుండానే అంత అందంగా వున్నప్పుడు, కొంతికిరణాలు కళ్ళు తెగిస్తే సౌందర్యపరిమాణం ఎంత వుంటుందో మరి! చుట్టూ చిన్న చిన్న గుడారాలు, కంగారుగా టూటూ పడగత్రే నుదుళ్ళు, ఓ కూల ధ్యానముద్రలో వుండి, తొండాల వూగిస్తూ, బయ్యుపపచపు కుళ్ళు. అసంతృప్తి, అహంకారం తమ చెవులకు పోక కూడదని తరిమి వేస్తున్న వినుగులు, గొలుసులు తెందుకుని నేవచ్చుకోసం పేనరలాడుతున్న కోతులు - గుడారానికి ఇరవై గజాల దూరంలో కుట్రన ఓ పెంకుటిల్లు అడ్డమే తీసుకున్నాడు. ఆప్యాయంతో కావలించుకుని స్వాగతం పలికాడు నాయరీ కొట్టనుండి స్పెషలు టీ తెప్పించాడు. తన సర్కుసుకు రించి, స్యయింకితో క్రమంగా మెల్లకట్టి సౌధాగం ఎలా చేయకొలిగిందీ వివరిస్తుంటే, చీకట్లో కాంతి కిరణాలు బారినట్లు

పకపక నవ్వులు వినిపించాయి. అందులో ఓ నవ్వు మాత్రం అలలుగా విడిపోయింది. ప్రతి అలనూ ముత్యాల మీద నడిచిస్తూ, పడుతూ లేస్తూ తేలిపోయింది. ధ్వని తరంగాల్ని బట్టి ఆ అమ్మాయి అందవందాల్ని పూహించాను. సృష్టిరహస్యాన్ని కోధించి కనుక్కోమంటున్న కళ్యాణి తరంగా అటూ యిటూ కదిలుతూ ఆ కోశపు బెత్తుకు అనురాగాల్ని హృదయంలో కొత్తిస్తాయి. ఆ అనురాగస్వరూపాన్ని మాత్రం నిర్ణయించలేక పోగాను. అది మనసుచెప్పే చెడు మాటలు విని అపవిత్రంకావచ్చు. లేక ఆత్మప్రబోధం విని మంచితో ఆదర్శంగా వుండవచ్చు. రాగద్వేషంతో అనుబంధంలేని పెదవులు. చేపల్ని పట్టేందుకు వలకు మల్లే నవ్వులు వినురుతుంటే చెక్కెళ్ళమీద చిన్న గుంటలు - కళ్ళల్లో కాంతి పొంగి పొర్లి ప్రవహించటంవలన బంగారురంగుపొందిన శరీరం - వెన్యోండ్లు శ్రమపడి చెక్కిన శిల్పంగా కచ్చితమైన అవయవ నిర్మాణం. ఇలా ఆ అమ్మాయి రూపాన్ని సృష్టించుకున్నా. ఒక్క నవ్వు నాధారంచేసుకుని రూపకల్పన చేయటం వెర్రితనం కావచ్చు. కట్టిన తనకు చిన్న తనంలో లభించిన మెడల్సన్నీ చూపించాడు. దూరంగా సేవాం గర్జించింది ఆకలితోనో - అసంతృప్తితోనో. 'రండి: సర్కసంతా తిరిగివచ్చాం.' అంటూ కుట్టన కొరడాతీసి రెండుసార్లు యులిపించాడు.

గుడారాన్ని సమీక్షిస్తుంటే అదే నవ్వు మళ్ళీ విసవడింది. లోపల అడుగు పెట్టక ఆశ్చర్యపోయాను. నా వూహలో మెదిలిన ఆ రూపం సజీవమైంది.

'ఈమె దేవత - నా ఒక్కగా నోక్కూతు - సర్కసుకంపెనీ కుడిభుజం. దేవత లేకపోతే మేం ఒక్కరోజులో దివాలాతిస్తాం.' తనవార నమ్మ పరచడం చేశాడు. దేవత చిన్నపిల్లలకు 'పువ్వుల సృష్టి' శిష్యులైంది. సరసపద్ధతిలో, క్రమంలో ఆ నాట్యంచేస్తే ఆ వూహలో కదులుతున్నట్లునిపిస్తుందని కుట్టన వివరించాడు.

'ఇతను రామన్ - బార్ మీద అన్ని పనులూ చేస్తాడు. ఒకనాడు 'నిజ మేనేజర్ నా ఆశ్చర్య పడను.' రామన్ విషయంగా నవ్వాడు. 'యిదిదేశం లోని ఏ - వజ్రశరీరం - మొహంమీద పడుతున్న జాత్రు - ఆతని ముఖంలో అమానుకత్వం పిచ్చీగతలు గీసింది.

'ఇతను మాలిక - విగ్రహం చూస్తేనే ఆతని కత్తి సామర్థ్యాలు బోధపడతాయి. వెనకటికి గోవర్ధన

గిరికి మల్లే సర్కసును ఓ నేలమీద ఆడించగలడు. ఆతనికి దేవతకి 'ఈదూ - జోదూ' సరిపోయిందంటే ఆతని గూపాన్ని మార్చేస్తామింనుకోండి.'

కుట్టన ఆవేశంతో చెప్పుకుపోయాడు.

'నాచరించి మీరు తెలుసుకునే అవకాశాలు చాలా వున్నాయి. ఇంతలా నేను డబ్బుకోసం మొరలు పెట్టాను. అది నిజం. కాని కమేజ్ ఆపక నశించింది. అప్పుడప్పుడు నష్టపోయేవాణ్ణి కూడా. చాలా మంది కంపెనీ అమ్మాయిలున్నారు. ఒకరిద్దరు పెద్దమొత్తా లిస్తామంటూ ముందుకు వచ్చారు కూడా. నేను అమృతకపోయాను. వీళ్ళలో ప్రతి ఒక్కరూ, నన్ను, నా మంచి తనాన్ని నమ్మకుని నమ్మకంగా పని చేశారు. మరొకరి నేతిలో ఎలా వుంచను? ఈజంతు వున్నట్టినీ నేనెంతగానో ప్రేమిస్తాను. మరొక యజమానివస్తే వాటికి తిండిపెట్టక చంపుతాడేమో! మునితనం రావటం చేత ఎవరికైనా ఇచ్చేస్తాడేమో! స్వేచ్ఛను వదులుకుని ఇంతకాలం నాకు నేవ చేశాయి. వాటికి నేనిచ్చే ప్రతిఫలం ఇదేనా మరి?'

కుట్టన అందరికీ మల్లే సామాన్యవ్యక్తి కాదనే నా వూహ నిజంలో అంతమైంది.

ఎవరో కంగారుగా ఉద్రేకానికి, ఆశ్చర్యానికి మధ్య పరుగెత్తుకొచ్చారు. 'కాత్యాయని ఏవీ తినడం లేదు. ఎంత చెప్పినా వినదు. అలా పడుకునుంది.' అన్నాడు.

కుట్టన నిష్పత్తికైన వాడిలా అడుగులువేస్తూ 'పదండి-వచ్చాం' అంటూ కదిలాడు. ఈ కాత్యాయని దేవతకంటే అందంగా వుంటుండేమోనని వెంబడించాను. కుట్టన ఓ కొబ్బరిచెట్టు ముందర ఆగాడు.

'ఇదే మా కాత్యాయని - ఎమైంది నీకు? ఎందుకలా అలాపూనావ్?' అంటూ అక్కడ పడుకున్న ఏనుగుతోండా లేడికూడా. హఠాత్తుగా కాత్యాయని ఆతనిని తొండంతో చుట్టివేసి కొమ్మల దగ్గరకు లాక్కుంది. నేను గడగడలాడిపోయాను. సర్కసులో పనిచేస్తున్నవారంతా ఇలా దుర్మరణం భయంకరమని వివరించేకాని ప్రత్యేకంగా ఎన్నడూ చూడలేదు. కుట్టనను విడిపించటం కూడా సాధ్యంకాదు. కాని కాత్యాయని అనుకున్న ఏ అగాయిత్యయూ చేయక ఆతనింక దీనంగా చూసింది.

'ఏం ఇవే ముక్కాల్నిట మీద నిలబడటం నీకిష్టంలేదా? సరే - దానికేం విక్రాంతి తీసుకో.'

అన్నాడు కుట్టన్ - ఏనుగు అతన్ని వదిలేసి సంతోషంతో ఘోషించింది.

నా బళ్ళు జలదరించింది. శ్రమపడి ఓ భావంతో నృప్తించి, దాన్ని సంస్కరించి, ఉపయోగిస్తున్నా అడుగుడుక్కి అపార్థాలు తిస్తున్నాం. ఏ భావ అవసరంలేకుండా కాత్యయని తన భావాన్ని ఎంత చక్కగా వ్యక్తపరిచింది! కుట్టన్ మానవ హృదయానికి మనసులో సమస్కారం పెట్టాను.

‘మాళా! ... ఇదే మరొకటి జమనైతే ఈ లెతో పాడిచి, వెత్తంతో కొట్టి నానాహింస పెట్టి తిండి తిప్పలులేకుండా కడపు మాడ్చి దాన్ని వంగదీసేవాడు. అందుకే నేనీ పక్కనుకు మరొకరకమృదు. నా కళ్ళు ఆశుశూరితాలయ్యాయి.

ఆరాత్రి సర్కసంతా చూశాను. ముఖ్యంగా సన్నతీగమిద రంగురంగుల గొడుగుతో విలాసంగా నడచి పోతున్న దేవకి ఓ దేవకవల్లూ మెరిసిపోయింది. ఏమీలేం ఆమె భూమిదపడి ఆపవిత్రమేమిటోనో సన్నభయం చివరిదాకా సన్న నడిలేదు. అయిదారు బంతుల్ని ఒక్కసారి ఎగురవేస్తూ తన నైపుణ్యాన్ని ప్రదర్శించింది. అలాగే మగవాళ్ళనుకూడా ఆడించగలదు గామాల! మాల్కీ ఎంతో ఎక్కువ పురూషుల మిద సునాయాసంగా ఎగిరిపడతూంటే భయంతో కనురెప్పలు మూయలేకపోయాను.

వారం రోజుల్లో కుట్టన్, నేను ఆ ప్రమిత్తుల మయాళం. తన స్వయీచర్య లన్నీ దాపరికం లేకుండా నాకు చెప్పాడు.

* * *

రాత్రి పడకొండు-

పక్కపూళ్ళో ఓ ‘సీరియస్ కేస్’ చూశాక రెండేళ్లుబండిమీద తిరిగివస్తున్నా సర్కసు తాలూకు సంగీతం గాలిలో చెరిగిపోయి చెవుల దగ్గరకు చేరుకుంటోంది. బండివాడు పాడుతున్న జానపదగీతం వినటానికి ప్రకృతి నిశ్శబ్దంగా చెవులు నిక్కబొడుగుకుని మరింత దగ్గరగా వచ్చింది. అసలు, ప్రకృతి సౌందర్యం మానవుల కంటపడకుండా దాగివుంటుంది గామాల నివృత్తమ హృదయంతో ప్రార్థించిన భక్తుడికి తప్ప దైవం కనపడనట్ట! వెలి ఆవేశంతో శరీరాన్ని మరచి ఎంచుకు చలికి చలించక అన్వేషించే వ్యక్తులకు మాత్రమే ఆ సౌందర్యం కనిపిస్తుంది. చెట్లలోనూ, నక్షత్రాలలోనూ ఏ ముందడుగు నే చూపు

లంటే దానికి భయం. దూరంగా కనపడకుండా తెర వెనక దాగివుండి, తన్ను నిజంగా ప్రేమించేవారు కనపడగానే ఏ అర్ధరాత్రి పూటో తెర తొలగించి బయటికి వస్తుంది. అలాంటి సౌందర్యాన్ని చూసి ముగ్ధుడనై పోయాను. బండి ఒక్క కునుపుతో ఆగింది. ఎదురుగా మరో రెండేళ్లుబండి నిలబడుంది. రస్తా వెడల్పు తక్కువ. బండివాళ్ళ మధ్య సంభర్షణ మొదలైంది. తప్పాప్పులు నిర్ణయించుకుంటే ఎలాగూ సాగ్యంకొను కనక, సంధిచేద్దామని బండి దిగాను. ఆ చీకట్లలోనైనా సరే, అతన్ని గుర్తపట్టాను.

‘మాల్కీ! అన్నాను.

అతను ఆశ్చర్యపోతూ దగ్గరకువచ్చి ‘సమస్థార’ అన్నాడు. ముఖకళికళికలు సరిగ్గా కనపడకపోయినా, నిర్ణయపడేకేంలో, ఒంటరిగా, వేళ్ళ కానివేళ్ళ నిలబడకుండా అనేక సందేహాలను రేకెత్తించింది. స్కూసు రెండో ఆట జరుగుతున్నట్లు స్పష్టంగా తెలుస్తోంది.

‘బండి అడ్డంగా ఎందుకుంచావ్? ఇది రస్తాని తెలియదా?’ అని గద్దించాడు బండివాడు. ఒకే వృత్తిలో వున్న ఇద్దరి మధ్యవుండే ‘అనూయ’ అతని కళ్ళల్లోంచి తప్పించుకోలేకపోయింది.

‘ఏమండి బాబూ! ఎంతసే పిలా కాసుక్కు చోటం? తొమ్మిదింటికీ వచ్చాం. ఇప్పుడు పన్నెండు కావస్తోంది.’ రెండో బండివాడు మాల్కీ నడిగాడు. మాల్కీ కుక్కలు చూడసాగాడు. ఆత నెవరికోసమో నిరీక్షిస్తున్నట్లు స్పష్టమైంది.

‘ఏమాయ్! ... ఇదగో నీ బాడుగ! తీసుకుని వెళ్ళిపో! నాక్కొంచెం పరుంది.’ అన్నాను. మువ్వల చప్పుడు క్రమంగా దూరమై నిశబ్దంలో కలిసి పోయింది.

‘మాల్కీ! ఈ అర్ధరాత్రి ఏనిటిదంతా? నీ మనసు సరిగ్గాలేదు. ఆవునా?’ అనడిగాను.

‘మరేం లేవండి, త్వరగా చెన్నపట్నం వెళ్ళాలి. కుట్టన్ వెళ్లివున్నాడు. అందుకని...’ అని సాగిపోయాడు. వసాదుల వున్న మాల్కీ గలిగిన పూటలో మొదలైన ‘పాటిమనిషి’లా మాట్లాడటం ఆశ్చర్యాన్నికలిగించింది.

‘అదేమిటి? పొద్దున్న ఏడింటికీ రైలు—ఇప్పుట్నుంచీ ఎంగుకు? అదీకాక తొమ్మిదింటికీ వచ్చారంటున్నాడు బండివాడు, తిన్నగా వెళ్ళక మధ్య ఈ మజిలీ ఏమిటి?’

‘అవును బాబూ! నేడనుకుంటే కట్టలన్నారా. మరొక రేవో నస్తారట. అందుకని ఇక్కడ

పోయాం. ఆ రెండోనునిషి ఎంతకూ రాదు. నాబాడుగూడా పోయింది. చాలిక్ మానంగా అతని కోరుపా యిచ్చి వెళ్ళుచున్నాడు. ఇద్దరం ఏటి వొడ్డు చేరుకున్నాం. చాలిక్ గట్టుమీద కూర్చుని పిచ్చిగా గడ్డి మొక్కలు పీకిపారేస్తున్నాడు.

‘చాలిక్! అసలు విషయం చెప్పు. నీలో నువ్వు మళ్ళ నపడి లాభంలేదు. నావలన జరిగే ప్రపకారం ఏదైనావుంటే చెప్పు—తప్పకుండా చేస్తాను.’

‘మితో చెప్పవలసిన అవసరం నాకెంతమాత్రం లేదు. జరిగినదంతా కుట్టన్ తో చెప్పకోండి నాకేం భయంలేదు.’

అలా అనటం కేవలం తన మితితనాన్ని చూచిస్తుంది చాలిక్ గమనించలేదు అతన్ని వంగడినే తీరు ఇదికాదు.

‘మంచిది. నాతోవన నేనుపోతా. కుట్టన్ తో ఫిర్యాదు చేసే ఆవశ్యకత నా కేముంది? మానసికంగా నువ్వు క్రుంగిపోతున్నావని నాకు తెలుసు. మనిషిని చూసి మనిషి ఎంతకాలం భయపడగలడు? గౌరవం, ప్రేమ, ఆదరణ—ఇలాంటి భావాలు తలవంచి కొంత కాలం తరువాత ప్రేమ జీవించగలడు. ఏదో ఒకనాడు విటన్నిటిని భేదించవలసివుంటుంది.’ దీపాల్తో స్కూలు గుడారం ఒక నెలకు చక్రంలా కనపడింది. చప్పట్ల చప్పుడు దూరంగా వినిపిస్తోంది.

‘దేవకి రంగంలోకి వచ్చినట్లుంది.! అన్నాను.

చాలిక్ పళ్లు పటపట కొరికాడు. దేవకిరాకకూ, అతని కోపానికివున్న సంబంధం నా కర్థంకాలేదు.

చాతాత్తుగా నా చేతులు రెండూ పట్టుకుని ‘ఓమిం చండి, నేను ఆవేశంతో మంచి మర్యాద లేకుండా మాట్లాడాను. నా తెలివితక్కువను సిగ్గుపడుతున్నా. అన్నాడు. తరువాత రెండునిమిషాలు మానం.

‘డాక్టరుగారూ! ఎందుకో, మితో నా ఆవేదన చెప్పకోవాలనిపిస్తుంది. అసలు కథయిది. దేవకి, నేనూ ప్రేమించుకున్నాం. అది ఈనాడు చాతాత్తుగా జనించింది కాదు. ఈకంపెనీలో ఆయిదేళ్ళక్రితం ప్రవేశించినప్పటికీ ఆమెను ప్రేమించాను. ఒకటి రెండుసార్లు కుట్టన్ తో పరోక్షంగా కదిపిచూశాను. మాట తప్పించి వేశాడు. అతని పెళ్ళికి సమ్మతించడు. ఎందుకో, ఏమో నాకు తెలియదు. ఇలా ఎంతకాలం ఒక్కొక్కరు చూసుకుంటూ తృప్తిపడటం? ఆ రకం అనుభూతి నా కక్కలేదు. మనం జీవించేది అనుభవాలతోనం. ఈరాత్రి

నాతో వచ్చేయటానికి దేవకి అతికష్టమైన ఒప్పు కుంది. అన్ని ఏర్పాట్లూచేసి రెండుగంటలు ఎదురు చూశాను. మీరు రాకపోతే ఇంకా నిరీక్షించే వాడి నేమో...! మోహనయాను. ఆదాన్ని నమ్మటం మగవాడి అసమర్థతల్లో ఒకటి. అతను కోపంతో వణికిపోయాడు.

‘దేవకి మోసగించిందని ఒప్పుకుంటా—కాని నీన్న పూర్తిగా ప్రేమించివాడా ఎందుకురాలేనా ఆలోచించావా? బహుశా నీ ప్రదేశంలో ఈ ప్రశ్నకు చోటు దొరికివుంటుంది.’

స్కూలు బ్యాండు ఏదో హిందీపాటను పలికి పోయింది.

‘అందుకొక్కటే కారణం. తండ్రంటే ఆమెకు ప్రాణం. తన్ను పెంచి పెద్దచెసి ఈ విషయంతా నేర్పాడు కనక అతని కోరికను విగ్రహంగా నమించుకో రాదంటుంది. అక్కడే వచ్చింది చిక్కంతా.’

స్కూలు పూర్తై జనం బయటకు వస్తున్నార. చాలిక్ కంగారుగాలేచి ‘వస్తాను. తొందరగా వెళ్ళుకో పోతే దేవకిని కలుసుకోలేను.’ అంటూ కదలిపోయాడు.

* * *

ఆ మర్నాడు తెల్లవారటమే తరువాయి.

దేవకివంటల్లో బాగాలేదని, వెంటనేవచ్చి చూడ వలసి దని కుట్టన్ కడురంపాడు. మెడికల్ ఛెస్టు తీసుకుని బయలుదేరాను. రకరకాల ఆలోచనలు వుదయిస్తూ మాయ పువుతున్నాయి. నిన్నరాత్రి నమ్మించి మోసం చేయటం, ఇద్దరం వచ్చినట్లు నటించటం (మనస్సు ఎందు కనుకున్నానో మరి) ఇవన్నీ కేవలం కల్పితాలనిపించాయి. కుట్టన్ కంటు పరిశీలించడానికి వెళ్ళాడు. కిటికీవారగా మంచంమీద పడుకుంది దేవకి. సౌందర్యం స్వగతం చెప్పుకున్నట్లు పొడుగాటి కళ్ళకదలికలు—కర తాలూకు లేతగులాబీరంగు కిరీతచ్ఛాకుతో కలిసి పోయింది. ఉదయమూడవకి కిరణాలు బంగారురంగు రెట్టింపుచేశాయి. గుండెలవరకూ రగ్గ కప్పుకుంది. కుడి చేతికిమాత్రం రెండు గాజులున్నాయి. ఎక్కడుచేసేటప్పుడు తీసిస్తుందిగామాల! అవును మరి. గాజుల గల గలలు నిశ్శబ్దంలో విని ఆనందించాలికాని బ్యాండు చేస్తున్న రంగోణధ్వనిలో కాదు. అలా పక్కలించిన అంబాన్ని చూసేసరికి కళ్ళు గలగలపడింది. కొద్దిగా భయం వేసింది కూడా. అడుగుల చప్పుడు విని నావెపు తిగి నమస్కరించింది. పొడుగాటి వేళ్ళు కలుసుకునే సరికి స్వర్ణానికి మెట్లు కడుతున్నట్లు వినిపించింది.

‘ఏమిటి మీకు? బంటో ఏం బాధ? అనడిగాను పక్కనేవున్న కట్టిమీద కూర్చుంటూ.

‘ఏమోనండీ! సరిగ్గా అర్థంకాదు. లేనే కట్టి తిరుగుతున్నాయి. ఒక్కసారిగా బతుకుమీద నైరాగ్యం కలుగతోంది.’

నాడి మాచాను. సగ్గునుప్పిలకక అన్యంతరం చెప్పదని, ఏవో అపచారం (?) జరిగినట్టు భావించవని నాకు తెలుసు.

ఆమెకోసమూ లేదు. నిజం ఎక్కడ బయట పడుతుందోని తెదరు మాపులు చూడటం నేను గను నింపకపోలేదు.

‘నువ్వు చెప్పేది కుద్ద అబద్ధం! నీకు ఎలాంటి వ్యాధిలేదు.’ అన్నాను. మొదటో ‘మీకు’ అని, వెంటనే ‘నువ్వు’ అని సంబోధించటం నాకే ఆశ్చర్యమిచ్చి కలిగించింది.

దేవకి కనురెప్పలు నాలుగుసార్లు కదిపి చివరించున్నట్టు చూసింది.

‘అంతే, శారీరకంగా నీ కేబాధా లేదు కాని మానసికంగా ఏదో వుంది.’

ఈ సారి దాచుకన్న నవ్వు కొద్దిగా బయటకు జారింది.

‘అబ్బో! మీకు వైద్యంతోపాటు జ్యోతిషం కూడా తెలుసన్నమాట!’

‘అంతా నాకు తెలుసు. నువ్వు?...’ అంటూ నవ్వేశాను. దేవకి కంగారుపడింది.

‘ఏమిటది? చంపక చెప్పండి. మీ తప్పుడు అభిప్రాయాన్ని సరిదిద్దుతాను.’

‘దేవకి!...నన్ను మధ్య పెట్టేశావు. కావాలిస్తే మాలికేను పిలుస్తాను.’ ఆమె చనువుగా చెప్తో నా నోరు మూసింది. అంగుక్కోణం వెంటనే తెలిసింది, కుట్టన్ గదిలో అడుగు పెట్టాడు.

‘ఎలా వుంది? మరేం ప్రమాదం లేదకదా? ఈనాటిదాకా అమ్మాయి ముక్కు మీద యెరగదు. నా ముట్టకు నాకు ఆశ్చర్యంగా వుంది.’ దేవకి పక్కమంది.

‘నాన్నగారికి మరీ భయం. ఏమిలేదన్నా విని పించుకోరు. నామీదంతే ప్రేమతో మరింత బాధ పడుతున్నార.’

‘ప్రేమతో బాధపడటంలో మహత్తర సంగతి వుంది’ అన్నాను, ఎవరికి నచ్చినట్టు వాళ్ళను అర్థం చేసుకోమని, ఎవరోపిస్తే కుట్టన్ బయటికి వెళ్ళాడు.

నిన్నరాత్రి జరిగిన సంఘటన వివరించి దేవకి అభిప్రాయం తెలుసుకోవాలన్న ఆ తూహలం ఇంకా మించింది. సరైన సందర్భం వారికిందంటూ సాధామణ కుటుంబం చేలాగా కుట్టన్ తిరిగివచ్చాడు.

‘మరేం కంకాగా పడకట్లేదు. మందు పంపిస్తాను. మానసిక శ్రమ. అంతే.’

‘అంతే? అనడిగాను అర్థంకాని కంఠంలో.

‘మరేంలేదు. ఒకేరకపు యాంత్రిక జీవితం. ఇలాంటి సడబంధం వేసి శరీరానికి. మెదడుకి మృత్యు సహకారం తగ్గింది. మనిషి నీగించిపోయింది. ఈ రెండింటికీ మృత్యు స్పృహ తం కుదిరేదాకా విశ్రాంతి కోనివ్వండి’ అన్నాను. కుట్టన్ అర్థం చేసుకున్నాడనుకోను. నేనుకోరేదీ అనే ‘మాలికేను వెళ్ళిచేసుకోవాలనే గోగం ఈమెను పట్టుకుంది.’ అనెలా చెప్పాలను?

కుట్టన్ నామాట కొనసాడు. దేవకి వారంగోజుల పాటు సర్దుకుంటే పాల్గొనని ప్రకటించాడు. అతను నన్ను డిస్పెన్సరీదాకా సాగనంపాడు. నా ప్రశ్నల తాత్కాలికంగా అలాగే నిలిచిపోయింది. ఆ రాత్రి పడకొండు.

గదిలోవున్న తాళంవేసి ద్రవ్యంలో కొచ్చాను. దూరంగా ఓసింహం గర్జిస్తోంది. మాలికే తనపని ముగించుకుని గది చేరుకుంటాడు. చల్లగాలి ఎవన్నో చెరుకుంటూ పిచ్చిగీతం పాడుతూ వెళుతోంది. చందమామ ‘నాకీ గగనం వద్దన్నట్టు పరుగులు తున్నాడు. పాడుగాటి కొబ్బరి చెట్టు రహస్యం మాట్లాడుకుంటూ మధ్య మధ్య నిశ్శబ్దంగా నవ్వుకుంటున్నాయి. అలా నడుస్తూ ఏటివోడ్డు చేరుకున్నాను. అలా గట్టంట నడుస్తూ వెళ్ళి దాని జన్మస్థానం తెలుసుకోవాన్న వెర్రివాంఛను అణచుకుని తనృతుబద్ధంలో మునిగిపోయాను. అలా ఎంతసేపు వ్రాహ్మణ్యంలో వున్నానో తెలియదు. అడుగులదప్పుడు, వంటిమీద మంచుబింగువులు పడ్డట్టు చిగినవవు తనకలు విరిపించేసరికి కొల్పనిక జగత్తుకు పీడ్కోలిచ్చాను. నవ్వుకుబట్టి ఆ వచ్చే నృకుర్చి గుర్తించాను.

‘మీ రిక్కడుంటారని నాకు తెలుసు. మాలికే నా మాట నమ్మలేను.’ అంది దేవకి. ఆమెను చూసి ఆనూయతో గామాల నక్షత్రాలు కళ్ళు చిట్టిస్తున్నాయి.

‘అన్నివిధాలా నేను ఓడిపోయాను,’ అన్నాడు మాలిక.

‘ఇప్పుడు చెప్పండి—నా మానసిక వ్యధికి తగిన చికిత్స,’ ఆ మాటలంటుంటే దేవకి కళ్ళ కడలికలు చూడాలని చీకట్లో వ్యర్థ ప్రయత్నం చేశాను.

‘వెంటనే మాలికను పెళ్ళిచేసుకో,’ అన్నాను నవ్వుతూ.

‘మమ్మల్ని మేము పూర్తిగా నమ్మకచ్చా?’

‘మాలిక! అది తెలివితక్కువ ప్రశ్న. ఏమని పిసి పూర్తిగా నమ్మలేం ఈనాడు ఓ స్థిరరూపంలేదు కనక—నన్ను పూర్తిగా నిశ్చయించుకున్నానంటే అందులో నిజాన్ని అనుమానించటాని కవకాశంవుంది. కనక నీ ప్రశ్నకు నువ్వే జవాబు స్పష్టం చేసుకో.’

అతను అగ్ధమైపట్టు తలూపాడు.

‘కుట్టన మా పెళ్ళి కొప్పుకోడు. మీరంటే అతనికి బోలెడు గౌరవం వుంది. మీ మాటెన్నడూ కాదనడు. మీరుకనక అతనికి తగినవిధంగా నచ్చ చెబితే తప్పకుండా వింటాడు. తలచినపని నెరవేర్చే శక్తిసామర్థ్యాలు మీకున్నాయి,’ కంఠంలో జాలి కరగిపోయింది.

‘మాలిక! ఈ సమస్యకు మరింత సులభంగా పరిష్కరించరమ్మ. దేవకిని పెళ్ళిచేసేటని ఈరో సర్కసుకంపెనీలో చేరిపో.’

మాలిక అడ్డుపడ్డాడు. చక్రవర్తి కళ్ళుగ్గుండి విడో పాకుతూ చిల్లింది.

‘దేవకి ఒప్పుకోను. నిన్నరాత్రి జరిగింది మీకు తెలుసా!’

‘నాన్నను ఢిక్కించలేను. నేను లేకపోతే ఆయన తీరింగలేడు. అట్టిది పూసించండి పిచ్చిగా అటూయటూ ఓ చేతికర్ర పుచ్చుకుని తిరుగుతూ మధ్య మధ్య నా ఫోటో ఎగుగుగా వుంచుకొని ఎడుస్తాడు. వేళకు తిండితినడు. ఎవరూ అనిమాట విడు. అందరూ ఎదిరిస్తారు. కంపెనీ ప్రేమంగా దివాలా తీస్తుంది. అందరూ నాన్నను వేలట్టే చూపించి ‘ఫలానా దివాలాతీసిన సర్కసుకంపెనీ మేనేజరు’ అంటారు. వద్దు. ఆ గురువధి ఎన్నటికీ వద్దు. నా ప్రాణంబాయి నా సరే నాన్న కాస్తితి వద్దు.’

దేవకి సన్నగా విడవటం మొదలుపెట్టింది.

‘నేను చివరకు తెలుసుకున్నా. ప్రేమించటం పొరపాటు.’

‘కాను దేవకి! అది నీ యిష్టాయిష్టాలమీద ఆధారపడుండును. ప్రకృతి కాసవానికి ప్రేమ తలవంచి తీరుతుంది. అది సహజం.’

‘సర్కసు పూర్తయినట్లుంది. దేవకి కనిపించక పోతే కుట్టన గభరాపడతాడు. అంతా మీకే వదిలేస్తున్నా,’ అన్నాడు మాలిక రెండడుగుల ముందుకు వేస్తూ.

ఆవాటి సంభాషణ ముగిసింది.

ఆరాత్రంతా ఆలోచించాను. ఈ బాధ్యతను నానెత్తిన వేసుకోటం వెలితనం. ఈ సర్కసుగుంపు ఇవే గుంటుంది. రేపు మాయమవుతుంది. దీనికోసం నేను తుఫానులో చిక్కుకోటం నేనికే?...మరుక్షణం ఎగురు దిక్కునుండి ఆలోచనలు వీచాయి. ఇలా ఎంత కాలం జరగుతుంది? ఓనాటి వాత్ర మనసు విరిగి మాలిక కుట్టనను బాకుతో పొడిచి చంపాచ్చు. లేక ప్రేమికు లిద్దరూ ఎల్లప్పుడీ ఆత్మహత్య చేసుకోవచ్చు. చరిత్రలో తార్కాణాలు బోలెడు. ఇది నియమబద్ధమైన సంస్కారాల మధ్య జరిగే సంఘర్షణకాదు. అనరాగం-అనూయ-గుట్టు-దాపరికం-గౌరవం-వీటన్నింటినీ కరిగించి ఓ అజంతా శిల్పాన్ని తయారు చేయాలి ఎలా?...ఆ శిల్పం పూర్తయేలోగా మాలిక ముసలితనాన్ని కావలించుకుంటాడు. కుట్టన మంచం వదలనంటాడు. దేవకి నెరసిన జాటను చక్కగా జవవేసుకుని ముడతలు పడిన ముఖాన్ని వంససార్లు అద్దంలో చూసుకుని సంతోషిస్తుంది. అలా జరగటానికి విల్లేను. కుట్టన ఈ పెళ్ళికి ఒప్పుకోకటానికి ఎలా బలమైన కారణం వుండివుంటుంది. మాలికే సన్యాసిగానో హంతకుడుగానో మారితే నేను బాధ్యుణ్ణిమో ననిపించింది. కుట్టనతో ఉపగతి కదిలించి చూడాలి. నిష్ప్రియంనుకున్నా.

ఆ మర్నాడునానం నేను వెళ్ళేసరికి కుట్టన కృష్ణుడి పటానికి హారతియిస్తున్నాడు. చిట్టల్లు చరుస్తూ ‘భేష్! భేష్...సర్కసు మనమ్యులకు దైవభక్తికూడా వుందన్నమాట!’ అన్నాను.

కుట్టన హారతిపశ్చిం నామం గుంచాడు. మనుటి మీనున్న కుంకంబోటు ఉదయనూగ్యుడిలా వెలిగింది. అతని ముఖంమాస్తే ఏమాత్రం కల్మషం వున్నవాడిలా కనపడలేదు.

‘డాక్టరుగారూ! మీరన్నార కనక చెబుతున్నా. దేవుడివిదా నమ్మకం లేనివారెవరూ లేరు. లేదని

రుజువుచేసే వాళ్ళ మృత్యువాల్లో కూడా బిక్కు బిక్కు మున్నుభయం వుండేవుంటుంది. భక్తిని ప్రకటించేందుకు వీరిని మార్చాలి. అదీకాక వాళ్ళాటి వాళ్ళంతా వాదకులవ్వకపోతే కర్పూర పరిశ్రమ ఎలా అభివృద్ధి చెందుతుంది?

‘చాలా గొప్పగా వుందండి. మరోసారి విభులంగా మనవిచేద్దురుగాని. దేవకి ఎలా వుంది?’

‘అలాగే వుందండి. చిత్రం! పైకి ఏరోగియూ వున్నట్టు కనిపించదు.’ ఇదే సరైన సంకల్పంగా కనపడింది.

‘నాకు తెలుసు, ఆమె మానసికంగా బాధపడుతోంది.’

కుట్టన్ కళ్ళు పెద్దవిచేసి ‘అంతే? నిన్నకూడా ఈమాలే అన్నాడు. వివరంగా చెప్పండి.’ అన్నాడు.

‘అంతే అసంతృప్తి, జీవితంమీద విరక్తి, కోరికలు తీరనప్పుడు కలిగే అశాంతి. అందుకని త్వరగా పెళ్ళిచేసేయండి.’

కుట్టన్ పెద్దగా నవ్వాడు.

‘నేనూ అంతే ననుకున్నాను. కాని దేవకి రామన్ ను చెనుకోసంబోంది!’ తెల్లబోయి లేచుకునే సరికి రెండునిమిషాలు గడిచాయి.

‘మిమ్మల్నా కమాట నూటిగా అడుగుతాను. మనుషులలో గుర్తులాటెందుకు?’ కుటన్ పచ్చార్లుచేస్తూ కోటుకున్న మెడల్లు తెక్క పెడుతున్నాడు.

‘దేవకి మాలికేను ప్రేమిస్తోంది. అతనూ అంతే. ఇద్దరికీ పెళ్ళిచేయండి. మీకంపెనీ వదిలెటలు గడిస్తుంది.’

వాతాత్మకా కిటికీవూద పట్టుకున్నాడు. అతని మూలకీరం కణకుతోంది. కళ్ళుకోసంతో ఎర్రబడి నుడుటిమీద బొట్టతో పోటీపడ్డాయి.

‘డాక్టరుగారూ! అవిషయం ఎత్తోద్దు. అది ఎన్నటికీ జరిగేదికాదు. రోగం నయంకాకపోతే చావ నివ్వండి.’

‘నేను లేచి నిలబడ్డాను.’

‘అతను పంజాబీయనని మీరు వెనకాడుతున్నారా?’

‘కాదు—కాక—అలాంటిరిశ్లేషం నాకన్నడూ లేను. మనుష్యులందరూ ఒకటే. భాష, ఆచార వ్యవహారాలు. జీవితవిధానం, మారినంత మాత్రాన మృత్యువాయు మారవు.’

‘అయితే మీ అధ్యంతరం ఏమిటి? కుట్టన్! అలాగింనుకోండి. ఆమె నిష్క్రమణతో మీకంపెనీ నిడిస్తుంది. అదలా వుంచి ప్రేమ ఒక మదించిన విషయం. ఎగురీదలేని ప్రవాహం. దాన్ని మీరు కావనలేరు. ఈ విషయంలో ఎలాగూ కలగజేసుకున్నాను కదక దాని అంతుమాడటం మంచిది. నేను చేయగలిగిన దేమిలేదని మీరు పొరబడవచ్చు. వారిద్దరి మనసులు సక్రమంగా మినుండి దూరంచేస్తారు. చెన్నపట్నంలో నాకు తెలిసిన సంస్థలు, పెద్దలు చాలామంది ఉన్నారు. మాలికేను ఎక్కడై నా చేర్చించి ఆతని జీవితవిధానం మార్చేస్తాను. తరువాత మీరు సత్సత్వం పాతారు.’

అలాబెదిరించాలని మొరట్లో అనుకోలేదు. ఏదో వెర్రిఆవేశం నన్ను వశం చేసుకుని అర్థంలేని మాటలని పించింది. దేవకిమనసు మార్చలేనని నాకు బాగా తెలుసు. నేను బయటకు వచ్చేస్తుంటే, కిటికీగించి బయటకు మాస్తూ నిలబడ్డ కుట్టన్ వాతాత్మకావచ్చి అడ్డంగా నిలబడ్డాడు. నాకొంపెనీ భయంవేసింది కూడా. ఎందుకంటే, మంచితనానికి, మూర్ఖత్వానికిమధ్య పూటితెరవాత్రం అడ్డు—అదెప్పుడు చిగురుతుందో తెలియదు.

‘డాక్టరుగారూ! మీరు నేనీ అధికారం చేశాను? ఎందుకు నన్నీలా వేధిస్తారు? మిమ్మల్నిగౌరవించి నన్నీతుకుగా నమ్మకందాకా? అతను ఏమిస్తున్నాడేమో ననిపించింది.

‘కుట్టన్! నేను నమ్మకద్రోహం చేయలేదు. మీరంటే నాకంతో గౌరవం వుంది. కాని మీరు తప్పు త్రోవన వెళుతున్నారు. పరిస్థితి దానికోసం ఇలా ప్రవర్తించకలసి వచ్చింది.’

‘వానీ, ఆరామన్ నీ చెనుకో కూడదా? అన్నాడు ఆశగా. చిన్నపిల్లాడు ‘తాయిలం పెట్టావా?’ అన్నట్టుగా వుంది ఆ కోరిక!

‘అదెలా మధురుతుంది? పూలదండ దేవుడికి వేసినా, దయ్యారికివేసినా ఒకటేనని మీరు వాదించినా, వేసేవాళ్ళకు తోచవద్దా?’

‘కాదు డాక్టరుగారూ! కాదు. అందుకు తగిన కారణంవుంది. ఎవరికీ చెప్పనని మాటివ్వండి. చెప్తాను.’

ఈమాటు ఆశ్చర్యకరమటం నావంతు. ఈసమయం వెనక ఏదో రహస్యంవుందని మొట్టుంటే అనుమానిస్తూనే వున్నాను. అది నిజమైంది.

తిరిగివచ్చి కుర్చీలో కూర్చున్నాడు.

ఇంతలో రామన్ వచ్చి కుట్టన్ ను ఎక్కడికో తీసుకుపోయాడు. పదినిమిషాల దాకా అతను తిరిగి రాలేదు. తలుపులు దగ్గరగా చేరేసేసి కుట్టన్ పదేళ్ళ క్రితం జరిగిన సంఘటనలు వివరించాడు. అతని ప్రతి మాట నిజంమీద నడిచింది.

‘ఈ కథంతా నాకు ముందే తెలియదు. మీసమ్మ కాన్ని వదలకోమనసు. కాని ఈసంగతి జేవకితో ఎందుకు చెప్పలేదు? వెంటనే రామన్ ను చేసుకునే దిగా!’

కుట్టన్ బగవుగా నిట్టూర్చాడు.

అక్కడే పొరపాటు చేశాను డాక్టరుగారూ! దానికి మంచిచెడ్డలు తెలిసే వయసురాగానే చెప్పకూడదు. పెళ్ళిచేసుకుంటే ఎక్కడ నాకంపెనీ సరిగ్గా నడవగోసన్న స్వార్థంతో దాచివుంచాను. ఈలోగా మాజీక్ రావటం—ఈ ప్రేమగోల ముద్రం జరిగింది. ఇప్పుడు జేవకితో వున్న విషయం చెప్తే తప్పుకుండా ఆత్మహత్య చేసుకుంటుంది, మీకు తెలియదు. ఆమె మనసు పువ్వుకంటే మున్నితమైంది. నేనంటే ప్రాణం దానికి, చెప్పండి. ఏం చెయ్యబుం?’

సర్కసు అమ్మాయి పకపకలా, రిపోర్టులు చేసుకుంటున్న బ్యాంకు డ్రస్సి వినిపించాయి. అయిన నిమిషాలు మానం రాజ్యం చేసింది. కుట్టన్ ను ఎలా సమాధానపరచాలో నా కర్థంకాలేదు. ఆకిని సమస్య, నమ్మకాలు, దానిమట్టా అను నిర్భయమగున్న గోడలు ఇంన్నీ బానికీ, తిర్మానికీ లొంగవు అగోడల్ని అతినే నేలగుట్టంచేయాలి. మూతవ్వనికీ ముందులేదు.

‘నాకీ ఓ ఆలోచన తగుతుంది... ఈ మాలికను పంపేస్తే సరి!’ అన్నాడు వున్నట్టుండి.

‘జేవకి అతనివెంట వెళుతుంది.’

కుట్టన్ పెద్దగా నవ్వాడు.

‘పంపటమంటే ఎక్కడి కనుకున్నాడు? తిన్నగావై!’ అంటూ ఆకాశం కేసిచూశాడు. అతనిలో రాక్షసిత్వం ప్రవేశించిందన్నమాట. పది నిమిషాల్లో అకిని పశ్చాత్తాపం, బాధ అన్నీ మంటలో అంత మయ్యాయి. కుట్టన్ అనుకున్నంతపని చేయగలడు. మోకకు తెలియకుండా విషం పెట్టొచ్చు, ఓసింహాన్ని మీన సురికించడచ్చు. ఎవరికైనా లండం పెట్టి ఉయ్యాలమీదనుండి క్రిందకు తోయి చదవచ్చు. అనుకోవాలి కాని మార్గం లు బోలెడు ‘కుట్టన్! ఆకిరు

సారిగా చెప్తున్నా. మాలికకు ఏదైనా ప్రమాదం జరిగితే మిమ్మల్ని బోనులో నిలబెట్టిస్తాను జాగ్రత్త! కర్తవ్యాన్ని ఎన్నడూ మర్చిపోను.’ జవాబుకోసం ఆశించకుండా బయటకు వచ్చేశాను.

తిన్నగా మాలికను వెగుక్కుంటూ వెళ్ళాను. అతనెక్కడికో వెళ్ళాడని, మరో గంటదాకా తిరిగి రాడని తెలిసింది. అప్పట్లో ఆశాభంగం కలిగినా, నా తెలివితక్కువ వెంటనే అర్థమైంది. కుట్టన్ చెప్పిన రహస్యాన్ని అతనికి చెప్పటం ప్రమాదకరం. తెలిసినా అతనిం చెయలేదు. ఒక స్త్రీ కోసం తన భవిష్యత్తును తాకట్ట పెట్టాడు. దాన్ని విడిపించు కోటం వివేకం కలిగక ఆ వివేకం శివులు, యావం, నళించాక—కాని కలుగదు. అప్పుడు ఆ స్త్రీ అతన్ని పరాయివాడిగా చూస్తుంది.

మాలిక తో ఏ విషయమూ ప్రస్తావించ కూడదని నిర్ణయించుకున్నా. రెండు రోజులు గడిచాయి. ఏం తోచక సర్కసు చూడమని వెళ్ళాను. జేవకి ఎలాగూ వుండదని తెలుసు. నన్ను చూడగానే బుకింగ్ దగ్గరున్న కుట్టన్ ఆశ్చర్యపోయాడు.

‘ఇక ఇక్కడ ఫీల్డే మీ లేవు, చూసింకే చూడటం మీకు విసుగ్గా వుంటుండేదా!’ అన్నాడు. ఈ మాటలు నన్ను ఆలోచనలోకి లిసిరేశాయి. ప్రతి రోజూ సర్కసు చూడమని వేధించుకుతిన్న కుట్టన్ ఒక్కసారి, డొంగ్ తిరుగుకుగా ‘వచ్చిన దోవ చూసుకుంటే మంచిది.’ అన్నాడంటే అందులో ముళ్ళూ, అడవులూ, కూరమృగాలూ వుండాలి.

సర్కసు మొరలైంది. కుట్టన్ కోసం నాలుగు వేపులా చూశాను. అతని జాడెక్కడా లేదు. పంచ రంధ్రాల్లో అమ్మాయిలు కనిపించి, భూమిపై అడుగులు వెయ్యక గాల్లో తేలిపోతున్నారు. మాలిక వచ్చే సరికి చిప్పట్లు డేరాను చీల్చుకుపోయాయి. అతనంటే ప్రళయకంఠ అభిమానం! బారమీద మొగ్గులు వేసి మళ్ళీ కరతాళస్వరాలు తరుముతుంటే పారిపోయాడు. కుట్టన్ చెప్పినమాట నిజం—అంతా పాత—విసుగైతి వెళ్ళిపోదామని లేచి వచ్చిన జనాన్ని చూసి మళ్ళీ కూర్చున్నా.

ఆ తరువాత ఉయ్యాల లూగటం, మాలిక నిచ్చే గెక్కి ఉయ్యాల అందుకోటం—అది పుటుక్కున తెగటం—ఒక్కసారే జరిగాయి. హాహాకారాలు ఎదురెదురు బాణాల్లా దూసుకుపోయాయి. మాలిక

ఎగిరి మరో వుయ్యాల లంఘనమన్నాడు, ఆ రెండో వుయ్యాల అందుకోని పక్షంలో అతన్ని గురించి ఆలోచించవలసిన అవసరంలేదు. మాలిక్ నెమ్మదిగా క్రిందకు దిగివచ్చాడు. జేరాబయిట అతన్ని కలుసుకో గలిగాను.

‘నాకే ఆశ్చర్యంగా వుంది. సాయంత్రం ఐదు గంటలకు వచ్చి మాశాను, అంతా సరిగ్గా వుంది. ఇది మృత్యువుతో చెలగాటంకనక ఎంతో జాగ్రత్తగా వుంటాను. తాజావో సంగంకోసి వదిలేశారు.’ మాలిక్ ఇంకేమీ చెప్పక గబగబ వెళ్ళిపోయాడు. అతన్నో ఎన్నో చెప్పాలనుకున్నా. అవకాశం వారింది. రుజువు లేదు కనీ ఎవర్ని ఏం చేయలేం—తొగి వస్తుంటే మున్ ఎదురపడ్డాడు.

‘మాశారా డాక్టరుగారూ! ఎంత ఘోరం జరిగి పోయింది! ఒక ఊణం ఆలస్యమైతే మాలిక్ మనకు దూరమైపోయేవాడు.’

‘మీరు కోగకున్నారేగా! మీ పన్నాగం పారవంకుకు బాధపడుతున్నారా? ఈనాడేకాదు. ఏనాడూ మీరు నిజాన్ని మోసగించలేదు. మన చర్యల్ని గమనిస్తూ నడిపిస్తున్నవా డోక్టరు వైన వున్నాడని మాత్రం మర్చిపోకండి. అతను కొంత కాలంవరకూ మన నెత్తుల్ని తీసుస్తాడు. కాని ఎల్ల కాలంకాదు.’

చరసర నడిచి వచ్చేవాను.

అలా కాకుండా, కుట్టన్ చెప్పే సమాధానం విని వుండాల్సిందేమో ననిపించింది. ఒకవేళ ఈ నాలుకంలో అతనికి పాత్ర లేదేమో!...నా మొదటి నిర్ణయం నీటిమూలటా ఎంత అస్థిరమైందో అర్థమైంది.

కుట్టన్ కూడా నానా మధ్య ఈ నాలుగుగోజుల్లో జరిగిన సంభాషణ-సంఘర్షణను మూకేకు వివరిస్తామని, మర్యాదదయం బయలుపలే సరికి టెలిగ్రాం ఎదురు వచ్చింది. ఆరాతి గంటిగంటకు మెడికల్ ఆఫీసరు కుమార్తెకు వివాహం. వెంటనే రయ్యో దాని సారాంశం. వెళ్ళకపోతే అతను బాధపడటం సంగతలావుంచి నా జీవితానికి స్వర్ణపాన్ని ప్రసాదించి, నన్ను జైన్యత్యాగి లేవనెత్తి ఆయన ఆహ్వానాన్ని తృప్తిపరిచటం తలపులో కూడా ఎల్లగీతలా కనపడింది. రైలు. సరిగ్గా పదిగంటలకు-మరో ఆలోచనకు స్థానంలేదు. మాలిక్ తో మాట్లాడేందు కవకాశం లేదు.

తిరిగి వచ్చాక చూసుకుందామని తృప్తిపడి వెంటనే బయలుదేరాను.

* * *

రైలుదిగి డిస్పెన్సరీకి వస్తుంటే దేశకి ఎగురు పడేంది. ఆమె నాకోసం నాగ్ గుసపార్లు కన్పిస్తా. చక్కటి చిత్రపటం గీసి వెంటనే సీరా ఒకబోస్కోట్లా ఆమె రూపురేఖలు చదిరి వున్నాయి. కళ్ళు రెండూ భయంతో వణికాయి.

‘డాక్టరుగారూ! కొంప మునిగింది! వెంటనే గండి అంది. ఆమెను వివరా లడిగేందుకు వ్యవధి లేదు. అవకాశం లేదు. ఒకవేళ అడిగినా ఆపరిశితుల్లో దేశకి నోరు మెరువలేదు. అంతులేని ఆవేదన ఆమె శరీరంలో ప్రతి అణువునూ అంటువ్యాధిలా పీడిస్తోంది. మెడికల్ ఛెస్టు తీసుకుని వెళ్ళేసరికి మాలిక్ పడకమీ దున్నాడు. కుట్టన్ కిటికీ దగ్గరన్నాడు.

‘నిన్న ఈయనకు జ్వరం వచ్చిందండి. కుట్టన్ గారు మందిమ్మన్నాగు. సరేనని మనం మామూలుగా ఇచ్చే మిక్చరు కలిపి ఇచ్చాను. తెల్లవాడుకామర వాంతులు ప్రారంభమయ్యాయి.’ అని వివరించాడు కంపాండరు. మంగసీనావంకమాస్తే ఇంకా రెండు పూటలకు మందు మిగిలివుంది. అంటే మాలిక్ ఒకనంకు మాత్రమే తాగివస్తామట. మాలిక్ శరీరంలో విష పదార్థం ప్రకళించిందని వెంటనే తేలిపోయింది. విరుగుడిచ్చి, పెద్దగా విషమైతే దేశకిని ఓదార్చటానికి యత్నించాను.

‘మరేం కంగారు పడొద్దు. మందు పంపిస్తాను, జాగ్రత్తగా చూసుకోండి. మరికొంచెం ఆలస్యమైతే మనకు దక్కేవాడు కాదు. ఎనరో ఇతన్ని విషంపెట్టి చంపటానికి ప్రయత్నించారు దురదృష్టం కొలసే బతికి పోయాడు. ఈ మందు తీసికెళ్ళి పూర్తిగా పగిలించి పోలిసుకు రిపోర్ట్ చేస్తాను.’ అనేసి బయటకొచ్చాను. కంపాండరు నన్ను వెంబడించాడు.

‘నువ్వుచేసేసరి నా కర్తమైంది. పిల్లి కళ్ళు చూసుకుంటే చీకటి పడకుండుటయ్యూ వెర్రివాడా? డబ్బుకోసం కుక్కరిపడి ఈ పనిచేశావు. తిన్నగా జైలుకు వెడతావు.’ అని గద్దించా నతన్ని.

‘మీరు పొరబడుతున్నాను. నే నేపాపయూ ఎరుగను. నేను తిరిగా రోగుల్ని గమనిస్తుంటే కుట్టన్ మందు సీసాలన్నీ పరిశీలించాడు. ఒకవేళ అతనే

మిథ్యా నింబాలు

కలిపివుంటాడు. కొన్ని సీసాలమీద మనం 'విషం' అని రాసివుంచాం- అతనికి సాయపడింది. నేను హత్య కెన్నడూ తలపెట్టను. అలా బలికేదానికంటే నాలుగిళ్ళిల్లో అడుక్కుని జీరిస్తాను నాకూ హృదయ మంటూ వుంది. నన్ను మాత్రం గగ్గలో మంచకండి.' అని ప్రాధేయపడ్డాడు కంపాండవు.

నేను ఆశ్చర్యపోయాను. కంపాండవు యుఖంలో అహయకత్వం వుంది. కుట్టన్ తెలివిగానే ప్రవర్తించాడు. నేను వ్రాళ్ళోలేని సయములో చేయవలసింది నేనేని నేం కంపాండవుమీద తోసిద్రాసుని ఎత్తుచేశాడు. అతని అంతటి మంశితనం ఒక్క సారిగా స్వార్థంలో అంతమైంది అనురాగం ద్వేషంలో అంతమైంది. విజ్ఞానం మూర్ఖత్వంలో కలిసింది. కొంచెకొనమీదవున్న మనిషిని అగాధంలోకి విసిరి వేసేళికి పరిస్థితులకుం. నాకర్హ్యంగురించి ఆలోచించాను. మరీక ఎలాగూ జీవించాడుకనుక ఎవరి దండించ నక్కరేను. కాని కుట్టన్ మన వ్రాహ్మణుని వెళ్ళగొడు. లేపు 'కాత్యాయని' చేత తొక్కిస్తే ఏం చేయటం? ఒక మనిషి తనకోసం చనిపోవే దాంట్లో అర్థంవుంది. మరొకరు సృష్టించే చిట్టలో చిక్కుకొని కన్నుమూయటం అసంభవం. వెంటనే ఆధికారులకు తెలియజేయాలని నిర్ణయించుకున్నా. ఆ మధ్యాహ్నం పోలీసుస్టేషనుకు బయలుదేరుతుంటే దేవకి వచ్చింది. రెండు నిమిషాలు తీక్షణంగా చూసింది.

'మరీక ఎలా వున్నాడు?' అనడిగాను

'బాగానే వున్నాడు మీదయవలన ... నేను మీదయకోసం వచ్చాను.'

'మంగుతోబాటు దయకూడా సీసాల్లో వుంచా ననుకుంటున్నావా?'

'కాదు. కాదు. మీ హృదయంలో వుంది...'

'నువ్వు చెప్పేది నుటిగా చెప్పు- నాకు పయంది.' అంటూ వండే బాగ్ ఆందుకున్నా. దేవకి చటుక్కున బాగ్ లాక్కుంది.

'ఆ పనేమిటో నాకు తెలుసు. డాక్టరుగారూ! నాన్నగారు ఆహయకులు- ఆయన కేమీ తెలియను. దురస్పృహం కొలది ఈ చిక్కులు ఆయన్ని చుట్టుకున్నాయి. అంతేకాని మరీకను చంపాలన్న కోరిక ఆయన కే కొళానా లేదు. నాకోసం - మా అందరి మంచికోసం మీరు జరిగినదంతా మర్చిపోండి.'

'దేవకి! మరీక మీద నీకుండే ప్రేమ నాకు తెలిసిపోయింది. ఇంక ఆ విషయం ప్రస్తావించను.

నేను వ్రాహ్మణుని విలువలు దానికిలేవు. కనుక నాకర్హ్యని కొస్తాను. అదేమిటంటే. నన్ను, కంపాండవుని మోసగించి జ్వగాని కిచ్చిన మంగులో విషంలిపి హత్యకు ప్రయత్నించిన ఓ వ్యక్తిని న్యాయ స్థానంలో వుంచటం-అదే నాకర్హ్యం దీంతోజాలి, ప్రేమ, కోపం, నిరాశ ఏమీ లేవు. నావృత్తి గౌరవానికి సంబంధించినది. కుట్టన్ ను నిర్దోషిగా రక్షావు చేసేందుకు మీరందరూ కోర్టులో సాక్ష్యం ఇవ్వండి!'

ఈమాటలు నేను ఎటో చూస్తూ అవలంకన దేవకి యుఖంలో మాడ్చులు గమనించలేను. ఏవో పెద్ద పప్పుడు. ఛటుక్కున తిరిగిచూశాను. ఓ తుణుం క్రితం వరకూ నిశ్చితరూపంలో నిషింఙ్గన సీసాముక్తై మూలపదాధింగా మారింది. దేవకి బాగ్ లోంచి మందు సీసాతిసి బయటకు విసిరేసింది. ఆమెకేసి కోపంగా చూశాను.

'డాక్టరుగారూ! తుమిందండి. నేను రెండు విధాలా చెప్పావాను. నాకంక మనశ్శాంతి వుండను. అంటూ చేతుల్లో మొహం కప్పకుని ఏమీపు సాగించింది

'పోనీలే! జరిగిందేవో జరిగిపోయింద.'

అలా ఎం అనగలిగానో నాకే ఆశ్చర్యంగా వుంది. నాకు తెలుసు. ఈ నాడేకాను. ఏనాడూ ఆమె కన్నీరు ఇంకిపోదు.

* * * *

ఆ మర్నాడు మరీకను పక్షిచించటానికి వెళ్లి ఎప్పుడు ఈవారంలోజులుగా జరుగుతున్న సంఘటన లన్ని వివరించాను కుట్టన్ అన్ని దంపటానికి యత్నిస్తున్నాడని కూడా గుజువుచేశాను. కాని అతను చెప్పిన రహస్యాన్ని మాత్రం దూరంగా వుంచాను. మరీక వ్రాహ్మణులలో ఎలాంటి సంఘర్షణ అదయస్తాయో తెలియదుకాని, అతను మరింత పిచ్చివాడవుతాడని మాత్రం నిశ్చయించుకున్నా. పళ్ళుచటపట కొరకాడు.

'ఏవో ఒకనాడు నన్ను ప్రైవేటుసీస్టాడని తెలుసు. ఈలోగా అతన్ని ముగిస్తే బాగుంటుంది. ప్రేమకు త్యాగం అవసరం. కాని మనం ఆ ప్రేమనుంచికోరే ఆనందాన్నే త్యాగంచేయకులనిస్తే దాన్ని ద్వేషంగా మార్చుకుంటుంది. నాకోసం నేరవేరేందుకు వేరే మార్గాలు వెతుక్కోవాలన్నమాట.'

ఆ మాటలు నన్ను భయంలోకి విసిరేశాయి. అనురాగమైనా, ద్వేషమైనా అవధులు దాటిలే ఓ మహా

ప్రవాహంలా వురకలువేళ్ళూ పరుగు లేడుతూ ఎదురు పడ్డ శక్తుల్ని నిర్మూలిస్తాయి.

విమెనా, నా కర్తవ్యం పూర్తయింది.

వారంగోజులతరువాత ఆ సర్క్యుసుకం పెసి ఉత్తర దిశగా కదలిపోయింది. కుట్టన్, మాలిక్, దేవకి నన్ను కలుసుకుని నా ఔన్నత్యాన్ని మెచ్చుకున్నారు. ఎంగుకో, విమిటో వాళ్ళ కూ తెలియదని నా నమ్మకం. దేవకి కళ్ళుచిరర నీటియైతే, మాలిక్ కళ్ళల్లో ఎర్రదనం ఒక్కసారి కనిపించి మాయమయ్యాయి.

* * * *

నాకు తెలుసు. యావజ్జీవితమూ ఆ సర్క్యుసుతో వుండలేనని, కాని ఉన్న కొద్దిగోజుల్లో ఆ ముగ్గురు వ్యక్తులూ మృత్యువానికి సన్నిహితంగా వచ్చారు. ఆ జ్ఞాపకాలుమాత్రం మిగిలాయి.

అన్నట్టు. కుట్టన్ చెప్పిన రహస్యాన్ని మీకు చెప్పలేదు. వదేళ్ళక్రింద, కుట్టన్ తల్లి దేవకి పెళ్ళి చూడాలని ప్రాధేయపడితే, రామన్ కూ, దేవకికి పెళ్ళిచరిగింది. అప్పటికి దేవకి చిన్నపిల్ల. కుట్టన్ సర్క్యుసుకం పెసి స్థాపించలేదు ప్రపంచయుద్ధం మొలుకాగానే రామన్ యుద్ధంలో చేరాడు. యుద్ధం ముగిసే వరకూ అతని జాడే ఎవరికీ తెలియదు. చాలామంది అతను తిరిగిరా ఉడకున్నాడు. ఈలోగా కుట్టన్ సర్క్యుసుకం పెసి మొదలు పెట్టాడు. దేవకి యావనంలో అడుగు పెట్టి వికసించింది. యుద్ధం నుండి రామన్ తిరిగివచ్చి సర్క్యుసు లో చేరాడు. కుట్టన్ అతనిని గుర్తించాడు కాని రామన్ అంతా మర్చిపోయాడు. అతని జీవితక్రమమే మారి పోయింది. స్వార్థంకోసం కుట్టన్ ఏమీ ఎరగనట్టు నటించాడు. ఇంతలో ఈ ప్రేయ తల్లి తి నవ్వింది అందుకే కుట్టన్ ఈ పెళ్ళికి సమ్మతించలేదు.

ఎందుకో ఈ కారణం కల్పితంకా దనిపించింది మనిసి ప్రవర్తననుబట్టి అతని మాటల్లో నిజానిజాలు గ్రహించనవ్వ. కుట్టన్ నిరీక్షయంలోనూ అబద్ధం చెప్పడంపించింది. కౌత్యహనిమీద అతనుచూపిన ప్రేమ ఎన్నటికీ మరపురాదు. ఆ జంతువులకు, మనుష్యుల రుణపథివున్నట్టు భావించటం బహుశా అతని ఔన్నత్యానికి మెట్టుకడుతోందేమో! దైవభక్తి, ఛాందసత్వం నీడల్లా నెలబడించాయి. ఎదురుగా భర్తవుండగా, దేవకిని పెళ్ళికాని పిల్లగా ప్రకటించి మరొకరికిచ్చి ఎలా పెళ్ళి చేయాలి? అవకాశందాటాక నిజం తెలుసుకున్నాడు.

దేవకి భవిష్యత్తుగురించి వ్రాపించలేపోయాను. ఎడారిలో గులాబీవువ్వలా ఆ వాతావరణంలో జీవిస్తూ

ఒకనక మాలిక్ నూ, మరోవంక తండ్రిని ప్రేమస్తూ కూర్చుంటుంది. మాలిక్ ప్రతిరోజూ ఆ మెకోసం ఎదురు చూసి విసుగెత్తి, ఆనాటికి నిద్రపోయి మర్నాడు చల్లీ వస్తాడు. సర్క్యుసుమనుష్యుల జీవితాలే చిత్రమైనవి. రాత్రి ప్రజలముందు తళుకుతళుకులతో గగనంలో విహరించే దేవకన్యల్లా తళుక్కున మెరిసి మాయమవుతాడు. యధాస్థితిలోనే. ఆ గంటి... అసహనం... అనూనూ - చీటి—రేపు ఏం జరుగుతుందో తెలియని మిడిమిడిజ్ఞానం—ఇవన్నీ చేతులకలుపుకుని చుట్టూ నాన్యం చేస్తూంటే అలసిపోసి నిద్రపోయే ఆమనుష్యుల జీవితక్రమాను, మనస్తత్వాలనూ ఎన్నటికీ మర్చిపోలేదు.

ఇంతకూ నాక్కలిగిన సందేహం ఇది మాలిక్ సరైన సమయంచూసి కుట్టన్ ను హత్యచేసివుంటాడు, దేవకి కొంతకాలంవచ్చి, ఏకాంతంలో పిచ్చిగా పాడుకుని, నిటివొడ్డున మానంగా నిద్రపోయి, వర్తమానాన్ని గుర్తించి తిరిగి మాలిక్ ను పెళ్ళి చేసుకుని వుంటుంది. అందుకే, చాలాకాలం పరువాత నేనతనిని గుర్తించినా అతనుమాత్రం నన్నెరగనట్లు 'మనుష్యుల్ని పోలిన మనుష్యులంటారని' చెప్పి తప్పించుకున్నాడు. కుట్టన్ ను హత్యచేశాడని తెలిస్తే జైలుకువళ్ళే వాని వస్తుందని భయపడివుంటాడు. కనుక అతనే మాలిక్ అయి వుంటాడని నమ్మకం. ఆ సర్క్యుసులో మరెవరైనా అశిగి నిజానిజాలు తేల్చుకుందానని నిర్ణయించుకునే సరికి చాళంతా మరోవూరు వెళ్ళిపోయారు. అసలు దేవకి మాలిక్ ను పెళ్ళి చేసుకుంటుందన్న నమ్మకం నాకు పూర్తిగా లేదు. ప్రేమకు. వివాహానికి సుభ్యవున్న అంత రాని ఆమె ఎలా వ్రాపించుకుందో మగి! అందుకని దేవకిలాంటి మరోఅమ్మాయిని చెనుకున్నా దేమో!... ఇలా అర్థంలేని సందేహాలు ఎన్నో వుదయిస్తున్నాయి. ఇది కథ—

అంతా చనివారు కనుక నా ప్రశ్నలకు జవాబు చెప్తారన్న ఆశతో ఎదురుచూస్తున్నా.

మీ ప్రియమైన
అత్త.

అతనికి కలిగిన సందేహాలను రెండింతలు నాక్కలిగాయి. గట్టిగా నిట్టూర్పులం తప్పించి సమధానం నెదకలేక పోయాను. ఈ సందేహాలు అలాగే వుండిపోతాయేమోనన్న భయంతో ఈ కథంతా మీకు తెలియచేశాను. ఈ సమస్యను మీరు తప్పకుండా సాధిస్తారన్న నమ్మకం నాకుంది.

సిద్ధేంద్రయోగి పదునెదవశతాబ్దివాడే

శ్రీ శిష్టా రామకృష్ణశాస్త్రి

సిద్ధేంద్రయోగి కూచిపూడిభాగవతుల నాట్య గురువై భామాకలాపమును వారి కుపదేశించి నాడని యనుశ్రుతముగా వచ్చుచున్న కథ, కాని ఈతర జే మహాంజ్ఞాస్థానములో నున్నట్లుగాని, తన కృతి నేరాజుకైన యంకితి మిచ్చినట్లుగాని తెలుపు చారిత్రకాధారములు లేవు కాన నీతనికాలమును నిర్ణయించుట తనిఁగూర్చి యనుశ్రుతముగా వచ్చుచున్న నా కథయొక్కటే యాధారము. ఆ కథను నమ్ముచోయిన నాతని యస్థిత్వమే లేదు; అభూత కన్యనయోబావు సతని రిషయము. అతని జీవితకథకూడ ననేకవిధములుగా నున్నను, కూచిపూడివారికి అతఁడు నాట్యగుగ వసుబలోమాత్రము కన్నా భిప్రాయములు లేవు. కాన కూచిపూడి నాట్యగుగత్వ విషయమున మాత్రము అనుశ్రుతముగా వచ్చుచున్న కథను యథా తథ్యముగా గ్రహించిన నేతప్పు, దానిలో మార్పులను చేసినచో యసలునకే ముప్పువచ్చును. కూచిపూడివారికి నాదిలో నాట్యభిక్తి పెట్టిన సిద్ధేంద్రయోగియే యని జన్మశ్రుతియు, కూచిపూడివారి విశ్వాసమును గూ

రూపుపల్లి కైఫీయతునుబట్టి కూచిపూడి భాగవతులు క్రీ. శి. 1502-1503 వరకు విజయనగర రాజ్యము పాలించిన నరసింహరాయల యాధీనమున యా రాజుచే గౌరవింపఁబడినట్లు తెలియుచున్నది. కాన వా రా కాలముతర్యాతివారు గారని నిర్ణయింపవచ్చును. అయితే, అప్పటి కంతకాలము పూర్వమునుండి యుండియుండునని తర్యాతి ప్రశ్న. నటులు - నాటకములు, నాట్యము - పర్వతలనుగూర్చి జనవపురాణ సంకీర్తనారాగ్య చరిత్రములలో పాల్కూరికి పోమనాథుడు ప్రస్తావించుచు కూచిపూడివారిని గూర్చి చెప్పకపోవుటచే, నప్పటికి వారు లేరను నిర్ణయమును నామిత్రులు శ్రీ పొణంగి శ్రీరామ అప్పారావు గారు 1960 సంవత్సరం జనవరి భారతి సంచికలో వెలిబుచ్చుచు, నటుతర్యాత 14, 15 శతాబ్దాలలో నెప్పుడో వారిగుగవగు సిద్ధేంద్రయోగి యుండియుండునని తేల్చిరి. ఇంతవరకు బాగుగనే యున్నది.

పాల్కూరికి పోమనాథుడేకాక, యశనితర్యాతివాడైన శ్రీనాథుఁడును, సతని మిత్రుడగు వల్లభిరాయణును గూడ శ్రీడాభిరామములో నటులు - పర్వతలనుగూర్చి ముచ్చటించుచు, కూచిపూడివారి పేరైనను స్మరింపక పోవుటయే కాక యంగు విశేషించి యిట్లు రచింపఁ

నటులది దొరసముద్రము,

విటులది యొద్దెల్లు కదిది కనుకొండ మహా

పుట భేదన మీ త్రితయము,

నిటఁ గూర్చెను బ్రహ్మ రసికు తెల్లరు మెచ్చక.

పుట 90.

దీనినిబట్టి శ్రీడాభిరామరచనమునాటికి కూచిపూడి వారు నటువృత్తి గ్రహింపలేదనట స్పష్టము. వారప్పటికే నటువృత్తిలో నున్నచో నా కీర్తనదొరసముద్రము వారి కంటకట్టక శ్రీడాభిరామకర్త వీరిని పేర్కొనెడివాడేకదా! శ్రీడాభిరామమునఁ జేర్చిన నటుడైన మాచర్లైది క్రీ. శి. 1487 ప్రాంతమున నున్నట్లు డిక్షనరీ హిందూదేశీ శాసనసంచయము VI వాల్యూం 778 నెం. శాసనమునఁ గలదు. ఇందు కే క్రీ. శి. 1440 ప్రాంతము వరకు కూచిపూడి భాగవతులుగాని, వారి నాట్యగుగవగు సిద్ధేంద్రయోగిగాని లేనిని విశ్వసించవచ్చును కదా. ఈ విషయమున నేను “కూచిపూడిభాగవతులు - యక్షగాన ప్రసంగము” అను వ్యాసమున (‘Annals of Oriental Research’ of the University of Madras Vol. XV 1958-59 పుట 65-69 లలో) ప్రాసన్నాను. అప్పారావుగారు నా వ్యాసము నుదాహరించియు, సిద్ధేంద్రయోగికాలము 14, 15 శతాబ్దముల మధ్యయని మాత్రము స్థలముగా చెప్పటలో, వారు పాల్కూరికి పోమనాథుని వాక్యముల కిచ్చిన ప్రామాణ్యము, తెలుగునేల నాలుగుయాలల పర్యటించిన శ్రీనాథుని వాక్యముల కీయకపోవుట విచిత్రముగా నున్నది. పై శ్రీడాభిరామ పద్యమును దృష్టిలో నుంచుకొని సిద్ధేంద్రయోగి క్రీ. శి. 1450 ప్రాంతము వాడని నేను నిర్ణయించినాను. అప్పారావుగారు చేసిన కాలనిర్ణయము నేనుచేసిన కాలనిర్ణయములో

చేరినజేయెనను, కాలవెకాల్యము చాలపెద్దదైనది, నేనుచేసిన కాలనిర్ణయము సత్యమనిపించుకొనున్నది. ఇందుచే నొకటిన్నర శతాబ్దముల వెనుక విషయములు విచారింప నవసరములేను. విమర్శకుని నిర్ణయములు సాధ్యమైనంతవరకు సత్యమున కెంత సమీపముగ నున్న సంతతిలక్షణమెచ్చునోదా. ఇది వారిశీల సంతృప్తిని గలుగజేయులేదో వాగు కారణములను దెలుపలేదు నేనుచేసిన కాలనిర్ణయము తగిన ప్రమాణములపై నాధారపడినదికాదని రిపాబ్లికమైకదని నాయభిప్రాయము.

ఈ అప్పారావుగారి యభిప్రాయములను ప్రమాదము లేదు. కాని, శ్రీ విస్వా అప్పారావుగారు మాత్రము విపరీతవ్యాఖ్యానము చేయుట విచిత్రము గాకపోదు. సిద్ధేంద్రయోగి కూచిపూడి భాగవతులకు ప్రారంభముననే నాట్యభిక్షు పెట్టిన వాడుగాక, వారు నాట్యవిద్య నేర్చిన కొన్ని శతాబ్దముల తర్వాత వారికి భామకలాపమును మాత్రము బోధించినాడట. ఈ విషయము చాలాక్రొత్తది. పూర్వమే నాట్యవిద్య నిష్ణాతులైన కూచిపూడివారికి భామకలాపమును మాత్రము నేర్పించితమాత్రమున సిద్ధేంద్రయోగిని తమ కలదైవముగా భావించి వారు పూజించెడివానిని తలచుచు యాచిత్యమునకగుడు భంగము గల్గించును. అది నే నాట్యభిక్షు పెట్టినవారి యందు మాత్రమే కృతజ్ఞతన నట్టి పూజ్యభావము వారి కుండెనరుట సమంజసముగా నుండును. కాని తద్విన్నులకుం దంతిగారక ముండుట స్వభావవిగ్రహమునను. కూచిపూడి భాగవతులు కాకతీయులకాలము నాట నుండియుఁ గలరనియు, నా రిప్పుడు శతవిధ నాట్యపద్ధతులను నృత్యమునీయును గ్రహముములను దిగుచుండిరనియు, 17-వ శతాబ్దోత్తరార్థమున నారాయణతీర్థు వారి శిష్యులైన సిద్ధేంద్రయోగి పారిజాతాపహరణాథగల భామకలాపమున నవ్వవిధ నాయకావస్థల నిర్ణయించుచు నాట్యాభిషేకముల 32 వగనునట్లు మహాకావ్యమును రచించి కూచిపూడి వారికి బోధించి, వారిని శంకపారింపరయ్యగా దాని నభ్యసించుటలసిపదిగా ననుకూలించి, తాను కూచిపూడి భాగవతులకు కూచిపూడిగామును నగ్రహరముగా గోలుకొండ నవాబున ఆబ్దుల్ హసన్ తానాషా వద్దనుండి సంపాదించి యిచ్చినట్లు రాగిరేకు శాసనము కలదని శ్రీ విస్వా అప్పారావుగారి రభిప్రాయపడిరి.

ఆ రాగిశాసన మేయూర నెక్కడ నున్నది? దానివాచక మెట్లున్నదియు నెవరు నింతవరకు యథాతథముగా, ముచువల్లి కృషీ కుత్సన గల్గు తాయికొండ శాసనమునలె స్పష్టపరుపలేదు. తానాషావలన నగ్రహరమును కూచిపూడివాడు పొందియుండవచ్చును. కాని సిద్ధేంద్రయోగియే కానిని సంపాదించి కృష్ణాని కుస్పష్టముగా నందున్నచో సిద్ధేంద్రయోగికాలము స్పష్టపడినట్లే కదా. అట్లేయగుచో సిద్ధేంద్రయోగికి బూర్వమే కూచిపూడివాడు వీర సరసింహరాయలను విజయనగర రాజ్యమున క్రీ. శ. 1512 ప్రాంతమున గలిసికొనినట్లు లేలివావుచున్నది. అప్పుడు సిద్ధేంద్రయోగి కూచిపూడి భాగవతులకు నాట్యము నేర్పిన మూలకరుడవు, నాగధ్యక్షుడవని భావింపఁబడుట యెట్లు? సిద్ధేంద్రయోగికిఁ బూర్వము శివతాండవ నాట్యమునందు ప్రవీణుఁడు కూచిపూడివారికి భామకలాపమును నేర్పి వారి నాతడు భాగవతులను జేసెననియు, నప్పటినుండియే యక్షగానము లాంగ్రదేశమున మొలకెత్తినవనియు విస్వా అప్పారావుగారు దిలిపినారు. అందుచే భామకలాపము క్రీ. శ. 17-వ శతాబ్దోత్తరభాగముననే పుట్టినవనియు, నంతకుఁ బూర్వ హంధ్రమున యక్షగానములు లేవనియు భావింపఁబడునా? అట్లేయగుచో క్రీ. శ. 1580 ప్రాంతమున కందుకూరి గుండకవి సుగ్రహ విజయమును యక్షగానమును గచించినట్లు స్పష్టపడినది: దా? సుగ్రహ విజయమునకుఁ బూర్వమే సౌభరిదర్శిత్రమును యక్షగానముగా ప్రాంగంటి చెప్పకొని యనునతడను క్రీ. శ. 1502-9 ప్రాంతమున వీర చరసి హంధ్ర కామున రచించినట్లు హరిభట్టు తన యుత్తిర నారసింహపురాణముగూ తెలిపినాడను గద. దానిగతి యేమి? (ఆంగ్ర యక్షగానోత్పత్తినిగూర్చి నేను Annals of Oriental Research of the University of Madras Vol XIV, for 1957-58 వ్రాసిన "నాటకకళ" అను తెలుగు వ్యాసమును Triveni Vol. XXVIII, No. 4 for January 1958 లో నాంగ్లమున వ్రాసిన 'Yakshagana, Origin and growth' అను వ్యాసమును చిగువునది) కాన సిద్ధేంద్రయోగి 17-వ శతాబ్దోత్తరభాగమువాడుగాక, తిత్వాంశమువాడై కూచిపూడి భాగవతులకు నాట్యవిద్య గఱపిన మూలకరుడై యుండవలెననియే చెప్పవలయును.

సిద్ధేంద్రయోగి పదునైదవశతాబ్దివాడే

కూచిపూడి భాగవతులు వీరనరసింహరాయల రాజ్యకాలములో హంపీ విజయనగర రాజ్యమునకు చెట్టుటకునుచు 50-75 ఏండ్ల పూర్వమైన నాట్యశిక్షణను పొంది కీర్తికెక్కియుండును. కాని యంతకుం బూర్వము బ్రాహ్మణులనుండి కలంఠేడువాగగాన, పూర్వము నటకృతి బ్రాహ్మణేతరులలో మాత్రమే యుండెడిది నారిలో స్త్రీకాత్ర స్త్రీలే గరించెను వారని పాల్కురికి సోమన, శ్రీనాథాచల రచనలను బట్టి తెలియుచున్నది. అప్పటి యక్షగానపదర్పనములు కేవలము గానరూపముననే యుండెడివికాని, నాట్యభినయములతో గూడినవి. ఈ సతీశ్రీ. శ. 1400 ప్రాంతమువరకు నున్నది క్రీడాభిరామ పద్యములనుబట్టి స్పష్టపడును. కాకతీయుల కాలము తర్వాతనే యక్షగానమును ప్రదర్శించు వ్యాపారమును బ్రాహ్మణ నటులు ప్రాంత, దానికి నిండును, గౌరవమును గల్గుటకై బ్రాహ్మణేతరులు చేయు దేశీకృత - సృష్టిస్థానములగు శాస్త్రీయమైన భరత నాట్యమును ప్రకటిపెట్టి, యాకళికు శాస్త్రగౌరవమును గూర్చి. ఆ కాలము నుమాగు శ్రీ. శ. 1400 - 1450 మధ్య యగును. ఆ తర్వాత నేబది సంవత్సరములకే వారు విజయనగరమునకు వ్యాపింప జాలిన కీర్తి ప్రతిష్ఠలను సంపాదించి, యనట వీరనరసింహరాయల కొలువుకూటమునకు బోయియుండును. ఆ బ్రాహ్మణులే కూచిపూడి భాగవతులుగావయు. వారే సిద్ధేంద్రయోగిత భామాకలాపమున శాస్త్రీయముగ భరతనాట్యములో శిక్షితులైరి అందుచే సిద్ధేంద్రయోగి శ్రీ. శ. 1450 ప్రాంతము వాడు గదకును. అంతకు విశేషముగ బూర్వమున గాని, విశేషముగ పుష్కలముగాని యంత విలుపైనదని పెర జూపిన యుపపత్తులనుబట్టి నిర్ణయించుట సహేతుకముగ గనబడును.

కృష్ణలీలా తరంగిణి కర్తయగు నారాయణతీర్థుల వారు దశ తరంగములలో “స్థితి నారాయణ తీర్థసేవిత శ్రీపాదం, శివనారాయణ తీర్థ సిద్ధాంతం దాయం,” అని ‘స్థితి’ పదమును మాడు నాల్గవోట్ల శివ పేగుతో జోడించికొనియుండుటచే సిద్ధేంద్రుడును, తీర్థుల వారు నొక్కేయని కొందఱును, తీర్థులవారు ప్రేతు శిష్యులు సిద్ధేంద్రుని (సిద్ధపు) నామను వాచియుగా స్మరించెనని బాలాంత్రపు రచనకొంతరావుగాను తిమ ‘ఆంధ్రవాణ్ణి కౌరవరిత్రము’ను తలంచుచున్నాడు.

ఆంధ్రవాఙ్మయములో సిద్ధేంద్ర నామనేయులనేను గనబడుచున్నాడు. వానిలో గొందఱు శైవులు, మరి కొందఱు స్వామియుగానగును అట్టివారిలో ముప్పై ద్వుణ్ణును గలించిన సిద్ధవాఙ్మయ; ప్రభుదేవగ వ్యాసును గలించిన రేవతి స్థితివాణ్ణి నొంగు; అగు శిద్ధలింగము, సుగంజి యను నొకదానిని రచించెను; సిద్ధేంద్రయోగి యోగేశ్వరిగల సమును వ్రాసెను. ఇట్టివాగు నొకొందఱు లగును. కాని వీరి కాలము నిశ్చయముగా తెలియరాదు. ప్రస్తుతము నారాయణ తీర్థులవాగు తిమ తరంగములలో నాడుకొనిన ‘సిద్ధ’ పద మెట్టిదో, యే ద్దేంద్రుని గూర్చియో స్పష్టముగా తెలియరాదు. ఇందుచే సిద్ధేంద్రుడును తీర్థులవారు నొక్కేయని కాని, శిష్యుడగు సిద్ధేంద్రుని నాయును గుగవరు తీర్థులవాగు స్మరించినవికాని తలంచుటకు తగిన ప్రమాణములేను. అట్లు చెప్పటలో నాచిక్యము గాని సాంప్రద్యముగాని లేదు. అట ‘సిద్ధ’ శిష్యునగు సిద్ధించిన’ యని కాని, లేక ‘సన్నిధిచెందిన’ యని కాని చెప్పవచ్చును. ఘనాక్షర న్యాయముగా సిద్ధించిన సిద్ధేశ్వరునికి నారాయణతీర్థులవారి శిష్యుల మంట గట్టి, వారి భామాకలాపమునకు వీరి శ్రీకృష్ణలీలా తరంగిణి ప్రేక్షకులయ్యెనని సమర్థపబడినను నచితముగ లేదు. అట్లే శైత్రయ పదాభిప్రాయము ననుసరించి సిద్ధేంద్రుడు భామాకలాపమును వ్రాసెనను శ్రీ విస్వా అప్పారావుగారి వాదముగూడ నున్నది. ఈ రెంటికి సమాధానమును చాల తేలిక పోణంగి శ్రీరామ అప్పారావు, శ్రీనివాస చక్రవర్తిగారును క్రమముగ నిచ్చి వెసినారు. శైత్రయ నారాయణతీర్థులను సిద్ధేంద్రుడను రించెననుకంటె, నీయననే వారిద్దరు ననుకరించినది యేల భావింపరాదు? సిద్ధేంద్రునిపై చిన్న చూపు వీరి కలకరిగనో తెలియను.

క్రీడాభిరామది గ్రంథ పద్యములనుబట్టి బ్రాహ్మణ పురుషులైన ఆంధ్రదేశమున శ్రీ. శ. 1480 వఱకు నుండినవి తెల్పుటకు మీలులేరుంటుటచే కూచిపూడి భాగవతులను, సిద్ధేంద్రయోగియు గూడ తత్పూర్వమునం దుండయుండరి విశ్వసింపవచ్చును. పోణంగి అప్పారావుగారు తెప్పినట్లు జాయసేనాని, వాని గురువగు నుండమాత్యుడను, వెన్నెలకంటి నూరూమాత్యుడును నాట్యశాస్త్రము నభ్యసించి యుండవచ్చును. అందును సందేహము లేదు. ఆ తరు పూర్వముగూడ నాంధ్రులలో గొందఱు భరతుని

నాట్యశాస్త్రమును బాగుగ నభ్యసించి దేవదాసీలకు నేర్పి, వారిచే నాట్యము చేయించుకొని, రసకులు రసజ్ఞులైనవారనుభవించి యానందించి యుండ వచ్చును. సిద్ధముగానున్న భరతుని నాట్యశాస్త్రము వలన నాశింపదని ప్రయోజన మిదియేకద. కాని పురుషులు, వారిలో బ్రాహ్మణులు తాముగా భరత నాట్యము చేసినట్లు (క్రీ. శ. 1480 వరకు నిదర్శన పూర్వకమైన ప్రమాణము గానరాదు. అట్టిది కూచి పూడివాసీతో సిద్ధేంద్రునివలన గనబడుచున్నది (క్రీ. శ. 1480-తర్వాతనే. అందుచేతనే సిద్ధేంద్రునికాము నుమారు (క్రీ. శ. 1450 ప్రాంతమున) నిర్ణయించితిని. జాయన లక్షణమునకు నెంటువే సిద్ధేంద్రుడు లక్ష్మి ముగా భామాలాపమును రచించె నకుటకు ప్రమాణము లేదు; 200 సంవత్సరముల తర్వాత గావచ్చును.

తర్వాత (క్రీ. శ. 1150 - 1800 వరకు) వీరశైవ విశృంభణకాల గుటచేతను. కూచిపూడి భాగవత సంప్రదాయము వైష్ణవభక్తి సంప్రదాయకుల ముందుచేతి నది 1800 తర్వాతనే ప్రచారముగానికి వచ్చియుండ వచ్చునను ప్రామాణ్యముల వైవిధ్యము విచారించుగి నది. పైకొము వీరశైవ నిజుంభణ కాలముని కొందఱు భావించినను, వీరశైవుల కాలమున దుని గ్రంథము లలో నితరముతమువారిని దూషించినను యితర మతములను నిర్మూలము చేయలే; పోవుచుండే కాక వాని సరికట్టలే; పోయిరి. కాన, కన్నడనేతమున బసవేశ్వరుడు పుటి వీరశైవ మతప్రచారము చేయు సమీప కాలముననే. తిమ్మి దేశమున రామనుజులనా రద యించి వైష్ణవ మతప్రచారమును చేయుచుండిరి. ఉభయమతముల ప్రభావ మాండ్రదేశముపై పాడనూపి నది. పల్నాటివీరుడగు శీరం బ్రహ్మయ నాయని వైష్ణవ మత ప్రభావక పల్నాటి యుద్ధమునకు కొంఠయ్యెన్ది నని కొందఱుందురు తర్వాత గోన బుద్ధారెడ్డియు వాని పుత్ర పౌత్రులు వైష్ణవ మతస్థులై, వైష్ణవుడగు చక్ర పాణి రంగనాథునిచే రంగనాథరామాయణమును రచింపించిరి. అప్పుడే ప్రతాపరుద్రుని యశ్వినైన్యా ధ్యక్షుడగు సావీణమాదని ప్రేరణమున హుళక్కి భాగ్యరాదులు రామాయణమును రచించిరి. కాన పై కాలమున వీరశైవమును వీరవైష్ణవముకము ప్రతిఘటిం చుచునేయుండెను. ఈ స్థితి 1800 వరకే కాక 1500 తర్వాతకూడ సాగుచు నేయున్నది. పిళిపర్తి వంశీయులు వీరశైవమును పోషించుచుండగా, తాళ్లపాక వంశీయులు

వైష్ణవమతమున కండగా నుండిరి. కాని సిద్ధేంద్రుడు గాని, కూచిపూడి భాగవతులు గాని మతోద్దేశమునకు బాల్పడని శుద్ధ స్వాధ్యులు. వీరి కళాసేవకు మత ప్రచారమునకు ముడిపెట్టుట యనవసరము. మతములపై నాధారపడి సిద్ధేంద్రుని కాలనిర్ణయము చేయవలసినదో (క్రీ. శ. 1150 నుండి 1550 వరకు గూడ కొనసాగింప వచ్చును. దానివలన ప్రయోజన మేమి?

వీరనరసింహరాయల యస్థానమున కూచిపూడి వారు సంఘట గురవరాజు దుశ్శర్యును నాటకముగా కల్పించి, ప్రాసంగికముగా. భామకలాప ప్రదర్శనము మగ్గదాపిరని పోణంగి అప్పారావుగా రూపించిన విషయము సంకల్పముగను, సమంజసముగ నే యున్నది. కాని కూచిపూడివారు 18 వ శతాబ్దవరకు నృత్యనాటకములను చేపట్టక, కేవలమొక్క భామ కలాపప్రదర్శనముతో మాత్రమే విశిష్టమైనవగు ప్రమాణమేమియో తెలియరాదు. భామాలాపముతో పాటు గొల్లకలాపమునుగూడ సిద్ధేంద్రయోగి రచించి కూచిపూడివారికి నేర్పినాడని కొందఱు చెప్పుదురు. కాని కొందరు దానిని కూచిపూడి భాగవతులలో శ్రేష్ఠులగు భాగవతు రామదాసుగారు తర్వాతిరచించి రని చెప్పుదురు. గొల్లకలాపకర్త యెవరైనను కూచి పూడి భాగవతులు భామకలాప గొల్లకలాపములను రెంటిని ప్రదర్శించుచుండిరిని నిస్సంక్షేపముగా విశ్వ సింపకచ్చును. మఱియు కూచిపూడి భాగవతులలో న కేకులు సంస్కృతభాషాపండితులును, కవులును, ప్రతిభాంతులును, మంత్రశాస్త్రవేత్తలును గలరు. వారు కేవలము నాట్యసంగీతశాస్త్రములందు మాత్రమే ప్రవీణులుగారు. (క్రీ. శ. 18 వ శతాబ్దమునకు బూర్వమే యాంగ్లేజేశమున ననేక యక్షగానములు భారత భాగ వత రామాయణకథల నాశ్రయించి రచింపబడినవి సిద్ధ ముగా నుండినవి. వానిలో గొన్నింటిని బ్రాహ్మణే తరులు వీధినాటకములుగా నాడుచుండిరి. భామకలా పము మగ్గ ప్రాసంగికముగా సంఘట గురవరాజు దుశ్శర్యులను నాటకముగా కల్పించి ప్రదర్శించి వీరనర సింహరాయల మెప్పును పొందిజాలిన ప్రతిభావంతులగు కూచిపూడి భాగవతులు నీంసములైన బ్రాహ్మణేశ్వరుల నాటి యక్షగాన ప్రదర్శనములను జూచి యూర కుంగురని యెట్లు విశ్వసింపవలదు? (క్రీ. శ. 1506-9 ప్రాంతమున వీర నరసింహరాయల కంకితముగా ప్రాలు గంటి చెన్నకారి రచించిన సౌభరిచరిత్రకును యక్ష

సిద్ధేంద్రయోగి పదునైదవకతాద్వివాదే

గానము గలదు గదా. కూచిపూడి భాగవతులు విజయ వగర సంస్థానమునకు బోయినపుడు, తన కంఠమైన యా యక్షగానమును వారిచే ప్రదర్శింపజేసి యానందించియుండఁగా యా వీరనరసింహరాయలుకి కాన 18వ శతాబ్దమువరకు కూచిపూడి భాగవతులు నాటకములను చేబట్టలేదనుట విశ్వసింపదగినదికాదు. యక్షగానములలో భరత నాట్యమును ప్రవేశపెట్టి, రసవంతముగా నొనర్చి యాంగ్రజేశముననే చిన్నెలు వన్నెలు గూర్చుకొనిన తర్వాత నే వారు దక్షిణదేశమునకుబోయి యక్కడి వారికి దురు నాటకప్రదర్శన ప్రభావమువలన యక్షగానదోహదము గావించిరిని విశ్వసించుటయే పేలు. యక్షగానముల కొంద్రదేశమే పుట్టిన యిల్లుగాని, దక్షిణదేశముగాదు. ఈ విషయమై నేను రచించిన త్రివేణిలోని వ్యాసాదులను వైన పేర్కొని నవి చూడనగును.

ఈ సంకర్షమున నొక చిన్న సందేహమును నివర్తించి యీ వ్యాసమును ముగింతును. ఈ జనవరి నెల భౌతిసంధికలో శ్రీ పాశ్వ కృష్ణమూర్తి, శ్రీ ముట్నూరి సంగమేశము గార్లు రచించిన 'గొల్లకలాపము భాణికయే' యను వ్యాసము చివర "కలాపములన్నియు 'పారిజాతము'లని మువబడేవని తెలియు నున్నది...కాని వీనిలో పారిజాతమును నుపరూపములకు సంబంధించిన లక్షణములేనియు కాన్పింపవు ముఖ్యముగా ముంకలాపములకీ పారిజాతములన్న పేరెట్లు గలిగినో విచారించ దగిన విషయమే." యను సందేహమును వెలిపుచ్చి యా వ్యాసమును ముగించిరి. దానికి వాకు దొచ్చిన సమాధానమును తెలుపదలచినాను. మనభాషలో మొట్టమొదటి కలాపము భామాకలపము. ఇందు శ్రీ కృష్ణుడు సత్య భామకొఱకు దేవలోకమునుండి పారిజాతాపహరణము చేసినకథ యితివృత్తిము. ఇందు వారదుడు శ్రీ కృష్ణున

కొనగిన పారిజాతపువ్వునును రుక్మిణి కొనగుటచే సత్య భామకు గల్గిన సపత్నీ కలహము ప్రధానముగా గల్గి నిశ్రలంభశృంగారము రసవంతముగా నుండును. ఇందుచే నీ భార్యకలాపమునకు పారిజాతమును పేరు గల్గినది. పారిజాతకథ గ్రయోజనముగా కడికొన, తర్వాత సపత్నీ కలహకథను ప్రతిపాదించు కలాపములన్నియు రాస వేషము, కృష్ణ వేషము, భామవేషము, గొల్ల వేషము మొదలైనవి పారిజాతములను పేరితో వ్యవహరింపబడినవి. ఈ వ్యవహారము శ్రీ కృష్ణ సంబంధ నాటకములకే కాక, శివసంబంధ నాటకములకు గూడ వ్యాపించి క్రిమముగ, వానికి గూడ ననుగుర్తింపజేయబడినది. శివుడు గంగను వివాహము చేసికొని, పార్వతికి సపత్నీ కలహము గూర్చిన యక్షగానమునకు 'శివపారిజాత'మని తిరిగింప వెంకమాంబాదులు వ్యవహరించిరి. ఇందు పారిజాత పువ్వునునకుగాని, కృత్తునునకుగాని స్థానములేక పోయినను సవతుల కలహకథను పారిజాతమును పేరు రూఢియైనది; కాని పారిజాతకమును పారిభాషిక నామముగల యుపరూపక భేదలక్షణము దీని కను వర్తింపదు. పారిజాతకమునది సంస్కృతభాషలోని యుపరూపక భేదము. తెలుగు 'పారిజాతము'లు కేవలము ఆంగ్రజేశములు. ఇదియే భేదము. సంస్కృతతోప రూపకము పారిజాతకముగాని, పారిజాతముగాదు. వీని రెంటికి 'క' వర్ణ భేదమున్నట్లు గమనింపవలయును. ఇట్లే నాటికయును నుపరూపకలక్షణము గూడ ప్రస్తుతము రచింపబడు వదన నాటికలకు వర్తింపను. వానికిని వీనికి నెట్టి సంబంధము లేదు. అక్షేపమున 'కౌవ్య'మను మఱియొక యుపరూపక భేదము గూడ నొక పారిభాషిక పదమే. దాని లక్షణమును సామాన్యకౌవ్యలక్షణము నొకటి కాదుకదా. అతన్నియు నుపరూపక భేదములకు గల పారిభాషిక పదములు.

ధర్మ దీక్ష

శ్రీ కొత్త సత్యనారాయణ చౌదరి

[తత్వదీక్షలోనున్న చిరీపుని పరీక్షింపవలెనని సింహయాపమెత్తిన శివనీనకుడు కామధేనువుబిడ్డను గుర్తింపక స్వస్థమునే పాటించెడి - ఆ మహారాజు వైఖరి :-]

శంకరు కింకరుండ నినిశంబు తదీయ దయాసుధారనం
 బుంకువగొన్న భక్తుండ మహోగ్రచరిత్రుండ, వన్యనత్వముల్
 గొంకుచు నీ యరణ్యమునఁ గ్రుమ్మగు నాదు పరాక్రమంబు ని
 శ్శంకముగా నెఱింగియు - విచార మదేల మహీశ! నీ కింక?

ఏ మృగమైన నాకు బలియేయగు - నియ్యది యీశ్వరాజ్ఞ నీ
 వేమి యొనర్తు వయ్య! చనుమీ, గురువర్యునిమీఁది భక్తి నీ
 వీమెయిఁ జూపినాఁడ విపు డేదియు నీకింక జేతఁగాదు పో
 పో! మరియాదగానని యపూర్వ తిరస్కృతిఁ జూప నాతఁడుక.

తల నటువంచి యందలి ప్రధాన రహస్యము దైవికంబుగా
 వెలయుటఁజేసి దానికి వివేకియుఁ గావునఁ గోపతాపముల్
 నలువక నత్త్యమార్గమె ప్రశస్తముగా మది నెంచి దాఁతోఁ
 బలికెను నాదుమాట వినవా మృగరాజ! యటంచు నిట్టులక.

చాంచినచేయి సాంక క విచారములోఁబడి నేను నెమ్మదిం
 దోఁచిన మాటలక బలికి దోయిలిపట్టట నవ్వటలగాఁ
 దోఁచునుగాని నాకుఁగల తుండుడుకుక వెలిఁబుచ్చి యిందు ధ
 ర్మాచరణంబు నా హృదయమందు స్ఫురించెడిదానిఁ జెప్పెదన్.

నకల చరాచరంబులకు స్వామి యుమావతి; వాని ప్రాభవం
 బకలువ మద్భుతం బపరిహార్య మటంచు నెఱింగి యేను వా
 నికిఁ గడుదోయిలింతు మహనీయ! యదేమియుఁ గాదుగాని యిం
 తకు నొక చిక్కువచ్చిపడె దానినిమాత్ర మెఱుంగఁ గోరెదక.

నియను పురస్కారంబుగ వసిం గురుజేవుని ధేను వెట్టివో
 భయనడకుండఁ జూచుటయె 'బాధ్యత'నాది; మహాత్ముఁ డాహితా
 గ్నియు నగువాని యీ ధనము నెమ్మదిగా నటు చేర్చివత్తు నం
 శయమును మాని నా మనవి చయ్యన సైరణసేయ వేడెదక.

ధ ర్మ దీ ప్త

ఇది గుర్యాజ్ఞ యటంచు దర్శముగ నీ కీరీతి బోధించు బూ
నదు నా జహ్నా; దయామయుడవయి విజ్ఞానంబు చూపెట్టి యా
పదకుం దీనిని బాపవేడెదను - సాభాగ్యంబు చేకూర్చు న
ట్టిదిగాఁదోఁచె భవత్సమాగమము; గోష్ఠిబట్టి గుర్తించితిన్.

ఆకటఁ దూలి తెల్లకయి యక్కట! లేఁగయు వేచియుండు న
త్తాఁకలఁబెట్టి యాపు నిటు లాఁగిన నయ్యది చచ్చిపోవు నీ
కీ కథ నేను జెప్పవలెకే మహితాత్మ! తుమించి ప్రాణ ర
క్షాశ్మతిఁజేసి దీనికి నుఖం బాడఁగూర్చు వె మొక్కి వేఁడెదన్.

ఇఁగ నీ యాకలి యందువా! యిదిగో! నా యీ మేను నీకిత్తుఁ జ
క్కఁగ నీ విక్కడె యారగింపు మదియే కైవల్య మీజీవి కొ
ప్పుగ నా విన్నప మాలకించి యిది సంపూర్ణంబుగాఁ దీర్చి నె
వ్వగఁ బాపంగదనే యనంగ నదియు బల్కెన్ మహారాజుతో.

చాఁలికఁ జాలు భూవర! విచారము కలెడు నిన్నుఁజూడ నీ
వేల యపోహలోఁ బడెద విట్టులు - నర్వధ రాతలంబు నీ
వేలుచు నిండు జవ్వనము నిట్టి సుహృద మలంతి జీవికై
యోలి యొనర్తువే తెలిసియుండియు విభ్రమ మందె దేలొకో!

ఏకచ్ఛశముగాఁగ నేలుచును నీవీ భూమిలో శాశ్వతా
స్తోకంబై పెరుపొందు కీర్తి ధనమున్ జూతాడఁగా నోపుదో
భూకాంతా! యిదియేల నీ యునుఱులన్ బోఁదోవఁగాఁజూతు వే
దో కానిమ్మింకఁ బాము దైవికమె యం చూపించి యీ పాటికిన్

మఱియొకమాట చెప్పెద నుమా! విను నీవు గతింప ధేను వి
త్తతి నొకటే నుఖించు వసుధావర! నిన్ను నమాశ్రయించి యొ
దటొ బదుకంగఁ జూతు రిది తథ్యము గావున నాదుమాట ద
బ్బటయని యెంచఁబోకు మశుభంబును గోరకుమయ్య యిమ్మియిన్.

గురువు వశిష్ఠుఁడున్ దనదగోవు గతించినఁ గోపగించు నం
చెఱుంగక పల్కెదేమి! యొక యేఁబది లక్షల గోవులైన భూ
వర! సాగనైన వాతనికి భక్తిగ నీయఁగవచ్చు—మౌని సం
బర పడవచ్చుగాన నిక వచ్చినదా రినిబట్టి పోవుమా!

అని మృగరాజు వల్కిన భయంబున ధేనువు మోరసాచి త్తే
నిని గనుదోయితో నడిగె నయ్యముగూర్చి మదీయ దేహ ర

క్షణ మొనరింపవే యని—విచారముతోడ దిలీపుఁ డంతయుం గని వచియించె నిట్టులు విచారము లేకములేక వెండియున్.

క్షతముననుండి కాచుటనుగాదె జగంబున క్షత్రియుండు కా శ్వతముగు తీర్థిఁ గాంచు; నిక క్షత్రియుఁ డయ్యది సేయఁజేని యా బ్రతుకొక లెక్కయే? మఱియు రాజ్యముతోఁ బనియేమి వానికిన్? బతుఁడె వాఁడు భూభరణ పాలన ధర్మములందు నర్హుఁడ.

మునివరుఁ డెన్నఁజేని యనుమోదము నూపునె లక్షగోవు లిచ్చిన—నిది లేనినాఁడిక వశిష్ఠుల వైభవ మేమియుండు? నీవును గుఱుతించియుండువు; భవుండు కలండని దీనిఁబట్టి వంచన యొనరింపఁ జూతువు—సుసాధ్యమె యేరికెనైనఁ బట్టఁగా?

ఇది సురభేను సంతతి మహిం గనరా దిక దీనివంటి జాతిది, మునివర్యు హోమమున దివ్యఫలం బొనఁగూర్చు నిచ్చ లియ్యది యటుగాన నా మనవి వ్యర్థము సేయక నాడు దేహ మియ్యదనున వాడుకోవలయు నంచుఁ బదింబది మొక్కి వెండియున్.

నరపతి పల్కె నేర్పరితనంబుగ నిట్టులు—లోకమందు నిబ్బరముగ నేను వాక్యము లవశ్యముగా వచింప మైత్రి యుం బారయును దాని నార్య జనముల్ గణుతింతురు గాన నిన్న డిద్దఱకును నే న్నముం గలిగె; దానికినైనను నమ్మింపవా!

అని వచియించి భూపతి మహావినయంబున దానిమ్రోల వంచిన తల యెత్తఁ; డిందరుకఁ జేతనుదాల్చిన విల్లునమ్ము లింకను బనియేమి యంచు వెటకారముగా నటఁ బాటవైచి భోజనమును జేయుమా యని విచారము నూపక నిల్చి పొల్చినన్.

అప్పుడు సింహ మా మొదవు నట్టె గబాలున వీడి యంతలోఁ జప్పుడులేక విస్మయము నొచ్చుచు నొయ్యన మాయమయ్యె; దా నెప్పటి యట్ల యావు ధరణీశుని క్రేవ మెలంగి వానితో మెప్పుగ నిట్లు పల్కె మితిమీరిన ప్రేమము జాలువాటఁగా.

ఓ నరనాథ! మెచ్చితి మహోత్తమ భక్తికి—నీ విరక్తికిన్; మానివరుండు చూపు నభిమానము మూలమునన్ దదీయ విజ్ఞాన వశంబునన్ భువిని ఘాతక నత్త్యము దేనికైన నా మేనికిఁ గీకునేయఁ దరమే! యిది నీదు పరీక్ష మాత్రమే.

శ్రీ రంగరాజు కేశవరావు

శ్రీ బి. రామరాజు

బ్రిటు ఓరుగల్లు నుండి అటుగోలకొండవరకున్న భూభా

గమును అట్టుడికించి అట్టుడికించిన పీరుడను సర్వా యోపాపనిగన్న షాహపురమే సంస్కృతాంధ్ర ఫారసీ యరబ్బీ ఉర్దూ భాషలం దసమానపాండితీతోభిరుడును, సరసకవిచక్రవర్తియు, సంగీతచిత్రలేఖశిల్పాదీశాఖకుశలుడును, జ్యోతిషగణితశాస్త్రవిద్వాంసుడును అగు రంగరాజు కేశవరావును గన్నది. ఈపండితకవి తనఫారసీకవిత్వముచే నవాబు యఖ్వాన్దౌలాను మెప్పించి “కవిశిరోమణి” బిరుదునుండినట్లు కీ. శే. సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు తమ “గోలకొండ కవులసంచిక” (పుట 879) లో వ్రాసియున్నాడు. ఈ సంచికనుండి కేశవరావు గారికి సంబంధించిన విషయములు — జనన మరణములు — ముదిత ముదితరచనములు — ఉన్నవి. కవిజనకాలము కాశీయుక్తి జ్యేష్ఠ బహుళ 14 అనగా క్రీ. శ. 1858, సురణము 1814 షసతీ. అనగా క్రీ. శ. 1904. (ఈ రెండు తేదీలందు ఏదో కొంత పొరపాటు ఉన్నట్లున్నది. ఈ తేదీలనుబట్టి కవి 46 వత్సరములే జీవించినట్లు తేలుచున్నది. కాని నాకు లభించిన ఈ కవి చిత్రలహరియును మాచినచో డెబ్బదేండ్లకు తక్కువగా బ్రదికియుండవలెనోచును.) ఈతని యముదిత రచనములు 1. విక్రమాదిత్యునియు 2. ఇంద్రద్యుమ్ని యును. 3. రామాభ్యుదయము. 4. లీలాపరిణయము 5. కల్కిపురాణము 6. నీలాసుందరీపరిణయము. ముదిత గ్రంథము దాశరథీశతకము. ఇవి కీ. శే. సురవరం వారిన్నిన వివరములు. కవిగారిని కొన్ని పద్యముల నుదాహరణముగా రెడ్డిగారి సంచికలో ప్రకటించినారు. వాని సంఖ్య 26—చంద్రశేఖరపాఖ్యానమును క్షీకతో నున్నది. ఈపద్యములు 2 బహుళ విక్రమాదిత్యునియు నుండి గ్రహింపబడియుండును. ఈ విక్రమాదిత్యునియు, రామాభ్యుదయము, లీలాపరిణయము, కల్కిపురాణము మున్నగు గ్రంథములే మేనవో తెలియదు. తదితరఫారసీ యరబ్బీ ఉర్దూ రచనము లేమైబోయినవో తెలియరాదు. వారి సంకేతుల చెంతైన కలవో లేవో?

షాహపురగ్రామవాసియైన పేర్వారం జగన్నాథమును నామిత్రునివలన కేశరావుగారి “ఇంద్రద్యుమ్ని

యము” వ్రాయబడినపు స్రవ మొకటి నాకు లభించినది. కీ. శే. కేశరావుగారిచెంత ఉద్యోగిగానుండిన పెరు మాండ్లరామయ్యగారు (ఇప్పుడు వీరివయస్సు 85 సంవత్సరములు) ఈపు స్రవమును జగన్నాథంగారి కిచ్చిరట. కేశవరావుగారి సర్వతోముఖపాండిత్యపరిభావికేషములు కనుగొనుట కీ పుస్తక మొకటి చాలును. ఇంద్రద్యుమ్ని యముత పాటు ఇంద్ర సేక షముకృతులు కూడ ఉన్నవి. పూలున్నేపు నైజులోనున్న ప్రాతకాగితముపై చీటికట్ట అట్లుగా మట్టబడియున్న దీ పుస్తకము. చిత్రలేఖన నైపుణి యొకచోట, సంగీతశాస్త్ర ప్రావిణ్య మొకచోట, గణితశాస్త్ర పరిజ్ఞాన మొకచోట, గీర్వాణవాణి నూపురా రావములొక క్షణ, ఉర్దూ సంస్కృతపు ముద్దులొక్క ప్రాత లింకొక త్రోవ, చతుర్విధ కవితావిలాసము లొకనంక గల ఈ పుస్తకము కేశవరాయల ప్రతిభాపాండిత్యముల నందనోద్యానముగానున్నది. ఈ యుద్యానవనము విహరించి తస్మయమైనన నేను ఆంధ్రుని విశేషములు నాటి పురాకముగా పాఠకలోకమునకు, పరిశోధక మండలికి నివేదించుకొందును.

ఈపుస్తకములో—

1. “కృష్ణా రాధికా నాయకా” మకుటముతో 25 పద్యములున్నవి, ఉదాహరణమునకు :

“కుకపు లీచి దయ గానలేక సతత
 కూరావనీ పాలక
 ప్రకరంబు నివసితించి యల్పతగ ను
 ద్వివార్జనా బుద్ధి సం
 తిక భృగ్విశ్వాక్షుజ హంసక్రియాభయదపం
 ధానారక ఊణినా
 సకలాభాఘముల స్ఫుజింపుగరు కృ
 స్థా రాధికా నాన కా!”

2. రామాయ కథానృత తి మునియు 21
 అద్యములందు వాయుబడించి. “దాహా మునకు శిరశి
 బంధమునుగూర్చి చెప్పినపద్యము.

“పరణిజాతాః పుడు
 ధూరభుజబల హంస గృహి గుర్భరపుర సం
 హంసోద్యమ ధూజిటి పటు
 శిరధిశయన విశిఖధరా శిరధిక్ శిరధిన్.”

3. ‘బాలిశమతీ భుజియింపుము ద్రాహ్మనిక్’
 మకుటముతో వైరాగ్యబోధకములగు పద్యముల నొక
 తారావళి (27 పద్యములు).

“చలదురు మాక్షిక ప్రకర
 చారుమణీ తపనీయఘంటికా
 సలలిత మేఖలా కలిత
 చంద్రముఖీ జఘనస్థలంబె ని
 చ్చలు సఖుసీమ గా గొనెను
 చందలమాంస వసాదిపుష్టి గా
 దెలియజూచి బాలిశమ
 తీ భజియింపుము ద్రాహ్మనిన్.”

4. గోలకొండ కవుల సంచికలో ముద్రితముగా
 పేర్కొనబడినట్టిది (కాబోలు) దాశరథీ శతకము
 సంపూర్ణముగా 108 పద్యములందున్నది. రామచంద్రు
 నుపాలంభించిన పద్యములలో నొకటి—

“తట్టిన నిన్నె కా నొరుని
 దిట్టను నన్ను తిజేసి పాదము
 ల్బట్టిన నిన్నె కా నొరుని
 బట్టను ధీగత పాక్షి పివె న
 న్నెట్టలనై న వేగ దరి
 కీడుము విపున నీదు చేయిలో
 దట్టి భయంబువలకుచు
 దాశరథీ కరుణా సుధానిధి!”

ఈశతకమున 50 నుండి 66 వరకున్న పద్యము
 లలో ద్రామచంద్రుని నఖిఖిపర్యంతము మనోజ్ఞ

పద్యమున్నది. 106 వ పద్యమున కవి తన నామాదిక
 ముల నిట్లు పేర్కొనియున్నాడు.

“శతహయమేఘ సంభవయ
 శిస్సుం గాంగ తరంగ పావనీ
 కృతమగు రంగ గాట్టులజ
 కేశవరాయఁ యి ప్రవీణతీ
 కతిపయ సంస్తుతంబులు న
 గాఢములైన భవద్గుణాభి సం
 తితిబుధవృద్ధి సుయోగిణి
 దాశరథీ కరుణా సుధానిధి!”

5. ‘పుంతుక్తి భాగ 2 వేంక శేష’ మకుట
 ముతో నల్లసీసపద్యము లున్నవి.

6. ‘హనుమదా (హనుమకొండ) వాసాస్వయి

రామానుజా” యనుమకుటముతో 18 పద్యములును,

7. కృష్ణశతకమునందువలె “శ్రీ కృష్ణ” మకుటముతో
 విశుపద్యములును, 8. ఇటులే “శోభనరామ” మకు
 టముతో తొమ్మిది పద్యములును నున్నవి.

9. విష్ణు పంచాయామములను స్తోత్రముచేయు
 మతేభిన్మృత్తిములైనను. వాఁలలో మొదటి పద్యమున
 చక్రస్తోత్ర మిట్లున్నది. ఇది సోస్కృత పంచాయామ
 స్తోత్రమున కనువాదము.

“నితపాహ్లాస శిఖా తీవమును బుం
 జీభూత నానారవి
 ద్యుతి జాలంబును దేవతానుభయ
 ద్దోషకర కార్యర
 శ్చతురంగ త్వియ హేతు భూశమును దా
 కార్థాయాన శిష్టమై
 నుతుల నిర్మించు సునాధి చక్రమున సం
 తోషంబునన్ బాడిదన్.”

10. “సామ్యరరరరరరరర మేల్కొనంగ కన్”
 మకుటముతో నున్న మేల్కొనలపుల పద్యములు 21.

“రవి యుదయించె నేనియు ని
 రస్తమగాదు మదంతరంగ సం
 భవ తివిరంబు పంకరుహ
 పంక్తులా విచ్చిన నసృగీయ హృ
 న్నవనజాత సద్విశ
 సం బాసగూడదు సజ్జనావళి
 దివిపద వంద్య సామ్యరర
 దేశికపుంగవ మేల్కొనంగ కన్.”

శ్రీ రంగరాజు కేశవరావు

11. "మేల్కొనే వృషాధిశ్వరా" మకుట
మతో వేంకటేశ్వర సుప్రభాతమును కీర్తికత 22
పద్యము లున్నవి. వానిలో మొదటిది.

"శ్రీ లక్ష్మీ సుచకుంభ సంభృతఘన

శ్రీ గంధ కన్దురికా

జాలోద్యత్ప్రభువక్షు వేంకట నగ

స్వామిత్వ దీప్యన్మహా

భేలా చందనకుండ కుందరయశః

క్షీరాంబు పూర్ణాప్త ది

కూర్చ లేభక్తుతిరంధ నిరగి మే

లొక్కే వృషాధిశ్వరా."

12. "పట్టాభరామ" మకుటముతో పదకొండు
సీస పద్యములు, 13. "జగదీశ వేంకటాద్రిశ్వరా"
మకుటముతో తొమ్మిది పద్యములు నున్నవి.

14. ఇంద్రదుగ్ధమును లేదా ఇంద్రదుగ్ధ
మ్మును, ఇది ఆరాధ్యాసముల ప్రబంధము. కవి పై
రెండుగ్రంథనామమును వాడేయున్నారు. దీనిలో
మొత్తము 767 పద్యములున్నవి. ప్రతిలోనున్న తేదీని
బట్టి చూచినచో ప్రమాది సంగత్యై మాఘ శు|| 5
గురువారం) ఈ గ్రంథమును కేశవరావు గారు నూనూన
మీసాల నూత్నయోగవసమున వ్రాసినట్లు తేల్చు
చున్నది. అరువది రెంజేండ్ల ప్రామాణ్యమున పిలవగల
చక్రత్రమునంటి ప్రాథమికప్రబంధమును రచింపగలిగిన
కేశవరావుగారి ప్రతిభావాంఛిశ్శ్యము లమోఘములై
యుండువలెను. కేశవరావుగారు పోమబాగవద్గీతి
ములు, వారి రచనములందరిటను భగవద్భక్తి కా
వగును ఈ గ్రంథమును వారు శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామి
కంకితముగా రచించిరి.

"గాంధీ నకుంధర చాప"

దంగనిధిగుజ్జైరత్న సంగమ కసితో

త్తుంగవలాహక సమనీ

లాంఛనకు క్షేపకటాచలా నగన్"

అంకితముగా రచితమగు నీ త్రిమకావ్యమున ఇంద్ర
ద్ధము జేట ద్రవిడదేశమునకు రాజధానియైన మహి
ళాపుర వర్ణనముతో కథ మొదలగును.

"సురసాల ఫలదృప్త శుకముఖ సద్విజ

సేవిత యతికేశికా ననముల

ప్రోద్ధత్యువై జయంతా ద్యంకశోభత

త్యలఘు హైరణ్యయ హర్మ్యతరుల

రమణీయలావణ్య రంభోరు నాట్య లీ

లాభశ్య రంగస్థలముల వలన

ప్రశిత విక్రమ చిత్ర రసభట గంధర్వ

కుంజర సంపూర్ణ గోపురముల

త్రివిధపుట భేననంబుతో దీటుగాంచి

వెలయు దానురసంపమై వివిధ భోగ

భాగ్యముల ద్రవిడక్షురభాగమునకు

పంపుగను మహిళా పురాభిఖ్య నొకటి."

వర్ణనము లన్నియు ప్రాథమిక ప్రబంధముగ్ధయం దిటులే
యున్నవి. కథానాయకుడగు ఇంద్రదుగ్ధముని వర్ణన
మిట్లున్నది.

"విద్యుత్సన్నిభ వైఃపాణిఃలితో

జ్వాలాగ నిస్త్రైంశక

ప్రోద్ధత్యుజ సమర సంధిత క

త్తుప్రాథమోధాది సం

పద్యుక్త, డకశంకు డమ్యత రమా

ప్రాక్రైకత నిర్మించు నిం

ద్రదుగ్ధముఖుడు సక్రమితకుల గు

గ్ధ క్షీర దిందూపమన్"

ప్రథమాశ్వాసమున మహిళా పుర వర్ణనము,
చాతుర్వర్ణ్య వర్ణనము, పురస్త్రీల వర్ణనము, ఇంద్ర
దుగ్ధము మహారాజు, తిత్సభావర్ణనము లున్నవి. ఆట
విసలు కొందరు మృగభాగోర్ధ్వక రాజుగారికి తమ
ఇశ్వరుని నివేదించి మృగయాభేటమున కాహ్వా
నింతురు. రాజుగారు వేటకు కానరాని సన్నాహము
లానిర్బుటకు గంధి కాజ్ఞాపించును. ఇంకెలా
నా గ్రామీ సమయమును. ఇదిట సూర్యాస్తమయము,
సంధ్యాకాలము, చీకటులు నక్షత్రములు, చంద్రో
దయము వర్ణంపబడినవి. ఈ వర్ణనములతో ప్రథమాశ్వా
సము ముగిసినది.

ద్వితీయాశ్వాసమున ప్రభాతము, వేటకొండ
సన్నాహము, ఇంద్రదుగ్ధముడు తోడి రాజులొక
ముతో వేటకు సన్నద్ధుడై వెడలెట, చతురంగ బల
ములు, యవనభటులు, బోయలు, మున్నగువాని వర్ణ
నము లున్నవి. ఇంద్రదుగ్ధముడు బయలుదేరి పట్టణము
విడిచి అడవులగడచి గంగా సమాప్తమునకేగెను. అతని
కచట త్రికూటము కొనసయ్యెను. త్రికూట ప్రాంతా
రణ్యములందు ఇంద్రదుగ్ధముడు సపరివామముగా ఆభే
టనము సలిపెను. ఆ యావేటకొండ చాక దశ్యమున
కలరి వారి కుచిత బహుమానము లిచ్చును. ఎదురులు

కొటరాజు కొలుపులు చేయుటతో ద్వితీయాశ్వాసము ముగియును. రాజుగారి పూజకై యొకటని నియమించిన పట్టననున్న పద్యము.

‘పదమూలపుతలసత్పజ్జిగాన నీలకం
తన్నూ నీలకంబు జూపె
కృత్యఫలాహరయై శ్రుతిహితనాకృతి
శ్రుతిగల శుకలీల శుకము జూపె
సౌమనస్యమోద సౌభాగ్య ముచట వా
సవన్మత్తి యిటనవాసరముజూపె
హంసవాహనవృత్తి సగుట కమలజా
తర్జ్వంబు కమలజాతంబు జూపె
గాన నీగాన గోనలో గాననైన
గానవేలుపురాసుల గాంచి యలరు
పూజనీయించుడని కొటరాజు నచట
నచట నియమించె విశ్వవిశ్వాధిపభుడు.”

ద్వితీయాశ్వాసము నూర్వాప్రమమువర్ణనముతో వారంభమైనది. చెన్నైలు కన్నులపండువులైనవి. రాజుల పటకుటీరములందు తన చెలులతో నిరసించుట, “చంద్రలేఖ” రాజు వనవిహారముచేయుట విపులముగా శిష్టాంశారములతోడి వర్ణింపబడిన పద్యము లధికము. చంద్రలేఖ తన చెలులతో గలిసి పుష్పావచయ మొనగ్గుట రగడలో నున్నది.

“భానుభాను వితాన విశిషిత పద్మపద్మమగాసనాసను
ధీధీనవవట్టుడితతి తేనెదే నెనరెంచె భృంగము
కొనకొ ననబోడి తానెగెగానగానముజేసె నదివిను
తానతానగతు ల్పొలిం చెముదాన దాచుదాళిగతిగన.”

ఇది యిటులే దీర్ఘముగా సాగినది. ఇంద్రద్యుమ్ను సకౌతరముకడ రాజుగారి వనవిహార కొలువాలరస మాలించి హూహూ నామ గంధర్వరాజు ఉత్తూడను వాని నంపి రాజుగారి సమాచార మంతయు తెలిసి కొనును. గంధర్వదూత రాజుగారిని సత్వరమే యావనము విడిచిపొమ్మనును. లేనిచో గంధర్వరాజుతో యుద్ధము తప్పదనును. ఇంద్రద్యుమ్నునకును గంధర్వరాజునకును జరిగిన యుద్ధముతో మూడు నాలుగు ఆశ్వాసములు ముగిసినవి. ఈ యుద్ధములందు గంధర్వులు తొతర భేదగతులైనారు. చైత్యులతోడను ఇంద్రద్యుమ్నుని పైకెత్తి వచ్చినను విష్ణుభక్తుడును, అమిత బలశాలియును ఇంద్రద్యుమ్నునకే విజయము సమకూరును.

పంచమాశ్వాసము ఆరంభమున ఇంద్రుడువచ్చి ఇంద్రద్యుమ్నుని మెచ్చి గంధర్వపతికిని రాజునకును

సంధి యొడకూర్చును. ఇంద్రుడింద్రద్యుమ్నునకు దేవతావిమానము బహుమానముగానిచ్చి అప్పుడప్పుడద్దానినెక్కి స్వర్గమునకు రాకపోకలు చేయుమని చెప్పి మైత్రి పాటించును. అప్పుడింద్రద్యుమ్నుడు ఈ పట్టణమునకు బయలుదేగను. ఈ పట్టణ

“రణభేరి కాధణంధణలు మత్తేభ ఘోరం

కారంబు లొక్కట గలసిమెలనె

కాశీ వీరశంఖస్వనంబులు ఘోరం

క వ్రజఘోషలు కలసిమెలనె

ర్ముల్ల రీ పటహనిస్ఫురతవంబులు శతాం

గపదగర్జనములు కలసిమెలనె” అని

వర్ణించిన పద్యము వసుదత్తముందలి “నృపమాలి భవ నువ్వు పరాగములు సువర్ణ పరాగములు నభిన్నత వహించె”నను పద్యమును దాపించును

ఒకనా డింద్రద్యుమ్నుడు నిండుకొలుపు దీరి యుండ నారదు డగునదెంచెను. ఇంద్రద్యుమ్నుడు నారగు నుచితేరితి సత్కరించి పూజించును. నారగు డా రాజు నభిసరించును. పరాజితుడైన హూహూ నామగంధర్వుడు మరల ఏదో యుపద్రవము కూర్చుట్టకై కృతకృత్యుడై యున్నవాడని నాడు డింద్రద్యుమ్నునకు చెప్పి ప్రతిక్రియగా విష్ణువ్రత మాచరింపుమని హితబోధమునగ్ని వెలిబోవును. ఇంతటితో పంచమాశ్వాసము ముగిసినది.

షష్ఠాశ్వాసమున ఇంద్రద్యుమ్నుని విష్ణువ్రత మును, అన్నదానములు, విష్ణుభక్తియు వర్ణింపబడినవి. ఈ వర్ణనములందు కవిగారి విష్ణుభక్తి యొడ్లుతొరసినది. అతిధిసత్కారములు, భోజనోత్సవములు బాగుగా వర్ణింపబడినవి. ఒకనా డింద్రద్యుమ్నుడు పూజావసర ముందుండ అగస్త్యు డగునదెంచును. రాజు వెంటనే వచ్చి తన్ను సత్కరింపజేయెనని యగస్త్యుడింద్రద్యుమ్నుని ముదగజ మగునట్లు శపించి వెడలిపోవును. ఇంద్రద్యుమ్ను డాతని వెంటడించి ప్రార్థించును. కొంతకాలము శాపమునభవించి శ్రీ మహావిష్ణువు దయకు పాత్రుడవగుదువని శాపమోక్షమును ప్రసాదించి ముని వెడలిపోవును. రాజు తనవిధికి వగచి కుమారు నభిషి క్తుడేసి శాపానుభవమున కెదురుమాచుచుండ నారదకునచ్చి రాజు నూరడించి శాప మొక కారణమనియు తత్కారణముగా విష్ణుసాయుజ్య ధుండవనియు చెప్పి, హూహూ గంధర్వుడు పరాభత మీగికొన బలము కూర్చుకూటకై శివునిగూర్చి

శ్రీ రంగరాజు కేశవరావు

తపనానరించుచు, శివు డాతని కోరికను మొదలునున్నించిన కుండెనను తనవాత మర్చించి వేరొకజన్మమున (మరణియై) ఇంద్రద్యుమ్నుని (గజమును) ఓడించునట్లుల కరమిచ్చుట లాదిగాగల విషయములు చెప్పి వెడలి పోవును. కేశవరావుగారు వైష్ణవులైనను పరమత విశ్వాకారనుటను శివుని గూర్చిన మనోహరకర్ణములు సాక్ష్యములు.

తిరువాత కథ అనగా గజేంద్రమోక్షణాభాగ మతయు దండకరూపమున శుకుడు పరీక్షిన్యహారాజు నకు చెప్పినట్లున్నది. ఈ దండకము పలుతావుల పోతన గారి గజేంద్రమోక్షమును దలపించును

శాపమోక్షణ మందినగజేంద్రుని డింద్రద్యుమ్నుడు శ్రీమన్నారాయణుని సోత్తము చేయుటలు గొమ్మా త్రికా. శార్దూభాగ, శ్రీపుష్పమాల, శ్రీత్రి, నాగబంధములందున్నవి. ఈ పద్యములే కావ్యాంతమున నాయా శ్రీములందు కూర్చబడియున్నవి. మరియు మత్తేభ కంఠగన్పితసముల చిత్రవిత్తములును గలవు. శ్రీ మహావిష్ణువు పాంచజన్యమును పూరించిన పద్యమును గమనించిన పోతనగారి కవిత నీ వి యెంతగా జీర్ణించు కొనెనో తెలియును.

“హరి పూరించెను పాంచజన్యము స్వకీ య స్వాన వేషస్థితా చర సైన్యంబు విధూత దై న్యమును చం చితౌర్నర సన్మానముకొ పరిహృష్టికృత వన్యము న్మదిత జృంభ న్నానిరాజ్యముకొ భగితధ్వానదరణ్యము స్ఫులిమిత నీ వాహిన భక్తాన్యమున.”

శాపముకులైన హూహూ గంధర్వేంద్రద్యుమ్నులు తమతమ నెలవులకేగిరి ఇంద్రద్యుమ్నుడు సుఖముగా రాజ్యమును పాలించును. అతని ధర్మపాలనమే కావ్యాంతమున భరతవాన్యముగా నున్నది. రమణీయసుఖము ల్లరాజనంబులకును శోభావిభూతి వసుంధరకును జారచారాసుర సంఘంబునకు భీతి బుధకలాపములకు మోదిగరియ బంధుసంతతికి సంభావనీయంబును దేవావళులకు తోషావహంబు ప్రధితౌషధులకు పుష్పఫలభి సంప్రాప్తి గో బ్రాహ్మణాలికి కూలవృద్ధి యెసగ వీతిపరాధిర్వృత్తి నితాంత జరతకమతాహికరటి భూధర కిటింద్ర పరమనరమాంగభోగ కుంభాగ్రవంష్టి) కాగ్రభూధర రవిగు పమైన తీతిని.”

దీని తరువాత రెండుమూడు ఆశ్వాసాంతపద్యములును, ఒక మంగళమశ్రీయును కలవు. తరువాత గద్యమున్న

గద్యముక్రింద అంగుళీ యకముద్ర గోధువవర్ణమునిరాతో ఓత్తిబడియున్నది. నయాపైస ప్రమాణములోనున్నయా ముద్రయంగు ఛారసీలో నేవో యక్షరము లున్నవి. ఇంద్రద్యుమ్నాయమంతయు నల్లసిరాతో వ్రాసబడి యున్నది, ముద్రక్రింద మరి బెత్తెను స్థలమున్నది. కాని యదట వివియు వ్రాయబడలేదు. ప్రక్క పుటలోపైన వేరొకసిర తో ఇట్లు వ్రాయబడినది:

“ప్రమాది నామ సావత్వర మాఘ శు|| 5 నుర్వా రం నాడు రంగరాజు వెంకట్రామాయ్యగారి కొనూరు డైన రంగరాజు కేశవరాయుడు ఖుదుగా విరచించి వ్రాసుకున్న ఇంద్రద్యుమ్నాయము చ 2 రబ్బియు లక్షలు 1297 హిజరీ.” ఇదిమాట హిజరియో ఘన లియో సరిగా తెలియరాదు. అటుతనవాత బంధకవి త్వపు శ్రీతము లున్నవి. ప్రమాది మాఘ శు|| 5 యనగా క్రీ. శ. 15 2-1880 అగుచున్నది. కాని వారము సరి పోవుటలేదు. ఇంగ్లీషు తేది ప్రకారము ఆనా డాదివార మగుచున్నది. అరబ్బీ తేదీకూడ వుదరులలేదు. అది క్రీ. శ. 12-10-1879 తో సరిపడుచున్నది. ఈ తేదీలు కుదరకపోవుట యటుంచి ఇంకొకవిశేషము. పై తేది కవిగారిచ్చినది గంధరచనా సమాక్షిని తెలుపునట్టిదో, లేదా మూలపుటతని చూచి రెండవప్రతిగాని సవరణ ములతో ముగిసిన రెండవప్రతి ప్రతిగాని, కావలెను. ఇట్లు హించుటకు మరియొక కారణమున్నది. తృతీయా శ్వాసమున 49 వ పద్యము రెండుమారులు వ్రాయబడి నది. సద్యముక్రింద మరల నదేపద్యము మొదటిసారి వ్రాయుట పొసగుదుగా! రెండవమా రెత్తివ్రాసు కొన్నపుడీ పొరపాటు జరిగియుండునని నాయాహా.

ఇంతవరకు చెప్పినవి కేశవరావుగారి తెగగుపద్య కవిత్వమునుగూర్చి. కేశవరావుగారు గొప్పసంగీతవిద్వాంసులుకూడ. ఇంద్రద్యుమ్నాయాశ్వాసాంత గద్యము లంగువారు స గీతకవిత్వ విద్వాంసయుడనని చెప్పుకొనియున్నారు. అశోక సంగీతనములు, కృతులు, మంగళహారతులు, మేలుకొలుపులు, మున్నగునవి వ్రాసి వానికి రాగతాలము లిచ్చియున్నారు. ఒక పులిపై సస్యతాల ప్రస్తారములపట్టినను, ఆయాసంకేతపదము లకు వివరణములను ఇచ్చియున్నారు. మరియొకపుట మీద ఆయా రాగములు వానియందున్న స్వరములు, ఒకను ఇచ్చివారు.

అన్యైత్యరాయణ చూడుకొండములు కేశవ రావుగారు కీర్తనలుగా వ్రాసి నారు. దీనికి నాందిగా.

రెండు పై “శ్రీరాం” అది. విరచించెద రామానుజము | కుక | విశుతి వర్ధర సాయనము | మకృతి మరభివాత యనము | రఘు | నూనర చిత పారాయము

నృపతీకృత సారాయణము | బహు |
నిర్మిత పుణ్యపరాయణము
వృత్తిముదిత కవి గాయనము | శ్రీ |
“వేంకట రహస్యోపాయనము”

అని నివేదించుకొన్నారు. ఈ రామాయణమున మొదటి కీర్తనము “శ్రీ కరంగు రామాయణ చరిత్రము చేరి వినవె గౌరీ” యని యారంభమైనది. చివరనున్న మంగళ హారతిలో “రంగరాష్ట్రేశ్వరరాయకృత మృగుల రామాయణ కథారసాధిపతికి “మంగళమనవె ఘనవేణీ, సర్వ మంగళారమణీ” యని తన నామాంకితము గావించి యున్నారు. గద్యము తరువాత “చాంద్రమాన ప్రభ వాదినవత్సర మధ్యగత చిత్రభాను సంవత్సర వైశాఖ శు||15||లు స్వహస్తాక్షర తేజ్యమున లిఖియింపబడినది” అని యున్నది. ఇది క్రీ.శ.8-5-1882 లేదీ సరిపోవు.

ఇంకను వివిధ రాగములలో గానముజాలను గురు పరంపరను స్తోత్రము చేయునట్టి తొమ్మిది కీర్తనములున్నవి. ఇటులనే శేషాద్రి నిలయునిపై జెప్పిన కృతులు కలవు. చక్కని సాహిత్య సౌప్త్యముతో సుమారు 10 కీర్తనములు, 10 జావళిలను భగవత్పరముగా రచింపబడి కవి నామాంకితములై రంగళములతో స్వరముతోనున్నవి. లభించినట్టి కేవలరావు

చిత్రపటములో ఒక చక్కన పేజిత్ మీద వయ్యలిన మరియు వీణియ కలవు. దీనినిబట్టి వారు జంత్ర గాత్ర ప్రవీణులని తెలియవచ్చును.

ఇంతవరకు కేవలరావు గారి తెలుగు కవిత్వమును సంగీత పాండిత్యమునుగూర్చి చూత్రమే మనవి చేసితిని. కేవలరావుగారు సంస్కృతమునగూడ గొప్ప పండితులు కవులు. వారు సంస్కృతమున చేయె కృతులు రచించిరో తెలియదుగాని ఈ పుస్తకము నందే వివిధ స్త్రీ కలతో వివిధగృహములందు వారు రచించిన 122 శ్లోకములున్నవి. కేవలరావు గారు గొప్ప వైష్ణవభక్తులగుట వారి కవిత్వముంతయు భగవద్గీతలను, భక్తి ప్రబంధులను చినియోగమైనది.

1. శతకోపముని పేగతో నాగు శ్లోకము లొక కడ నున్నవి. మచ్చునకు వానిలో నొకటి.

“సుమతే ప్రసీదమయి దినసేవధే,
కరుణారసే కేశియోనిధే,
శతకోప తాపస చచోర్ధ చన్మతే.
శతకోపకేశిమణే మహాఘృణే.”

2. వేదాంత శిఖరు నుద్దేశించి వ్రాయబడినవి. 62 శ్లోకములు వివిధ వృత్తిములందున్నవి. 3. సావధా

సోవియెట్ పత్రికలు!

గొప్ప తగ్గింపు ధరలు !!

సోవియెట్ యూనియన్

(ఇంగ్లీషు, హిందీ, ఉర్దూ భాషలలో)

మాసపత్రిక

సోవియెట్ డిమన్

(ఇంగ్లీషు, హిందీ, ఉర్దూ భాషలలో)

”

సోవియెట్ లిటరేచరు (ఇంగ్లీషు)

”

ఇంటర్నేషనల్ ఎఫైర్స్ (”)

”

కల్చర్ అండ్ లైఫ్ (”)

”

న్యూఝెముస్ (”)

వారపత్రిక

మాస్కో న్యూస్ (”)

వారానికి రెండుసార్లు

ఈ పత్రికలచందారేట్లు 12½% నుండి 35% వరకు తగ్గించాము

చందాదార్లకు పుస్తకాలు, కాలిగ్రాఫు వుచితం.

వివరాలకు నేడే వ్రాయండి :— ఈ తగ్గింపు ధరలు 25-2-60 వరకే

విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయం, విజయవాడ.

ఋక్ హాస్, హైదరాబాదు.

శ్రీ రంగరాజు కేశవరావు

ర్యలగు హనుమకొండ వ్యసంపాచార్యుల ప్రోత్సాహమున 28 శ్లోకములన్నవి. 4. "హనుమ ద్దేశం భజే భావ్యకారం" మకుటముతో పదు నొకంక భుజంగ ప్రయాశక్య త్తములగు స్వాచార్యుల ప్రోత్సమన్నది.

ఇంతవరకు కేశవరావుగారి యాంగీర్వాణ కవితాపాఠాన మారసితము. వారు కవులే కాక విరివి శాస్త్రులులగును గొప్ప పండితులని ఈ పుస్తకము సాక్ష్యమిచ్చుచున్నది. కేశవరావుగారు గణితశాస్త్ర మందును, జ్యోతిషవిద్యయందును గడిదేగి పాగా. ఈ పుస్తకము చివరన నాలుగు కమ్మలమీద అంకగణితము, ష్టైతిగణితమునకును సంబంధించిన లెక్కలున్నవి. ఆయా లెక్కలకు దాహరణము వారె యిచ్చి వారిని గుణించి లెక్కలు తీయుటే కాక ఆయా నూత్రములను పర్యాయముగా వ్రాసియున్నారు. ఈ పద్యములు మరి వారివో లేక ఇంతవర కితిర పండితులు చెప్పినవో నే నెఱగను.

"ఇదుగాళి మాటిలోపల
కడనెడను నెణించి రాళిగై కొని మొదలన్
వడిబాటగొన్న లబ్ధము
పుడమిం ద్రైరాళికంబు పొంగుగ వచ్చున్." "యాడు నాలుగై గు కూడ నెచ్చునెంచిన రాళి నొకచోట వ్రాసి మొదలు ఒకటిరెంటువెంచి ముగ్గుతుగా తొక రాళి భాగజరముజేయ వచ్చుచెచ్చు"

"ఏనాపంకరాళికం" గూర్చియు, "వృషంకరాళికం" గూర్చియు పద్యములతో బాటు లెక్కలగూడ గుణించబడియున్నవి. ష్టైతిగణితమునకు సంబంధించిన పద్యములు లెక్కలకూడ కలవు. ఇటులే "చతుష్పాద" మున్నగువాని కి పద్యములను ఉదాహరణలై లెక్కలను కలవు ష్టైతిగణిత ప్రక్రియ: పరణము పట్టిక గా నొక పుస్తక వ్రాసుబడియున్నది.

గరియొక కమక్రపై వ్రాసి ఫలితములు 16 శ్లోకములందు చెప్పిడినది.

రంగరాజు కేశవరావుగారు గొప్పచిత్రకారులు కూడ. వాగ్వివాద చిన్నగా మధ్యలు మాటగట్టు ముత్యాల కొవవలె నుండును. కలముతో వాలినుగ్రీవుల యుద్ధమును చిత్రించినారు. రాసలత్కృణలు వెనుక నుండి వారి యుద్ధమును చూచుచున్నట్లును, రాసుడు వాలిపై బాణము సంధించుచున్నట్లును చిత్రమున నున్నది. మరియొక పుస్తకమున వేషియగు రాసు చంద్రునిబొమ్మ వ్రాయబడినది. కడిచేతిలో కనుండు లావు. వీవునట్లునమ్ములు, నడుమున ఛురక, ఎడమచేతి బలము లున్నవి రాసుచంద్రునకు. ఇంకొక పుస్తకములో యాహిపై తండవమాడు బాలకృష్ణుడున్నాడు. ఒక పుటమీద ఇకవు రాశ్వికులు ముఖాముఖిగా నుండి తినుతమ గుఱ్ఱము: ను పొరుగునకు పురికొల్పుచున్నారు. ఇది వ్యంగ్యచిత్రమువలెనున్నది. ఒక గుఱ్ఱముపై ఒక

రాతు స్వారీయై యున్నాడు. ఈతడు తురకయని నూచించుటకు కాబోలు ఈతని నెత్తిపై కులా యున్నది. ఎగుటి రాతు పానాచారీయై నీవ రెండశ్వ ములను పురికొల్పుచున్నాడు. ఈ నూగు గుఱ్ఱములు వెనుక కాళ్ళపై నిలబడి ముంగుకాళ్ళతో ఎగుటి గుఱ్ఱమును తిన్నచున్నవి. తుంగుగ్గుని యోటమి నూచించుటకు కాబోలు ఆతడెక్కిన గుఱ్ఱము వెనుక నుండి పెంటికలు చిడుచుచున్నట్లు చిత్రంపబడినది కన్యగ్యచిత్రము ఆయాచిత్రము క్రింద కేశవరావుగారు తామీచిత్రముగా వ్రాసినట్లు లెక్కన మరియు శిర్డూ భావలలో చాల అందముగా వ్రాసికొన్నారు. వారి లిపిలో గూడ తనగద్యలను, కొన్ని శ్లోకములను అందముగా వ్రాసియుంచినారు. షార్దూ భావలో రెండు మాడు తావులందు తమ రద:ముల యాత్మప్రస్థి మును గూర్చి ఉత్కర్ష గా వ్రాసికొన్నారు.

ఒక రెండు కన్యలమీద ఆము కమాల్యద, భార తము, వసునగ్గిత్రము మున్నగు గ్రంథములందలి పద్య ములలో కొన్ని శబ్దములకు అర్థవిచారణచచ్చులున్నవి. పరంపరగా కొందరానుశబ్దముల కెట్లర్థము చెప్పాచున్నాలో వాని నుట్టంకించి సరికాని వానినిఖండించి వేర్ధములను ఉదాహరణము:ను ఇచ్చియున్నారు.

పై విషయములన్నియు వాకు లభించిన పుస్తక మాధారముగా వ్రాసిన వ్రాతలు, ఓరుగల్లు నల్లగొండ మండలములందలి వృద్ధపండితులు కవులు మున్నగువారి నోళ్ళయందు కేశవరావుగారిచాటువులు, వారి రచనము లందలి చక్కని పద్యములను కలవు. ఓరుగల్లు మండల మున సజీవులై యున్న పండితకవులందు శ్రీ గార్లపాటి గ ఘవరెడ్డిగారికడ, కేశవరావుగారి పద్యములు వారికి కొన్ని కంఠస్థములు. వారు విరివించగా నేన వ్రాసికొన్న పద్యములవి తెలుసలో "వసుకు కంకడీగ్గు" నను నామెతి యొంటి కలదు. దాని నాధాముగా గొని కేశవరావుగారు చమత్కరముగా వ్రాసినపద్యవిది.

"వృత్తసమముల తినులత వేణి గురులు
భావమున దృష్టి గర్వసంధ్రమత బొమలు
హాసమున మోవి న్నకంబులయ్యె వసుకు
వంక దీర్చెను ననుమాట బొంకుగాడ."

కేశవరావుగారికి రానివిద్య ఈత యొక్కతే నట, తక్కినవిద్యలన్నియు వారికి కరతలామలకములని వెనుకటి పండితులు చెప్పచుండగా వింటిని ఇట్టి మహా పండితకవిని గన్నతల్లి సవ్య. ఆయన గ్రంథము లేవియు అచ్చుగాకండుట మ: దురదృష్టము. అన్నిగ్రంథ ములును లభించకపోవుట మరింత దురదృష్టము. సాహిత్యపాఠకులైనట్టి యుదారులో, ఆయన వంశ జాలో కనీషము ప్రాంతీయాభిరామముగల ఆయారి వారో ఆమహానుభావుని గ్రంథములు ముద్రించుట లెస్స.

దా గు డు మూ త లు

శ్రీ “రంగారావు”

జీవితం—సంఘానికి, దానికట్టుబాట్లకూ ప్రతిబింబం. మనసు ఆలోచనకూ, ఆలోచన ఆచరణకూ ఆధారం.

జీవితం అన్న ఘట్టంమీద మనస్సునే కాంతి రేఖ ప్రసరించినపుడు అది పరాకర్షనంచేసి—తమ మధ్య విరుద్ధాల నిమిత్తుకున్న మంచీ—చెడూ అన్న కిరణాలుగా విరజింపం చెందుతుంది.

మంచీ—చెడూ అన్నవి తరతరాలమీద ఆధార పడిన విశేషాలు; సరిహద్దులేని విభాగాలు; ‘ఆత్మీయా’ లాని ‘ఎక్స్, ప్రై’ల రూపాంతరాలు. ఆ రెండింటిలో దేనికి స్వయం సంపూర్ణతలేదు. వాటిలో ఏది ఎక్కడ అంతిమయి, ఎక్కడ రెండోది ఆరంభమవుతుందో చెప్పడానికి వీలేదు. ఆ రెండూ సముద్రపు అల్లగా కలసిపోయి, నురుగులు కమ్మతూ, ఉరకలు వేస్తూ, పరులెత్తుతూ మనవుడి ముస్తాకులన్ని వాధిస్తుంటాయి.

మనం ‘చెడూ’ని చిరిస్తూ ‘మంచీ’ని స్మరిస్తుంటాం. లేదా తలపుల కడుగున ‘చెడూ’ పరుగుడుతున్నా చేతలు ‘మంచీ’ని చేస్తుంటాం. ఈ రెంటి కి మోస్తూ తాలో ఇరుక్కుపోయి—అనుకున్నది చేయకా, చేసి:దానిని గురించి అనుకోలేకా మథనపడుతుంటాం. కావలసిన దానిని చెప్పలేకపోతాం; చెబుతున్నదేనా అక్కర్లే పోయినా వాచామాత్రం కావాలంటుంటాం. ఈ వెలుగు నీడల, దాగుడుతూతల పవ్వవూళ్లన్నీ ఊహించి, సాహసించి, భేదించడానికి సిద్ధమయేసరికి తెర జారుతుంది. ఆ కారణంచేతనే ఈ సంఘర్షణ నర్థంచేసుకుని ఈ వారిధికి వారిధికి టినవారి లడుగు. అలా ఈ బాటను దాటినవారు సాధారణానికి, సామాన్యానికి ఏమెట్టు పైనివారు.

కానీ ఉమ, శిర్కా ఈ ప్రవాహంలో ఈదలేక పోయారు; ఈ చీకటిలోనే కలుజారారు.

తనలోని స్త్రీ సహజమైన మాతృవాత్సల్యానికి జోడుగా శిర్కాకు దైవత్వాన్ని ఆపొందించి ఆరాధించింది—ఉమ.

పురుష సహజమైన తన ‘అవో’నికి ఉమని ఆవో రంగా తీసుకుని, ఆమె జీవితవిలయానికి తాను కేంద్ర

మనుకుని, ఆమెలో కైశవత్వాన్ని మాత్రమే చూచాడు

ఇద్దరుకూడా ఒకరిలోని మానవత్వాన్ని మరొకరు—తాత్కాలికంగానే చాలు—మరచి పోయారు. ఉమ శిర్కాలోని పురుషాణ్ణి, ఆత డామె లోని స్త్రీరీతిని ఆలస్యంగా గుర్తించారు

* * *

ఒకానొక జాన—ప్రపంచం అర్థంగా. జీవితం ఎడారిగా అనిపించిన రోజున—బిచ్చి కెళ్ళాడు శిర్క. అక్కడ—సేలా, నీళ్ళూ, నింగీ, నిరంతర క్రియమై దాగుడుతూత లాడుకుంటున్న—అక్కడ, ఒంటికిగా కూర్చుని నయ్యారా జలపాతంలా కన్నీళ్ళు కొరుస్తున్న ఉమ కనిపించింది. ఇరవై నాలుగేళ్ళ ఆవిడ ముప్పేళ్ళన్న ఎక్కువ వసంతాలను చూచి వుండదోపించింది. మత్స్యతయంతాన్ని కొట్టబోతున్న అర్జునుడిలా శిర్కవృష్టి ఆమెమీదకు కేంద్రీకృత మయింది. ‘ఎదుస్తున్న—ఆమె ఆ తెల్ల చీర సరిపడ లేదు. కనీసం ఆవిడ ఆ తెల్ల చీకటుకుని చేయవలసిన పని ఎడవడంకాదు. ఆమెలో భాష కందని ఆరణ్య పుంది. ఆమె అంసం ఆ ఆకర్షణలో ఒకభాగం మాత్రమే.’ శిర్క మనస్సుమర్రం ఆలోచనా తరంగాల ఆటుపోట్ల కాలనాలమయింది. “ఈమె ఎంగుకిలా సముద్రంతో పోటీ చేసుకుని ఇసుకను కన్నీటితో తిడుపుతున్నది? ప్రపంచం ఈమెకేగి అన్యాయం చేసింది?”

శిర్క ఆమెపక్కనెళ్ళి “ఏమండీ?” అన్నాడు. మరణం ప్రతిఫలిస్తున్న ఆమె శిల్పలో భయానికి, ఆపుర్యానికి తావు లేకపోయింది.

“ఎందుకలా ఎదుస్తున్నావు?” తనెవరో ఇలా అడగడానికి—

“గు: చెను ఎడారి చేసుకుందామని...” అంది ఆమె తడారిపోయిన గొంతుకతో.

“కారణం?”—ఈ ప్రశ్న శిర్క మళ్ళీ వేయ వ సి వచ్చింది.

ఈ అపరిచితుడి కళ్ళల్లోని ‘పిడికెడు’ సాను ధూతిని గుర్తించిందామె. ముగిసిన తన జీవితపు అధ్యా యాల పుటల్ని వెనక్కితిప్పింది ఆమె.

బడళ్ళక్రింద భర్త చనిపోయిన నాటికి చేతిలో పది నెలల పాపాయిట. టీదరుపనిచేస్తూ, ఉన్న కొడుకును పెద్దచేయాలన్నది ఆశయంగా. జీవితం ప్రతంగా, అయినవాళ్ళని కాదని ఒంటరిగా బతకడం మొనరించింది. రెండు నెలలక్రితం బడిమేనేజరుకు తన శరీరాన్ని అప్పించడానికి నిరాకరిస్తే “నీ ఉపాధ్యాయనీత్వం అఖ్యుతేను పొమ్మ”న్నట్లు, ఉద్యోగం వాయిదా నెల కోజులకు కుర్రాని పోయాట్లు. డబ్బుల్లే మందులు సరిగా ఇప్పించక వాడిచావుకు తానే కారణమయ్యానన్నది ఉప.

‘నా శిశునికోసం నా బిడ్డను బలి ఇచ్చాను. ఇప్పుడు నా ప్రాణానికే బలవలెను. నా బ్రతుక్కే అరము ఆశయమూ దూరమయ్యాయి. అటువంటిప్పుడు నేనెందుకోసం, ఎవరికోసం బతకాలి?’ అని అడిగింది ఆమె.

శిర్యంండే మండింది.

“ఒళ్ళుంక్రితం మీ రవకో నాకు తెలియకు. కాని ఇప్పుడు నాకు మీ కన్న తెలిసినవాళ్ళు లేరు. ఎవరికోసం జీవించాలి—అన్నాడు. జీవితం జీవితం కోసమే. క్రితం మన గుఱుభారంతో మనస్సుని ఎదుర్కొనినా చేసుకోవడం సహజమే. కాని వివేకం కాదు. జీవితాలకు సదా ఆధారంగా ఏదో ఒకటి వుండి తీరాలి. ఒకవృత్తి, ఒకఆశ, ఒకస్వృతి...దేన్నో ఆధారంగా తీసుకుని మోతువుండనిరీతిలో సాగిపోతుంటుంది జీవితం; సాగిపోవాలి జీవితం. నాకెవరూ లేరు. నాతోబాటు రండి మీ రెడయినా ఉద్యోగం సంపాదించవచ్చు, రండి. నన్ను నమ్మండి నా మాట కాదనకండి.” అన్నాడు శిర్య.

ఆమె హృదయం చిగుళ్ళు తొడిగింది.

* * *

రెండు నెలలు గడిచాయి

ఆమె అతిదూరం బడి ఇంట్లో వేర్వేరు వాటాల్లో వుంటున్నాడు. దినపత్రిక విలేజ్ కిగా తనకున్న పనుకు బడిని వినియోగించి ఆమెకు ఒక బోర్డు ఉద్యోగం ఇప్పించగలిగాడు శిర్య.

మొదట్లో ఉప. కొంత ఒకవుగా దిగులుగాకన్పించేది. సంతోషంతో మాట్లాడుతూ మాట్లాడుతూ చాతాత్తుగా ఆగిపోయేది. ఆమెకుళ్ళు కంటికెడవిని దూరాలను చూచేవి, బడిలో అందరి పిల్లల్లో తన బాబ్బయి ఉన్నాడేమో, తనకోసం వెతుకుతున్నాడేమో...అన్న భయకలిగేది. శిర్య విషయనా చెబుతుంటే దీక్షతో వినడానికి మొదలిడేది. మధ్యలో మరి విషయేదో...

“ఏమండీ... నే చెబుతున్నది వివేకం?” అన్న మందలింపుస్వరంవినపడేదాక మనసెగిరిపోయేది. కానీ, క్రమంకా ఆమె మాటలు వ్యక్తి అయింది. బోర్డు ఆనందోత్సాహాలు వెల్లి విరిసే చిన్న పిల్లల మొహాలూ, క్రొత్తన్నీహాలూ, అన్నిటిని మించి శిర్య ఆదరణా ఆమెలో జీవిత వాంఛను పునఃప్రతిష్ఠించాయి. సముద్రం ప్రక్కన కోకమే రూపంగా కన్పించిన ఉప లోని గంభీరమయిన ప్రశాంతితా, త్యాగరణిను నుయిల అనూయక తా, మల్లెపూలు మాటాడినట్లు పించే ఆమెవ్యూ ఇవన్నీ... శిర్య క్రమంగా తెలుసుకున్న గుణింతాలు. ఆమె నల్లగిలో ఒక తెగా ఉద్యోగం చేస్తూ జీవించడం శిర్య కనిర్వహిస్తున్న మైన గర్వాన్ని, సంతోషాన్ని కన్పించాయి. శిర్య ఆమెజీవితంలో తన జీవితానికి ఆర్థాలు వతుక్కున్నాడు. అవి వారికాదుని మురిసిపోయాడు. శిర్యయొక్క ఆపేక్ష, అధికారంతో కూడిన అనురాగమూ ఉపాదేవి మనసులోని అగడి రూపం మీదను వింతకాంతులను వెదజల్లేవి. బడిలోని ప్రతిసంఘటనా, తన కలుగుకున్న ప్రతివ్యక్తి రూప గుణాలూ, ఒకపుడు తాను సరిగా ఇలాటి రిస్కీకుల్లో నే వివిధంగా ప్రవర్తించిందీ... మొదలయిన విషయాలన్నీ శిర్యకి ప్రతిరోజూ వల్లించేది ఉప.

ఆమెను అతడు పూర్తిగా తెలుసుకున్నాడు. కనీసం తెలుసుకున్నాననుకున్నాడు.

—ఒకరోజు పొద్దున తొమ్మిదిగంటలయింది. అలవాటు ప్రకారం నిరాడంబరంగా తన తెల్లచీరతో ఉప బడికి బయలుదేరింది.

“శిర్య... బడికి వెళ్తున్నా.”

శిర్య మాట్లాడడండా ఆవిడకేసి చూశాడు. ఆమె కళ్ళతో నవ్వింది. “చాల... బాగున్నారండీ!”

ఆమె మొహం గులాబీల గుత్తి అయింది...

“ఇదిగో శిర్య... నన్ను ‘అండీ’ అనగద్దు బాబూ అని మొత్తకోలేదూ...”

“మరేమన మంటారండీ...?”

నిస్సహాయంగా నవ్వింది ఉప. “చాల అల్లరి పిల్లాడివి శిర్య... కాబోయే ఆ అమ్మాయి నీతో ఎలా జేగుతుందో కానీ...” అంటూ వెల్లిపోయింది ఉప.

ఆ రోజు సాయంత్రం ఉప ఇంటికొచ్చేసరికి శిర్య తనగదిలో కుర్చీలో కూర్చుని రేడియో వింటున్నాడు చేతిలో సిగరెట్టు పొగలు కమ్మతూంది.

“ఆఫీసుకు వెళ్ళలేదా?” అని అడిగింది ఉప... గదినిండా పడివున్న సిగరెట్టు పిక్లు కంటితో లెక్క పెడతూ.

“ఉహూ. తనోప్పిగా వుంది.”

“తలనొప్పి! రాదూ మరి.. ఇలా కూచుని వందలు వందలు సిగరెట్లు తగలెడితే తలనొప్పేమిటి... ఊపిరి తిత్తుల కొలిపోయి—”

“—నేను రైలింజ్ అయిపోతాను కదూ...” అని నవ్వాడు శర్మ చేతిలోని సిగరెట్టు పారేస్తూ...

“ఫీ ఫీ... అయినా నీలా జ్ఞానం వున్నవాడికి నేను చెప్పడమేమిటి? కాకపోతే శర్మా... అడిగే వాళ్లంటూ లేరుకదా అని ఇలా డబ్బు పాడుచేసుకుని...” అని తీవ్రంగా మందలించడంయింది ఉష.

“ఇదిగో... ఇదిగో... అవుడే లెక్క ఆరంభించారూ...” అని శర్మ ఎంతాళిగా బెదిరించేసరికి ఉష నీరసంగా నర్సింది.

“నీ ఇష్టం బాబూ! నీకేవల చెప్పకలరు.. అయితే ఇప్పుడు అలా వెళ్ళిందాం వస్తావా?”

“ఎక్కడికి?”

“ఏదైనా సినిమాకి వెళ్ళామా?”

“నేను రాను... మీరు వెళ్ళారండీ...”

“నేనొక్కతైనా?... ఎప్పుడూ ఎక్కడికి వెళ్ళి రిగా వెళ్ళును... అఖిరికి హోటల్లోకి వెళ్ళి తీచిందెవరయినా వస్తే తప్ప వెళ్ళును... వచ్చి ఎందుకు గాని రా, శర్మా వెడదాం... అలా వెళ్ళి తే నీ తలనొప్పి కాస్త తగ్గుతుంది... రా... ఎయిదా దేరు. రావు...” అని ఉష అడుగుతుంటే తిన్నతాను వెయిట్టు గుణించుకున్నా బద్దనలే నసిగించింది శర్మ.

“మీరు దారిలో నా సిగరెట్లు ఊసెత్తినవి మాటిస్తే వస్తా.” అంటూ బట్ట వేసుకోవడాని ముక్కు మించాడు.

బయలుదేరుకోతూ హఠాత్తుగా ఒక్కక్షణం ఆగాడు శర్మ. ఆ ఒక్కక్షణంలోకి కథంలోని కొన్ని సంవత్సరాల సంఘటనలు కుదిరినట్టడాయి.

—ఒకనోకప్పుడు... శర్మ—అమ్మా నాన్నా లేక వాళ్ళ మామయ్య ఇంట్లో పెనుగుతున్న ఓ అమ్మాయిని తన సహృద్యుణిగా ఎన్నుకున్నాడు. ముహూర్తం వారంలో జులందకగా, ‘సంఘం’లోని ‘నానా’ కులయిన సోదరసో-రీమణుల నాలుకలు పాలవంటి మననూ. నిప్పువంటి శీలతూ కలిసే ఆ అమ్మాయి మన సైర్యానికి, జీవితానికి మంగళం పాడాయి. నా కులుకునాయనంగా ఆపాదించిన నింద నిరాధారమని రుజువుపరచడానికి తన నిష్క్రమణే మార్గమని

నమ్మిందా అమ్మాయి. శర్మ ఆ పూరు చేరేసరికి అవనిక జారిపోయివుంది. మూడు నెలలపాటు శర్మ ఇవాళ వున్నచోట రేపుండక తిరిగాడు. హస్తలూ మళకాలూ భుజాలు రాసుకుతిరిగే హస్తినాపురంలోని ఇనపస్తంభానికి, ఆ గ్రామలోని ‘గడ్డకట్టిన వెన్నెల’యిన తాజమహల్ కూ, అలా ప్రజలుగా ఘోషించే నానా జాతినగరం బొంబాయికి, రా రమ్మని చేతులు జాచిన అజంతా కుడ్య చిత్రాలకూ, ‘నేనే ఒక పుడు భీష్మ చాళ్యుల్ని కుకూ’ అంటున్న అడయరులోని మర్రి చెట్టుకూ, రాళ్ళూ రప్పలూ ప్రాణం పోసుకుని పలకరించే మహాబలిపురానికి, జీవాత్మ పరమాత్మల అనినా భావసంబాధానికి తార్కాణంగా ఆకాశాన్నంటుతున్న తంజావూరు బృహదీశ్వరాలయగోపురానికి, ముగ్గురు సాగర రాజకుమారులలో ఎవరి నెన్నుకోవాలో తెలియక తికమకలాగుతున్న కన్యాకుమారికి తన బాధను గంచిపెట్టాడు—మూడు నెలల నెలవుతర్వాత ఉద్యోగంలో చేరిన శర్మ నువ్వుగ్గంలో సంఘపు కొలతకి విలువలు నిపుణకరంగా మారిపోయాయి

“—ఈ నాడు కేవలం తోటిగునిషిగా నమ్మి, అమరాంతో తిన్న సినిమాకురమ్మని పిలుస్తూ ఈమె సంఘం దృష్టిలో ఎంత అనివీతకరమయిన పని చేస్తున్నా...?”

శర్మ నిర్వికోరంగా నవ్వాడు.

“ఏం శర్మా... ఎప్పుడున్నా వేం...?”

“అబ్బే... ఉత్తినే...”

“అకవిటో బాబూ, నీ మామలు చెవలూ నీకే అడ్డంకాలి. నురి గోజాలు గచ్చినోద్దీ కొత్తినాడి కయి పోతున్నట్లంటి.” అంది ఉష.

సినిమా థియేటరులో ఇద్దరూ పక్కపక్కన కూచున్నారు. నవ్వుతున్నపుడు రెండు మూడు వార్లు ఆ మెళుజం శర్మ భుజానికి తిగిలింది. మనక వెల్తురులో శర్మ ఆమె మొహం పరికించాడు... ఆమె మాపులు తెర మీద వున్నాయి.

రాత్రి తొమ్మిదిన్నరకి సినిమా ముగిసింది. ఇద్దరూ బయటికి వచ్చారు. వర్షం ప్రారంభమయింది. ఉన్న రెండుబమ్మిల్లూనూ ఖాళీ పోయాయి.

“అటోరిక్టలో వెడదాం.” అన్నాడు శర్మ.

“ఈ వర్షంలో ఒక ‘అటోరిక్ట’ దొరకడమే గుర్తు. ఇప్పుడు మనకి రెండేండ్ల దొరుకుతాయా?”

“రెండేండుకూ...?”

ద గు డు మూ త లు

ఉసాదేవి కళ్ళట్టోకి చూశాడు. అతడి భావాల ప్రతిబింబాలు అగు కన్నీటి నీరు కొన్ని ఘంటల సేపులో శిశు తాను రెండుసార్లు ఓడపోయా ననుక న్నాడు.

సిగరెట్ ప్యాకెట్ ఒకటి కొనుక్కు ని శిశు ఆటోరిక్టా క్కి ఉచిత ప్రక్కన కూచున్నాడు. చెవ జ్యోతిగాన అడను వెప్పించి నాగిగాననా ఇద్దరూ మాటాడుకోలేదు. “యినా వీళ్ళేం భార్య భర్తలూ!” అనుకున్నాడు ఆటోరిక్టానాలూ.

ఇకవై ని మాలతరాత్రి ఆటోరిక్టా, వాల్చింటి ముంగు ఆగింది. ఆటోరిక్టాను 10 పేసి శిశు ఇఖి సిగరెట్లు గుట్టించాడు.

—శిశు బట్టలు మార్చుకున్నాడు. ఘోటాను బయట నెరుతూండగా చెవ అడ్డొచ్చి “రాత్రి ఉపవేశి భోజనం వుంటుందా?” అంది.

“లేకపోలే చపోతిలున్నాయిగా?”

“ఏం అక్కర్లేను. నేను అన్నం వండనుగా... ఆ ఉన్నదాన్ని చెరిపగం తిందాం రా...” అంది ఉచ.

“ఉచూ” అని వెళ్ళిపోయాడు శిశు.

టిఫిన్ తిన్నాడు...సిగరెట్లు వల్లించి ఇంటి వైపు నడవసాగాడు.

తనమీద తానే ప్రశ్నిపత్రం ప్రయోగించు కుంటే కనీసపు ప్యాసుకు దుర్లభమునా రాలేదు. శిశు తిన్నగా మరోమధుని గదికి వెళ్ళి అక్కడ గడిపాడు ఆ రాత్రి.

మరుసటిరోజు పొద్దున ఇంటికొచ్చేసరికి ఉచగదికి తాళం వేసివుంది. ఆఫీసుకి వెళ్తావెళ్తా ఉచ బడివైపు వెళ్ళాడు. ఉచ ఎవరితోనో మాట్లాడుతూ వుంది. ఆ ప్రక్కనే హెడ్ మిస్ట్రీస్ కూడా వుంది.

“ఏం శర్మా, రాత్రి ఏమయిపోయావో? నీ కోసం పొద్దున ఎనిమిద్దాకా చూసిచూసి వచ్చేవాను. ఇవాళ బళ్ళో ఇన్సెప్షన్ వుంది... అందుకని త్వరగా రావానికి వచ్చింది. ఇనుగో డి. ఇ. ఓ. సచ్చివానందరావు... ఇతడు మా శిశుగణ్డీ,” అని పరిచయం చేసింది. మగాల్నిద్దరూ హల్లో అని పలకరించుకున్నారు. హెడ్ మిస్ట్రీస్ తో శిశుకు పరిచిలే. రెండు నిమిషాలు ఎవేవో మాట్లాడింతర్వాత శిశు వెలిపోయాడు.

ఆ రోజు ఆఫీసు అయిపోగానే శిశు ఇంటి కొచ్చాడు...ఉచ అతణ్ణి పలకరించింది.

“పొద్దున ఇన్సెప్షన్ వుందని నిన్న నాతో చెప్పలేదేం?” అని అడిగాడు శిశు.

“గుర్తులేదు శర్మా!” అంది ఉచ యథాలాపంగా.

“పోనీ వెళ్తా వెళ్తా ఓకాగితంయక్క రాసి తలుపు నొల్లొనికి చెక్కి చెళ్ళుమా?”

“అవునవును...నీవుమాత్రం అన్నం తిననుంటే నిఁగుండా ఎక్కడో ఎవరో తెలియని రాత్రి తెలు సెతాలు తిని గిరానమ్మా... నేనేమీ ఓగుంటుంటున్నా వెలి నే చీటి రానే వెళ్ళాలి? మా...” అని అలగగా నత్తెతాలు గిసిగిచ్చి వచ్చింది.

శిశు సవ్యేశాడు నవ్వుతూ నవ్వుతూ గభు క్కున ఆగాడు. ఉచ అదిదెవైపు చూచింది..... (పూర్వార్థం గా—

ఓసోసో సమయ విడింటికెళ్లా అఫీసు కెళ్ళి పోయాడు శిశు. తొమ్మిదింటికే ఫోనుమీద అతణ్ణి తనో పిలిచాడు! “మీ ఉచా విగాను మలాతుగా క్రింద పడి పోయాడు త్వరగా రండి” అన్నాకా గొంతు...

పరుగెత్తు చ్చాడు శిశు. ఇంటిలోంచి బయటికి వస్తున్న డాక్టర్ ఎరురయాడు... “ఉచగారి టెడీ—మీ రేనా?”

“ఔను...ఆమె ఏమయిందా?”

“అబ్బే ఏమీ కాలేదు...” ఎక్స్ ప్లెన్ ఆఫ్ బ్లడ్ గెల్ల “అనీమియా”నూ తద్వారా ‘కంప్లిట్ డెబి లిటీ’నూ. మరి వారంరోజుల్లో—“షి విల్ బి ఆల్ రైట్” అన్నాడు డాక్టర్.

“ప్రాణభయం ఏమయినా...”

“అబ్బే అబలంటిదేమీ లేదు...ఆవిడకు పళ్ళు రసం, హార్మోన్స్ నేను క్రాసిచ్చినటానిక్...అన్నిటి కన్న విశ్రాంతి...ఇవ్వండి. ‘అరెస్ట్’ ఫీలయితే నన్ను పిలవండి”—అని వెలిపోయాడు.

శిశు ఉచగదిలో కెళ్ళాడు. అతణ్ణిచూసి అంత కరకూ ఉచను చూచుకున్న ప్రక్కంటావిడ... “ఇనుగో నాయనా...ఇప్పుడే కాస్త కళ్ళు తెరిచి చూచింది. డాక్టర్ గారు ఇంజక్షన్ ఇచ్చి టానిక్ రాసిచ్చి వెళ్ళాడు...” అని చెప్పి వెలిపోయింది.

బహిసంగా, కళ్ళు మూసుకుని, చిరుచెయటకు తడిసిన మొహంమీద నల్లటి వెంట్రుకలు ఆడుకుంటుండగా రెండుచేతుల్నూ రొమ్ముమీద అనియకుని మగతగా మందంమీద వదుకుని వున్న ఉచను శిశు చూశాడు.

బదునిమహిళ గడిచాయి.

నర్సరీకెళ్ళి మంచప్రక్కన మోకాళ్ళమీద కూర్చొన్నాడు. నెమ్మదిగా ఆమె తలవెండ్రుకల్ని దవ్వుతూ...“ఎలా వుందండీ?” అన్నాడు.

కళ్ళు తెరచి చూసింది ఉప. ఆమె కళ్ళలోకి చూశాడు శర్మ. “ఎంగుకోచ్చావ్ శర్మా... అఫీసు లేదా?” అంది ఉప బహిషంగా, నిగనవ్వుతో.

“మీ కొలా వుందని ఫోన్ కన్...”

“హూ... ఇందుకు నువ్వు అఫీసాదలి రావడమా? పిచ్చివాడిరి. నాకేమీ ఫర్ వాలేదు...” అంది ఉప. అతడి చేతిలి తన చేతిలోకి తీసుకుని నిమగ్నతూ... ఆక్షణాన పాపాయిగా మారిపోయి ఆ అనురాగపు దెచ్చననలో ఇమిడిపోవాలనుకున్నాడు శర్మ.

శర్మ ఏమి మాట్లాడకండా తనపై పే మానుండడం గమనించిన ఉప గోపవై పు మాన్తూ... “నిజంగా నే నాకేమీ లేకు శర్మా” అంది.

శర్మ కళ్ళుక్కున లేచి నిల్చున్నాడు. “మీకేమీ లేకపోకునాడండి—ఉన్నా సరే, ఈ వారం రోజులూ మీరు కదలడానికి వీలేదు. పూర్తిగా విక్రాంతి తీసుకోవాలి.”

“బడి కల్పాదూ?”

“బడికి నెలపు పెట్టి వేయండి. నేను హెడ్ మిస్ట్రీస్ మాట్లాడుతాను.”

“ఎంగుకూ అవసరంగా నెలపు పెట్టడం?”

“అవసరం అన్నది మీకక్కలేదు. నోరూసుకుని నే చెప్పినట్లు చినండి. తెలిసిందా? స్నానం వకలా చేయండి. ఇటూ అటూ తిరక్కండి, పండ్లూ, పాలూ, టాఫీక్కు పుచ్చుకోండి...” అని శర్మ ఉత్తర్యుల జారీ చేసి పాఠశాలంటే, ప్రతిఘటించే ఓసిక లేక ఉప ఒక కొత్తకవ్వు వర్చింది.

ఆ రోజు సాయంత్రం అయ్యి గారు పంపారటూ ఒక నిమిషి ప్రత్యక్షమయింది రాత్రి ఉప ప్రక్కన లేచిబయిదికి ఆపిలపట్టూ, ఒత్తాయిపట్టూ, హాల్లీక్కు, ఓప్లాన్కూ, టానిక్కు సీసా వగైరాలు తయారుయాయి.

“నాకోసమని ఇలా డబ్బు ఖర్చు పెడుతున్నావా ఆడాయీలో నా పర్చింది... తీసుకుని—”

“న... నోరయూసుకుని పకోండి.” అన్నాడు

హాల్లీక్కు కలుపుతున్న శర్మ. ఆమెకు హాల్లీక్కు ఇచ్చాడు “నా కెందుకు ఈ నే వింతకి?” అంది ఉప.

శర్మ మొహం చూచి... “అబ్బే అది కాదు శర్మా... నీవూ ఒక్కాను కలుపుకోమాడదా?” అంది.

“నాకేమీ అనిమియా” రాలేదు. అంటూ శర్మ

తనగదిలోకి వెళ్లి పోయాడు.

“మరీ ఇలా తయారవుతున్నావే—” అనుకుంది ఉప.

వారంరోజుల తర్వాత ఉపాదేవి పూర్తిగా లేగుకుంది. ఈ మూలుగా బడికి వెళ్లడం మొదలిడింది. శర్మ రొమ్ము విరుచుకు తిరగసాగాడు. ఒవారంరోజులపాటు రోజూ—బీచికి తీసుకెళ్లి ఆమెకు అనీ ఇనీ కథలూ కబుర్లూ చెప్పేవాడు. ఒకరోజు తన అఫీసుకు తీసికెళ్లాడు. తన స్థలమూ, అనీ చూపించాడు ప్రెస్సు ఎలా పనిచేస్తోందీ అనీ వివరించి చెప్పాడు. ఉప జీవిత లో ప్రతి రోజూ ఒక మైలరాయిగా నిలిచిపోసాగాడు.

అఫీసులో అసిస్టెంటు ఎడిటర్ సరసింహారావు గారు ఎప్పుడూ శర్మంటే చనువుగా వుండేవాడు. ఒకరోజు ఆయన ఇలా అడిగారు. “ఎం శర్మా పెళ్ళవుమా?”

శర్మ నవ్వి ఊరుకున్నాడు.

“అదిగా దబ్బాయ్... నీవు ‘ఉ’ అంటే పెద్దావురంలో...”

“అబ్బేబ్బే—ఇంకా ఆ మాటే అనుకోలేదండీ.”

“మరియతే శర్మా! ఒకట గుతగాని—మీరూ అనుకోవు గా?”

శర్మ కనుబొమలు చిట్టించి చూశాడు.

“నీవు ఎవరితోనో వుంటున్నావుటగా?”

శర్మకి కోపం వచ్చింది. అసిస్టెంట్ ఎడిటర్ మీద కాదు, ‘వీగ’ని చూపలేని వారిమీద. కాని మహాశాంతంగా “కానీండీ” అన్నాడు.

“ఆ అమ్మాయి మనవాళ్ళేనా?”

“తెలివండీ.”

“ఆ అమ్మాయి నీవూ...”

“ఒక ఆటోరిక్సలో. కూచుంటాం. సినిమాల కళతం. బీచి ఒడున కూచుంటా... కబుర్లు చెప్పింటాం... నవ్వుకుంటాం.”

“అది కాదు శర్మా—”

“సరసింహారావు గారూ నేను ఎవరికీ సంజాయిషీ చెప్పాల్సిన అవసరం లేదు. కాని తండ్రివంటివారు గమక మీతో చెబుతున్నా. ఆమె నాతో కలిసి మెలిసి వుంటుంది. అంటే, మీరు నమ్మినా నమ్మకపోయినా యదార్థం అనీ, మీరనుకుంటున్న అవసరమే వచ్చి ఇద్దరమూ పెళ్ళావలచుకుంటే—మీరూ, మీ సంఘమూ కలిసి చెయగలిగేదేమీ లేదని తెలుసుకోండి—” అని శర్మ చరచరలేక వెళ్ళాడు.

బీచిలో ఇనుకతిప్పమీద పారాడినంతసేపూ ఉత్తర. దక్షిణ ద్రువాల్లాటి ఆలోచన లతనిలో ఘర్చిం

చాయి. కాపీపు, తను నరసింహారావుగారి వద్ద గురుకులా ప్రవేశించాడేమో అని బాధపడాడు. ప్రాచీన వివరణ: తిట్లకున్నాడు. మూడోనియమం...నుకో ఆలోచన రాజ్యంతుంటే బ్రహ్మచర్యంతో మెలకుని కూర్చుంటే చేసుకున్నాడు.

—ఒకరోజు—నకో మంత్రిని ఎంటో వ్రాస్తే చేయాని శిర్య పాడ్తు నే వెలిపాయాడు. ఆ పని వ్రాస్తే చేసుకొని వెళ్ళి అక్కడకి ఒంటింటి అయింది. ఏదయినా తిందానుని దారిలో వున్న 'క్లౌస్' కేఫ్ లో దూరాను శిర్య.

చెనుటని దూరాను తునుమకుంటూ ఒక కుర్చీలో కూలబడ్డాడు. ఎక్స్ ప్రెస్ కోసం చూస్తూండగా మాతాత్తుగా ఉడు నేని అతడికింటిబడింది!

ఒకూరి బేలివగ్గర కూచుని ఏదో తింటూంది. శిర్య ఆక్స్ ఫ్రంత్ నిండబాయాడు. ఆమె బడికి ఇక్కడికి మెలు దూరమంది. "ఇటీవలే జబ్బుపడి లేచింది కదా. ఈ యెండ్ లో ఇంకదూరం ఎందుకొచ్చిందీ బుద్ధి లేనియిషి—" అనుకున్నాడు శిర్య.

అక్కడిపై కాస్త జగింది. ఉడుకి ఎగట నోటితో ఆరంభించునూ, శిర్యతో ఆమెనూ తగుతున్న డి. ఇ. ఓ. సచ్చిదానందరావు కన్పించాడు.

శిర్య హాటలుతుండి బతుకీ కొచ్చేవాడు— "ఎంకావాలయ్య అంటుంటే పక్కండా లేచి పోతాడే—ఈ మానవుడూ! అయినా ఈ మహా పట్నం. ఇది వింత ప్రశస్తి—" అనుకున్నాడు సర్వర్.

శిర్య ఇంటికెళ్ళి పడుకున్నాడు. ఇడుకోలేక పోయాడు. బీచికి వెళ్ళి ఆనందారం లేచోట కూచున్నాడు. అలలవూరలో తన భూమి కొంతకలిసిపోయినట్లయింది. దీపాలు పెట్టే వేళకు ఇంక చేరుకున్నాడు.

గుమ్మంలోనే ఉడు చిరునవ్వుతో పలకరించింది: "అలా వున్నావేం?"

"ఎలా వున్నానూ?"

"పరిశిలో ఇయలయిన అగ్గయిలా!"

"నేను షెయిలయింది—పరిశిలో కాదు" అని ఆమెను దాటి వెళ్ళిపోయాడు శిర్య. గదిలో పడకుర్చీ మీద కుర్చీయూనుకుని పడుకున్నాడు.

కానీ పడికి చేతిలో పలాబోజామున్న ప్లేటుతో వచ్చింది ఉడు.

"ఇవి తిను శిర్య!"

శిర్య కళ్ళు తెరచి చూశాడు.

"ఇవాలి మా హెడ్ మిస్ట్రీస్ గారి అమ్మయి వున్ననోజుట. అంగుకని నమ్మ ఇంటికి తీసుకెళ్ళి

ఇవన్నీ పెట్టి పంపింది. నేనంటే ఆమెకు ఎంత ఇష్టమని!" అంది ఉడు.

"మీరంటే చాలమందికి ఇష్టం" అన్నాడు కాని అతడనుకున్నట్లు తగలలేదు బాణం.

"అంగులో మా శిర్యకీ మొదటివాడు."

"మొ...న...టి...వా...రు" అని గొణుక్కున్నాడు శిర్య.

"ఎమిటి?"

"అబ్బే ఏమిలేదు."

"ఓరి తిను"

"మీరు తినకూడదూ?"

"నేను తిన్నాను. నాకాకలి లేదు."

"నాకూ లేదు."

"అయితే తినా చురీ?"

"పోలే! రేపాద్దున్న ఆఫీస్ కేళ్యయిందు..."

"ఉహూ బీటిని నే నెప్పుడూ తినను."

"ఎం!"

"నాన గులాబ్ జామున సహించవు—మీరు వెళ్ళి పడుకొండి."

ఆ అబద్ధం ఉడుకి లెంపకాయినా కలిగింది. ఆమె అక్కడినుంచి వెళ్ళిపోయింది. ఆ రాత్రి ఆమె దిండు తిప్పుకొనింది.

శిర్య నిడవూరునుకున్నాడు కాని ఎక్కరాలేదు.

—జనరీ వచ్చింది. బస్సు యానేయడానికి ఇంకా రెండు మాసాలే వున్నాయి.

ఒకరోజు సాయంకాలం ఉడు—"శిర్య నీవు రేపూ ఎలుండి నావు వెడతావా?" అంది అతడి ప్రక్కన పుస్తీలో కూర్చుంటూ.

"ఎంగుకూ?"

"బళ్ళో టేదర్ల మంఠరయూ తిగవతికి పికోనిక్ వెడుతున్నాం. నీవు రావాలని..."

"మీంతులయ్యలతో నే నెంగుకూ?" అన్నాడు శిర్య కవ్వుతూ.

"రాతో బాటు రావు గారొస్తానాగుగా. ఆయనతో బాటు నవ్వును—"

"రావు గారా?"

"ఆయన నే...డి. ఇ. ఓ. సచ్చిదానందరావు గారు..."

"ఆయన మీతో రావడం మంచిదూ?" శిర్య స్వరం లోని మార్పు ఉడు గుర్తించలేదు.

"ఈ పికోనిక్ ఏర్పాటు చేసింది ఆయన, రేపు పాడ్తు నే ఆయన రెండుకార్లు తీసుకొస్తాడు."

“ఎవరో—”

“అందుచే నీవు వస్తే—ఎంతో”

“నేను రాను. మీరు వెళ్ళండి.”

“ఎం?”

“ఇంకో ముఖ్యమయిన పనుం.”

“ఆ పని రెండుకోణాలు అగ లేదా?”

“అట్లే—నీలేదు. రేపు కేసుకు వుండేతీరాల్సి.”

“నిశ్చయమే సరదాగా—”

“నేను రాకపోలేను (తం ఎం, సరదాగా వుండలేదు—?)”

“శిర్యా... అలా మాట్లాడుతున్నావేం?” అని అక్కడినుంచి లేచి వెళ్ళిపోయింది ఉష.

ఆమె కలాగే కాసేపు మాచి, తేచి నిల్చున్నాడు శిర్య. చేతిలో ఇంకా ఆయిర్లాయమున్న సేగరెటని క్రిందపడేసి పాంత్లో బలంగా రాచాడు. ‘దుర్’ మంది. కాని శిర్యకు ఫీలింగ్ కలలేదు.

చూడోకోణ మధ్యాహ్నం ఉపాసేవి తిరుపతి నుంచి వచ్చింది. శిర్య మామూలుగా ప్రవర్తించడం చూచి సంతోషపడింది. ఒకవారం తక్కువ ఓసాయం కాలం ఉష శిర్యచేతికొక పెద్ద ఫోటోనిచ్చింది.

“ఇదగ్—ఆమూల నిల్చున్నావే ప్రక్కపీఠిలో వుంటుందని చెప్పావే శార—ఇటుప్రక్క విజయ లక్ష్మి. ఎం. ఎ. బి. టి. సరే ఈయన్ని నీ వెగుగున వుంటే, ఇ. బి. రావుగారు. ఆయనప్రక్కనే నేను. ఆవతిలేమో హెడ్ మిస్ట్రెస్సూ. ఈ మూల ను సంగీతం టీదరు ముగళావె...”

శిర్య గభుక్కున పోటోను ఆమెచేతికిచ్చేవాడు. “చాలా బావుంది” అన్నాడు.

“నిజంగానా—” అని అడిగింది ఉష.

“అవును.”

“నే నెలా వున్నాను?”

“ఎప్పుటికన్నా ఇంకా ప్రశంసగా వున్నాను.”

“ఫో శిర్యా! ఎప్పుడూ ఎంతో—” అని ఉష గలగలా నవ్వింది.

మొట్టి మొదటిసారిగా శిర్య ఆమె నవ్వుని ఆనందించలేకపోయాడు.

—రిపబ్లిక్ డేసు ముందుకోణ.

“శిర్యా! రేపు ప్రాద్దున పెరేడేకి వెడదామా” అని అడిగింది ఉష.

“పెరేడంలే నిమగ్నమైంది. అయినా ఆ ఎండలో ఎవరు మాడుతారు?”

“మాడ్డం కనీకీ ‘స్పెషల్ ఎన్క్లోషర్’లో కూచుందాం.” అంది ఉష.

“నవమేం మంత్రలూ లేక నాయకత్వముల మానసపుత్రులమా?”

“ఆ రెండూ కాదు ... అయినా మానకోసం చూడవలసిందిగా వుంటా యక్కడ.” అంది గర్వంతో రునవుతో—ఉష.

“మునురెందా?”

“నీవు. నేనూ, రావుగారు—”

“రా-వు-గా-రా?”

“అవును—ఆయన. పొద్దున కారు తెస్తానని, నన్ను రమ్మనీ అన్నార. నీవు వస్తావని చెప్పాను.”

“ఆయన భాగ్య విడ్డల్ని తీసుకెళ్ళజేమిటి?”

“ఆయన భార్య చికిబాయి ఏడాదియందట.” కొడుకు కొడైక్కెనాలో చదువుతున్నట్టే. అయినా ఆ గొడవంతా ఎందుకానీ. నీవు కరింటికి లేవాలి చెప్పాడు.”

“ఉష... నేను రాలేదు. నేను ‘ఫార్ట్’కు వెళ్ళాలి పొద్దున్నే.”

“అవునవును. నే నెప్పుడు పిలిచినా నీకేదో అడ్డం వస్తుంటుంది.” అంది ఉష మొకం ముకుదు పంటూ.

“మీరు వెళ్ళండి—హాయిగా.”

“హా... య... గా... హం” అని ఉష తన గదిలోకి వెళ్ళిపోయింది.

శిర్య బయటి కెల్లి వచ్చాడు. భోజనం చేయకుండానే పడుకున్నాడు. సన్నెంజయినా అతడికి నిద్రపటలేదు. ఉష గదిలోనుంచి వెళ్ళి శిర్యం వినిపించింది. కొన్ని యుగాలసేపు అలా మినహా మనో శబ్దం శిర్య చెవుల కందలేదు. తటాలున శిర్య లేచి కూచున్నాడు. స్వీప్ నొక్కాడు. తన గది బయటకడకు వెళాడు. చాలాత్తుగా వనక్క తిరిగి లోపలి కొచ్చి పడక మీదికి వాలిపోయాడు. బాగా నిద్రపట్టింది. తెల్లవారు ఝామున నాల్గింటికి ఉష తన గది బయటి కొచ్చింది. శిర్య గదిలో లైటు వెల్లుతుండడం చూచింది. తిన్నగా అతని గదిలో కొచ్చి లైటు క్లిప్సి తన గదిలోకి వెళ్ళిపోయింది.

పొద్దున ఎడెంటికి శిర్యకు మెలకువ వచ్చింది. ఉష తన గదిలోనే వుండడం గ్రహించాడు. తానూ గదిలోనుంచి బయటకు రాలేదు.

కాసేపుటికి ఇంటిముందు కారాగిన చప్పుడయింది బూట్లబిల్లు లోపలికి వచ్చింది.

“ఉషాదేవి!”

“ఓ! రావుగారా... రండి...”

“ఇంకా డ్రెస్ చేసుకోలేదే?”

“అల నొప్పిగా వుండండి—”

“అరె...?”

“ఇవాటికి మీరు తొమించాలి. పెరేడుకు నేను రాలేను.”

“అబ్బే, ఏమీ పరవాలేదు, నెవరో మెండే...
పోనీ అలా కొడులో అవయూరువాక వెళ్ళోదాం...”
కాస్త చల్లగాలి తగిలితే మీ తం.నొప్పి తగ్గుతుందేమో”

“అబ్బే...అక్కరేదండీ...దాంతులు అరే—”

“మొగడి! మీ కళ్ళు ఎర్రగా వున్నాయే—”

“ఏమీ లేదండీ...ఎవరో కాస్త...” అని అనున
యంగా సమాధానమిస్తున్న ఉషస్సగం శర్మని తేలాలా
గట్టింది. శర్మ తేలితొందర తొందరగా మోహం
కడుక్కుని బట్టలు తొడుక్కుని బయటికి వెళ్ళిపో
యాడు—ఉష గదివేయినా చూడకుండా, ఆగదిలో
రావూ, ఉషా మాట్లాడుకుంటూనే వున్నారు

ఆ రోజు మధ్యాహ్నం మూడింటికి శర్మ ఇంటికి
వచ్చాడు. ఉష గదికి తాళం చేసి వుంది. తన దిల్లో
కల్పి పుస్తకాలూ, పోటాలూ, బట్టలూ రెండు పెట్టె
లొకి సర్దేశాడు. కుర్చీలు రెండింటినీ మడిచికట్టాడు,
రేడియోను అట్టపెట్టిలో వుంచాడు. ఇంతలో ఉష
వచ్చింది.

“పొద్దున ఎక్కడి కళ్యాణ్ శర్మా?”

ఆ ప్రశ్న ఉష నడుగుదామని ఉక్కుంక
పోయాడు శర్మ.

“బయట టాక్సీఉంది...ఎవరోచ్చాడు శర్మా?”

“ఎవరూ రాలేదు ... కాస్త దారి తీసారా?”
అని శర్మ రెండు చేతుల్లోనూ పెట్టెలతో బయలు
దేరాడు.

వేయి పిడుగుల కింద నలిగిపోయింది ఉష.
“ఎక్కడిక శర్మా—?” పెట్టెల్నూ, ముడత కుర్చీలనూ
కొంగు చేసికొల వుంచేసి, రేడియోవున, పెట్టెను కొర
వెనక సీటు మీద వుంచాడు శర్మ. టాక్సీలో ఒక
కొలంబి వెనక్కు తిరిగి చూచాడు, గురుం లో ఉష
నిలబడివుంది

శర్మ మొహాన్ని మరో వెపుకు తిన్నకుని—
“నేను టి. నగర్ లో మరో ఫ్రెండ్ తో బాటు వుండ
జోతున్నాను. మీకు బాగైతేగా ... సుఖంగా
వుండండి...” అన్నాడు.

“యం-చి-ది,” అనగల్గింది ఉష.

ఇంకా ఆమె ఎంకెబుతుందోనని ఎవరూచూచిన
శర్మ దాదాపు నిముషం తర్వాతి వెనక్కు తిరిగిచూస్తే
గుర్తుం లో ఉష లేదు.

టాక్సీ బయలు దేరింది.

ఉష మూడురోజుల దాక బయటికి రాలేదు.

ఆరు వారాల తర్వాత శర్మ చైనాబజారులో
బయిస్తు కొంటాన్నాడు.

“అదిల్లాం ఇలేసాని—ఒరేయి ఒక్కొక్కలాబా”

“ఒకరు బాదాం తగ వేం...” అంటున్నాడు

“శర్మా!”— ఉష కన్పించింది! ఎవరో అపరిచిత
వ్యక్తిని చూసిన్ను చూశాడు ఒక్క క్షణం.

“మలాసాగా వున్నారా? వస్తా. పనుండి—”

అని బయిస్తు కొనవం చూసేసి అడుగు ముంగురు
చేశాడు శర్మ.

ఉష నవ్వింది; మునపటి క్కాదు. “శర్మా
వెళ్ళిపోతున్నావా?—చూపుగానిలే...” అని అడి
ప్రక్కకు చేరేవరికి అతడు వెగంగా నవ్వసాగాడు.

ఆమె అతడితో బాటు నవ్వడానికి ప్రయత్నిస్తూ
“శర్మా... ఇవన్నీ చంపడం... నేను నునని చంపడం
క్రూంక ను?” అంది.

శర్మ తనచేగాన్ని మెచ్చిస్తూ... “తప్పించండి
...నాక నేమీ తెలియవు...”

“జెలియింది నీక్కాదు; నానీ ... శర్మా...
నీ ఇషమే నా—”—ఆ గదిలో ఉషపాదాన్ని ఒక
బాటు తొక్కిం... “అమ్మో” అని కేక పెట్టిన ఉష
ప్రక్కకు చూసేసరికి శర్మలాటి తలకాయలు వండలూ,
వేలూ కన్పించాయి

“హూం” అనుకున్న అప్పటి ఉషకూ—మొట్ట
మొదట బీబీలో శర్మనైన ఉషకూ, చాల కొద్ది
లేదామాత్రమే వుంది.

పదిరోజులయింది.

శర్మ అఫీసుముంక కార గింది. ఉషాదేవి
దిగింది. ఆమెనకాలే ఎచ్చిరానంరాలవు దిగాడు.

“త్వరిగా గా ఉషా” అన్నా పతిడు—ఆమె
చేతిలోని గులాబీని తీసుకొంటూ.

పదినిమిషాల తర్వాత ఉష అఫీసునుండి బయ
టికి వచ్చింది. ఆమె మోహం పోతనొసినట్లుంది. కొర
పక్కన నిల్చున్నారావు చేతిలోని గులాబీని పాతేసి,
“ఇన్వైట్మన్ ఇచ్చావా డియర్ ?” అంటూ ఆమెను
చెల్లో సట్టకుని కొరలో ముందు సీటులో కూచో
బెట్టాడు.

“లేను ఇన్వైలేను. తానింక ఈఉద్యోగం చేయ
దలచుకోలేదంటూ రెసిగ్నెషన్ లెటర్ పంపాట్ట—
అక్కడెక్కడో, జబల్ పూర్ నుంచి!” అందికొకలో
కూచున్న ఉష. ఆమె ప్రక్కన కూచున్నాడు రావు.

“నేను శెప్పలేదు నాడు తి నెంటి మెంటల్
ఫూనీ—” అన్నాడు రావు కొంగుతి పు మూస్తూ.

“హూం...” అని విన్నది ఉష.

కొర ఒక్క ఉప్పుతో బయలుదేరింది.

రావుగారి చేతుల్లో ఒకటి స్తీరింకుమిదా, మరొ
కటి ఉషాదేవి భుజంమీదా వున్నాయి.

శోడ్డుమిది గులాబీలూపు కొరదక్రం క్రింద
మూలింది.

కాళిదాస కవి : తత్త్వవిజ్ఞాన వైభవము

శ్రీ ఖండవిల్లి సూర్యనారాయణశాస్త్రి

కాళిదాసు మహాకవికవితావాహినిలో నైహికవిషయములతో బాటు ఆయుష్షిక విషయజ్ఞానవాహిని యంతగా స్వీకరించుచున్న రీతిని యీ క్రింది యువాచారములు మనకు స్పష్టము చేయగలవు. రఘువంశకావ్యములో రఘుమహారాజు గురుక్షేత్రార్థియై తనవద్దకువచ్చిన వరతంతుని కిష్యునితో జెప్పిన మాటలే యీ క్రింది శ్లోకములలోని ముఖ్యార్థము.

“గుర్వర్థ మర్థీ శ్రుతపారదృశ్యా
రఘో స్స కాళా దనవాప్య కామం,
గతో వదాన్యాంతర మిత్యయం మే
చాభూ త్వరీ వాదనవాతతారః” (5-24)

ముఖ్యార్థములో దీని తాత్పర్యముది: “(శ్రుతపారదృశ్యా) శాస్త్రపారంగతుడగు నొకడు (గుర్వర్థం = గురవే + అర్థం) తనగురువునకై దక్షిణగా నివృత్తిగిరినవము గోరి రఘుమహారాజునగ్గరకు వచ్చి, ఆ రాజునండి యతడు తన కోరికను బహయజాలక వదియుక దాతకడకు వెళ్లి నాడు. అనెడు శ్రోత్రతప్తవాద (మే) రఘుమహారాజు నైన నాకు లేకుండుగా” అని రాజుమాటలది. ఇ: యీ శ్లోకమునండియే వ్యంగ్యరీతిగా స్వనించుచున్న వెళిషార్థమును విల్కించువు.

“శ్రుతము” అనగా చినబడింది; వేము. (శ్రుత పారదృశ్యా) పారము నెరిగినవాడు అనగా తత్త్వశ్రేష్ఠ. (గుర్వర్థం = గురువు అసా అర్థం; తం) పురుషార్థము: లో గొప్పదియును మోక్షపురుషార్థమును గోరి అట్టి మోక్ష విషయ మగు దనకోరికను (రఘో: + నకాళాత్) రఘువంశి యుండి బహయజాలక యతడు మరిమొక దాత కడకు అనగా మోక్షజ్ఞుక ప్రసమున మరియొక గ్రంథము కడకు వెళ్లి నాడు. - అనెడు శ్రోత్రదోషసవాదము (మే) కాళిదాసునైన నాకు లేకుండుగా! అని యీ మహా కవి వ్యంగ్యరీతిచే పాతకుని ప్రబోధించుచున్నట్లు భావించవలెను. అదిగా రఘువంశములో (ఇది శివలక్ష్మిణిమై “కాళిదాసృతులలో” ననియును.) తత్త్వవిషయక విజ్ఞానము, నిగూఢముగా నిశ్చితమై యున్నదనియు వేదవేత్తలగు పాఠకులకు వలయు జ్ఞానముకూడ ఇందు

లభ్యమగుననియు, నట్టిదింగు లేదని పాతకుడజ్ఞతతో బోలుట కాళిదాసున కపవాదకారణమే కాగలదనియు, నట్టి దింతవరకు నీ యితి లేననియు, గాన నిందితి విశిష్టార్థమును కజ్జపాతకుడు సాధనాదితో విల్కించి తనకోరికను సఫలమొనర్చుకొనుట కిది సంతోషకారణ మనియు గొండు వ్యంగ్యముగ నుపసర్పించుచున్న ఉత్పన్నార్థము. ఈ యర్థమునే యింకను వివరింపవలచి మహాకవి, రాజుచే నీ క్రిందిరీతిని పలికించినాడు.

“సత్త్వం శ్రేష్ఠే సమితే మదీయే
వసన్ చతుర్థ్యి రివాగ్న్యగారే,
స్విత్రాన్యోగో న్యర్థి సీ సాధుమర్హన్
యావ ద్యతే సాధయతుం త్వం” (6-25)

ముఖ్యార్థములో దీని భావముది: “ఓహునీయా! శ్రేష్ఠమైక నాత్రేతాగ్నిగృహములో నీవు వాల్లనముగ్నివలె నండి రెండుయూదుగోజు లోపిక పట్టి విరిశించినచో నీ యర్థము (సనము) పొంది నీ కర్పించెదను. నీ కోరిక సఫలముకానిదే వ్యర్థముగ నిలువండి వెళ్ళి రు:డు” ఇక యిందితి వ్యంగ్యార్థము మహాకవి పాతకునితో చెప్పి నున్నట్లు భావించవలెను. “తత్త్వవిషయ గ్రంథార్హత గల యో పూజ్య పాతక! (త్రేతాగ్ని గృహమువలె విచిత్రమై ప్రభావంతమైన నా కావ్య గృహములో నీవు కొలది దినము లోపి: పట్టి నీ యర్థ (మోక్షార్థ) ప్రాప్తికై విరిశించుచున్నచో నే నదిర ముగ నే నీకాంక్షితార్థమును (మోక్ష పురుషార్థ మును) వాధించి నీ కర్పించెదను.” అనగా ఈ కావ్యము త్రేతాగ్నిగృహమువంటిది గాన విచిత్ర తత్త్వ భావ భాసురునికే యిందితి పరమార్థత్వము లభ్యము కాగల దని స్వనితము. పరమార్థవృత్తితో బరిశీలించినచో నిందిత వ్యంగ్యార్థము లీ కను లభ్యములు కాకపోవు. రఘువంశ కావ్యములో స్వ:తమై పై పరమార్థమే కమర సంభవములో గూడ నూచింపబడి ది.

“పంద్రంకతా పద్యురజా వృథుం కై
పద్యక్రతా చాంద్రుపి మభిభాం,

కాళిదాస కవి : తత్త్వవిజ్ఞాన వైభవము

ఉమాముఖంతు ప్రతిపద్య లోల

ద్విసంశ్రయం ప్రీతి మవాపః క్షిప్రః. (1-48)

ఇందు మఘాల్గర్హమిది. చందలనుగు శోభాలక్ష్మీ చంద్రా
నాశ్రయించినపుడు పద్యరూపములలోని యానందము
నందుకొనలేకున్నది. ఇట్లే పద్యము నాశ్రయించినపుడు
చంద్రునిలోని శోభాగుణము నామె అనుభవించ
లేకున్నది. కాని ఆ శోభాలక్ష్మీయే పావ్యతీయము
నాశ్రయించినపుడు చంద్రునిచందముల నాశ్రయించిన
ద్వివిధమున ప్రీతిని ఒక్కసారిగ నే అనుభవించ
గల్గుచున్నది. ఇఁ యిందులో ద్వైతంబు నర్థమిది ఇందు
ఉత్తరార్ధమే మరకు ముఖ్యమైనది. "...లక్ష్మిః ఉమా
ముఖం ప్రతిపద్య, ద్విసంశ్రయం ప్రీతి మవాప" అనగా
సంస్కృతకవితాలక్ష్మీ ఉమానతారము, లేక కాళ్య
పరావతారమైన కాళిదాసుగ ముఖము నాశ్రయించి
రెండింటిని ఆశ్రయించిన ప్రీతిని అనగా పద్య, చంద్ర
శబ్దములచే ద్వైతించుచున్న యైహికవిషయ ప్రీతిని, ఆ
ముష్మికవిషయప్రీతిని ఒక్కసారిగ నే అనుభవించగలుగు
చున్నది.

ఈ విధంగా నే యీ కుమారసంభవకావ్యములోని
“కర్మబంధచ్ఛిని నిర్మంభనశ్యేవముముక్షుః” (2-50)
మున్నగు నూత్నలి కాళిదాసకవింగ్రహితి గల “ఆత్మజ్ఞాన
కాంత”ను నూచించుచునేయున్నది. ఈ ఆత్మజ్ఞానము
నరునికి వాని అహంకారానులంఠించిన గని అలవడదు.
ఈ “అహంకారము” సాత్త్వికముచేగాని ఇమమును
ఈ సాత్త్విక గుణాధిమనస్సు మావుల తామసిక
ప్రకృతి నల్లారవలెను. ఈ సాత్త్విక గుణముచేతనే
మానవుడు మోక్షసాధనమైన ఆత్మజ్ఞానమును సంపా
దించగలుగుచున్నాడు. ఈ విశిష్టవిషయము నీ కవిచంద్రుని
శాకుంతల నాటక భాగాగమ వ్యంగ్యరీతి నెట్లు
నూచించుచున్నదో యిక నూలముగ చూచెదము

దుష్కర్తుడు పెంపుడు లేడిని వెంటాడుచుండు
టతో శాకుంతలనాటక కథ ప్రాంబిభుగుచున్నది.
రాజుంధాశ్యములను వేముగా విడిచి యీ లేడిని కొట్టి
బోవును. అది వానిని దూరముగా నాకర్షించుకొని
బోవును. ఇంతలో ఎచ్చటినుంచు “ఆశ్రమస్మగ్ధయం
న హంతవ్యోన హంతవ్యో” అని యరచుచు వచ్చి రాజు
నా హింసాకాండనుండి నివారించెదరు. అతడు స్వక
సత్త్వ ప్రకృతి కలవాడు కనుకను, వానికి భావ్యభ్యు
దయ మందుబాటులోనిక వచ్చు తరుణ మాననముచుట

చేతను, ఆ హింసాభావమున దన బాణములతో
బాటు దిగనాడి, వచ్చిన ముసల నానించును. వాని
ఇట్టి యువారభావమున కా మునులు మదసునని
“పుత్ర మేవంగుణోపేతం చక్రగర్జిత మపుహి” అది
ఆశీర్వాదించి, ఆశ్రమవర్జనమునకు వాని నాహ్వానించె
దను అట వానికి మునుక్షుప్తకు ముక్తి కాంతివలె

Statement about ownership and
other particulars about
newspaper

BHARATHI

1. Place of Publication :
6&7, Thambu Chetty St. Madras-1.
2. Periodicity of its publication :
7th of Every Month.
3. Printer's Name :
Sri S. Radhakrishna
- Nationality: Indian
Address: 6&7, Thambu Chetty
Street, Madras-1.

4. Publisher's Name :
Sri S. Radhakrishna
- Nationality: Indian
Address : (As above)

5. Editor's Name :
Sri S. Sambhu Prasad
- Nationality Indian
Address: 29, Chamier's Road,
Adyar, Madras 28.

Names and addresses of individuals
who own the newspaper and partners
or share-holders holding more than
one per cent of the total capital.

NAME	ADDRESSES
1. Mr. S. Sambhu Prasad	29, Chamier's Road, Adyar, Madras-28.
2. Mrs. S. Kamakshamma	Do
3. Mr. S. Nageswara Rao	Do
4. Mr. S. Radhakrishna	6 & 7, Thambu Chetty Street, Madras-1.

I, S. Radhakrishna, hereby declare
that the particulars given above are
true to the best of my knowledge and
belief.

(Sd) S. RADHAKRISHNA,
27-2-1960 Signature of Publisher.

శకుంతల కండ్ల పండు వున్నాయను. ఇంతవరకు గల యీ నానక కథాభిమాను విమలముగ విలొకించిందో నొక విశిష్టమయము విశేషమగును.

మానవుడు తన యింద్రియములనెడు అశ్వములను శారిత్రులనెడి న్యాయములమీదకు పుచ్చు విడిగ విడిచి విహరించుచున్నంతవరకు, నట్టివాని నామృతములు దుష్టంతునిగల విష ఈహానములూని కాకర్షించుననియు, ఇట్టి విషమంద్రియతీత పడిన మానవునికి అహంకారగుభికమై హింసా ప్రకృతియే ప్రకృద్గురుమందునుననియు, నట్టి సమయములలో, సేమహానభావుని యుపదేశాగులవలన గాని ఆ యింద్రియగుడు వశ్యంధ్రియముడై తన యశ్వములకై సరితరించి, పరిశుద్ధచిత్తుడు కాగల్గినచో నట్టివానికి గుప్తంతునివలె సర్వాభ్యుదయ మాలమైన సంపదతో బ్రహ్మాండము ప్రాప్తగు నయ నీ కథలో గ్వనించుచున్నది. పై ద్వంద్వరూపి దుష్టంతుని భావిచగ్రతలో నెరివరకు ప్రతిబింబించినచో యిక తెలిసికొందము.

శకుంతలను బెండ్లాడినపిమ్మట గుప్తంతుడు శాప ముడిత చిత్తుడై తన కర్తవ్యమును మరచియుండును. ఇట్టి సమయమున శకుంతల రాజసన్నిధి వచ్చి తన వివాహవృత్తాంతము నతనికి తెలియజేయును కాని యా సమయమున నతడు శాప ప్రతిగర్హస్త్వముగాక, వచ్చిన యామెను దశ గృహలక్ష్మిగా దెలిసికొనలేక, అజ్ఞాని అత్యజ్ఞానమువలన ఎనక తిత్తున నిగ్రహించి హింసును, తిన్నె గృతియై యాతపవ్రస్థి చేయునది లేక తన తల్లి కడకు తరలిపోవును. ఇట్లుండగా శాంత కాలమునకు అజ్ఞానలాభముల నారాజునకు బూర్వ స్మృతికలిగి, తనయశ్వములకై యొక్క మృగి వానికి బశ్పాత్సము ప్రారంభమగును.

శకుంతలా గుప్తంతుల చిత్తశుద్ధిగూర్చి హరిన ముని యిట్లునును.

“నతే! చరితాత్మసి.

“శాపాదసి ప్రతిహతా స్మృతిరోగహతే

భర్త ర్యశేతసుసి ప్రభుతా తవైవ,

ఛాయా న మూఘ్ని మలోపహతి ప్రసాదే

శుద్ధే తు దర్పణతలే సులభానకాశా.” (7-196)

“ఓ శకుంతల! నీవిప్పుడు కృతకృత్యురాలవైతివి. ఇంతకుముందు నీ ప్రియుని జ్ఞానము శాపగర్హములచే నీవతినిచే నిరాకరింపబడితివి. ఇప్పుడు తిత్తు విమలముగ

టచే లబ్ధజ్ఞానముడై వినిర్మల చిత్తుడయ్యెను. కాన యిక నీ ప్రభావము వానిపై పనిచేయాలను. అద్దము మలిన దూషితమై యున్నంతవరకు దానిలో వస్తుచ్ఛాయ ప్రతిఫలించును. ఆ మలినము తొలగితమైన వెంటనే యదే యుద్ధములో నగ్రస్థిత వస్తుచ్ఛాయ ప్రతిబింబించగలదు గదా”

ఈ స్థోకారములో కాళిదాస మహాకవి గుప్తంతుని విశుద్ధచిత్తము విముక్తతన గ్వనింపజేయుచు దీనితో దానిము క్తతన గూడ నూచించినాడు. ఇక శకుంతలా ప్రభుత్వము విశుద్ధుడైన రాజుపై పనిచేయు గలగు అనగా అజ్ఞానగుముక్తవంటచే నిప్పటి యీ రాజు విమలముడై జీవన్ముక్తవందినాడనియు, నిట్టి విశ్వముక్తికొంత ప్రభుత్వమిక పనిచేయగలదనియు, గాన వినిర్మల చిత్తములో “పరమాత్మ” యనెడు వస్తుచ్ఛాయ యిక సులభముగ ప్రతిబింబించుననియు గ్వనించుచున్నది గదా! “పుత్రవతీ శకుంతలా స్మృతి మతా గుప్తంతున ప్రతిప్రసాదా” అని హరిద ముని కణ్వనకు బంపిన ప్రియసందేశము మాట ఒక మోక్ష కామి సంప్రాప్తి మహారథమును ముక్తికొనుబడసి, మహాగర్హస్థచే చరితార్థుడైన నీతిని వ్యంగ్యముగా నూచించుటలేదా? దీనితో గుప్తంతునితో బాటు మహాక గూడ నైహికసద్గతి బాటు ఆముష్మికసద్గతి కూడ హరినది. ఈ విషయ ప్రతిపదే ఇంద్ర సనాతన తో మర్త్యలోకము స్వర్గాదుముగా పరణ మించినది ఇరువుర వానినాంధలన్నియును సిద్ధించినవి. ఇక విహింసముగ శోరదగినదేదియు వీరికిలేదు. ముక్తవకు జీవన్ముక్తియొక శే: శారిత్రాని ముందు వలయును? కనుక నే రాజుచే మహాకవి భరతవాక్యములో నీరితిని పలికించును. “సమాపితక్షయతానీలలోహితః పునర్భూం పరిగతశ్చై రాత్యభూః.” “సర్వశ్చై సంపన్నుడైన యీశ్వరుడు నాకు పునర్జన్మ లేకుండ చేయుగాక!” ఇట్లు ప్రస్థానారావత్వము సరసప్రాప్త్యముగా భావించిన ఈ మహాకవి భావమంత పరిణతిపొందుటకు దగినంత పూర్వరంగ మివాదమున ముఖ్యముగా ఉండి తీరవలెను గాన ఆయా సందర్భములలో నీ కవీంద్రుడు తన యభిప్రాయము నెట్లు గ్వనింపజేసినాడో సంగ్రహముగ చూపి యిక విరమించెదను.

శృంగార ప్రపాదమైన యీ నాటకమున, తత్వ జ్ఞానసాగ్యమైన యిట్టి “పునర్జన్మరూపి త్య” సాగనము

కాళిదాస కవి : తత్త్వవిజ్ఞాన వైభవము

మహాకార్యసాధనమనియే చెప్పవలసియున్నది. ఈమహాకార్యసాధన మీ కవీశ్వరుని ముఖ్యప్రయత్నములలో నొకటియని యీ క్రింది సందర్భము ద్వారాపక్షమగుచున్నది. వృక్షసేదననియు కర్మయోగ శకుంతలను జూచి మొట్టమొదట: మహారాజ యిట్లునుకొనును.

“ఇదం కిల వ్యాజయనోహరం నపు

స్వపః క్షుచం సాధయితుం య ఇచ్ఛతి,

ధ్రువం స నీలోత్పల పత్రధారయూ

సమిలతాం ఛేత్తు మృషి ర్యవ్యసస్తి.” (1-18)

ముఖ్యాంశములలో నీ శ్లోకభావమిది: “కన్యాయహస్తి యీ శుకుమారగాత్రయొక్క సహజసుందర శరీరమును “పః క్షేత్రసహసక్షుమముగాజేరువెంచినాడు. కనుక యితడు కన్యేపూర్వకకలంబుతో కఠినకస్తువును ఛేదించుటకు యత్నించుచున్నాడు.” ఇక ర్యవ్యసస్తిములో నుత్తిరార్థము

పరికించుడు ఋషిశుబ్ధుడైన కాళిదాసు, శుకుమారమైన సరికరముతోఁగి కార్యమును అనగా మహాకార్యమును సాధింపయత్నించినాడు. శృంగారప్రధానముగ కథాంశముతో తత్త్వజ్ఞాన సాధ్యమైన మోక్షవస్తువును సాధించుటే కదా ఈ మహాకార్యము. వితిత్సాధనకై కథాసాధక నకు తత్త్వజ్ఞానమత్యవశ్యకము. అసలీనాటక రూపము కేవలజ్ఞానముచేతనే తెలియదగియున్నదగు విషయము “అనాఘ్రాతం పుష్పం” అన్న శకుంతలా రూపనై భవ వర్ణనమున స్పష్టపరచినాడు. రాజా వియామకుతో నిష్ఠునను. “శకుంతలారూపము ఇ తవరకు పరిమళము చూడని పుష్పము. ఇట్లే తద్రూపమింకను చెయ్యితాకని చిగురుటాకు; రాక్షసిపెట్టని రత్నము; చరిమాడని తేనియ; “ఖంఃప్రస్థానునకు ఫలము. ఇట్టి యామె శుభ్రరూపయైన రూపము ననుభవించు. కై

గంధకర్తలకు, ప్రచురణకర్తలకు విక్రేతలకు ప్రత్యేక సదుపాయములు!

మన దేశంలో గ్రంథప్రచురణ చాలా వెనుకబడివుంది. ప్రచురణసంస్థలు విరివిగా లేక చాలామంది గ్రంథకర్తలు తమ గ్రంథాలు తామే అచ్చువేసుకుని అమ్ముకుంటున్నారు. ఉన్న కొద్ది ప్రచురణసంస్థలకు కూడా విశేషలాభాలు వుండటంలేదు. ప్రచురణవకాశాలు ఇలా వుండటంచేత వైజ్ఞానిక ప్రచారంకూడా చాలా వెనుకబడిపోతున్నది.

భారతి కేవలం వైజ్ఞానిక ప్రచారానికి యేర్పడిన వ్యవస్థ. గ్రంథప్రచురణను ప్రోత్సహించే తలంపుతో, గ్రంథముల ప్రకటనలకు సంబంధించినంతవరకు తన ప్రకటన రేట్లు తగ్గించుకుని కొంత సదుపాయం చేస్తున్నది.

ఈ అవకాశాన్ని వినియోగించుకోదలచిన గ్రంథకర్తలు, ప్రచురణకర్తలు, విక్రేతలు ఈ దిగువ చిరునామాకు వ్రాసి ఈ ప్రత్యేక సదుపాయపురేట్ల వివరములు తెలుసుకొనవచ్చును.

అడ్యరైజ్ మెంట్ మానేజర్, భారతి

7, తంబుచెట్టిపీడి, మద్రాసు-1

బ్రహ్మ ఏ పుణ్యక్షుణ్ణి సృజించినాడో కదా!” ఇక దీనిలో గృహించు విశిష్టవిషయమిది. ఇందు ఐదువస్తువులున్నవి. 1. పుష్పము, 2. చిగురటాకు, 3. రత్నము, 4. తేనె, 5. పుణ్యఫలము. పుష్పము మొదలగు నీచము పంచకము వరుసగా 1. భూమి, 2. త్వక్, 3. చక్షు, 4. రసన, 5. శ్రోత్రములు నబడు పంచజ్ఞానేంద్రియములచేతనే దెలియదగియున్నది. జ్ఞానేంద్రియములకు విషయమైన పై వస్తుపంచకరూపమే శకుంతల రూపసంపదకదా! కనుక ఈ శకుంతల కథారూపము కేవల జ్ఞానముచేతనే తెలియదగినది అని స్వనితమగుచున్నది. ఇట్టి ఈనాటక కథారూపు పైభవము ననుభవించుటకు బ్రహ్మ సర్వాదయుడైన విశిష్టజ్ఞుని సృజించునో తెలియుదు, అని కవి అనుకొనుచున్నట్లు భావించవలెను. ఈ భవమును ఈ క్రింది వాక్యములు కూడ వ్యక్తము చేయజాలి యున్నది. “సఖే! అనన్తప్రచక్షుఃఫలాని యేన ద్రష్టవాన్తానా పరం సంప్రసంగి” (అంకం 2) శకుంతల నింతవరకు చూడని విహషకునితో రాజు చిన్నోడుగా ఆట్టనను. “మిత్రమా! నీవు కండ్లన్నంగుకు తగినంత నిసందంబును వించలేక పోతివి. కారణమేమన ఆశకుంతల, చూడదగిన వస్తువులన్నిటిలో ఆఖరివస్తువుగా చూడకపోయితివి. ప్రపంచాతీతమగుచటిది నీచే చూడబడజేదు. గాన నీ నేత్రానందఫలము నీ కిబ్బలేదు” అనగా శకుంతల నాటక కథారూపవైభవము తెలిసికొనదగిన విషయంలన్నిటిలో సురంజ్యోతినలె ఆఖరివస్తువుగా జ్ఞాననేత్రముతో చూడలిగింది యనియు, అట్టి యుత్తమోత్తిమవస్తువును చూడని (తెలియని)వాడ తన నేత్రానంద మనుభవించినట్లే యనియు, గాన పాతకు డీ కథారూప వైభవమును తన జ్ఞాననేత్రముతో దెలిసికొని

నప్పుడే “చక్షుష్టాన్” అనిపించుకొను ననియు, అట్టివాని కిది తెలిసికొనదగినదేమియు ఉండవనియు మహాకవి మనకు వ్యంగ్యరీతిని విశదముచేయుచున్నాడు.

ఇంతవరకు జరిగిన చర్చనుబట్టి మనము గ్రహించిన ప్రమాదమిది: చూడవును తాను రాజస ప్రకృతిలో నుండి. అహంకార ధులకధనుడై యున్నంతవరకు వాని ఇంద్రియవేగము వానిని హింసా ప్రకృతిలోనికి ఆకర్షించి, కర్తవ్యమును మరపించుననియు, సత్వ ప్రకృతినాశ్రయించి అహంకారగుల నణగద్రొక్కగలిగినపుడే వానికి అభ్యుదయము మాన్ద్రోమగుచుననియు, గాన తనలోని రాజనాగులను పోద్రొలుటకుమావచ్చును, తాజీసిక యకృత్యములను వదిలి మనముజేసికొని పశ్చాత్తాప సంతాపపుడు కాలవలెననియు, అప్పుడే వానికి చిత్తసద్ధి, చేకూరి సరస్వత్యము వాని నిర్మల చిత్తములో ప్రతిబింబించి బ్రహ్మనందానుభవమును, దీనితో వాంఛా రాహిత్యమును, దీనితో మోక్షము కిద్దించునని కాళిదాస కవీంద్రుని కావ్యశక్తి తన పరసమందరి కును మర నూర్చుచే వ్యంగ్యరీతిని నానకుపదేశించుచున్నది కనుకనే అలంకారికులు వేదపురాణాధికమైన కావ్యశక్తి నిల్లు కీర్తించినారు.

యశ్వదా త్వప్రిభుసమ్మితా దధిగతం
శిబ్బలంబా నాచ్యుతం
యచ్చాంప్రసజా త్వరాణవచనా
దిప్తం సుహృత్సంహితాత్,
కాంతాసమ్మితా నా యయా సరసతా
మాపద్య కావ్యశ్రీ మా
కర్తవ్యే కుతుకీ బుధో విరచితః
తస్మై స్మృతం కర్మహే.

ద్విపద భారతము - ౨ ముగియునుపోకడ

శ్రీ కొమ్మనమంచి జోగయ్యశర్మ

ద్విపద భారతకవులలో మూడవవాడు సోమన ద్రోహపర్వము దొరకొని స్వర్గాగోహణ పర్వాంతము మొత్తము పదునొకండు పర్వముల రచనను ఒక్కచేతిమీదుగా నిర్వహించిన మొదటగాడు. అయితే ఈయన తిమ్మయవలె అంత ప్రఖ్యాతుడుగాడు, బాలసరస్వతివలె అంత అప్రగల్భుడుగాడు; కాని గడుగువాడు. తెనుగున కవిత చేప్పల పాండిత్య పటిమ యున్నది; జేశిరచన చేయగల భావనాబలమున్నది. దీనికితోడు లోకవృత్తియు బాగుగా పెరిగిన నాడు. కనుక నే తిమ్మయ రచనావిధానమును నిదానముగా పరిశీలించి, తిక్కన శాస్త్రైభవమును బాగుగా గుర్తించుకొని, యుభయాలకును మధ్యేమార్గము ననుసరించి, రచనకుంతయు జాగ్రూఢతతో నిర్వహించినాడు.

ఈ నిర్వహణములో నీతినిగంటుము పంచకల్యాణి వలె పరువులు వారిసదా మునిసించును. అనగా, నొక విషయమో ఘట్టమో వ్రాయదొరకొని, శ్రీకౌరము చుట్టినది మొదలు ఇతిశ్రీగా పూర్తియగువరకు నీతిను గ్రుక్కతిప్పకొన్నట్లు కన్పట్టును. అట్టి ప్రరాహుహమున నున్నది యీతినికైతి. కనుక నే పదనొకండు పర్వముల రచనను ఒక్కడుగా నొక్కడు చిధి విరామమును లేక సాగింపగల్గినాడు. “వెంకటాచలధీశ్వర దివ్య పదపద్యమకరందపాద్యరేఖ” మగు నీతిడు —

“శ్రీ వేంకటాధీశ, పృష్టిప్రకాశ,
భావజాతీతవైభవ, భోగనిలయ”

అని తిరువేంగళ నాథుని పరమపవిత్రనామమంత్రము నొక్కమారు నోరార నుచ్చరించి, అతని దివ్యయంగళ మోహన రూపమును చిత్రియన హస్తకొల్పి,

“అక్కథకుండు శౌనకాది సన్ముఖుల
కక్కథానూత్ర మిట్లని చెప్పకడగ”నని

తిమ్మయ గొంతుతో ప్రతికలిపి,

“అరీతి సంజయు డాంబు చూచి

వారణపుంజి: కలనొప్ప వచ్చి

తనరారు వంచికొనియు నుండిరను

ఘనతం బ్రజేశించి కరమర్థి గాంచి
గూరాజానకు మొక్కి యాతండు తన్ను
గారవించిన నొక్క కనకపీతమునఁ
దిరముగా గూర్చిండి గృహిరాష్ట్ర జూచి
పరువడి నొకమాట పలిక నిట్లనును” (కర్ణ-పు 8)

అని తనసాగినభంగి గంటుమును మాటామాటిగా పరువులై త్తించుచు, అంచెలంచెలుగా పదనొకండుపర్వముల రచనను నిర్వహించి, ద్విపద భారతరచన పూర్తి చేసినాడు.

ఈ రచించుటలో నీతి డవలంబించిన విధాన మెంతయును మెచ్చదగినది. అటు తిమ్మయ రచనావైవిధ్యమును, ఇటు తిక్కన శాస్త్రైభవములు బాగుగా గుర్తించినాడు. ఏయొకరిమార్గము ననుసరింపక ముగము మైన వేరొక త్రోవ త్రొక్కినాడు. సోమన యవలంబించిన విధానము లీ దిగువ తీరున చూపట్టును.

1. ప్రస్తుత కథకు అంతగా నక్కరలేని ధర్మ ప్రసంగములు, వర్ణనలు, దూరాపాతములగు కథలు మున్నగువానిని వదిలివేయుట:-

ఇది తిక్కన పర్వములలోకన్న శాంతి పర్వములో 2 హాళిముగా కొనసగును. ఇందలి ప్రథమాశ్వాసములోని నులభాజనక సంగవాడము, నాల్గవ యాశ్వాసములోని మేధావి కృత్రాంతము, అజగర కృత్రాంతము, అయిదవ యాశ్వాసములోని ఇంద్రకృత్రా గురల యుద్ధప్రకౌరము మున్నగున వన్నియు నిందు విడువబడినవి.

2. నుదీర్ఘములగు ధర్మప్రసంగములు, నీతిబోధలు మున్నగువానిని సామాన్యవక్తు గూడ బోధపడుతీరలో వృప్తముచేసి ప్రసన్నమగు శైలిలో వ్రాయుట:-

భీష్మదులు ధర్మజ్ఞున కుపదేశించిన రాజనీతులు, రాష్ట్రజనుల కర్హములగు ధర్మములు, దండకీతి ప్రకౌరము, శాస్త్రతత్త్వి మెరుగనివారు చేయవలసిన విధులు మున్నగు * ధర్మప్రసంగములు చాలవరకు

* శాంతిపర్వము - పంచమాశ్వాసము. పు. 216
పు. 477 మొదలు ఆరవ యాశ్వాసము తుదివరకుగలది.

తగ్గింపబడినది. ఇంతచేత, శాంతిపర్యమును సగమునకు తగ్గించి విషయమంతయు కృష్ణముచేసి నూత్నముగా చేర్చి విడిచినాడు. అనగా, శాస్త్రీయ విషయములను స్వీకరించినచో నుండగలవంతవరకే గైకొని, భారత పాదము సామాన్య పాఠకులకు గూడ సుగమము చేసినాడన్నమాట.

3. మూలమునలి విషయమును మాత్రము గ్రహించి రచన సాగించుట - కర్ణుని మరణమునుగూర్చి సంజయుని నృతిరాష్ట్రమున తెలియజెప్పవలసినదగు

క. “బలవిక్రమములు వినుతం
బులుగా, యశ మెనలు పొందుపుత్రానీకం
బులు రెండునాథుల వోగుట
తెలియంగాఁ జూచి నచ్చితిం గుగనాథా”

వ. అని పలికి కర్ణుని బ్రకంశించి,
నరకు గొనండు పొందుతుత
నైవ్యనికాయము నించు కేసియున్
గజల రథంబులకా చుగలఁ

గాల్పలముల్ దవవీక విచ్చియున్
మరలియుఁ దూలియుఁ బిలుకు
చూయు ల్లడ బాటియున్ వియ
చ్చుగలకు వేడ సేయ భుజ
సారము శౌర్యముఁ జూపె నేవునన్.

వ. చూసి యక్కంఠేయుల గలంచియాడి పదంపడి,

తనను విమృశియైన యర్జునుని బాహు
లీల నెమ్మయిఁ ద్రోవంగళకే తెగియె
నశిప, యాచోతు జెబ్బులి కన్నమైన
పగిదియై పొండవులకును జగ యణంగె.”

(తిక్కన. కర్ణ. 1, 1-6)

అను మూలముందలి పద్యములలోని విషయమును మాత్రము గ్రహించి సోమన—

“మనవారి మొనలును మఱి పొందురాజు
తనయుల బలములుఁ దలపడి రెండు
దినములు పోరిన తెఱగల్ల నేను
దిననాథ సమలేజ, తెలిసి వచ్చితిని
అనిపల్కి రాధేయు నభులవిక్రమము
గొనియాడి, మఱియు డగ్గరిక నెట్టి
పలికె గుంతీసుత బలసముద్రంబు

గలయు మందరగిరికిఁ జొచ్చి కలచి
మొన లేపుచూపిన మొనసి యువ్వెత్తు
గొనియు, సామంతుల త్రోవ్వడంచయును,
బొలమెల్ల బీరుగు ప్రాగులు గాగ
నలిమిఱు యోధుల నఱికి వేసియును,
అడరెడు కడిమి మై ననిలోన జముని
కొడుకు నువ్వెత్తుగా గొని చెలరేగి
క్రీడి నెదుర్పడి క్రీడియు బోలె
జూడ నక్కజము గ శూరత మెఱసి
పులికగ్గమైన యాబోతును బోలె
బొలి నె గర్ణం డింద్రపుత్రునిచేత.”

(సోమన కర్ణ పు 8)

అని ద్విపదీకరించినాడు. ఇది విషయ ప్రధానము.

4. తిక్కనగారి ప్రత్యేక కళాఖండములుగా నెన్నబడు సంస్కృతభూయిష్ఠరచనను ప్రసన్నముగు శక్తిరచనలో వెలయుచుట:- ఇట్టిపల్లు సోమన రచనలో నడుగడుగునను చూపట్టును. కొన్నిటినిమాత్ర ముదాహరింతును.

i. “క్షేమభూరి భీముని న హోవంబు చేసినా
తిక్కనగారి (గైర్వాణిని కర్ణ, 1-77) సోమన-

“అందెండు బోయెన వనిలజ, నీవు
ఇంను రమ్ము...” (16 వ పుట:)

అని తెనుగుగడ్డకు తెచ్చినాడు..

ii “దంతిభుటల్ మహోగ్ర సము
దగ్రతనో నడతర దర్శను
ద్దాంత గజాధిరోహణ ని
తాంత సముజ్జ్వలభంగి బ్రాహ్మ వి
క్రాంతి విలాస మొప్పుగ న

శండిత పౌరుషమై.....య
త్యంత సముద్ధతిన్.....”

(తిక్కన. కర్ణ. 1-75)

అనికము సంచలింప కవినిన తిక్కనగారి భీముడు సోమన గంటమునుండి:

“నీనుగు తండంబు లిడగలంకులను
మానుగా నేలేర మగటిమి మెఱసి
యైరావతారాధుఁడు వజ్రబోలె
యారతి యొక మహా మదకరి నెక్కి
నేడి యశ్వత్థామ! నేడి కృపుండు!
నేడి శౌరరరాజు! నేడి! యటంచు

ద్విపద భారతము-సోమన గడుసుపోకడ

వేడి వాలమ్ములు వెదచలుకొనుచు
వాడివి పడరింప....”(సోమన కర్ణ ప. పు. 16)
వెలువడినాడు.

iii సోమయాజిరచనలో సంస్కృత బహుళ
సమా సఘటిత సీపద్యమున ప్రళయతాండవము చేసిన
మద్రవిభుడు (తిక్కన కర్ణ. 1-115) సోమన తెనుగు
నుడులలో—

“కాఠజపుల గాల్పు కార్పిచ్చురీతి
మిటి దంతుల గూల్పు చుగరాజాభంగి
మూడూళ్లు గాల్చిన ముక్కంటిపగిది
వాడివి గొంతేయ వరబలంబులను
సమరోద్వి బెక్కండ్ర సమయించి మించి
సమకర్తిపురికి విప్పలవిడి” ననిచినాడు.

iv “నివిజఘంటారవళి నివ్యాణములు, భీమా
బృంహితే ఘోషలు, ఘన సేవి నిఘోరగ్వనులు, కేతు
నిర్భర కింకిణీ నినదములు, చటలు ఖరవాత పటుర
వంబులు, ఆభిల హేమా మహాస్వనములు, భూరి
భుజాస్ఫులనారావములు, మేగర తర సింహవాచ
ములును బరగి ది క్షటముల బగిలింప ననిమిష ఖచర సిద్ధ
యక్షు గరుడ గుఱము లంతంగములు నితంత కాతుక
భరితములు గా జూడ్కిగములవటుప, గరుడ ప్రహారం ల
నొచ్చిన పంచాస్వపన్నగంబులబోని బాహువును,
గాంతిత్విగుః సోభంబు పెంపున సంపూర్ణ నంద్రా ర్క
కమలంబుల గేణిసేయు నానంబులను, నలంకృతిమైన
సంక్రామగంఘమున వాహనంబులమీదనుండి భూషణ
కిరణంబుల మెఱుగు, నేలంగూల వపుడు పుట్యాగసాన
కొండంబున నాకాళిక పరిభ్రష్టంగు మహాత్మ్యలోకంబు
చందంబు దోప రౌద్రసంబు బెనిస సాత్వికి గృప్త
ద్యున్న చేత న ద్రౌపదియ ప్రద్రవ్యచేది పాంశ్య
చోళ మగన వంగాది దేశిబలులు లాదిగాగల యుధియ
క విమిత్రుని రణరంగయోధానుయోధులెల్లరును (తిక్కన
కర్ణ ప. 1-74, 75) సోమన పొలికిలనిలో ‘కాంతిబు
మునుకొరలేయబఁము’నై ‘దారుగతిదాకి’—

“పంజలగంబులు సుహితకుంతిములు
భిండివాఁములు పృథుముద్గరములు
పర తోమరములు బటిసంబులును
సురియ లత్తెములు శూలము ల్దవలు
మొదలైన యాయుధంబులు మెఱయంగ
గదవంబ సేయంగ గడగి...”

బలువడి బొడుతురు పంతంబుతోడ

బెలుకుర నకురు పేరువాడునురు
మొత్తుగు రంగముల్ మోదలుకట్ట
గత్తుల సెమ్ములు గాడ నేయుదురు
పులులు కురంగుల బోలియించునట్టి
పొలుపున బగతుర ముడివి గూల్చుదురు
అంచలు బిసముల నవని ఖండించు
సంచున బ్రేవులు చక్క బెంపుదురు
చెక్కులు ముక్కులు జెవులు బాహువులు
నక్కులు బిక్కులు నంసదేశిములు
బరులు పేరురములు ఫాల్గఁములు
గర ముగ్రముగ రణాంగణమున నిండ
గుంచియు నీడ్చియు గూల్చ గుమ్మయును
వంచియు వాల్చియు వగున వైచియును
ముసలమ్ము లెత్తి యెమ్ములు నవియంగ
వెన వెని నడుములు చిలుగ వేసియును
జేనేత చిజయంబు నేకొనునట్టి
యాస గయ్యునుకేసి.....”

(సోమన కర్ణ పు. 14, 15)

యరులచే బొగడ కెక్కిరి. అంతయుగాను. సోమన
తెనుగు మొనలో—

“వెనుకదీసినవాడు వెదకిన లేడు,
మొనయొడిసినవాడు మొదటి లేడు
పొటిబొయ్యినవాడు పరికింప లేడు,
ఊతకుండినవాడు నొకరును లేడు.
పందియు మఱి లేడు పరికించియా.”

(సోమన కర్ణ పు. 15)

ఈ తీరున తిక్కన భారతముంచి సంస్కృత
బహుళముల రచనను, అలతి కలతి చూపుతో శిష్య
ముగు తెనుగరిచనలో సోమన వెలయించిన భాగములు
ఇంక నెన్నిని గలవు.

5. తిక్కనమూలమును గైకొని ఛాయామిత్ర
ముగా వసుకరించుచు రచన సాగించుట!

కర్ణుడ శిష్యసారథ్యమును గొరుసందర్భములో—
“భండనము నెచ్చుమెయి గృహ్లాపాటియనగ
మహి బొగడకు నెక్కిన చుద్రవాగు
నాకు సారథిగాగ నొనర్చువలయు
గెలుతు నక్షైన నన్నరు నెలుపు మెఱుగు.”

(తిక్కన, కర్ణ. 1-

అనుపద్యమందలి భావములను గ్రహించి,
 “కాన నసాధ్యమై కదనోర్వియందు
 బూని వర్తించు నేర్పున గృహ్లాపాటి
 యనగ సన్నతి కెక్కున మృద్రనాథు
 ఘనత నాసారథిగా నొనరింపు”

(సో.న. కర్ణ. పు. 40)

అని ఛాయామిత్రముగా ననుకరించివాడు.

6. ఒక్కొక్కచోట నలంకారాగులతో గూడ
 మూలభావమును పొదివిపట్టి ద్విపదలో నిమగ్నములు:—
 కర్ణవకు సారథ్యమొనరింపునుని దుర్యోధనుడు
 శల్యుని నర్థించు ఘట్టములోని—

“ఇ మ్మిశ్రవర్ము సార
 ధ్యుత్తినిక జేయు మినున కరుణుడు సాహ
 య్యమొనరిచినట్లుగ దివి
 రమ్యక్రియన రూపు నెడి యరాథు లపంగకా.”

(తిక్కన కర్ణ. 2-247)

అనుపద్యముగై కొని,

“.....ఈవరము

ఈవేళ నాకిమ్ము; ఈవో దిక్కు;
 సావధానత గర్హ సారథి గమ్ము;
 చినతాతనూజుని వియలనహయ
 మున విభావసుగతి మునకొని వినుత
 నిబిడాంపకారంబు నిక్కం బడంగ”

(పు. 40)

అని సాలంకారముగా ద్విపదలోనికి దెచ్చివాడు.

7. ఒక్కోచో తిక్కనగారి రచనను యథా
 తథముగా ననుసరించియే వ్రాయుట:—

కర్ణుని మరణము విని ధృతరాష్ట్రుడు తన తన
 యురి చెడ్డపనులు తలచుకొని పలవించుపట్టన—

“శంతల్యమున నుండి శాంతివపుండు బీ
 భత్తు దివ్యాస్త్రుచై భవము దెలుప
 దివిటి జలంబట్లు తెప్పించుకొని యప్పు
 పాండునూనులతోడి బాంధవంబు
 నడపుము నీరి పంచి వడుచుట మీ లింత
 తో గమ్ము ముడిగి శాంతుడవు గమ్ము
 బ్రహ్మకుము నీవన్నపనుపునేయడు నుయో
 ధను డిప్పు శోకాబ్ధి మునుగకున్నె!
 పడుచు లీకలూడ్చి పట్టియా డెడనట్టి
 పులుగుచందంబయ్యె దలప నా య

వస్తయెందు జొచ్చువాడ నీయలవట
 దీర్చ నెవ్వరిక దిక్కులదు.”

(తిక్కన కర్ణ. 2-84)

తై సీసపద్యమును సోమనగై కొని ఛందమును సజలంప
 జేసి,

“శరతల్పముననుండి శంతననుతుడు
 సరసి బాద్ధుని దిక్కుశరవై భవంగు
 దెలుప జలంబులు దేరంగబనిచి
 సాలసి పాండువులతో జాట్టికింబు
 నడుపు, రాజ్యంబును నలువొప్పు బంచి
 యిడుము, యుద్ధము మాని యంతటినుండి
 మనుసు నీ కనిన, దుర్మగుడు కారపుడు
 విసడింక శోకాబ్ధి వెన గూకున్నె!
 బలిమి తెక్కులుగ్రుంచి పడుచులాడించు
 పులుగుచందంబయ్యె భూమి నావిధము
 ఎక్కడజొచ్చెద! నీవగ యునుప
 దిక్కువస్! రిలమిద దెలగేది నాకు.”

(6 వ పుట.)

అనురీతిగా సరిగా ఆపాదములనే కరిగించి ద్విపద
 మూసలో పోతబోసివాడు.

8. మూలములో నానమాత్రముగానున్న విషయ
 మును గై కొని యొక్కోచో తన రచనా సౌష్ఠవమును
 మెఱయించి పెంచివ్రాయుట:—

“వ. అమృతీపతి కురుసేన నింక నెవ్వరుగలరని
 యడుగుటయు నతం డశ్వేత్థాను కృతవర్మ శల్య శకుని
 కృపాచార్యుల జేర్కొని, బదికిన కురుకుమారులను
 గర్హకొడుకులలో నున్నవారలను మఱియుగల యోధు
 లను జెప్పి, వీరలగని యడికి నుత్సహించి...దుశ్యో
 ధనుడు ధైర్యం బవలంబించి జయార్జియైయున్నవాడు.”

(తిక్కన. కర్ణ. 1-17)

అను తిక్కన వచనమునందలి నానుమాత్రముగానున్న
 విషయము స్వీకరించి సోమన:

“తలపోయ నింక నెందఱు మనవీట
 నెమి నున్నార నాకెఱిగింపు చునిన,
 నంబి కాసుతు జూచి యా పంజయుండు
 వరబాహుశౌర్య దుర్యోరాతిశైల
 సుర నాయకుడు ద్రోణనూను డున్నాడు,
 వినుత పరాక్రమ విశ్వసితిమిర
 వనజమిత్రుడు కృతవర్మ యున్నాడు,

ద్విపద భారతము. సోమన గడుసుపోకడ

వీరభయోత్పత్తి విమతోగ్రహాన
జాతపేనుడు కృపాచార్యుడున్నాడు,
అవినయవైరి మహావారివాహ
పవమానుడగు మద్రపతి యున్నవాడు,
కపట శత్రువాతే గర్వసంహర
నిపుణుండు గాంధార నృపతి యున్నాడు,
అక్షిణి చక్రమాహుత నిత్యకేళి
దత్తులు భవదీయ తనయులున్నాడు,
క్రూర పీఠావేశ మూర్ఖానుమాన
ఘోరచిక్రుకు కర్ణగోడుకులున్నాడు,
మఱియు నానాదేశి యంత్రేయగులు
వఱియున్నాడు గుర్వార చక్రములు
వీరల గొని పోర విజయంబు వడచు
గోరియున్నాడు నీకొడుకు...”

(సోమన కర్ణ. పు ౧)

అని తన గంటుచునుకునను చక్కదనమును చూపి
పెంచివాసినాడు. ఇట్లు పెంచివాయటలో ప్రయో
జనమును లేకపోలేదు. హతశేఖుల యంగుని దుర్యో
ధనుడు పోరిలో విజయము గోరియున్నాడు. అట్టి
సహాయులు నిస్సాగులై యున్న చో నతని యాస లడి
యాసలే యగును. కావున, వారి పరాక్రమ సాహస
ముల నుగ్గడించి దుర్యోధనుని జయశర అర్థము
గలిగించి, తనయుని ఆపజయమునకు దురపిల్లునున్న గడ్డి
రాజునకు సంజయుని మాటల మూలమున నూర్చు యొన
రించి నాడు.

9. మూలములో నూత్రప్రాయముగా నున్న
విషయమును సామాన్యులకు కూడ దెలియుంట్లు ద్విపద
దరూపమున వ్యాఖ్యిస్తేయును :-

భిష్మద్రోణులు సమమున బడినతరువాత
దుర్యోధనునకు జయాశ సన్నగిల్లినది. కాలవేతు లాడ
లేను. అప్పుడాతనికి కర్ణుడు తానహము గలిగించు
వాడై : “నీవీ చింతిల్లెదవు? మున్ను నీకిచ్చినబాస
మరతువా? నాయస్త్రబల మెల్లరెటుగ పొందు
పుత్తుల మర్తించు. నీ వనమానింపక మదియసంగ్రామం
బును నిర్విమాదుము. నన్ను సర్వసేవాధిపత్యంబునకు
బట్టంబు గట్టుము.” అనిపొక్కును. (తిక్కనం. కర్ణ 1-55)

ఇందు కర్ణుని బాస యెట్టిది? ఆపని యస్త్ర
విద్యానైపుణ్య మేపాటిది? అది గల విషయములు
నూత్రప్రాయముగా నున్నచి. సోమన అదిగ్రహించి

జనసామాన్యునకుగూడ కేట తెల్లముగా తెలియజెప్ప
నెంచి యీ రీతిని వివరించి వ్రాసినాడు :

“అనవుడు రాగిల్లి యానూతనుతుడు
తన శేర్పు విలసిల్లి దా నిట్టులనియె
నన్ను సేనల కెల్ల నాథుని గాగ
ఒన్నుగా దళవాయిపట్టంబు గట్టు
నిన్ను సంగ్రామంబు నెఱి సోకనీయ
గన్నార వేతుక గనుగొనుచుండు
అదియునుగాక నీకొదికాలమున
బదరక యిచ్చిన బాస నేనుఱర
కాలకంఠుని పివాకమువోలె నొప్పు
కాలపుష్పంబను కాయకం బంది,
పరశురామునికృప బడసినయట్టి
వరదివ్య సాయక వాతంబు వఱిపి,
త్రక్కలువాపెన వసుధాతలంబు
చక్కడి విడిచెద జడలెల్ల జెదర,
పిండలివండు గాలించెన నల్లి
కొండలు పిండియై స్రుంగ గూల్చెనను
ఓర్చెన నింగ్రుండు నరవడించినను
జేర్చెన ననురు లేతెంచిన నైన
నాబాహుకీర్తయు నాదివ్యబాణ
ప్రాబల్యగతియు నా పౌరుషక్రమము
నీ సర్వరాజన్య లెల్ల విక్షింప
బూసస్రచ్చినయట్లు పొగడంగ జేర్చి
మిడుమిడుకనగ నెమ్మెయి బాండురాజు
కొడుకుల నేపుర గూల్తుగాకేమి
పరిజన హిత మహృన్మంథు యుక్తముగ
బుగచూతనందను పొడిమిబాపి
లలినొప్పు సామ్రాజ్యలక్ష్మి యంతయును
ఎలమిసాంపాదంగ నేనిత్తు నీకు
వివిధదానంబులు వివిధయాగములు
తివిఱి కొవింపుము దిశల నీయాజ్ఞ
చెల్లగా రాజ్యంబు నేయుచు గడుపు
చల్ల వొలంకక చలగా నుండు”

మని తన హృదయమును విప్పి చెప్పినాడు. (కర్ణ. 9)

ఇవిగాక సోమన రచనలో ముఖ్యముగా చూపట్టు
గుణవిశేషము ధారావృద్ధి. దానిని గూర్చి యీ వరకే
ముచ్చటించితిని. అది యీతని కవితలో అడుగడుగు
నను గన్పట్టుచుండును. పైనుదాహరించిన గ్రంథభాగ
ములవలనకూడ గొంతవరకు సర్తింపవచ్చును.

ఈ విషయముగా సోమన ప్రధానకథను గైకొని, మూలమున మూలము విమర్శ, రచనలో గొప్పలు రానియక, దేశికవిశేషాని ప్రసన్నభావమును మంద గించనియక తన ప్రత్యేకతను కొపాడుకొనుచు, అతి స్వతంత్రముగా తిమ్మయ రచనానంతరము కవిబ్రహ్మ యగు తిక్కన రచనను ద్వంద్వదిగిరింప చేపట్టినమాట. అడుగడుగునను గుర్తించుకొనుచు నేర్చుగా రచన సాగించినాడు. ఈతనిగూర్చి చెప్పదగిన మరియొక విషయము అరణ్యపర్వపూరణము.

దీని కర్తృత్వమునుగూర్చి యింతకు మున్నే తెల్పి యున్నాడను. అదిపర్వకర్తయగు తిమ్మయ తొలక తక్కినపర్వములతోపాటు దీనినిగూడ రచించినాడు. ఆ రచించుటలో నలచరిత్రాద్యుపాఖ్యానములను పూర్తిగా నీడనాడి, బహుళములైన పర్వప్రసంగములు దిక్పాతముగా స్ఫురించుచు, ప్రధానాధానమును మాత్రము గైకొని నూటిగా రచన నిర్వహించినాడు. అరణ్యపర్వమునకు జీవగత్తులైన ఆ యుపాఖ్యానముల

నన్నిటిని విడనాడుటలో నాతనియభిప్రాయ మేమై యుండునో నునిశ్చితముగా చెప్పలేము. కాని, నా యూహకందిన కొరణమిది; మూలకథను చదువు చున్న పురుషుని, యితరులు చదువ గా వినుచున్న పురుషుని మధ్య నంతరాయ మెట్టిది కలిగినను పరితమను శ్రోతకును ఉత్సాహము తగ్గిపొవుటయేగాక, అసలు విషయముగూడ స్ఫురితమిదీ దూరమగును. ఉపాఖ్యానములు, ప్రధానకథాతంత్రము నడుమనడుమ సవరింప జేయుచు, ముఖ్యవిషయమునుండి పాఠకుల మనసును మఱింపి తమకైవసము చేసికొనను. అపుడు భారత కథావిషయమున గాక యువకథలయెడ నే మనసు మొగ్గును. ఈ లోపము లేకుండ పరితమ్యాదయమును శ్రోతలహానసములను ప్రధానకథమిది నే సంగమము చేయఁబెంచి, తిమ్మయ యీ పద్ధతి నవలంబించి యుండును. గ్రంథము క్లుప్తముగా ప్రధానకథాబోధకముగా రచింపవలయుననెడి తలంపుగూడ నిందులకు దోహదము చేసియుండును.

ఓం తత్ సత్

సుఖజీవిత సేవ
కే. టి. కృష్ణమూర్తి ఆచార్యుని గారి

“మేల్ మాయిల్ ముందు”

ప్రపంచములో ప్రఖ్యాతిగాంచిన మేహ, కుష్టురోగ నివారణి-
మేహ కుష్టువ్యాధివల్ల కష్టపడువారలకు పునర్జన్మమిచ్చు అద్భుత
సంజీవి-మేహరోగ నివారణ నూనె, లేహ్యము

నల్లమేహ, ఎఱ్ఱమేహ, పొడలు, మేహరణములు, తిమ్మర్లు, మతిమాంద్యము, కుష్టుములు, పిత్తకారకము. నూతక వ్యాధులు, వాతము, గుల్మము, తెలుపు, ఉష్ణం, గ్రంధి, కాల్షవేతులు మంటలు, రక్తవిలహనం, గజ్జి, దురద, వీర్యనష్టం, మూలవ్యాధి, మలబద్ధకము మొదలైన అన్ని విధముల దుర్ వీర్య వ్యాధులను అతి సులభముగా పోగొట్టును.
40 రోజులు (1 మండలము) నూనె, లేహ్యము 7-0-0 రూపాయల ధర వేలు; వివరములకు కేటాగోల్ మాడవచ్చును.

శ్రీ పరమాత్మ తైలము (స్నానమునకు శ్రేష్ఠమైనది)
కండ్లు మంట, కనుమూపు తక్కువ, మెదడు ఉష్ణం, ముక్కులో రక్తము కారుట, కొమాల, దగ్గు, గసదగ్గు, క్యాసకోశమునందు గలుగు అన్ని వ్యాధులను నివర్తి చేసి రక్తశుద్ధిని కలిగించి దేహమునకు సుఖము విచ్చును.

K. T. KRISHNAMOORTHY ACHARI'S
MELMAYIL MARUNDHU
For:
Blood-Purification, Constipation,
Gleet, Leprosy, Gonorrhoea, Venereal
and all kinds of Skin Diseases.

K. T. కృష్ణమూర్తి ఆచార్యుని సన్మ, 5/22, మేల్ మాయిల్ పోస్టు (N. A. Dt.)

ద్విపద భారతము-సోమన గడుసుపోకడ

అనలు, అరణ్యపర్వరచయ్యు, పతనమును అకు భావనాములని లోకములో నొక ప్రవాసము గలదు, ఈ కారణముచేతనే చాలవందలపౌరాణికల భారతకథా శ్రవణశ్రావణములలో నాపర్వమును సాధారణముగా పరిత్యజింతురు. సన్నయ మరణము అరణ్యపర్వరచనా ముగ్యమున జరిగినదనియు, అందులకు పైవిషయమే కారణమైయుండుననియు పేర్కొనువాడును గలరు. 'బహుళా', ఈయనునామములకు లోగియే తిమ్మయ కూడ ప్రధానకథాభవమున అపద్యగదన యొనదని పిగచి ప్రాణము ఓగబడి చడిచడిగా ఆయరణ్యమునుండి బైబడియుండును. మైంసేది. తిమ్మయ, అరణ్య పర్వమును ఉపాఖ్యానిరహితముగా పగయనకు తగ్గించి, ముఖ్యకథాప్రసానముగా వ్రాసెననుట శిష్టము.

సోమన యాపర్వమును తిగగవైచినాడు. అం గుపా ఖ్యానములు లేకపోవుట యాతనియననునకు చెలితిగా తోచినది. కనుక వాని ఎన్నిటిని ద్వీపదిగించి తిమ్మయ రచనలో అక్కడక్కడ కూర్చి, ఎట్టా పెద్ద అరణ్యపర్వశేషమును నన్నయమేరనే రచించిపట్లు అరచన నంతిను అతనిమేర వెలయించినాడు. ఆవిషయముగా తానొనర్చినట్లు ఆ పర్వము తుదని "తిమ్మవా ర్యుడు విడిచినకథలు కూర్చివ్రాసెతి" నని చెప్పి కొన్నాడు.

కాగా, సోమన కర్ణపర్వాది మొత్తము పదునొకండు పర్వములనేగాక, తిమ్మయ రచితారణ్యపర్వమునుగూడ పూరించి ద్వీపద భారతరచన సర్వాంగ సుందరముగావించినాడన్నమాట.

ఇంతకును జేరిన సారాంశ మిది : తిమ్మయ నన్నయరచనను ఆదర్శముగా గొని, అదిపర్వాది ద్రోణ పర్వాంతము మొత్త మారుపర్వమును స్వతంత్రముగా ద్వీపదరచనలో వెలయించినాడు. సోమన, అటు తిమ్మయస్వాతంత్ర్య పథమునగాని, యిటు తిమ్మన కథాప్రపంచమునగాని కొలుపెట్టిక, సుగమ యగు వేరొక బాట నేర్పరచుకొని, యిరువ్విరచనను అవసరము

నంతకురకు ననుకరించుచు, గడుసుపోకడని పోవుచు, కర్ణపర్వము మొదలు తుదివరకుగల పదునొకండు పర్వముల రచనను ప్రవాసాయామున నేర్పుగా నెరవేర్చినాడు. మధ్యదిగిలిన సభాపర్వరచనమాత్రము తిమ్మయ అనుగ్రహముచే బాలసరస్వతి అయినదని పించినాడు. ఇది యీ ద్వీపదభారతచరిత్ర.

వివంపిరుణునిహితమున ఈ మహా గ్రంథము నెల్లూరునుండలమునందు "ఉదయగిరి రాజ్యలక్ష్మికి పాడపీతములై పరిధరిల్లిన అక్షులూరు బట్టెపాడు" గ్రామములలో అవిగృహించుటయు, అవర కవిత్రియ కర్తృకముగుటయు నను ఒకవిశేష ముట్టుండ, ఇందలి మువ్వగును చిల్లరమల్లర జెవుల్లికు రుంకుబడులు చెల్లించుట, నుకవుల పొగడి కుకవుల దెగలుట, అతి శయోక్తులతో అభూతకల్పనలతో కృత్రిమతీ కృత్రిక ర్పిత వాతావతారవర్ణన లూనర్చుట, గ్రంథరచనారంభమున పిచ్చిపిచ్చిలలు గాంచుట మున్నగు లేనిపోని 'చేదస్త' ములహంతిహాక, వవిగృహకులవై వతమును మనపార నొక్కనూరు స్మరించి, గంటముపట్టి 'నేడగా' కథ నంగకొని రచన సాగించుట గమనింపదగిన మరి యొక విశేషము.

అన్నిటికన్నా గుర్తింపదగిన వేరొకవిశేషము వీరి పదప్రయోగ చ్ఛందస్సాస్పతీంత్ర్యము. ఈ ద్వీపద భారతకవులు మువ్వగును తాము చెప్పివది జెక్కిరచన యగుటచే గాబోలు శేవల లక్షణగ్రంథ విధేయులు గాక, తమకొలమున వాడుకలో నున్న జీవము పదిములను పలుకుబడులను యథేచ్ఛగా నుపయోగించిరి. ఛందస్సులోగూడ స్వాతంత్ర్యమునే వహించిరి. ఒక్కరుటలో చెప్పుకొనునన్నవో, 'భాష' ఛందము' ఈ రెండును వీరివాక్కు ననుసరించెనేగాని, వీరిగంటము మాత్రము వీరికి తలయొగ్గలేదు. ఇట్టి స్వచ్ఛందత మొత్తముపై ద్వీపదకవుల ఉందరకును కలదిందురేమో! నిజమేకాని, అందును, వీరతిస్వత్రాగు లేమో యని తోచుచున్నది.

మిస్ శామ్ తో

శ్రీపాద లక్ష్మీనారాయణమూర్తి

మును పేనాడొ మహితనూజకయి మీ ముత్తాత శ్రీరాఘవం
డకు ఓన్ నాయుజవమ్మునం జని అపారంభోః ధిన్ దాటె నం
చును రామాయణ కావ్యచుండు కనిపించుంగాని యిక్కాటపున్
మరుజుల్ బూటకమంచు నించుకయు నమ్మబోరు తర్కించుచున్.

కాని యిటీవలే అమెరికన్ గణితజ్ఞశిఖాచానుల్ “లిజీల్
జో” నిడి యేడుమైళ్ళు పరిశోధనకై నిను సంతరితువున్
యానము నేనుబంపుటయు, నత్యధికంబగు నొత్తికి రవం
తేనియు హానిలేక పయనించిన నీ కథ నమ్మకుండురే ?

మానవజాతి కంతటికి మర్కటమే తొల్లిప్రాణియంచు వి
జ్ఞానపు శాస్త్రమందు పరిణామమతస్థుల వాదమే నిజం
బైన మనుష్యకోటి కొక యాశ చిగిర్చెను సంతరితువున్
యానమునేసి తారకల నందుకొనంగలమంచు నీవలెక.

ఏవో ఆటలు నేర్చి బిచ్చమునకై
యింటింటికిక్ మిమ్ము గొం
పోవం దైతకలాడి ప్రేక్షకులకు
మోదంబు చేపూర్పు మీ
కీ వైహాయన యాత్రకుం దగు తెగిం
వేరీతి ప్రాప్తిచెనో
ఈ విడ్డూరము దేశదేశముల వ్యా
పించుక యధార్థమ్ముగా.

[ఇటీవలి అమెరికన్ ప్రయోగమున మిస్ శామ్ అను కోతి యేడుమైళ్ళు “రాకెటు”లో పోయి
కుర్రుతిమగా తిరిగివచ్చినదను వార్తను చూచి.]

గయశాసనం జయశాసనం కాక మరేమి ?

శ్రీ నేలటూరు వేంకటరమణయ్య

‘గయ శాసనము జయ శాసన మెట్లు?’ అను ప్రశ్న త్వక్ మైన శీర్షిక క్రింద శ్రీ కె. హెచ్. వి. శర్మ గారు 1959 డిసెంబరు భారతిలో నొక వ్యాసమును ప్రకటించినారు. అది 1959 అక్టోబరు సంచిలో ‘రాయల గయ శాసనము జయ శాసనమే’ అను శీర్షిక క్రింద సేనుప్రాసిన వ్యాసమునకు జవాబు. శ్రీ శర్మ గారు నుడివినట్లు ‘రాయల గయ శాసనమును గూర్చి చర్చ ఇప్పటికే చాల పెరిగినది; నిజమే, కాని పరిశోధన చర్చ లిట్లే సాగును. వాని స్వభావ మట్టిది.

‘పరిశోధన రంగమున ననేక పండితులు విమర్శకుల నాకర్షించి గయలో దొరికిన తదితర శాసనముల సాహచర్యమున నిదికూడా నట్టియాత్రికుల శాసనము (Pilgrims record) అని చాలమంది యభిప్రాయ మై యుండగా, డాక్టరు వెంకటరమణయ్యగారు దీని కితర శాసనముతో ప్రమేయము లేనియు అంగులో చెప్పబడినట్లు అది విజయశాసనమే అనుచున్నాడు.’ అని శ్రీ శర్మగారు వారి వ్యాసరచన కుపక్రమించినారు. ‘చాలమంది’ యన నెందరో? నాకు చెలియ వచ్చినంతవఱకు ఈ శాసన విషయమును పరిశీలించి చర్చించినవారిద్దరే. శ్రీ శర్మగారు ఒక్కరు, నేనొక్కడను. శ్రీ నుబ్బరావుయ్య యను తెలుగుపండిత వర్గాలను గూడ మా యిరువురతో చేర్చుకొనవలయు నేమో! మేము మువ్వరము దప్ప ఈవిషయమును చర్చించిన వారెవ్వరును లేరు. శ్రీ శర్మగారికి మఱి యెవ్వరై నను రహస్యముగ చెలియవలచియున్నను ఉండవచ్చును. ఎందునూ శర్మగారి యభిప్రాయముతో నేకీభవించినవారు చెప్పనది సుమంజసము గాదని నాకు దొచినప్పడు నా వ్యతిరేకతను వెలిపుచ్చుట తప్పదు. రాయల గయశాసనము జయశాసనమేకాని శ్రీ శర్మగారును వారితో నేకీభవించువా రితరులెవ్వరైనను గలకేని వారును చెప్పనట్లు యాత్రికుల శాసనము (Pilgrims record) కొదనియు, గాజాలననియు ఇంక కొంక లేక నొక్కికక్కాణింప సాహసించుచున్నాడను.

కృష్ణదేవరాయల గయశాసన పరిశీలన సందర్భమున పరిశోధకు తెల్లరును దృష్టిలో నుంచుకొనదగిన గట్టి చరిత్రాంశము లీక్రింది:

(1) ఆ శాసనము జెక్కియుండు స్థలము. గంగా నదిపాయకట్టు దేశమందలి గయలోని గదాపరేశ్వరుని గుడి.

(2) శాసనకాలము. శకాబ్దము 1444 నకుసరియైన వృషనామ సంవత్సర అమాధ బహుళ త్రయోదశి నుంగ శవరము అవగా శ్రీ. శ. 1521.

(3) శాసనోక్తవిషయము. కృష్ణదేవ మహారాయలు వేయించిన ‘విజయశాసనము’ అని స్పష్టముగ నందే ప్రకటింపబడియున్నది ఇతరవిషయము లెవ్వియు నందు ప్రస్తావించబడియుండలేదు.

(4) శాసనగ్రంథ రచయిత ముక్కుతిమ్మన. అతని పారిజాతాపహరణమందలి యాశ్వాసాంత పద్య మొక్కటి యం దుదాహరింపబడియున్నది.

(5) శాసనాంతమందు గంపరింపబడినశిల్పము. శాసనోక్తవిషయమునుబట్టి చూడ శ్రీ కృష్ణదేవ రాయలు శ్రీ. శ. 1522 లో గంగాతీర దేశమున దండు చెసి యచట గయయందు స్వయముగ నొక విజయశాసనము నెత్తించెనని తెల్లమరుచున్నది.

కృష్ణరాయల గంగాతీర దేశదండయాత్రలను నతని సమకాలికుడును, నతనితోగూడ పెక్కుదండయాత్రలకు బోయినవాడును, నతని యాసానయందలి యష్టదిగ్గజకవులలో బ్రముఖుడునునగు స్వాంధ్రకవితా పితా మహుడైన యల్ల సాని పెద్దనాడుగ్గల తన మనుచరిత్ర పీఠికలో బ్రస్తావించియున్నాడు.

‘అపందగొడధాత్రీతలం బెవ్వని

కసివారుగా నేగునట్టి బతులు

నావాడపతి శకంపర సింధురాద్యుడు

లరిగావు లెవ్వని ఘనతరాసి’

ఆ పందగొడధాత్రీతల మనగా ‘కన్నోడి మొసలైనదేశము’ అని మనుచరిత్ర వ్యాఖ్యాతలు తెల్పుచున్నారు. కన్నోడిదేశము గంగానదీతటమునం దుం

మిస్ శామ్ తో

శ్రీపాద లక్ష్మీనారాయణమూర్తి

మును పేనాడొ మహితనూజకయి మీ ముత్తాత శ్రీరాఘవుం
డనునన్ వాయుజవమ్మునం జని అపారాంభోః ధిన్ దాటె నం
చును రామాయణ కావ్యమందు కనిపించుంగాని యిక్కాళిపున్
మరుజుల్ బూటకమంచు నించుకయు నమ్ముబోరు తర్కించుచున్.

కాని యిటీవలే అమెరికన్ గణితజ్ఞశిఖాచాణుల్ “లిజిల్
జో” నిడి యేడుమైళ్ళు పరిశోధనకై నిను నంతరిక్షపున్
యానము సేయబంపుటయు, సత్యధికంబగు నొత్తిజిక్ రవం
తేనియు హానిలేక పయనించిన నీ కథ నమ్మకుండురే ?

మానవజాతి కంతటికి మర్కటమే తొలిప్రాణియంచు వి
జ్ఞానపు శాస్త్రమందు పరిణామమతస్థుల వాదమే నిజం
లైన మనుష్యకోటి కొక యాశ చిగిరైదు నంతరిక్షపున్
యానమునని తారకల నందుకొనంగలమంచు నీవలెక.

ఏవో ఆటలు నేర్చి బిచ్చమునకై
యింటింటికిక్ మిమ్ము గొం
పోవం దైతకలాడి ప్రేక్షకులకు
మోదంబు చేకూర్చు మీ
జీ వైహాయన యాత్రకుం దగు తెగిం
పేరితి ప్రాప్తిచెనో
ఈ నిడ్డూరము దేశదేశముల వా
పించుక యధార్థమ్ముగా.

[ఇటీవలి అమెరికన్ ప్రయోగమున మిస్ శామ్ అను కోటి యేడుమైళ్ళు “రాకెటు”లో పోయి
మరత్తిమ గా తిరిగివచ్చినదను వార్తను చూచి.]

గయశాసనం జయశాసనం కాక మరేమి ?

శ్రీ నేలటూరు వేంకటరమణయ్య

‘గయ శాసనము జయ శాసన మెట్లు?’ అను ప్రశ్న తృక్ మైన శీర్షిక క్రింద శ్రీ కె. హెచ్. వి. శర్మ గారు 1959 డిసెంబరు భారతిలో నొక వ్యాసమును ప్రకటించినారు. అది 1959 అక్టోబరు సంచిలో ‘రాయల గయ శాసనము జయ శాసనమే’ అను శీర్షిక క్రింద నేను వ్రాసిన వ్యాసమునకు జవాబు. శ్రీ శర్మ గారు నుడివినట్లు ‘రాయల గయ శాసనమును గూర్చి చర్చ ఇప్పటికీ చాల పెరిగినది;’ నిజమే. కాని పరిశోధన చర్చ లిట్లే సాగును. వాని స్వభావ ముట్టిది.

‘పరిశోధన రంగమున న నేక పండితులు విచర్య కుల నాకర్షించి గయలో దొరికిన తదితర శాసనముల సాహచర్యమున నిదికూడా నట్టియాత్రికుల శాసనము (Pilgrims record) అని చాలయంది యభిప్రాయ మై యుండగా, డాక్టరు వెంకటరమణయ్యగారు దీని కితిర శాసనములతో ప్రమేయము లేనియు అంగులో చెప్పుబడినట్లు అది విజయశాసనమే అనుచున్నారు.’ అని శ్రీ శర్మగారు వారి వ్యాసరచన కుప్రకమించినారు. ‘చాలయంది’ యన నెందుకో? నాకు దెలియ వచ్చినంతవఱకు ఈ శాసన విషయమును పరిశీలించి చర్చించినవారిద్దరే. శ్రీ శర్మగారు ఒక్కరు, నేనొక్కడను. శ్రీ గుబ్బరామప్ప యను తెలుగుపండిత వర్గమును గూడ మా యిరువురతో చేర్చుకొనవలయు నేమో! మేము మువ్వరము దప్ప ఈవిషయమును చర్చించిన వారెవ్వరును లేరు. శ్రీ శర్మగారికి మాత్రం యెవ్వరైనను రహస్యముగ దెలియవలచియున్నను ఉండవచ్చును. ఎందుటో శర్మగారి యభిప్రాయముతో నేకీభవించినను వారు చెప్పనది సమంజసము గాదని నాకు దొచినప్పడు నా వ్యతిరేకతను వెలిపుచ్చుచు తప్పుగాదు. రాయల గయశాసనము జయశాసనమేకాని శ్రీ శర్మగారును వారితో నేకీభవించువారి తరులెవ్వరైనను గలది వారును చెప్పనట్లు యాత్రికుల శాసనము (Pilgrims record) కాదనియు, గాజాలననియు జంతు కొంకు లేక నొక్కినక్కణింప సాహసించుచున్నాడు.

కృష్ణదేవరాయల గయశాసన పరిశీలన సందర్భమున పరిశోధకు లెల్లరును దృష్టిలో నుంచుకొనదగిన గట్టి చరిత్రాంశము లీ క్రిందివి:

(1) ఆ శాసనము జెక్కియుండు స్థలము. గంగా నదిపాయకట్టు జేకుయందలి గయలోని గదాధరేశ్వరుని గుడి.

(2) శాసనకాలము. శకాబ్దము 1444 నకుసరియైన వృశాభాద్రపదమసృగ అమావస్య బహుళ త్రయోదశీ నుంగ శవరము అనగా శ్రీ. శ. 1521.

(3) శాసనోక్తవిషయము. కృష్ణదేవ మహారాయలు వేయించిన ‘విజయశాసనము’ అని స్పష్టముగ నండే ప్రకటింపబడియున్నది ఇతరవిషయము లెవ్వియు నందు ప్రస్తావించబడియుండలేదు.

(4) శాసనగ్రంథ రచయిత ముక్కుతిమ్మన. అతని పారిజాతాపహరణమందలి యాశ్వాసాంత పద్య మొక్కటి యం దుదాహరింపబడియున్నది.

(5) శాసనాంతమందు గలపరింపబడినశిల్పము. శాసనోక్తవిషయమునుబట్టి చూడ శ్రీ కృష్ణదేవ రాయలు శ్రీ. శ. 1522లో గంగాతీర దేశమున దండె చేసి యచట గయయందు స్వయముగ నొక విజయశాసనము నెత్తించెనని తెల్లచురుచున్నది.

కృష్ణరాయల గంగాతీర దండయాత్రలను నతని సమకాలికుడును, నతనితోగూడ పెక్కుదండయాత్రలకు బోయినవాడును, నతని యాస్థానమందలి యష్ట దిగ్గజవులలో బ్రముఖుడునగు నాంధ్రకవితా పితా మహుడైన యల్ల సాని పెద్దనార్కుడు తన మనుచరిత్ర పీఠికలో బ్రస్తావించియున్నాడు.

‘ఆపందగడధాత్రీతలం బెవ్వని
కనివారు గా నేసనట్టి బహులం
నావాడపతి కంధర సింధురాగ్యక్షు
లరిగావు లెవ్వని ఘనతరాసి’

ఆ పందగడధాత్రీతల మనగా ‘కన్నోజీ మొనలైనదేశము’ అని మనుచరిత్ర వ్యాఖ్యాతలు తెల్పుచున్నారు. కన్నోజీదేశము గంగానదీతీరమునందు

నుట యంద రెణిగినదే—కావున కృష్ణరాయలు గయ యందు వేయించిన విజయశాసనము నేతివీగకాయ వంటిది కాదనియు, వాస్తవ విజయమునే నూచించు చున్నదనియు సమకాలికుఁడును ప్రాయశః 'ఆ పంచ గాఢదేశముల'మిది రాయల దండయాత్రలలో బాల్సానినవాడను నైన పెద్దనాగయ్యఁడు సాక్ష్యము బల్కుచున్నాడు.

శ్రీ శిర్డీగారు రాయల గయ విజయశాసనములో తేర్కొనబడిన విజయము మిథ్యయని త్రోసిపుచ్చినారు; కాని ఆ శాసనము గయయంద నునికికే కారణమేమి? దాని నెవ్వరేల అచట నెలకొల్పిరి? అను ప్రశ్నలకు వారు సమధానము చెప్పరలసినవచ్చినది. అందుకొఱకు వారొక కథను కల్పనచేసినారు. ఆకథాస్వరూప మిది. కృష్ణదేవరాయలు తన పూర్వీకులకు పుణ్యలోకావాప్తి కలిగించుట కొఱకు ముక్కుతిమ్మనాగయ్యని గయలో పింజమువేయ నంపెనట. అతఁడు రాయల యాదేశము ప్రకారము పింజము వేసెనో లేదో కాని తన్నేలిన ప్రభువుయొక్క గొప్పత్వమును బ్రాటించుట కొఱకు మిథ్యావిజయమును ఒకానొకదానిని గల్పించి యొక యబద్ధశాసనమును వ్రాసిల్పెనట! కథ పండుగచే కుదిరినది. కాని దానికి చరిత్రాత్మకమైన యాధారమేదైయు గానరాదు. తమ కథను సత్యమైనదని నిరూపించుటకు శ్రీ శిర్డీగారు రెన్ని యుపసత్తులను జూపినను, మరి ఎందఱు వారి కనుకూముగ తాళము వేసినను కట్టుకథ కట్టుకథగ చే నిలచినదికాని సత్యాత్మక చరిత్రాంశముగ పరిణామ మందలేదు; కావున ఇంకని సత్యాపత్తియును నిర్ధారిత దలపెట్టెనప్పుడు ఎఱువైన విశ్వాసపాత్రము? రాయల శాసనోక్తులను పెద్దనాగయ్య మనుచరిత్ర వాగ్ధ్యములా? లేక శ్రీ శిర్డీగారు ఏర్పరించిన కట్టుకథయా? అను సమస్య యేర్పడింది. చరిత్ర పరిశోధకులెల్ల రంగీకరించు ఉత్తమ మార్గము ననుసరించి సమకాలిక సాక్ష్యమే సుదైనిదని గ్రహించి యాధునికులైన శ్రీ శిర్డీగారి కల్పితకథను త్యజించి తిని, శ్రీ శిర్డీగారు తమ కథ చరిత్రాత్మకమైనదని శాసనాది చరిత్రాధారములను జూపి రుజువునీయు నందాక యది సత్యమని యంగీకరింప వలనుపడను,

ఇక శ్రీ శిర్డీగారు తమ వాగ్ధ్యమున చర్చించిన యన్యవిషయములను విచారించెము. వ్యాసమందు చాల భాగము కృష్ణరాయల గయశాసనము యొక్క తుది

భాగమున గన్పట్టు శిల్పస్వరూప వివరణతో సరిపోయినది. ఈ చర్చకుంతయు వట్టి యూకదంపని చెప్పవలసి వచ్చినందుకు వగచుచున్నాను. నేను చెప్పని విషయములను చెప్పినట్లు వచ్చించి నా యజ్ఞానమును అవివేకమును వెల్లడి నేయుటకొఱకు అనవసరమైన చర్చకు ప్రారంభించినారు. "డాక్టరు రమణయ్యగారు కృష్ణరాయల గయ శాసనమును వీరకల్లు (Hero stone) గా నిర్ధారణచేసినారు" అని చెప్పి యది వీరకల్లు కాదని తెల్పుటకు వీరకల్లు స్వభావమును వివరించినారు; కాని నేనెచ్చటను కృష్ణరాయలగయశాసనము వీరకల్లుని నిర్ధారణచేసియుండలేదు. అట్టితలంపు నాకు కలుగలేదు. శిల్పయంత్రములైన శాసనములెల్లను వీరకల్లు శాసనములు కాజాలవు. వీరగల్లు శాసనముల తీరువేరు. నేను అభిప్రాయపడిన ట్లాశిల్ప మాయుగసాఁబలంపుట్టనమైనదోనది రాయలకు శత్రులతోనైన సంప్రగామమునందొక దృశ్యమును ప్రదర్శించును—లేక శ్రీ శిర్డీగాగు వదించునట్లు మహిషాసురమర్దనియే యైనదో నది రణాధిగోవతయైన దుర్గ ప్రతిబింబ మగుచు—యగుచురి యట్లా యములలో నేది సరియైనను శాసనమనని శిల్పము గణమును నూచించు నేకాని పితాశ్శ సుకృతార్థముగజేసిన తీర్థయాత్రను నూచింపఁజాలను ఈ సంకల్పమున శ్రీ శిర్డీగాగు నేను నా పూర్వవాగ్ధ్యమున "సుకృతార్థముచేసిన తీర్థయాత్రను ప్రకటించుటయే యీ శాసనోద్దేశమైన నందు కత్తులు కట్టాల్ల తో యుద్ధము వీయు శిల్పముతో నేమిపని?" అని యడిగిన ప్రశ్నకు ఒక ప్రతిసత్త్వితో సమాధానము చెప్పిరి— "మహిషాసుర వధలో దుర్గకు కత్తులు కట్టాల్ల మొదలగు ఆయుధములతోగాక మరి వేనితో పని?" అని. ఇది కంట దుమ్ముజల్లి తమ పద్ధతు సాధించుటకొఱకు వేసినద్రక్తి. దుర్గకు కత్తులు కట్టాల్ల మొదలైన యాయుధములవశ్యములే. కాదని యెవ్వగును ఆనలేను; కాని కత్తులు కట్టాల్ల ఏర్పించి మహిషాసురుని వధియించుచుండు దుర్గయొక్క ప్రతిబింబము రాయలపితాశ్శ సుకృతార్థము ముక్కుతిమ్మనాగయ్యను వ్రాయించెనని శ్రీ శిర్డీగారు చెప్ప శాసనములో నేల గండరింపబడినది? దుర్గాదేవి పితాశ్శ యేలక కాదుగదా? అమె గయశత్రుమున కధిగోవత కాదుగదా? పితాశ్శకు సుకృతమును తేహట్టుటకు కత్తులు కట్టాల్ల మున్నగు నాయుధములు సాధనములు కావుగదా? పితాశ్శ సుకృ

గయశాసనం జయశాసనం కాక మరేమి

తార్థము వ్రాయించిన శాసనమునందు మహిషాసుర మర్దని ప్రతిబింబముండ నేల?

మఱియు శ్రీ శిర్మగారు ప్రస్తుత వ్యాసమున నొక క్రొత్తయంశమును వెలువరించినారు. కృష్ణదేవరాయల గయశాసనములతోనే “అచ్యుతరాయల గయశాసనము నందు కూడ ఇట్లే చీలికలుగ విభజింపబడి యెరియొక ప్రక్క పంక్తులు చెక్కబడి కలవు” అని తెలియపఱచినారు; ఇంగుకు విరియెడ కృతజ్ఞత మాపవలసినదే. కాని యీ సువార్తను విగ్రహింపఁచిన పద్ధతి మాత్రము ప్రశంసనీయుము గాదు. నేను అక్టోబరు సంచికలో సదిరు శిల్పములనుగూర్చి వ్రాసిన వ్యాసముల మధ్య దీనిని కుండలికరించి చొప్పించినారు. మాడుడు:

“శాసనముయొక్క చివరి భాగము రెండు చీలికలుగ విభజింపబడియున్నది. ఎడమప్రక్క చీలికయందు ‘వరనందన బాసదప్పవర గండ్లాంక్కో’ యను పద్య పాదము లైదు చిన్న పంక్తులుగ నొకదాని కింది మఱియొకటి చెక్కబడినవి. కుడిప్రక్క ‘యీ శాసనము ముక్కతిమ్రయ్యవ్రాసెను’ అను వాక్యము ఎడమప్రక్క చీలిక వలె నైదు పంక్తులుగ జేర్చబడియున్నది. (అచ్యుతరాయల గయశాసనమునందు కూడ ఇట్లే చీలికలుగ విభజింపబడి యెరియొక ప్రక్క పంక్తులు, చెక్కబడి కలవు) ఈ రెండు చీలికలనకును ఆయుధపాణులయిన పుగుఱులు మువ్వుగు నిలిచియుండునట్లు చెక్కబడి యుండు శిల మొక్కటి కానవచ్చుచున్నది...” ఇత్యాది.

అచ్యుతరాయల శాసనమునందు ఇట్టి శిల్ప మే యున్నదని భ్రమగొల్పు నుద్దేశముతో వ్రాసిన వ్రాత యిది. అచ్యుతరాయల శాసనమునందు చీలికలుగ జేర్చబడినంత మాత్రమున నేమాయె - అందును ఇట్టి శిల్పముండినగదా యది ప్రపక్షమగును. వాస్తవముగ ఇట్టి శిల్పమే యుండిన నా విషయమును స్పష్టముగ నేల చెప్పరాదు! దాగుడుమూత లేల? చీలికలున్నవరి చెప్పి వారినుద్యోగ నేమీకలదో చెప్పక శ్రీ శిర్మగారు మానవుడై వహించుట చూడగా శింక కలగుచున్నది ఈ న్నియెడల దాని స్వరూప మెట్టిది?

ఇంకొక చెబును. అక్టోబరు సంచికయందు నేను వ్రాసిన వ్యాసములో శ్రీ శిర్మగారు అభిప్రాయ పడినట్లు ప్రస్తావనయందున్న శిల్పము మహిషాసుర మర్దనియే యైనచో నది జైత్రయాత్రను నూచించునే కాని తీర్థయాత్రను నూచింపదు. విజయగా దుర్గాదేవత

యొద్దమున కధిదేవత కావుననే పూర్వము విజయనగర చక్రవర్తులేమి, తక్కిన హిందూభూపాలులేమి శిరస్సువరాత్రములు సలిపి యుద్ధయాత్రలు వెడలువారు అని చెప్పినమాటలకు అపార్థమును గల్పించి ఇట్లు వ్యాఖ్యానము జేసినారు. “అంటే దశమి (విజయదశమి) నాడు దుర్గాదేవిని పూజించి శ్రీ కృష్ణదేవరాయలు జైత్రయాత్రకు బయలుదేరి యుండవలెననిగదా వారి యభిప్రాయము. కాని ఈ శాసనకాలము ఆనాడు బహుశి త్రియోదశి మంగళ వాయిని అందే కలగు. కావున ఇదియు పరియైనది కాదు” అని దుర్గాదేవి రజాధిరజేవత. ఈ యంశము పూర్వము విజయనగర చక్రవర్తులేమి తక్కిన హిందూ భూపాలులేమి శిరస్సువరాత్రములు జరిపి యుద్ధ యాత్రలు వెడలు నాచారమువలన వింతమగు నన్న దనుటయే నా వాక్యములందలి భావము. శిరస్సువరాత్రములు జరిపిన పిమ్మట రాయలు గయాప్రాంతముపై దండునడిపినాడని నేను కప్పలేదు.

ముక్కతిమ్రున నియోగిబిడ్డ. కృష్ణరాయ లతనిని తనకు బదులుగ గయలో శ్రాద్ధాదికర్మలను జేయుటకు పంపియుండెడు. కృష్ణరాయలు తనకు మారు శ్రాద్ధాది కర్మలను నిర్వర్తించుటకొరకు వాస్తవముగ ప్రతినిధి నెవ్వరి నేనియు బంపియుండిన వైదికునొక్కని బంపి యుండును. నియోగిబిడ్డ నంపియుండెడు. కావున శ్రీ శిర్మగారిచే విరచితమైన తీర్థయాత్రాకథన మంగీకరింపదగినది కాదు-అని నేను అక్టోబరు సంచికలో వ్రాసిన దానికి ప్రత్యుత్తరముగ వారి మొదటికథను రివైనుచేసి “కథకుక్కళ్లు లేవు, ముంతకు చెవులు లేవు” అన్నట్లు ఈ క్రింది విషయగ పెంపకము జేసినారు.

డాక్టరు రమణయ్యగారు “ముక్కతిమ్రున యొక్కడే గయకు వెళ్లి రాయల పితాశిల్పకు స్వహస్తములతో శ్రాద్ధాదికర్మలు నిర్వర్తించినట్లభిప్రాయ పడి నట్లున్నారు. ఏ కాలములోనైనా తీర్థయాత్రలు అంటే అసమమేదార్థికి కాకుండా వెళ్ళగలగా. (ఆవిషయము హాయిదశ నారసింహదేవుని శాసనమునుబట్టి స్పష్టము.) కావున ఆ వెళ్లినవారిగో నిజ (యెవ్వరి?) పునోహితుడైన రంగనాథదీక్షితులు నుండవచ్చును. లేదా ఇట్టి విధుస్య క్షకర్మలు జరిపించుటకు గాను వైదిక బ్రాహ్మణులు నుండవచ్చును. కేల మిదే వృత్తిగా గయవద్దనుండే బ్రాహ్మణు లేమైనారు? ఆ యాత్రకు లందరిలో మహా కవి ముక్కతిమ్రున ప్రధానుడు. మఱియు శాసనము

వేయించినవాడు గనుక యాతనిపేరు మాత్రము కాసనములో గలదు.”

తీర్థయాత్ర నొక్కడు సయితము చేయవచ్చును. విద్యార్థురండవలయుననియే శాస్త్రనిబంధన యొందున లేదు. మొక్కుబడే లేదనుచుండ నొక్క దాసరికైన పెట్టునున్నట్లు తీర్థయాత్రయే నిరాధారమైన మిథ్యాకల్పన యనుచుండ నాతీర్థయాత్రలో వారు పాల్గొనియుండవచ్చును వీరు పాల్గొనియుండవచ్చును అని యాహ్వాపై నూహలు నేయుటవలన శ్రీ శిర్మగారి కల్పనాకథ సత్యమైన చరిత్రాంశము కాగలదా? గయునుందు కాసనము వేయించినవాడు ముక్కు తిమ్మనగావున యాతనిపేరు మాత్రము కాసనములో కలదు అనికదా శ్రీ శిర్మగారనుచున్నారు. ఇది శేవలము మృత్యు. కాసనము ముక్కు తిమ్మన వ్రాసెనేకాని వేయలేదు. కృష్ణదేవరాయలు వేయించిన కాసనమని యందె స్పష్టముగ చెప్పియున్నది.

“డాక్టరు రమణయ్యగారు గయకాసనమందు ‘పితృస్మరణయే లేదు’ అని వాక్రుచ్చిరి గదా. ‘ఈశ్వర నరసభూపురందర’ - అను పద్యములోని ఈశ్వర, నరస నాయకులు కృష్ణరాయల తాత తండ్రులు గక మఱి యెవ్వరు?” అని శ్రీ శిర్మగారి సవాలు. ‘ఈశ్వర నరస భూపురందర’ అనునది గయకాసనమున నుదాహరింపఁబడిన పారిజాతాపహరణములోని కృష్ణరాయ సంబోధ శాత్రుకముగ ద్వితీయాశ్వాసాంతమందలి పద్యభాగము.

శ్రీ శిర్మగారు పద్యపాదమును సంపూర్ణముగ నుదాహరింపక మరుగుచేసినారు. ‘ఈశ్వరనరసభూపురందరనర నందన’ అని సంపూర్ణ పద్యపాదము. ఈశ్వర నాయకుని పుత్రుండగు నరసభూదేవేంద్రుని కుమారుడవైన యో కృష్ణరాయ’ అని దీనియొక్క యర్థము. సప్రవరముగ కృష్ణరాయ లందు సంబోధింపబడినాడు. ఈ పద్యపాదమున కృష్ణరాయల తండ్రి తాతలు పెక్కిన బడి యుండుట వాస్తవమే. నేను ‘పితృస్మరణయే లేదు’ అనిన దానికర్థము పితృగణస్మరణయే లేదని. గయలో శ్రాద్ధకర్మచేసి పిండము వేయుట పితృగణముల నుద్దేశించి చెయు కర్మగావునను, కృష్ణరాయల గయ కాసనమున నట్టి శ్రాద్ధకర్మపితృగణ ప్రస్తావ మెందును లేకపోవుటచే నయట్లంటిని. సదగు కాసనము శ్రీ శిర్మగారు వచించునట్లు కృష్ణరాయల పితరులను గయ ముక్తులను జేసి యా విషయమును ప్రకటించుటకొఱకు వేయించినవగు నేని అందు కృష్ణరాయలను సంబోధించుట యుచితమెట్లగును? అతిఁడప్పటి కింకను సజీవుడై యుండెనుగదా. స్వర్గస్థుడై నెద్దలలో కలియలేదు. ముక్కు తిమ్మ తీర్థయాత్రావృత్తాంతము శ్రీ శిర్మగారికి దివ్యదృష్టియాలమున దెలియవచ్చినట్లు లోచించుచున్నది. విలసగా దాని కథారము ప్రస్తుత చర్చలో నుండు గయకాసనమున లేదు సరికదా; మఱి యెందును లేదు. దివ్యదృష్టి యెంత ప్రళింపాపాత్రమైనను నది శాస్త్రపరిశోధనలలో సాక్ష్యముగ నంగీకరింపబడదు.

ఉన్న వ పండిత ప్రశంస

శ్రీ గొట్టుముక్కల రమాకాంతాచార్యులు

శ్రీ

రుచిరాంధ్ర సత్కవన శిల్పులు తిక్కన తాత తండ్రు, లే
యూర, స్వపాదపద్మముల నూని చరించిరి; నేడు గూడ నే
ఘూరు, స్వరాజ్య సంగర సముద్ధతికిన్ గుడు రాయె, సట్టి గుం
టూ రిల, నాంధ్రసాహితీకి నుజ్జ్వలకేంద్రమ యాట యబ్రమే !

శ్రీనాథాంఘ్రి ఓరోన్న వాన్వయ సుధాసింధూద్యప్తందైన ల
క్ష్మీనారాయణ పండితప్రవర! నీ వేల్చీవితంబెల్ల, వి
న్నాణం బౌప్పగం దత్తురిక గడపి, వేళచాలించినా: వందె నీ
జ్ఞానం బుజ్జ్వల సాహితీభణితికి గల్పించె నూత్నప్రభావ.

శ్రీరాములు నీ పిత, నీతారామయ నీదు మామ, తగ లక్ష్మీబాయ్
నారీమణి గృహిణి, సుతునివే రద్దునఁ డిట్లు యాత్రవెల్లెన నీకా.

యామలూరిపాడు గ్రామాన నీ జన్మ వసుధ గర్తపురము వాసభూమి,
ఆస్మదాదులెల్ల నాపుల మాబాల్య మందునుండి నీకు నఖిలమిత్ర !

ఈడునను బెద్దవాడవు నాడు మనము విద్య నేర్చునాటికి, వైకా
పోడిమిఁ జూచితివి మముఁ దోడం బుట్టువుల ప్రేమ తోణికినలాడక.

ఎపుడు స్మరించుచుందు, మన మెల్లర మొక్కెడ బాల్యమందు వం
గిపురము కృష్ణదేశికుని గేహమునక గురుసేవజేసి, త
త్కృపమెయి విద్య నేర్చి గడిదేటిన నాటిదినంబు: లందు నీ
యుపకృతి, మాపముక గలుగు నుజ్జ్వలమైన సతీర్థ్యభావముక.

ఉన్నత నవభావములను మన్నించెడి వంశ మనెడి మర్యాదకు నీ
యున్నత జీవితమార్గము సన్నుతిఁగాంచెను గదయ్య సత్సంఘములక.

రామచంద్ర పురాగ్రహారమున, నల్ల చెఱుపుగట్టుపైఁ గోనేటిదరిని వీచు
కరువలి యెఱుంగు నీ హృదంతరమునందు మెలఁగు నానాటి నీభావనరణులెల్ల.

సుచరిత్రుండవు నడవడిఁ బ్రచలితనవభావనరణిరతుండవు ప్రతిభా
రచితాంధ్రవాఙ్మయుండవు రుచిరస్మితనేత్రయుగళ రోచిష్ఠుండవుక.

అగ్రహార శివాలయాత్వంతికమున ఆంధ్రభాషాసమాజంబునందు నాడు
ఆంధ్ర సాహిత్యమెల్లను నందుకొంటి మందఱమును విద్యాధుల మైన యపుడె.

మల్లాది సోమయాజి సుహృల్లలితుఁడు కార్యదర్శి, యిద్ధాంధ్ర కళా
వల్లభుఁడు దేశికుఁడు మన కెల్లరకుఁ గృతజ్ఞతను స్మరించెద మెపుడుక.

తొలుత నుపాధ్యాయుఁడ వన్వలఁ బ్లేడరు వయ్యుఁ బినవ బారిష్టరువై
ఇలఁ గీర్తిఁగాంచి, మఱి యుజ్జ్వలసాహితీ రాజకీయ ప్రథ గంటివయా.

బారిష్టర్ పదవిక లభించుటకుఁగాఁ బాశ్చాత్య దేశంబునక
స్వరాజ్యంబునకై పెనంగడి మహిభాగంబు నైర్లందు నే
చేరంబోయితి వీవు తత్ప్రసలపై నేహాభిమానంబు లిం
పారక, భారత జీవితప్రతిభ కీ వాదర్పప్రాయంబుగాక.

గీతాధర్మము తత్ప్రదేశ బుధు లగ్నింకంగ, బోధించి వి
ఖ్యాతిం జెందితి వందు, బండితుల సంఘం బొండు స్థాపించి నీ
పూతంబైన చరిత్రచేఁ బ్రజల మెప్పుం బొంది, హిందూ ప్రజా
సీతిన నిల్పితి వన్వదేశమున నీ నేర్పున్ ఘనుల్ మెచ్చుగన్.

తిక్కన భారతాంబుధి మధించి, తనీయ సుధారసంబు సొం
పెక్క సువర్ణ భాండము, కెత్తి బుధాళికిఁ బండిపెట్టి, నీ
వాక్కును సాహితీ సభల భాసిలఁ జేసి యశంబుగాంచి తీ
వక్కట ! నీ మృతిన్ వగవ నట్టి బుధుంజీల లేమ మిత్రమా !

నీ “మాలవల్లి”ఁ జూచిన, నీమతి వైభవము తెల్పు, నీ “నాయకురా”
లేమన, బురాతననతీ ! శ్రీమహిమ, స్వరాజ్య తంత్ర శీలము దెలుపున్.

కృతీయాయ నల్లుడాయెను క్షీతి దేశోద్ధారకుండు శ్రీ నాగేశుం
డతి దానశీల కర్ణుఁడు ప్రతిభానిధి, పత్రికాధిపతి రత్నంబున్.

ఆంధ్ర ప్రతాపశీల మితిహాసమునందుఁ బ్రసిద్ధి : దాన శ్రీ
గాంధీ ప్రశాంత సంకరముఖంబున నీవు స్వరాజ్యలబ్ధికై
బంధుర రీతిఁ బోరి, “మన భారతవీరుఁడు భీష్ముడే జగ
ద్బంధు సమాన తేజఁడ”ను ప్రస్తుతి గంటి వమేయ శక్తిచేన్.

స్వాతంత్ర్యాహవపహ్నిలో నుఱికి, కృష్ణప్రాజ్యజన్మస్థలీ
భీతిన్ వీడి స్వరాజ్యముం బడసి, తృప్తిం బొందుటగాక, వి
ఖ్యాతిన్ నీవు స్వతంత్ర రాష్ట్రమునకై యాంధ్రోద్యమంబందునన్
నీ తేజంబును జూపి, కొంటివి తుదిన్ నీయాత్మ సంతృప్తిగాన్.

ఉన్నవ పండిత ప్రకంస

వనితలు నక్ష రాస్య లయి వర్ణిలునట్లుగ “శారదానికే తన” మొకదాని గర్తపురి స్థాపనఁ జేసితి; వందు స్వీయ లక్ష్మిని నెఱకొల్పి, తత్ఫలము మేరను మీఱ లభించి తృప్తిగాంచిన కృతి వీవు : నీ యశము చేరని చోటిలలేదు మిత్రమా.

వినుత కళాచిభూషణలు విశ్రుత తావక “శారదానికే తన” నివనవృధాటులు, కృతజ్ఞతఁ దండ్రినఁ బోలెఁ గొల్కగా నినుమది, నట్టిదృశ్యమున నీదు కృతార్థతఁ జూచి, మోదమందిన మహానీయు లెందఱో నుతింతురు నేటికి నీయదృష్టమున్.

భారతమన్న నీకుఁ గడుఁ బ్రాణము, పుత్తుని కర్జునుండె యన్ పేరును బెట్టుకొంటి : విటు ప్రీతిని జూపిన శారణంబునన్ భారతభక్తి నిన్ను ఋజుపద్ధతి నిల్పెను : ఘోరమైన సంసారము నిస్తరింపఁ గల సాధన చూపెను కృష్ణసంస్కృతిన్.

నకల మతంబులందు నరసంబగు సామ్యమతిం జేంగియున్ లకలునమైన చిత్తము వయః పరిపాకము నొందఁగా శ్రుతి ప్రకటిత మార్గమందు మతి రంజిం, నేనశ్విభాధ్యభావముల్ సుకరముగా గ్రహించి రసలోలుడవైతివి కృష్ణభక్తిచేన్.

వీరేశలింగయుగపున్ దారలలోఁ బ్రముఖమైన తారపు, హిందూ స్వారాజ్య శాంతిసంగర శూరులలో మేలిమైన శూరుడవు సుమీ.

చల్లా శేషగిరిన్ స్మరింపఁ దగు నా నఖ్యుండు నీ మిత్రుఁ డుద్యల్లాభంబును నాంధ్రవత్త్రికు సంభావించె నాంధ్రోద్యమ ప్రోల్లాసంబున, మీపయిం గలదు దేశోద్ధారక ప్రేమ : దీ వ్యల్లోకంబున కేగి రందు నిను సంభావిత్రు నాకంబునన్.

భారత రాజనీతి, ఋజుపద్ధతి దప్పక సక్రమోద్యమ శ్రీయచి ధర్మచక్రము పరిభ్రమణంబున సాధు జీవనాధారము నొంపకుండగ నదా జయ మందెను నట్లుగా మహాధీరులు నాకవాసులు పదింబది దీవన నీయగావలెన్.

జాతీయవాదం: దుర్భహిష్

శ్రీ జాన్తి జగన్నాథం

[గతసంచిక తరువాయి]

విద్య అనేది జాతీయంగా ఉండేదిగాని దుర్భహిష్ వాదం. పాఠశాల అంటే చిన్న స్థాయిలో రాజకీయ సంఘమే; అలాగే చిన్న ఎత్తైన కనిపించే సంఘం కూడా! యువకులకు రాన్ని పాఠశాల అని అనువుగా తయారు చేయటం ఈ పాఠశాలకు ప్రథమ కర్తవ్యం. మామూలుగా ప్రభుత్వ పాఠశాలలోనే బాలబాలికలు అధిక సంఖ్యలో ఉంటారు. అందుచేత ప్రభుత్వ పాఠశాలలు జాతీయ విధానాలకు సంగతుకంగా ఉండవలసి ఉన్నది. కులం, వర్గం, వృత్తి మొదలైనవాటి ఆధారంతో ఆయా వ్యక్తులకు ప్రత్యేక పాఠశాలలు ఉండాలంటుంటే ఇతని కేవల ప్రతిభ అభిప్రాయభేదం లేదు. ఇలా ఉండటం అత్యంత వ్యర్థమని కూడా అంటారు. కాని దానికంటే సుధానంగా కావలసినది, అందరికీ ఒకేవిధంగా బోధించవలసినది ఒకటి ఉన్నదని అతని అభిప్రాయం. ఈ ప్రత్యేక లక్షణాలను అధిగమించిన కొన్ని సాధారణ సంప్రదాయాలు, భావాలు ఉన్నవి. వీటిని ప్రతిపాఠశాలలోను బాలబాలికల కంఠదరమే చేయాలి. ఈ ఆశయాన్ని సాధించాలంటే విద్యా విధానం, విద్యాలయాలు ప్రభుత్వ నియమాలకు లోబడి ఉండాలని అతడు నూచించాడు.

సరే, ఈ సాధారణ సంప్రదాయాలు భావాలు ఏమిటి? వీటి లక్షణం ఏమిటి? ఎలా విరచిస్తున్నది? అనే ప్రశ్నలు వచ్చి సమాధానం చెప్పవలసినవేటప్పటికి అతనివాదం నూతనరూపం దాటుకున్నట్లు కనిపిస్తుంది. ఈ సాధారణ సంప్రదాయాలు, భావాలు సంఘంలోని వ్యక్తులందరికీ ఒకేవిధంగా ఉండవలసి, ఉండేటట్లు చూడాలనిగదా అతని అభిప్రాయం. ఎలాంటి భావాలు సర్వము సాధారణంగా ఉండవలవు? అన్న ప్రశ్నకు అతని సమాధానం చూడండి. విపరీతంగా పెరిగిన సమకాలిక సంఘంలో సంస్కృతి మాత్రమే సాధారణభావంగా, సంప్రదాయంగా మనిగలదని అతని సమాధానం. జాతీయసంస్కృతిని అధికమించి మానవసంస్కృతినిగరించే ఇతడు నోక్కి

జెప్పటం ఇక్కడ ముఖ్యంగా గమనించవలసిన విషయం. అయిన వ్యక్తుల అతడు అంతగా ఆశించి ప్రతిపాదిస్తున్న జాతీయవాదం విలువ ఏమిటి? ఈ భావం అతనికి కూడా తట్టింది. అందుచేతనే సంకుచిత జాతీయవాద విధానానికి కట్టుపడటం నాకు అభిరుతం కాదని అన్నాడు.

ప్రజాస్వామ్యంలో క్రమశిక్షణ ప్రధానానందం కనుక పిల్లలందరికీ ముందు క్రమశిక్షణ విలువను, ప్రాధాన్యాన్ని గురించి బోధించాలి. వ్యాయాన్ని ప్రేమించటం, శాస్త్రాన్ని హేయంగానూ గౌరవించటం నేర్పాలి. ఈ లక్షణాలు లేనివ్యక్తులలో ప్రజాస్వామ్యం ఎక్కడా కూడా నిలవలేదని అతని అభిప్రాయం. పిల్లల విద్యావిధానం హేతుబద్ధంగా ఉండాలి దైవప్రసాదమని బోధించే అంధవిశ్వాసాన్ని ప్రబోధించే విద్యావిధానం పనికిరాని కూడా చాటాడు. కాని వీటినింటికంటే ముందు సంఘంలో వ్యక్తులకున్న అనుబంధాన్ని గురించి పిల్లలకు బోధించాలంటాడు. ప్రజలలో సంఘటితత్వం ఉన్నప్పుడే విదేశ మైనా బ్రతుకలదని అతని విశ్వాసం. పరస్పరానుబంధ భావాన్ని అభివృద్ధిచేయటానికి విద్య ఒక మార్గం. కాబట్టి పిల్లలకు ప్రేమించటాన్ని నేర్పటం, జాతీయ అవగతం చేసే కొరేటట్లు చూడటం, జాతీ అనేది ఆయా కాలాలలోన మేధావుల విజ్ఞానసంపద అని వారు గుర్తించి అవసరమైతే వానికొరకు ప్రాణత్యాగం చేయటానికి కూడా సిద్ధపడేటట్లు చేయటం విద్యకు పరమార్థం అని అతని అభిప్రాయం.

ఇలాంటి సామాహిక జీవితానికి పాఠశాలతరగతి నుంచే శిక్షణ కలపాలని అతడు విశ్వసించాడు. తరగతికి కూడా కొన్ని లక్షణాలు సంప్రదాయాలు, అలవాట్లు ఉండాలి. వాటిలో తరగతి పరాకాష్ఠలేని సంపూర్ణ సంఘంగా తయారకావాలి. తరగతి గౌరవాన్ని గురించి, తరగతి బాధ్యతను గురించి పిల్లలకు

జాతీయవాదం : దుర్బహిమ్

ప్రబోధించటం ద్వారా ఉపాధ్యాయుడు వారిలో సామూహికతత్వాన్ని ఉద్దీపింప చేయవచ్చు. ఆ తరువాతి సాధించిన విజయాలను, గౌరవాలను గత విద్యార్థుల విశేషాలను చరిత్రకల ఒక గ్రంథంగా పొందుపజేచి ఆ గ్రంథాన్ని విద్యార్థులకు అందుబాటులో ఉంచి దాని ప్రాశస్త్యాన్ని గురించి పిల్లలకు బోధించేపక్షంలో వారిలో ఒక సమైక్యభావం ప్రత్యేకజాతీయత విర్వడగలవని అతడు నూచించాడు. పట్టభిక్షులసంఘాలను స్థాపించటం ద్వారా పాఠశాలలోనే కాక ఇలాంటి కృషి బడేకి బయటకూ సామ్యసృజుతుందని చెప్పాడు. ఇదంతా చూసిన తరువాత దుర్బహిమ్ భావంలో విస్వం అంటే ఏమిటి? అని సంజ్ఞాంకలగు తుంది. వ్యక్తిని జాతీయకరణ చేయటమో లేక సాంఘికీకరణగా ఎంచటమో విద్య అని దుర్బహిమ్ అభిప్రాయం అనిపిస్తుంది. ప్రాచీనకాలపు వీధులు, స్మారక, శివులులవలె మంచి ఎక్కరకున్న. మంచి శివులను తయారుచేయుటకు విద్య పరగుర్థంగా భావించవలసివస్తున్నది. ఇతర భావాల సారాంశం ఇంతకంటే భిన్నంగా ఉన్నదా?

ప్రకాశికలో పుస్తక విరుద్ధాంశాలు కూడ ఉన్నవి. మానవసంస్కృతికి ప్రాధాన్యం ఇచ్చి, న్యాయాన్ని ప్రేమించటం, శాస్త్రాన్ని హేతువాదాన్ని గౌరవించటం సేర్పాలని చెప్పినవాడు అంతతో ఆగలేదు. పిల్లలను సుని శిరిరాన్ని కూడ బంధించి ఒకమాసలో పోయివున్నాడు. వీటిరంటికి పాత్ర ఎట్లా కుగురుతుంది? శాస్త్రానికి, హేతువాదానికి కరంతా పరిశీలన, ప్రశ్న పరిపర ఆధారం. ఇతడు తన విద్యార్థిధానాని కొక చట్రం తయారుచేసి దానిలో బంధించాడు. ఇక పరిశీలనకు, ప్రశ్నించి తర్కించి తెలిసికొనటానికి అవకాశ మొక్కడన్నది?

మైగా విద్యను జాతీయం చేయమంటున్నాడు. విద్యార్థిధానం మీద, విద్యాయాల మీద ప్రభుత్వ నియమనిబంధనలు అకసరం అన్నాడు. వ్యక్తిత్వం చూపి వ్యక్తిని సాంఘికీకరణ చేయమని చెప్పిన దుర్బహిమ్ ఇదొక పెద్ద ధయం కాదు కాని విద్యను జాతీయం చేసినందువల్ల రాజకీయతలు ప్రపంచం రుచిచూశింది. శ్రామికరాజ్యం పేరుతో, జాతీయ సామ్యవాదం (నేపథ్ సోషలిజం) పేరుతో ఈ పని చేసిన రాజ్యాలో ఏమి జరిగిందో మనం చూచాం. విద్యార్థిధానాన్ని జాతీయం చేసి ప్రభుత్వ నియమ నిబంధనలకు లోబరచినా ప్రభుత్వం జాతీకేయస్సు కోసమే కృషిచేస్తుంది. సరైన మార్గాన్నే చూపిస్తుంది.

అన్న నమ్మకం ఏమిటి? ప్రభుత్వంలో దుర్బహిమ్ వంటి మేధావులకు స్థానం లభిస్తుందని నమ్మటం ఎలా? విజ్ఞత లోపించిన ప్రభుత్వాలే ఎక్కువగా అధికారంలో ఉండడం మాత్రా మేధావుల రాజ్యంగా దాన్ని భావించటం ఎలా? ఇతర దృక్పథంలో మైనక శిక్షణకు విద్యకు భేదం లేకుండా పోయింది.

ఏమైనప్పటికీ ఒకటిమిత్రం నిజం. ఇతరజాతీయవాదం నిలబడాలంటే ఇతర విద్యార్థిధానం తప్పనిసరే. ఇటీవలి చరిత్రలోని ఫాసిస్టు రాజ్యాల్లో ఇందుకు తార్కాణం. ఈ సంబంధిత విద్యార్థిధానం ద్వారా ఆలోచనా ప్రవాహాన్ని, పరిశీలన దృక్పథాన్ని హేతువాదాన్ని అరికట్టకపోయినట్లయితే జాతీయవాదం గాలిలో ఎగిరిపోతప్పును. దుర్బహిమ్ ప్రతిపాదించిన విద్యార్థిధానాన్ని నేటి విద్యకేత్ర లెవరూ ఆమోదించదు; ప్రవాహాస్వయవాదులు అంతకుముందే అంగీకరించలేదు.

కుటుంబప్రయోజనాలకంటే జాతీయప్రయోజనాలు, ఆదర్శాలు ప్రధానమని, జాతీయాదిర్శాల ముందు కుటుంబప్రయోజనాలు నశించినా ఇబ్బంది లేదని అతనిభావం. దీనికి అతడు చూపించిన కారణం ఒక్కటే. కుటుంబంకంటే జాతి పెద్దసంఘం కనుక ఉత్తమవ్యవస్థ కనుక కుటుంబప్రయోజనాలు చెబ్బుతన్నా పరవాలేదని చెప్పాడు. అదేవిధంగా జాతీయాదిర్శంకంటే మానవాదిర్శం గొప్పది. దీనికి కారణం మానవత్వం కంటే జాతి తక్కువది కావటమే. విశ్వ మానవసంఘం ప్రపంచంలో ఇంతవరకులేదు. కనుక వానికొక ప్రత్యేకాత్మ వ్యక్తిత్వం లేవని అతడు తేల్చాడు. అందుచేత జాతిచాత్రమే పరమోత్కృష్ట స్థానం ఆక్రమించకలదని చెప్పాడు. ఇంతవరకు ఏర్పడిన సంఘాలలో జాతీయరాజ్యమే పెద్దసంఘమని, సుసంఘటితమైనది అతని విశ్వాసం. అతర కాలానికి కొద్దిగానో గొప్పగానో అంతర్జాతీయసంఘాలూ ఏర్పడి జాతీయత సజలపోతున్న మానవలు కొవచ్చునవి. కాని సమకాలిక జాతీయసంఘాలు విచ్చిన్నమై వృత్తిసంఘాలరూపంలో కొత్త జాతీయత ఏర్పడగలదని అతడు ఊహించాడు. అంతేకాని జాతీయవాదం పూర్తిగా తొలగిపోయి మానవత్వం ఆధారంగా విశ్వ మానవసంఘం ఏర్పడటం మాత్రంలో తప్ప ఆచరణలో అసంభవం అని అతనిఊహ. ఈ ఊహకు ఆధారం ఏమిటి అంటే సమాధానం లేదు. మానవసంస్కృతిని గుర్తించిన తరువాత విశ్వమానవ సమాజం ఆవిర్భవించ

గలదని విశ్వసించటంలో తార్కికంగా అభ్యంతరం ఉండవలసరంలేదు.

ఇక్కడ ఒక సందేహం వస్తున్నది. జాతీయ దర్శాలకోసం కుటుంబ ప్రయోజనాలు బలి అయినా ఇబ్బందిలేదని ఇతడు అంటున్నాడు. ఇది అసాధ్యం. జాతికి సంస్కృతి మూలం అని, సంఘం లోని వ్యక్తుల మధ్య అనుబంధాలు ఏర్పడిన వారిని ముసంఘటితం చేయాలని ఇతడు చెప్పినాడు గదా! లోకంలో ఇంతవరకు ఎన్ని సంఘాలు వచ్చినా కుటుంబం అంతటి ముసంఘటిత సంఘం, అనుబంధాలు ఏర్పడలేదు. నిజమైన ప్రేమకు, అనుబంధాలకు, సంఘటితత్వానికి కుటుంబమే మూలం. కుటుంబ సంబంధాలు, ప్రయోజనాలు విచ్ఛిన్నమైపోయిన పాశ్చాత్య సంఘాల పోకడలకు మనం చూస్తూనే ఉన్నాం. ఎలాంటి సహకారకై నా, సంఘటితత్వానికై నా, సంస్కృతికై నా కుటుంబానుబంధాలను కోససాగించుకొనటం అవసరం. అని ప్రాథమిక కూడలులు. వాటిని విచ్ఛిన్నంచేసి మరేవో సాధించగల మనుకోవటం భ్రమ.

ఆలోచనలలో తప్పు ఆచరణలో గోచరించని విశ్వమానవసంఘం కోసమని వాక్యంగా కనిపిస్తున్న భౌతికంగా ఉనికిగల సంఘాన్ని త్యజించి బలి చేయటం కంటే జాతీయసంఘ పరిధిలోనే మానవదర్శాలను సాధించుకోవాలని దుర్భహిమ్ భావించాడు. కాని ఇదే మాత్రాన్ని అతని జాతీయవాదానికి అనువర్తించి చెప్పి ఎందుకు చూడకూడదు? విశ్వమానవ సంఘం ఆలోచనలలో తప్పు లేదని, రాదని ఆయన నమ్మకం గదా! అలాగే జాతీయవాదం కూడ ఉనికి లేనిది, వాస్తవరూపం లేనిది అంటే సమాధానం ఏమున్నది? జాతీయవాదం అనేది భావాలలో ఉండటం తప్ప భౌతికమైన ఉనికి దానికి లేదుగదా! మరి భౌతికమైన ఉనికి ఉండి చిమునెత్తుకుగడిగి సాంత ఆలోచనలతో వివారించగల సజీవ వ్యక్తిని ఈ ఆలోచనా సాధిత జాతీయవాదం కోసం బలిచేయ బుద్ధులలో ఉన్న విజ్ఞత ఏమిటి? జాతీయవాదానికి ఉనికి ఉన్నదని నిరూపించటానికి దుర్భహిమ్ ప్రయత్నించాడు. కాని ఎంతవరకు సఫలీకృతుడయ్యాడో యోచించాలి. అతడు స్థాపించిన ఉనికి ఆధారం లేనిదైన పక్షంలో ఈ జాతీయవాదం ఏక్కడ నిలబడుతుంది? పాఠకులు జాగ్రత్తగా ఆలోచించవలసిన విషయం.

ఇక సహజంగా రాజ్యాలతో విరోధం పెట్టుకొని వాటిని తమకళ్ళలో విలీనం చేసికొని సరిహద్దులను విస్తరించు కోవటానికి ప్రయత్నించే కంటే సరిహద్దులలోపలి సాంఘిక స్థితిగతులను అభివృద్ధి చేసేకోవటానికి ప్రతి రాజ్యము కూడ తన దృష్టిని కేంద్రీకరించాలి. ఇది జరిగినప్పుడు జాతులమధ్య ఎలాంటి వైరుధ్యానికి అనకాళం ఉండదు. మానవదర్శాలకు జాతీయ దర్శాలకు అప్పుడు భేదంకూడ ఉండదు. మానవాదర్శాలు జాతీయదర్శాలు ఏకమైపోయి ఆస్థితిలో ప్రతి జాతీయరాజ్యము మానవత్వాన్ని గురించిన ఒక విశిష్ట దృక్పథంగా తయారవుతుంది.

ఇంతా దుర్భహిమ్ ఎందువల్ల చెప్పవలసి వచ్చింది? దీనికి అతని పరిశోధనలలో ఏమైనా ఆధారం ఉన్నదా? అనే ప్రశ్నలకు సమాధానం వెతకాలి. ఇతియమిదను దాడి వెలకుండా సాంత స్థితిగతులను బాగుచేసి కోవాలన్నాడు, బాగానే ఉన్నది, కాని ఈ సలహాకు ఆధారం ఏమిటి? ఇది జాతి లక్షణమా లేక జీవలక్షణమా లేక హేతుబద్ధమా? కొన్ని కొన్ని భావాలకు అతడు ఆధారాలు చూపించాడు. దీనిని సలహాగా ధర్మనూక్తిగా ప్రవచించాడు. అంతకు తప్పు ఈ సలహాకు సాక్ష్యం చూపలేకపోయాడు. జాతుల మధ్య వైరుధ్యాన్ని గురించి ప్రస్తావించటంలో ఒక రహస్యం ఉన్నది. జాతి ముసంఘటితం కావాల్సి, సజీవంగా నిలబడాలన్న ఆ జాతిలోనివారిని ఎప్పుటికప్పుడు పునర్యధిష్ఠితం చేస్తుండాలని, దానికి జాతి విశిష్టత గౌరవం గురించిన ప్రబోధం మార్గమని చెప్పాడుగదా! మరి ప్రతిజాతికి తనకే విశిష్టత, తనకే గౌరవం అన్న ఆహాంకారం బలినప్పుడు ఉచ్చనీచభావాల సహజంగా కలిగి తీరుతాయి. సచ్చనీచ భావాల ప్రవేశానంతరం వైరుధ్యం తప్పదు. కనుక జాతీయవాదం యుద్ధాలకు దారితీయకుండా ఉండాలంటే ఇతడు చూపించిన ఆంగీకార యోగ్యమైన మార్గం కనిపించటంలేదు. జాతియోగ్యము సాధించటం కోసమని ఆ జాతిని పొగడి పొగడి పింఛసనం ఎక్కించి చివరకు అంతా సమానమే, నీవు ఇతియమిదకు దాడి వెలరాను అన్న సలహా చెప్పలే అని అంటుకుంద! చిన్నప్పటి నుంచి తలకెక్కిన అహంకారం ముందు ఈలాంటి సలహాలకు ఎలాటి స్థానముంటుంది?

జాతీయవాదం: దుర్బహిమ్

దుర్బహిమ్ యాదు. 19 వ శతాబ్దాంతంలో ప్రాచీన యూదు వ్యతిరేకోద్యమం తీవ్రంగా సాగింది. కాని అంతమాత్రం చేత అతని మనసు విరగలేదు. అతడు నిలవెల్ల ప్రెసిడెంట్ భర్తడు. మానవుడు తనకు సంబంధించిన ప్రతిసంఘంలోనూ ఇంచుమించు విధిగా అయినంతగా పాటించే తప్ప సంపూర్ణము కాలేడని అతని విశ్వాసం. ఓటుంబం, స్థానిక సంఘం రాజకీయబాంధవ్యం, మతం, మానవత్వం వంటి వాటిలో మానవుడు వికలం కాగలగాలి. అప్పుడే అతడు పరిపూర్ణము కాగలడు. కాని వీటి అన్నింటిలోనూ రాజకీయ సంఘానికి, మతానికి వికలం కావటం ప్రభవకాశం అని నిర్ణయించాడు. ప్రాంతీయాధిమానాలనుగురించి, రాష్ట్రీయభక్తినిగురించి దుర్బహిమ్ ఏమీ ప్రస్తావించక పోవటం గమనించవలసిన విషయం. రాష్ట్రాలు, జిల్లాలు అద ముఖతయని అతని ఉద్దేశంకాదు. కాని ఈ కృతకాలని అతనిభావం. రాష్ట్రీయోత్తేజం నశించి పోయినవని అతడున్నాడు. అతని వ్యక్తిగత జీవితంలో కూడా ఇదే క విస్తరింపబడింది. తన రాష్ట్రంపై ప్రత్యేకాభిమానం పెన్నట్లు ఎక్కడో నివర్తనం దొరకదు.

దుర్బహిమ్ చెప్పే దేశభక్తి నిర్ధాంతంకూడ అతనికి మానవజాతిపైగల అభిప్రాయాను సంఘంలో వ్యక్తికి అతడిచ్చే స్థానానికి అనువుగానే ఉంటుంది. జాతి కోసం సర్వం అర్పించి కృషిచేయగల ఉత్తేజం వ్యక్తికి కలగాంటే ఆధ్యాత్మికరణ కావించబడిన దేశభక్తి తగిన ఆదర్శాన్ని అందిస్తుగలదని అతని విశ్వాసం. జాతీయధ్యాత్మికతనుచే వ్యక్తి తనలోని ఉత్తమత్యాన్ని పొందగలుగుతున్నాడు. అనుక ఎట్టి పరిస్థితులలోనైనా ఆత్మత్యాగం చేసేయివాసరే తనకు ఉత్తమత్యాగం ప్రసాదించిన ఆ జాతీయధ్యాత్మికతను రక్షించటానికి పూనుకోవటం అతనివిధి. తొడి సోదరులు దారిద్ర్యంలో క్షీణిస్తు ఆకలితో అలగుటెప్పు అప్పుష్టాలు పడుతుంటే వాడినిమాచి బాధపడనివాడు, వారి బాధలో పాటప చుకొనని వాడు నిజమైన దేశభక్తుడుకాలేడని దుర్బహిమ్ ఎల్లగొట్టి చాటాడు. దీనికి కారణం అతనిలోని మానవత్వం కరుణానుకంపన తప్ప సైనిక కీయంత్యత్వం అంటే జాతీయవాదంకాదు, దేశభక్తికాదు, తన సంఘంలోని స్థితిగతులను బాధపరచి తన సోదరుల

సౌఖ్యకోసం పాటుపడటం ప్రతిదేశభక్తునికి ప్రాథమిక కర్తవ్యమని అతడు నిర్వచించాడు.

కాని యుద్ధం ప్రారంభంకాగానే దుర్బహిమ్ ఎంతో మార్పుకొనవచ్చింది. అతని ఆవేశ పూరిత జాతీయవాదం సుసంఘటితత్వం వాస్తవ యావండాల్ని గోదరించినవి. ప్రాచీన యాభువాల్నిర వ్యవస్థరూర్తి అని విశ్వసించటానికి అతనికి ఏఅడ్డంకులు రాలేదు. అంతకుముందు జర్మనీజాతిపై అతనికి కొంత విశ్వాసం ఉంటు వచ్చివచ్చుటకు ఈ సమయంలో మాత్రం జర్మనీ అంటే మూర్ఖునించిన దౌష్ట్యం, అపమార్గం అని ప్రజలను నమ్మింప చేస్తుటానికి ఎంతో కాలం పట్టలేదు. జాతీయ రాజ్యంకోసం దేశప్రజలు ప్రాణాలు అర్పించినా నష్టంలేదని ప్రజలను ఉత్తేజితులను చేయుటలో అతనికి ఎలాంటి అవరోధము కనిపించలేదు.

మతానికి దుర్బహిమ్ ఇచ్చిన వ్యాఖ్యానం చాలకొత్తది. జాతీయవాదాన్ని ఒక మతంగా చేయ సంకల్పించిన వారికి ఈ వ్యాఖ్యానం కొంత పనిపెడుతుంది; ఆలోచనకు పురికొల్పుతుంది. ఇతడు మతం కంటే జాతికి ప్రాధాన్యం ఇవ్వటంకూడ గమనించవలసిన విషయాలలో ఒకటి. సైనికంగా ఆధారం లేకుండా అనుబంధంలేకుండా బాధపడుతున్న వ్యక్తిలోనూ తనశక్తి సామర్థ్యాలను ఉత్తేజాన్ని కలిగించటానికి తగినంత విశ్వవ్యాప్తమైన మతం అసంభవమని ఇతడు నేల్వాడు. వ్యాయానికి అతనిమనసులో జాతీయవాదంకంటే మానవాదదర్శమే ఎక్కువగా మెదిలి నట్లు సూక్ష్మ పరిశీలన చేసినవారికి గోదరించకపోదు.

ఆస్ట్రోయన్ తెగల పూజ్యచిహ్నం గురించి చెప్పుకు ఒకచిహ్నం వారికి దైవంగాను, పతాకంగాను ఉపయోగించినదని ఇతడు అన్నాడు. దీనినిబట్టి మతానికి జాతీయవాదానికి ఉన్న సంబంధం గ్రహించటానికి అవకాశం ఏర్పడుతున్నది. అంటే నేవుడు, జాతి అన్నది ఒకటే నన్నుమాట. ఆ తెగ తనన తానే పూజించుకొంటున్నదన్నమాట; వారి మతంచెనక వాస్తవంగా ఉన్నది సంఘం మాత్రమే నన్నుమాట. అయినప్పుడు జాతీయవాదం మాత్రం ఒక మతం ఎందుకుకాదు? జాతీయతకు జెండా అత్యంతావశ్యకమని అతడే చెప్పాడు. ఆ పతాకాన్ని గౌరవభావంతో ఆరాధించటం శ్రేయాలన్నాడు. ఈ పతాకం కంటి కనిపించే చిహ్నంకాదా! ఇది జాతి అనే దేవుని

చిన్నంగా ఎంగుతు మరరాదు? మరకుండ ఉంటుందని విశ్వసించటానికి ఆధారం ఏమిటి? మారుతుంది; అలా మారినప్పుడు జాతీయవాదంకూడ మతం అయి మారుతుంది. దేవునిముందు మోకరిల్లి కట్టుగానే మానవుడు సామూహికత్వం ముందుకూడ మోకరిల్లి నప్పుడు జాతి యెంచుకూడ అది పూజ్యాభివంశో ఉత్తిను సామూహికపుకూడలి అన్న ఉద్దేశంతో మోకరిల్లటం ఎందుకు జరుగదు? జరుగుతుంది; జాతియందు మోకరిల్లేవారికి, ముఖ్యమున దేవునిముందు మోకరిల్లేవారికి భేదం ఉండదు. ఈ విషయాన్ని దుర్ఘోషామి కూడ చెప్పాడు.

క్రీస్తు జీవితంలోని ప్రధాన దినాను పర్యవసానాలుగా భావించి చెప్పినానే పగుడుగలలో పాల్గొనేవారికి జాతీయ జీవితంలోని ప్రధాన ఘట్టాలను ఉత్పవంగా జగవుకొనేవారికి ప్రధాన భేదాలేమో గోచరించలేదని ఈతడే తన సాంఘికకాస్త్ర పరిశోధనలో వెల్లడించాడు. కనుక మతానికి జాతీయవాదానికి చెప్పకొత్తగంత లేదా లేదు. కాబట్టి దుర్ఘోషామి రచనలనుబట్టి జాతీయ దైవంగా చేసుటానికి, జాతేంద్రవంకాగలనటానికి ఎలాంటి అభ్యంతరం కనిపించదు. జాతీయవాదం ముదిరినప్పుడు ఇది వాస్తవమే అని కూడ చరిత్ర రుజువు చేసింది. దుర్ఘోషామి సాంఘికకాస్త్రంలో కొన్ని నూతనాలు ఏర్పాటు చేసికొన్నాడు. వీటిలో సాంఘిక నియతివాదం ప్రధానమైనది. ఈ సాంఘిక నియతివాదంతో ప్రాంభించిన దుర్ఘోషామి జాతీయవాద తత్త్వకాస్త్రం ఈ రూపం దాల్చటంలో ఆశ్చర్యకరమైన పనిలేదు.

దుర్ఘోషామి ప్రతిపాదించిన జాతీయవాదం ఎంతకాలం నిలుస్తుంది? అనే ప్రశ్నకు సమాధానం చెప్పాలంటే అతని మూలభావాన్ని వివరించుకొంటే చాలు. అసలు జాతీయవాదం ఎంతవరకు అంగీకారయోగ్యం? అన్న ప్రశ్నకూడ లేకపోలేదు. దీనికూడ అతడు జాతీయవాదానికి పునాదిగా చెప్పిన అంశాలను పోలింపవలసి ఉన్నది. అతని అభిప్రాయంలో జాతీయవాదానికి మూలం సంస్కృతి. ఈ సంస్కృతి స్వరూపాన్ని గమనించకలిగితే మన ప్రశ్నకు సమాధానాలు వస్తవి.

సంస్కృతి అంటే ఏమిటి? అనే ప్రశ్నకు చర్చించటం ఇక్కడ ముగియకూడదు. దీని స్థూలరూపం

తెలిసికొంటే చాలు. దుర్ఘోషామి చెప్పిన ప్రాథమిక నూతనాలు ఆశించు చెప్పికొంటే చాలు. కొన్ని విశ్వాసాలు, సంప్రదాయాలు, ఆచారాలు, సంస్థలు కలిస్తే సంస్కృతి విస్తృతమవుతుంది అతడు అన్నాడు గదా! ఈవాటి ప్రపంచంలో ఈ విశ్వాసాలకు సంప్రదాయాలకు అడ్డగోడలు ఉండకం లేదు. ఎక్కడ ఏమిజరిగినా ప్రపంచం మొత్తానికి తెలుస్తున్నది. ప్రపంచం మొత్తం ఈ మాతన పరిణామాల గ్రభావానికి కురి అవుతున్నది. ఎలాంటి పరిస్థితులలో నేను వేణు. నా సంస్కృతి వేణు అని మహేష్టకొని మూచ్చుంటానికి నిలులేదు. భిన్న భిన్న సంస్కృతులకు ఆ కాళంలేదు. మారకజాతి మొత్తానికి కళ్యాణాన్ని ప్రసాదించగల మానవ సంస్కృతికి మాత్రమే ఆనకాళం ఉన్నది.

మరొక విషయంకూడ ఉన్నది. కొన్ని దేశాలు మనదేశంవంటివి సంపన్నంగా ఉన్నవి. ఇక్కడి ప్రజలు సంస్కృతులలో అంత వ్యత్యాసాలు గోచరిస్తున్నవి. ఒక కుటుంబంలోని వారిలోనే భిన్న భిన్న విశ్వాసాలు, అలవాట్లు ఉంటున్నవి. పూర్వచార పరాయణులు, అతినవీయులు, అటూ ఇటూ కానివాడు అందరూ ఒకే కుటుంబంలో ఉంటున్నారు. విరంపరిది ఒకే సంస్కృతి నీని చెప్పటం సామానమే. కనుక సంస్కృతికి మానవత్వం ఆధారమయిన వాడే అది మనగలుగుకుం. అలా అయినప్పుడు మానవ సంస్కృతికి అనకాళం ఉన్నది కాని జాతీయ సంస్కృతికి అనకాళం ఉండదు. ఉద్ధితిలో విశ్వ మానవ సామూహిక ఆవిర్భవించాలి అంటే మానవత్వాన్ని శిరసావహించాలి. జాతీయవాదానికి చోటు దొంగదు. కాబట్టి సంస్కృతిని ఆధారంగా తీసికొని జాతీయవాదాన్ని సాపించటం దుర్ఘోషామిలోని విశిష్టత. ఇది వాస్తవ పరిశీలనకూడ. జాతీయ సంస్కృతి ఉన్నప్పుడే జాతీయవాదం ఉండగలదు అనటంలో సందేహంలేదు. దీనికి జాతీయవాద చరిత్రే రుజువు. కాబట్టి దుర్ఘోషామి ప్రాతిపదికలో తప్పు లేదు. కాని ఈవాటి ప్రపంచంలో జాతీయ సంస్కృతికే అంతగా స్థానంలేక పొవటంలేదే దానిపై ఆధారపడిన జాతీయవాదానికి కూడ బలంలేకవి రుజువు అవుతున్నది. దుర్ఘోషామి కృషిని ఇలా పరిశీలించి అర్థం చేసికొన్నప్పుడే అతని పరిశోధనను మనం ఉపయోగించుకోగలం.

సా తె గూ డు !

శ్రీ కప్పగంతుల మల్లికార్జునరావు

పాత్రలు :

ప్రకాశం, మధు, వీరయ్య, వెంకటరావు, పిచ్చినాడు, యారి, సరోజి...

యం : రాత్రి ఎనిమిదిగంటలయింది.

పెద్ద వేశ్యాశాలలో సావడి. సావడికి ఎడమవపు బయటికి పొవటానికి, కుడివైపు లోపలికి పొవటానికి. ఎదురుగా యింకో గదిలోకి పొవటానికి దొవలుంటాయి. వసారాలో కుప్పీలు రెండు. చిన్న టేబిల్ మీద రేడియో. శృంగర ప్రధానమైన సీమాస్టార్ల కేబిండ్లతో బాగా అలంకరించి వుంటుంది. తెరలేచేసరికి రేడియో సన్నగా పాడుతుంటుంది. కొంచెంసేపు కాగానే లోపలినుంచి వీరయ్య విసుగుగా వస్తాడు. నైకిబకట్టు పంచె, సిల్క్ లాల్మీ. బొద్దుమీసాలతో నిండుగావుంటుంది విగ్రహం. పెద్దనుగిసి తరహాలోవున్న ఒక రాడీయోవుంటాడు.]

చాకలాడిని గడ్డనెక్కిస్తే రాజాతాడా ! కుక్కను సింహాసనమెక్కితే వెనుకటిగుణాలు మాగుతుందా ! నారిఃబోయ్ దిక్కుమాలిన దాన్ని దయతోచి, చేరదీసి ఆదరించి, ఆశ్రయం చూపితే దీనిక్కడా కళ్ళు నె తిమిది కొచ్చి నయ ! చూస్తూనే చూచూస్తాను. దీని అంతే మిటో ! (చిర్రాకుగా రేడియో ఆపేసి కోపంగా బయటికి వెళ్తాడు కాస్తేపుకాగానే బయటి నుంచి వెంకట్రావు వస్తాడు. వయస్సు 42 సం వత్సరాలుంటాయి. పంచె, షర్టు, పెద్దనుగిసి తరహాలో వుంటాడు. రాగానే హాలంతే ఆశ్చర్యంగా, అనుమానంగా కలయచూస్తాడు.)

: (అనుమానంగా) ఎవరండీలోపల ! (సరోజిలోపల నుంచి వస్తుంది. వయస్సు 24 సంవత్సరాలుంటాయి. మనసులోని బాధలవల్ల పెద్దదిగా కన్పిస్తుంది. అలంకరణ లేమీ లేకపోయినా అందంగా కన్పిస్తుంది.)

: ఎవరండీ మీరు !

: నేను... నేను... నా పేరు వెంకట్రావంటూరండి.

: నేనడిగింది మీ పేరుకాదు. ఎంసు కొచ్చారని అడుగుతున్నాను !

వెం : ఆ విషయం తర్వాత చెప్తానుకాని—యందు ఇదేవరిలో చెప్పండి.

స : నాకసలే విసుగువుంది. నన్ను విసిగించక మీ కెవరిల్లు కావాలో అడగండి చెప్తాను.

వెం : నాకేం అర్థం కావటంలేదు. గిట్టావాడు యిక్కడికి పొమ్మన్నాడు. వాడు పొరపాటు పడ్డాడేమో !

స : వాడేం పొరపాటు పడలేదులెండి మీ నేత్రాన !

వెం : నిమిషంలో మాడబుక్కోస్తేగానే! మా దిక్కడికి దగ్గరలోవున్న పల్లెటూరులే! బడిపంతులు వుద్యోగం చేస్తున్నాను. నేను డ్రామాలు వేస్తాను, రాస్తాను.

స : అయితే మీరు పొరపాటుపడ్డాను. ఇది నాలుకొలను సంబంధించిన యిల్లుకాదు. ఇక్కడ నాలుకొలు వేసేవాళ్ళుకానీ, రాసేవాళ్ళుకానీ, చూచేవాళ్ళుకానీ లేను.

వెం : ఆ విషయంలో కాసులే నెనిక్కడి కొచ్చింది. వీదో ప్రకృతి పురుషుని లీలావిలాసం అంటారు చూచావ్ ! అదేనన్నిక్కడికి రక్పించింది. ఇక్కడ సరోజి న నే అమ్మాయి వుంది !

స : ఉంది. కాని ఆ అమ్మాయి మీ నాలుకాల్లో వేమలు వేయజే!

వెం : హా హా! అందుకు కాదులే! ఆ ఆమ్మాయి చాలా బాగుంటుంది! మంచిది!

స : మంచివాళ్ళు, అందమైనవాళ్ళు, బుద్ధిగలవాళ్ళు, యీ యింట్లో కేందుకొస్తారు. ఇక్కడ వుండే దంతా—అసలు అందం హరించుకొనిపోయి, పై పై మెరుగులతో అందంగా వున్నట్లు వుండటానికి ప్రయత్నించేవాళ్ళు. మనశ్శాస్త్రం చల్యంకల్ల, హృదయ దౌర్బల్యంకల్ల, క్షణికానందంకోసం, నైతికతనం చెంది సరక మా పాలో ముణిగి కేలుతున్నవారు! — ఆ అమ్మాయి అంతే!

వెం : అదే—అదే...! నిజమే నమకో! కాని నచ్చిన రమ్మయ్! ఆశ్చర్యంగా వున్నాయి నీమాటలు!

స : నేనే ఆ సరోజినిని.

వెం : అలా చెప్పు. వెన్నెలలు కురిసే ఆ ఆనందం సరోజినిదేని ప్రాహించాను. విరువిల్లు గొలిపే ఆ కళ్ళలోని తళ తళల మెరుపుమాచి, నీవు సరోజినివని—నా హృదయరాజీవరి ప్రాహించ

చాన. ఆ మాటలలోని మాధుర్యాన్ని తీసుకొని
వినటానికి, ఆ పొంగుతున్న అధరాలలోని అమృ
తాన్ని ఆస్వాదించటానికి యింత దూరం
వచ్చావు కష్టపడి.

సరే - కాస్తేపు కట్టిపెట్టిండి మీ కవిత్వం,
ఇక్కడి కొచ్చేవాళ్ళంతా కాస్తాకూస్తా కవిత్వం
చెప్తున్నానే వుంటారు. అడవాళ్ళని చూస్తే
కవిత్వం చదువుకోవలసికూడా వస్తుంది కాబోలు.
కాని యిది పాపులారిటీ, ఇక్కడ ఉండేవాళ్ళకు
కానల్సింది నీ కవిత్వం కాదు నీ జీవితంలోని కానాలు.

(హాకీ తని - తెప్పరిలి నవ్వుతూ) హా హా! అవు
ననుకూ! కాని (పేయసు అంత తేలిగ్గా త్రోసి
పార వేయకమ్మాయ్! (పేయకం పై మించిన ధనం
(చపందంలో మరేది లేదని పెద్దపెద్ద కవీశ్వరాలు...
అయితే మీరు నన్ను (పేయించి పెళ్ళిచేసే కో
వాని వచ్చారన్నమాట!

(చేలవంగా నవ్వుతూ) పెళ్ళి చేసికొంటేనే
(పేయించినట్లు కాదుగా! ఆ మాటకొస్తే (పేయకు
పెళ్ళికి సంబంధం లేదు. చెండు విడిచి వస్తువులు
అతికినా అతికవు.

ఇటువంటి మాటలు నన్ని మోసపోయినవారె
యిక్కడ వారంతా! ఈ మాటలకేం గాని -
నాకు పనుంది. నన్ను విసిగించకండి. నాకు
మీ (పేయతో గాని, డబ్బుతో గాని పనిలేదు.
దయచేసి లోపలికిపోయి మీ (పేయమృతధారలు
మరిం కెరిమిదనెనా కనించండి.

అంతేనా అమ్మాయ్!

ముమ్మాటికి అంతే! అయినా పెద్దవారు చదువు
కొన్నవారు, మీ కిదేం గుర్తుందండీ!

ఏం చెప్పేదిలే అమ్మాయ్! వొంట్లో కాను
దేవత కరాళి నృత్యం చేస్తుంటే. ఆ ధాటికి నా
విజ్ఞానం, పెద్దరికం ఎదుర్కోగలవా అమ్మాయ్!
పక్షాపుక తెవ్వెన నీ మాటలవల్ల నీ కి జీవితంమీద
విరక్తి కలిగిందని తెలుసుకున్నాను. కాని...

చూడమ్మాయ్! విధి వై పరీత్యం కల
ఒక్కొక్క పప్పుడు చనకు యిద్దం లేకపోయినా
కొన్ని పనులు చేయాల్సివస్తుంది. ఎదిరించి
నిలబడగలిగితే విధిని గెలవవచ్చేమో గాని,
అందరికీ ఎదిరించి నిలబడగలిగిన శక్తిసామ
ర్థాలుగాని, మౌదయ ధైర్యం గాని వుండ

వచ్చాయ్! వస్తాను. (లోపలికొచ్చాడు. సగోజ
దిగ్భ్రాంతిపొంది. వెంకట్రావు పోయినవైచే
చూస్తుంటుంది. తిర్వాత నిశ్చయించుకొని
లోపలికి పోబోతుంది. బయటినుంచి నూరి

ఆదుర్దాగా వస్తాడు. లాగూ, చొక్కా 14
సంవత్సరాలుంటాయి. చూడటానికి చాలా
తెలివిగలవాడుగా కనిపిస్తాడు.)

నూ : (వస్తూనే) అక్కయ్యా - అక్కయ్యా!

వెం : విమిటి నూరీ! విమిటా గాభరా!

నూ : గాభరా కాక యింకేముం దక్కయ్యా! మన
మన బాబు నివాళి కొట్టాలన కొంటున్నాడు.

స : ఎవరు! వీరయ్యావాళ్లేనా!

నూ : అవునక్కయ్యా!... నీకెలా తెలుసు?

స : ఇంతకుముందే నాతో తగాదా ఆడి, బెదిరించి
పోయాను నూరీ!

నూ : మనింటిపక్కనట గుకాణం లేనూ - అక్కడ
కొండయ్యతో చెప్తున్నాడు వీరయ్య. బజారు
నుంచి వస్తూ టీ తాగటానికి వెళ్ళి వాళ్ళ మాట
లన్నీ రహస్యంగా విన్నాను. వాళ్ళివాళ్ళేనా
పెద్ద యత్నంమీద వున్నారు. ఎందుకూ!
ఎందుకో కాదు నూరీ! ఆ వీరయ్యమాటలు నేను
వినటంలేదు. వాడి విలాసాలకు డబ్బిగ్నటంలేదు.
మధుకూ నాకూ ఏదో సంబంధం వుందని వాడి
వుద్దేశ్యం. అందుకే యీ ఎత్తుచేసి మధుని
నానుండి దూరంచేయాలని చూస్తున్నాడు.

నూ : నాకొక వుపాయం తోస్తున్నదక్కయ్యా!
మధుబాబుగారి యాముప్రక్కన ప్రకాశం
గారిని ఒకాయన వున్నారు. చదువుకొన్న
వారు - చాలా తెలివైనవారు. ఆయనంటే
విరయ్య వాళ్ళకు చాలా గౌరవం. ఈ విషయం
ఆయనకు చెప్తే ఆయన పిళ్ళదుర్మార్గాలను
ఆపి చగలరు.

స : లాభంలేదు నూరీ! వీరయ్యకు జ్ఞానంవుందికాని
దబ్బునానం జానీ. పగపడితే పామే!
ఆ కొండయ్య మనిషీచర్మాన్ని కత్తుకొన్న
పులి. ఎవరూచెప్పినా వినడు.

నూ : ఆలా కాదక్కయ్యా! ప్రకాశంగారు చెప్తే
తప్పకుండా వింటారు. ఒకవిధంగా ఆయన
పిళ్ళకి గురువుకూడా! అయినా - యీ వీరయ్య
ప్రవర్తన రోజుకి రోజూ మితిమించిపోతున్నది.
ఈయిల్లు మనని. వాడి అధికార మేముందిక్కడ!

స : బలంగలవాడిదీ రాశ్యం నూరీ! వాడికి బల
ముంది. మీ అమ్మ బలహీన అయింది. ఆమె
మాటసాగి అంతా బాగున్నోజాల్లో వాడిని
చేరదీసింది. నీవా బలహీనుడివి. కుర్రవాడివి.
అందుకే వాడిప్రయత్నం అందరిమీదా అధి
కారం చేలాయ్తున్నాడు.

నూ : (ఎదురుగొంతుతో) అసలు నాకీజీవితం యిద్దం
లేవక్కా! చదువుకొంటున్నవాడిని, మా ఒళ్ళో

సా రె గూ డు

వాళ్లంతా నన్నెగతాళి చేస్తుంటారు. ఎలా
గనా ఈ యింట్లో యీ వృత్తిని మాన్పించేస్తా
నక్కా! తర్వాత నీవూ, నేనూ, అమ్మను
మామకొంటూ వుందాం! బ్రతక లేక పోతే
చావొచ్చుగాని యీ పాపిష్టి బ్రతుకు బ్రతక లేను!
నాకు తెలుసు బాబూ నీ బాప! కాని కనికై నా
కొలం కలిసిరావాలి. ఇవాళ మధురూద చేయి
పడితే వీళ్ళ అంతు నేనూ చూస్తాను. బ్రతు
కులో అన్ని విధాలా నాశనమైపోయి, మనో
వేదనతో క్రుంగిపోతున్నాను. యీ నాటికి
కొస్త మంచిదో చిక్కి, మనశ్శాంతిగా
వుంటే దాన్ని నాశనం చేయటం నేను సహించను.
: ఆ ప్రకాశం గారు యిటువంటి విషయాలలో
సహాయం చేస్తారక్కా. అదిగాక ఆయనకు
మధుబాబు స్నేహితుడు. నన్ను కూడా తెలుసు.
ఆయన సహాయం పొందగలిగితే నువం యీ షేర
నుండి విముక్తిపొందవచ్చు. నేను వెళ్ళొస్తా
నక్కా! (నూరి గబగబ బయటికి వెళ్ళాడు.
సహజ శూన్యంలోకి చూస్తూ బాధగా ఏవో
ఆలోచిస్తుంది కాస్తేపు. ఇంతలో బయట
పిచ్చిగా నవ్వు వినిపిస్తుంది. నవ్వు విని సహజ
ప్రపంచంలోకి వచ్చి ఆశ్రయం లోపలి కళ్ళ
బోతుంది మెరుపులాగా పిచ్చివాడొస్తాడు).
ఏయ్! ఏయ్! లోపలికళ్ళావేంటి! లోపల
దయ్యాలన్నాయ్! భూతాలున్నాయ్! అడ
సికాచాలన్నాయ్! లోపలికి పారపాటునపోతే
పట్టి పిక్కు తింటాయ్! కరుస్తాయ్!...! (గట్టిగా
పట్టుకొంటాడు సహజను).
(భాగ్నం) భాగ్నరం...
భాగ్నరం చచ్చిపోయాడుగా! చచ్చి పడిపో
లయింది. మళ్ళీ నిన్ను కప్పించి ముఖంగా
వున్నానన్నాడు. వాళ్ళావిడకు విడకు లిచ్చా
డుట. ఆ ఆకులనేమో వాళ్ళావిడ మరెరికో
అయ్యుకొందిట!
ఏమిటి భాగ్నరం యీ పిచ్చుకుంటు!
వాడికి పిచ్చుంటావేరా పిచ్చివాడా! వాడికి
పిచ్చితేదు - వాడిమధ్య వేదాంతం నేర్చుకొం
టున్నాడు. వేదాంతం!
(విసుగ్గా లోపలి కళ్ళబోతుంది).
: అదిగనుగో... మళ్ళీ తప్పించకొని పారిపోవో
తున్నావ్! నీ కెండుకంటే భయం? దొంగతనం
చేశావా! అయినా పోలీసులను పిలువను లే!
లేకపోతే నీ ప్రేయసి దగ్గరికి పోవాలా!
: నన్ను పోనియ్ భాగ్నరం...!

పి : పిచ్చి కాకపోతే పోయేవాళ్ళని పట్టుకొంటే
మాత్రం ఆసతారా! ఫో - కాని అబ్బాయ్...!
ప్రపంచంలో జీవనన్నా నమ్ము. కాని అడ
దాన్ని మటుకు నమ్మువద్దు. వాళ్ళు నిన్ను
మాటలు చెప్పి మోసం చేస్తారు.
స : అవును. అలా మాటలతోనే నన్ను మోసంచేసి
నా బ్రతుకు నిలా బండపాలు చేశావ్! నన్ను
యిక యంతకన్న ఎవరు మోసంచేయగలరు! నా
జీవితం యంతకన్న ఏం చెడిపోతుంది?
పి : ఏడుస్తా వెండుకు రా పిచ్చి నాన్నా! పెళ్ళాం
చచ్చిపోయిందా! పోనీలే...! ఫీజు వదిలింది.
పోయిగా నాతోరా!
స : నీతో వచ్చే నానీతి యిలాగయింది. జీవితం
పోయి అయ్యుకొంటే రాయయింది.
పి : ఫో-ఫో! ఏడుపు గొట్టు మొహంంటే నాకు
అసహ్యం. నాకు పనుంది. అడవాళ్ళ సారె
గూడులో చిక్కుకొంటానికి పోయే ముగ్ధాల్లంద
రికీ విగతహోట్ల హెచ్చరికలు చేసి రావాలి.
నేనలా ఒక టెక్నీక్ కొట్టొస్తాను. (గాలి
లాగా బయటికెళ్ళాడు. సహజ గాఢమైన
నిట్టూర్పు విడిచి లోపలికెళ్ళుంది. తర్వాత
కాస్టింగ్ లోకి ప్రకాశం వస్తాడు. వరుసగా 23
సంవత్సరాలు లంటాయ్! రాగానే హఠాంతా
ఆశ్చర్యంగా కలయచూస్తాడు).
ప్ర : వీరయ్యా...వీరయ్యా! (జవాబుండదు. లోప
లికి పోవోయి మళ్ళీ సంజీవించి కుర్చీలో
కూర్చుంటాడు - ఏవో ఆలోచిస్తూ! లోపలి
నుంచి వెంకట్రావు వస్తాడు. ప్రకాశాన్ని
చూచి మొదట్లో కాస్త కంగారుపడి మళ్ళీ
నిభాయించుకొంటాడు. ప్రకాశం కూడా
వెంకట్రావుని చూస్తాడు).
వెం : ఏరా ప్రకాశం! బాగున్నావా? గుర్తున్నా
నుట్రా నేను! నువ్వు వచ్చావేరా యిక్కడికి!
ప్ర : నువ్వు గుర్తులేకేం బాబాయ్!
వెం : మొన్న మనవూరు పోతే నీ విషయమంతా మీ
నాన్న చాలా బాధపడుతూ చెప్పేడు. ఏమో
ననుకొన్నాను. అదంతా నిజమే నన్నుట!
అయినా నీ కిడేం ఖర్చురా! లక్షలాదిగా పెళ్లి
చేసుకొని సంసారం చేయలేక!
ప్ర : ఇక్కడికి నేను రావటానికి నా పెళ్ళికిగల
సంబంధ మేమిటో బోధపడటం లేదు బాబాయ్.
వెం : సంబంధం లేకేం గాని—నువ్వొక్కడ జీవి
కొచ్చావో ముందు చెప్పు.

ప్ర : పిరయ్య అని తెలివితే నుంలేనా అతన్ని కల్ప కోనాలని వచ్చేను అయితే నువ్వొకాళ్ళు వాబాయ్!

వెం : ఏం చెప్పేదిలేరా! బుద్ధి గడితినీ వచ్చాను యిక్కడికి. ఒకేయే—నేనిక్కడ కనిపించి నట్లు ఎవరితోనైనా అనేవున్నా—నీకు పుణ్యముంటుంది. అన్యాయంగా నా పరువు...

ప్ర : పరువు పొవటం కష్టం బాబాయ్!

వెం : పక్షపుకొంపకొనే పక్షపుపాక పక్షగుతుండుటా!

ప్ర : అయితే—యిది పక్షపుకొంపా బాబాయ్!

వెం : కాక—పత్తివతిల ఆశ్రమం అడవిన్నావు!

ప్ర : చాలా ఆశ్చర్యంగావుంది. పాపకూపాన్ని కూడా పెప్పె మెగులబుద్ధిద్ది యింత అంధంగా వుంచు తానని, నరకంలో ప్రవేశించేముందు కూడా కొంత అందాన్ని చూసి ఆనందించుతామని నాకు తెలియదు. అయినా—చిత్తం కాకపోతే పక్షపుపాతుడని తెలిసికూడా. అన్నీ తెలిసిన నీవు యీ పాపపుపని చేయటానికి యిక్కడికి రావటమెందుకు బాబాయ్!

వెం : విధిలేకరా! ప్రకృతిగతిని కాదనలేక పంచేంద్రియాలు వాటిపనిని సక్రమంగా నెరవేరు నున్నంతకాలం నానం నునపకును సరిగా చేయక తప్పుతుండటా! నీకు తెలుసుగా!—నా భార్య చనిపోయింది. ఆభం తుభం తెలియని పసిపిల్లల జీవితాలను సవరిస్తే యినుప పాదాలకు బలిచేయటం యిష్టంలేక పట్టిపెళ్ళి చేసుకోలేదు. మరేం చెయ్యలేరా!

ప్ర : అందుకని—మురికిగుంటలో మునకలేస్తావా బాబాయ్!

వెం : సరే న జీవనదులేకపోతే మురికిగుంటలే మహానగు లవుతాయీరా! ఒక్కొక్కప్పుడ! నరేలే—నా సంకటలా తనిలేయ్యకొని—నీవిలా ఎంత కాలమని ఒంటరిగా తిరుగుతావురా! ఈ తాడు తెగిన గాలిపటపు జీవితాన్ని ఎంతకాలమని గడపుతావురా!

ప్ర : ఇలావుంటే నాకేం నష్టంకన్పింది బాబాయ్!

వెం : నీకేం నష్టంలేదురా! కాని—తెలివిలవాడివి. చగవుకొన్నవాడివి, యింటికింతా దిక్కుకొని పోతావని అన్ని ఆశలు నీమీసే పెట్టుకొని వున్న నీ తలిసండ్రులు, ఆశలన్నీ నిరాశలు కాగా నీకోసం నిన్ను తెలుచుకొని ఎంత ఎదురున్నారో ఆలోచించావుటా!

ప్ర : బాబాయ్...! ఇంటి విషయాల జ్ఞప్తికి తెచ్చి నన్ను బాధించకు.

వెం : ఒక్క ఆడవానికోసం—అది నిన్ను మోసం చేసిందన్న బాధతో, నీవు కష్టపడి యింతమందిని కష్టపెడతావుటా! అవతల నీకు పెళ్ళికావలసిన

చెల్లెళ్ళు, ముళ్ళు వున్నాడు. నీవిలా చెడు తిరుగుట్టు తిరిగితే వాళ్ళిబ్రతుకు లేంకావాలిరా!

ప్ర : నా కన్యకల కష్టపెడ్డానన్న గురుక్షేత్రంలేను బాబాయ్! కాని నా నానను ప్రాసంగిక విషయాలమీది కంతగా మళ్ళటంలేదు అయినా లోకం అనుకొన్నంత చెడుతిరుగుళ్ళు నేనేం తిరుగుటంలేదు. కాకపోతే అందరిలాగా పెళ్ళిళ్ళు చేసుకొని పిల్లల్ని కనిపాడేముటంలేదు నెళంమిన! అంతే...బాబాయ్! నా బ్రతుకేదో నేను బ్రతుకుతున్నాను.

వెం : నీ బ్రతుకు నీవు బ్రతుకుతున్నావుగా! కాదని ఎవరన్నాడు! అనే కూడదని అంటున్నాను ప్రకాశం. బ్రతుకుకు బంధం అవసరంరా! బంధాలులేని జీవితాను ఆనందం లేదురా!

ప్ర : అంతేనా బాబాయ్! జీవితానికి సంసార బంధాలు తప్పితే మరింకేమీ అక్కర్లేదా బాబాయ్! ఇకనా నీ జీవితాదర్శం?

వెం : ఆదర్శాలకేం రా—అక్షుంటాయ్! నామటుకు నాకు పెద్ద నటుడి నవునామని వుంది. దారికి తగిన ప్రతి నాలో వుందని నీకు తెలుసు. దానికే ప్రతిబిమ్మన్నాను కూడా! కాని ఎన్ని వున్నా సంసార జీవితంలోవున్న ఆనందం మనకే జీవిలోనూ వుండదు ప్రకాశం! అది లేకరా...నా కర్మ యిలా సజ్జింది.

ప్ర : అంతేనా బాబాయ్! నున జీవితం యీ సంసార బంధాలలోని ఆకా నిరాశలమధ్య, మోహమును కారాలమధ్య నలిగి చిలికిపోవలసిందేనా?

వెం : అంతేరా! ఆ జీవిత మాయంలోని బంధాలమధ్య నలుగుతూ ప్రక్రియిక్రియవుతుంటేనే ఆనందం. ఆ బాధలోనే ఆనందం వుంది. తృప్తివుంది. ఆది లేకపోతే జీవితం లేనేలేదు, ప్రకాశం. నీడ లేనికే ఆకారం వుంటుందిటా!

ప్ర : తుమింను బాబాయ్! నాకా సంసారబంధాల మీద మునుకొరంలేదు. ప్రపంచంలో జీవించి కూడా మునుకొరంలేదు. అసలు నేనే దుకు జీవిస్తున్నానో, యిలా జీవించటంవల్ల ఎవరికేం లాభమో నాకర్థంకావటంలేదు. బ్రాహ్మసలేచిన దగ్గరనుంచి...సంపాదించటం...ఖర్చు పెట్టటం తినటం...తిరగటం...నిద్రపోటం...పిల్లల్ని పుట్టించటం...వాళ్ళ చదువు సంస్కరణ... ఏమిటోబాబాయ్...తిరుచుకొంటే వాళ్ళు పరమెత్తుతున్నది. ఆ ఆత్మకు నేను బ్రతికలేదు.

వెం : అయితే—మరేం చేపావురా! ఇలా వంట రిగా వుండి ఏం సాధిస్తావురా?

సాతెగూడు

ప్ర : ఏమో బాబాయ్! ఏం చేస్తానో చెప్పలేను. బహుశా జీతపు విషయం తెల్పుకోటానికి ప్రయత్నిస్తాననిమా! అంతే బాబాయ్...

మం : అంతే అంటే చేసేదిముందిరా! 'బుద్ధికి కర్తాణా సారిజో' అన్నాడు. నేను వచ్చింది చెప్పాలని చెబుటానికి అయినా, పెద్దవానిని - కాస్తా కూస్తా వివేచజ్ఞునిం గలవాడిని కాటించేత ... వాడ మీమీద, మీకటంబంబుద, ప్రశ్న కించి నీమదావున్న ప్రేమకొద్దీ యంతదూరం చేపేను. అన్నీ తెలిసినవాడివి గనుక బాగా ఆలోచించుకో! తర్వాత నీయిష్ట. వస్తాను (వెళ్తాడు బజటికి.)

ప్ర : (కూర్చుంటూ) చూస్తూ జీవితములే ఏమిటి? ఈ పుష్టి మలనూత్రం ఏమిటి! (బయటి నుంచి ముగ్గురు వరులు వచ్చి పంపశ్యగా నుంటారు. నీలైత ఖగోల ప్రదర్శన అందిగా ముగ్గురు వుంటున్నారు.)

మ : ఎవరు! ఎవరది!

ప్ర : (వెనక్కి తిరిగిచూచి ఆశ్చర్యంగా) మీరా. యీ సమయంలో మీరిక్కడే కొచ్చారు!

మ : నా సంగతిల వుండంకి మీకు ఆవేశంలే విముఖత అని విన్నాను. అటుంటి మిగ్గుల్ని యీ యంత్రం యీ సమయంలో చూడటం...

ప్ర : ఆశ్చర్యంగా వుండటం ఆవేశజేమీ కాదు కాని ఒక్కటిమాత్రం నిజం పడుపుటేంటో (పేరు రాగా బాటానికి నాత్రిం రాలే.)

మ : పోనీలేండి. నీ నల అక్కంగుకు బాగవడంకి. మీ సంగతి నాకు తెలియనిదికాదు. మీంటే నా కప్పటికీ గౌరవమే! అయినా ఒక్కరివయం, మం పుట్టింది నేకండ్! అనుభవించటానికి - చూ!

ప్ర : ఆలోచించాల్సిన విషయమే!

మ : ఇక్కరేను. 'Life for enjoy' అన్నాన పెద్దలు, అనకొకమంటే అందినోకగు ప్రపంచంలో ప్రతి వస్తువును ఆనభించి ఆనందించటమే జీవితం. అదే నా జీవిత లక్ష్యంకూడా!

ప్ర : ఇదేనా! నీ జీవిత పరమావధి ఆనందించటమేనా! నీతోటి మానవుల బాధనుతీర్చి, ఆనందింప చెబుటానికి ప్రయత్నిస్తే నీ జీవితపు విలువ పెరుగుతుండేమా!

మ : అది పుట్టే తెలివితక్కువని నా నమ్మకం. మనం, ఒక్కరి ఆనందింపరచేసింటి? నామటుకు నన్ను చూడండి. భగవంతుడు నాకు కౌశల్యవంత డెబ్బునిచ్చాడు. ఆనందించటానికి. కావల్సిన

అవకాశాన్నీ యిచ్చాడు అటువంటిస్వగు అనగవరంగా లేని బాధలను వెతికినకొని ఆర చేతిలో వున్న స్వర్గాన్ని ఎంగుకు జాగరికుడు కోనాలో నాకర్పంకాను

ప్ర : అందుకని—దగువుకొని, విజ్ఞానం సంపాదించుకొని, అభ్యుత్పత్తికి రాగలసినవాడివి, అందం పేరతో, ఆనందం పేరతో, పడుపుకొంపుల వెంటడి తిరిగి జీవిత పరమార్థాన్ని సాధిస్తావా?

మ : (కొద్ద బాధగా) ప్రకౌశరావు గారూ! మీరనుకొన్నంత పతనావస్థలో లేను నేను. పవిత్ర ప్రేమకోసం వచ్చాను నే నిక్కడి!

ప్ర : పడుపుటేంటో పవిత్ర ప్రేమ! చాలా తినుషగా వుంటుంది.

మ : (కోపంగా) ప్రకౌశరావు గారూ!

ప్ర : ఏం! ఎంగుంత కోపం! నీ జీవితం ఆనందించటానికి వచ్చావుగా! ఫో—బాయి ఆనందించు. ఈ ఆనందవాదాదులు నిజరూపం యీనాడు కాదు నీకు బోధపడేది. సర్వశక్తులు వుండేవి బోయ, సమస్త కోరికలు కరీర సామ్రాజ్యాన్ని నింపుకంగా విలుతూ, నరకరాలను ఆమరణం వునా బాగపెత్తుంటే ఆనాడు తెలిసేది. చెతిలో వున్న డెబ్బు కంగిపోయి, చేరదినే దిక్కులేక, పుట్టినంగుకు నీవు చేసిన పనేమిటో బోధపడక, కష్ట కృతింపులో వుక్కిర బిక్కిరవుతున్న గోజులో నీ జీవితపు విలువేమిటో తెలుసుంది. నీ ఆనందపు అంతేమిటో బోధపడుంది మధూ!

మ : అక్కరేను. మీరనుకొన్నంత వైచార్యికి నేను పోలేను పోనేమిమాకూడా! కాని పడుపుటేంటో కాలపెట్టటంగల నే, నేను పరమసాక్షిని, సతీతువనవి లేకట్టక డి, ఒకనాడు...యావనోదేశంలో, తీరుని కోరికల తాలూస కలపు తెలుపుతో నీ నీ యంత్రంకో కాలపెట్టేను. అంగలగయం ఆనందిపు సుజీవంకంలో చిక్కుకొన్నట్లు ఆనుభూతిని పొందను. ఎటు చూచినా అందం—ఆనందం—చెతులు చాచి ఆహ్వానిస్తున్నట్లు కనపడింది. కట్టికి యిం యి, సాంపుగ వున్నదాన్ని ఎంచుకొన్నాను. ఆస్వాదిం బటానికి ప్రయత్నిస్తే అసలు స్వరూపం బతుట పెట్టకొంది...ఆమె నన్ను చూచి జాలి పడింది. తన అంగం వెనుక ఆతిభయంకరమైన స్వరూపం వుందని, నా యాంనాన్ని ఆ భూతాల కోరిలకు బగ్గెయ్యగద్దో ప్రార్థేను పడింది, లాలించి బుజ్జగించింది. ఆమె లోకం దృష్టిలో యీనాడు ఫలిత. కాని ఆమె నాకు

దేశ నడతనవిధాత. ఆమెను కల్సుకోటానికి యోగ్యుడైకొచ్చాను.

(ప్ర : అలాగయితే ఆనందమే ధూ! చుట్టగడ్డలోనుండి పూసల్లాగా, కఠినమైన రాళ్ళతో రోడ్లులు లాగా, పత్తిలోపూడా ఇటువంటివా రుండెరవి నేనను కానీ—మధూ ఆవకాశమున్నప్పుడు అటువంటి వాళ్ళను చేరదీసి చాలిన్యం కడిగి ఎందుకు రవిత్రించే గుహాడున?

మ : తమింగండి, అటువంటి పయత్నాలు నేనేమీ చేయలేను. నాకు చేతకాను నేను పుట్టిందగ్గర నుంచి యింతవరకు బాగాలు పడలేదు. అప్పుడప్పుడు నా జీవితాన్ని సింహావలోకం చేసి కొంటే, నేను పుట్టింది ఆనందబటానికిమో కనిపిస్తుంది. నేను బాధపడిందల్లా. ఆ ఒక్క రోజులో ఆక్షణంమాత్రమే! తిన్నతి నాజీవితం ఆనందమయం. అందాంతరంగా, అనభూతు నిలయం. అది బానియండి. రేపు నేను మైనరా బాగుబాతున్నాను. ఆవిషయంఆమెతో చెప్పితి.

(ప్ర : వెళ్ళిరావధూ! వీరయ్య యింట్లో లేనట్లుంది. ఇటువంటి ప్రదేశంలో నేనుండలేను. నేనూ వెళ్ళొస్తాను. (యధులోపలికొచ్చాడు. ప్రకాశం బగుటికి వెళ్ళిపోతూంటాడు. బగుటికుం ని కూరి వస్తాడు.)

మూ : (వస్తూనే) అక్కయ్యా! (ప్రకాశరావును చూచి) ఓ! మీరా! మీరే ఇక్కడకొచ్చారే! మీకోసం మీరూమునాకా బాయుకున్నాను సార్!

(ప్ర : (అనుమానంగా) నీవు.....

మూ : అదే—నేనేనండీ! చుధుగారి కోసం అప్పుడప్పుడూ వస్తుంటాను. మీతోకూడా మాట్లాడేను చాలాసార్లు.

(ప్ర : అవును. భాషకంబచ్చింది. నీవు హైస్కూల్లో చదువుకున్నావ్—ఎవో చిన్నచిన్న కథలు వ్రాస్తుంటావు కదూ!

మూ : అవునండీ! రెండుకూడుసార్లు అన్నయిన నా కథలకూడా చూపించాను మీకు!

(ప్ర : అవును. అయితే—ఇక్కడికి కనికొచ్చావ్!

మూ : ఇది మా యిల్లేనండీ!

(ప్ర : (ఆశ్చర్యంగా—బాధగా) మీయిల్లా!

మూ : (చాలాబాధగా) అవునండీ. నాజీవితపు అసలు స్వరూపం యిది.

(ప్ర : ఇలాగేవతా విచిత్రంగావుంది. అతికాయ పైకి అనంగంపుండి నా తిడుపు విప్పిచూస్తే పునరులున్నట్లు. ఎంచితాళ్ళమకోసం నిలవల తనూ మోగాచూతున్నాయి.

మూ : ఈ అమ్మను ఒకప్పుడు యాక్కట్టిని నడపటమే జీవనంగా వుండేది. “మే యిప్పుడు పెద్దదయింది వీరయ్య యిప్పుడు యీ వ్యాపారాన్నంతా నిడుతున్నాడు. కానీ... కానీ నాకి సోయిషం లేదండీ! నా అమ్మ నామాట కావడం, అవీరయ్య నామాటలు లేక్కచెయ్యటంలేదు. చదువుకొంటున్నవాడిని నచ్చరిస్తో తిగుతున్న వాడిని—నాకెంత బాధగా వుంటుందో ఆలోచించండి మా సారూ! మాటల సందర్భంలో స్త్రీలవరయినా చురుకైనగా మాట్లాడేయీ (బగుట) తికకన్నా చావే నయ చునపిస్తుంది మాసారూ! అవీరయ్యగ మీ మీద గౌరవం మీకు అతివిత చెప్పి యీ వ్యాపారాన్ని మాయింట్లనుంచి తీసేయించండి. తర్వాత కూలివాడైనా చేసుకొని నేను అన్నా అక్క (ఒకరగం మాసారూ! కాళ్ళు పట్టుకొని (బతిమాలుకొంటున్నాను. (కాళ్ళమీదపడ్డాడు.)

(ప్ర : (బాధగా) లే...బాబూ...

మూ : చేస్తానండీ మాసారూ! మాకి సహాకం చేస్తానండీ. జీవితాన్ని పరిత్రంకగా నిడుపునామనే నా ఆశ. ఆ ఆశను మీకు నెరవేరుస్తానండీ.

(ప్ర : నెరవేగుస్తాను ... బాబూ! నా జీవితంలో ఎన్నడూ కనిపించి కోరికనుకోరేపు. కరకు నుండేయినా కరగి కన్నీగకాచ్చే బాధగాధను చెప్పేపు నిజంబాబూ! జీవితంలో ఎన్నడూ ఒక్కొక్కరికి ఒక్కొక్క విధంగా వస్తుంటాయి. నా వ్యవస్థాన్ని ధారపోసి నీవు కోరిన సహాయం చేస్తాను మారీ!

మూ : (అనందంగా) మాసారూ ... వస్తాను సార్! అక్కయ్యతో చెప్పేసి వస్తాను. (కొస్తూ దూరంపోయి మళ్ళీ వనక్కునచ్చి అనుమానంగా) అన్నట్లు—మీరిక్కడికి దేనికొచ్చారో తెలుసుకొనచ్చా మాసారూ!

(ప్ర : వీరయ్యను కల్సుకోటానికి వచ్చాను.

మూ : వాడా! పేకాటమబాలో మిమ్మల్ని మరచి పోయి వుంటాడు. మీక్కడే కూర్చోవడం గండి. ఇప్పుడే వస్తాను. (లోపలికెళ్ళాడు. ప్రకాశం బగుటికిపోబోయి చచ్చి ఏవో ఆలోచించి సిగ్గిరెట్లు ముట్టించి కూనడంలోకి కూనడంగా చూస్తూ ఆలోచిస్తూ వుంటాడు. మధ్యవాకిలి నుంచి సరజ (పవేశిస్తుంది.)

సర : సరసూ! మధూ!

(ప్ర : (వెనక్కి తిరక్కుంటూనే) కాదు. వీరయ్య కోసం వచ్చాను.

న్నే విడుదా మీకు!

కావని చెప్పవచ్చు.

మరి—అయినతో పనేమిటో తెలుగుకోవచ్చు!

అనవచనం అనుకుంటాను... అయినా.....

(నెనక్క తిరిగి సోజనుమాచి అగిహత గు.

ఇద్దరి ముహూ మారిపోతాయి ఆశ్చర్యం—

భయం—సిద్ధ—రా... లిసిన ఒకానొక అను

భూతి తాయాకు ఛాయ ఒక్కతనం యిద్దరి

మొహాలను కనిపిస్తుంది.)

(గుంగిపోతూ) యీ...రా...!

నేనే—సరూ—నేనే!

(బావో! మొహం కప్పుకొని లోపలికెళ్ళి

పోతుంది.)

వెళ్ళినావా సరూ! అవును. ఎకనాడు—

ఎంతో అత్యున్నత సానంలొపుం నన్ను

ప్రేమించి, నాచే ప్రేమించబడి—పుత్రులను

మైన ఆనందాన్ని అనుభవించిన నున్నా—నర

కొనినా నాకొచ్చుమొదల యీ ప్రదేశంలో

యిటివంట నీకొచ్చునీతిలో వుంటే నా మొహం

ఎలా మాడవచ్చుకొంటుంది—నా రచనలు

చదివి సహృదయంతో కన్నీరుకొచ్చిన నీవేనా

యీ స్థితిలోవుంది!

(ప్ర...కా...శం!

నీవు—నేను—ఒంటరితనం! ఎన్నో శృంగారం

యిటంటి కేయిక సంధించి! కానీ ఆనాటి

కలయికలకు యీనాటి కలయికలకు ఎంత

వ్యత్యాసముంది. ఆనాటి కేయికల్లో ప్రసంగం

వుంటే, అనురాగముంది. ఈనాటి యీ కేయిక

కావాలి ముందు వుంది. హృదయాలను చూడ్చివేసే

బాధవుంటే... నరకంకన్న హేయమైన యీ

ప్రదేశాని కెందుకొచ్చావు సరూ! ఎలావచ్చావు!

(కాళ్ళకు దుట్టకొనిపోయి) నన్ను తులించు

చరూ!

నిన్నిటుకంటిస్థితిలో, యిటుకంటి ప్రదేశంలో

కన్నుకోనలకనసుందని కలలోకూడా వ్రాసిన

లేను. కోరికారి యీ స్థితికి వచ్చావా! నీ యీ

స్థితికి కారణం ఎవ్వరు సరూ!

భగవంతుడు ప్రకాశ!—భగవంతుడు!

(శృంగారంగా నవ్వి) నువం చేసిన పాపపు పనులు

నన్నిటిని, నిరాకారమైన, నిర్వికారమైన, ఆ

నోగులేని భగవంతుడే నేతి నీనీ గద్దటం జేసేలే

సరూ!

నిజమే ప్రకాశ! ముఝుద్దియించిదికానప్పుడూ,

నువలా విశేషజ్ఞానం లేనప్పుడూ, మనజీవి

తప్పు విలువను పనమే గురించేనప్పుడూ,

భగవంతుడైనవం కూడాతప్పే!

(ప్రి : విడుస్తున్నావా సరూ!

స : లేను ప్రకాశ! ఒంటిలోని నీగుండెలోనే

కరిగి, నువనులోని బాగాన్ని వ్యాలి, కల్ల యిగి

ఆవిగై పోయాయి నినాడో! ఇంకా కన్నీళ్ళా!

(ప్ర : (ఉలికిపెట్టిన దుఃఖాన్ని ఆపుకొంటూ) ఎవలు

సంతతిచెప్పు సరూ!

స : సంగ లేదుంది ప్రకాశ! (బావగా నవ్వి,

నిట్లా) నీతో నే నా జీవితంలోని ఆనంద

ఫలాలను అతిసుమారుయి తిర్వాతి (బతుకు

గతును దారివెంటడి మళ్ళి బాంబులో ప్రయాణం

చేసింది. నీవు పోయినతిగ్యత భాస్కరం అనే

అతను నా జీవితంలో ప్రవేశించాడు. నన్ను

పొందాలని అతిప్రయత్నం చేశాడు. నేను

గులగంగా అతనినుత్తరోపడాను. చిట్టుకొని

బయటపడ్డానున్నా పీలుకాని చిట్టపాద నా

కళ్ళకు కమ్మింది. అప్పటినుంచి నా జీవితమే

గడ్డిజీవితమైపోయింది. అతని మొకంలో, అతని

(ప్రేరేపకవల్ల మిగిల్చి నానామాటలని బాధ

పెట్టెను. నేనో! చుక్కానిలేని నానాగా

అడుగుడుగున బాధలు పడతూ, రోజురోజుకీ నేతి

కపువలవను కాస్తకాస్తగా పొగొట్టుకొంటూ

వచ్చి ఆఖరికి నాలెరుగుడులో చిక్కొన్నాను.

అంతేసరూ...! జీవితంలో ఒక్కొక్కప్పుడు

మనం అనుకోకుండా మనసుంచినో చెడుకో

కొన్ని సంఘటనలు జరుగుతాయి ఆ సంఘటనలు

నన్ను వె అయినా మనజీవితకాల యాభూపు

లను తూర్తిగా మార్చివేస్తాయి ఒక్కొక్కప్పుడు.

నీతో నాకు పరిచయంకావటం తిరుమాగా

అయింది. మనస్సుచుంకలలాగా కరిగిపోయింది.

నేనొకదోవ పోయాను. నీవొకడోంకూర్చు...!

నాకు తెలుసు ప్రకాశ! నాకోసం నీహృదయం

ఎంతగా తలించి పరితిపిస్తున్నా!

(ప్ర : (నిరాశగా నవ్వి) ఆశిలేనీదే నిరాశ ఎలావుం

టుంది! అలాగే అసలు నాకు హృదయమనేది

వుంటే నేనా సరూ బాధపడటానికి! అసలు నే

నెండుకు జీవిస్తున్నానో నాకర్థం కావటంలేదు.

పత్రికలలో నివువాస్తున్న కథల నన్నిటిని చది

వాను. అన్నిటిలో నా ఛాయలను పోల్చు

కొన్నాను. నీ హృదయాంతరాళంలో చెలరేగిన

తుఫానును అర్థంచేసుకొన్నాను కాని యీ

జన్మలో నీ శిశువడి నీబా;ను చెచ్చుకొట్టాలనుకో

లేదు. కాని విధి పరిత్యజి! అనుకోకుండా
యినాళ నీన్న కల్పకోవలసి వచ్చింది.

: ఘనవాడు సయా! బాధలేనిదే బ్రతుకుకు ఆనందం లేదెదు!

: ఇంతే ప్రకాశ! నాకథ ఇంతే!...జీవితంలో
మంచి చెడులను; పుష్పభావన నీనల్,
భాస్కరంవల్ల స్వల్పస్వల్పధిలో అనుభవించాను.
నాకథలోనికి వచ్చిన పాత్రలకు లెక్కలేదు.
ఒకరా...ఇదరా...! జీవనోపాధి కోసం
మానాన్ని అమ్మకొన్నాను. జీవితంమీద ఇచ్చి
వినాడే పోయినా జీవచ్ఛవంలా బ్రతుకు
తున్నాను. నాసగతిలా కదిలేయ్యి ప్రకాశ!
నీ నెక్కడుంటున్నావు? ఎం చేస్తున్నావు?
పెళ్ళియిందా?

: ఇంకా ఆ దురస్థుల పట్టలేదు.

: అవేమిటి! నీకింకా పిల్లలనకొంటున్నాను!

: సంసారపు ఊబిలోకి దిగివచ్చుకోలేదు సయా!
అయినా అంగులో ఆనందం ఏముంది చెప్పి?
ఆ ఊబిలో దిగినదగ్గరనుంచి కుటుంబపాదాల
తాపత్రయంతో మరణాంతి వుండెను. బ్రతుకు
బంధబారిపోతుందని భయం సయా!

నీదెంత నిర్లక్ష్యమే ప్రకాశ! నాకోసం నువ్వు
త్యాగం చేశావని నాకు తెలుసు...నా జీవితం
ఇలా కుళ్ళుకంపుతో నగ్గిపోతున్నా, నీ జీవిత
మన్నా సరసంకోసంభిత్తో పరిత్యజించేనా
ననుకొన్నాను. కాని ఎదోజీవితాన్ని గడుపు
తున్నానుకోలేదు

: పోనీలే సయా! అకస్మితమైన ఈ భౌతిక దేహపు
ఆనందం అందటంలేదు నీను బధపడటంలేదు.
కాని—ఈ జీవితగతనం ఏమిటి!

[బయటనుంచి పిచ్చివాడు ప్రవేశిస్తాడు.]
: ఏయ్! ఏయ్! అవేమిటి! పడుతున్నా—
బురదగుంటలో పడున్నాను (సరోజతో) ఏయ్
అబ్బాయ్! నీకు బుద్ధిలేదు! ఆదానికి అంత
దగ్గరగా నిలబడతావేం! మింగేసుకోరా పిచ్చి
వాన్నా! (సరోజతో) ఏయ్ అమ్మాయ్!
ఏమిటా కుంకు! ఆహా—ఏమో అయ్యారం!
నిన్ను చూచి చూసటా తారనే! బుద్ధిగా
బ్రతుకేవులే! మొగడ్లి మూలకూర్చుపెట్టి
బజార్లో నిరవిచారానికి బుగ్గలేదావ్. బుద్ధిలేదు
ఖబద్దార్! ఎవరనకున్నావో! అభీసర్మి! నా
దగ్గర నీ పప్పులేం ఉండకవ్! తెలిసిందా!
(సరోజతో) ఎవతను?

: నేనెవన్నా నీకు తెలియదా? ఈ ప్రపంచానికి
అధిపతిని. ఆ ము కలిసివుంటే జనసంఖ్య
పరిగిపోతుందని, అని చూచి విడిచి
విడిగా ఎవరినాళ్ళు వాళ్ళుకిచ్చాలని ప్రయత్నం
చేస్తున్నాం. దానికి సంబంధంగా ఒక
డివైడ్లుమెంటు వేసి నూరే విజ్ఞాన స్వయంగా
మరణం చేస్తున్నాం.

స : నన్ను మా సంఘేజే భాస్కరం...

ప్ర : అతి నేనాయితన!

స : అవును పాపం పండిపోయి పిచ్చివాడయ్యావ్.
అలాంటి నాకు యిలా పిచ్చివాడుగా మారటం
ఆశ్చర్యంగా లేదు!

పి : ఏమిటి... నీకు పిచ్చివాడినిట్రా పిచ్చివాన్నా.
అవునులే! పిచ్చివాడి కళ్ళకు పుష్పంతా పిచ్చి
పిచ్చిగా నే కనిపిస్తుంది. రెపు పేము అఖిల
ప్రపంచం పిచ్చివాళ్ళ మహాసభను ఢిల్లీలో
జరుపుతాం. నీవు ఆసభను అధ్యక్షుడిని
చేస్తావే, భయపడకు!

ప్ర : ఇతన్ని మామంలే యీ జీవితం ఏమిటా అన్న
ప్రశ్న కలటం సహజంకదా!

పి : సుద్ధ అసహజం. అసలు ప్రపంచాన్ని మరించి
పుష్టిని గుంచించి, జీవితాన్ని మరించి మట్లాడే
అధికారం నీకేవల రిచ్చాను! ప్రపంచంలో కొట్ట
కొట్ట జీవరాసుల్లో నీవూ వొకడవి అంతే!

స : ఇతను పిచ్చిగానే అప్పుడప్పుడు వేరంతం
మాట్లాడుతుంటాడు ప్రకాశ!

ప్ర : అవే అప్పుడప్పుడు కుద్ధ నిజావుకుంటాయ.

పి : బాగా చెప్పేవురా పిచ్చివాన్నా! ఎలాగనా
నీవూ పిచ్చిరాడివేగా! జీవితమన్నది నిరాకార
మైనదివు. నీ మనస్సును పెట్టి, నీబదిరిపెట్టి
నీ జీవితరూపం ఏర్పడుతుంది. జీవితమంటే
ఏమిటో అనుభవితే తెలుస్తుంది గాని ఆలోచి
చిస్తే బోధపడుతుంట్రా పిచ్చివాన్నా! నువ్వు
పిచ్చివాడివి. లోక మంతా నీకు పిచ్చిగా
కనిపిస్తుంది. చెడ్డవాడికి చెడ్డగా కనిపిస్తుంది.
చుంచినాకి చుంచినా కనిపిస్తుంది. పాపం!
జీవితానికేం తిప్పుం! నీని నీ ఒక దృష్టితో
చూడలేని నీన్నవాలి. ఘో! ఘో! నీవు పిచ్చి
వెంపు! నీతో నాకు మాటలేమిటి! వెళ్ళు
వెళ్ళు! యింతే నీ నే వెళ్ళి పక్కంట్రా
పారా ముమగ పాడోస్తాను. (గాలిని చూసు
కొంటూ బయటికెల్లాడు.)

(పి : పిచ్చివాడు పోయిన వైపే చూస్తూ) నిజమే.
నీవు చెప్పింది కొంత వరకు నిజమే సయా!

సాతెగూడు

అవును ఈ వాతావరణంలో శీతీకపుండలేను. అయితే నీ జీవితం యిక యిలా గడచిపోవలల్సిందేనా సరూ! (లోపలినుంచి నూకవస్తాడు) ఇక్కడ న్నావా అక్కా! అడవిటి! మిరిద్ది రేదో చాలా సీరియస్ గా వున్నాడు!

ఏంలేకు నూరీ! యీయన నాకు తెలిసినవాగు నాజీవనమందారాలు యీ గన ద్వారానే విక సించాయి. నా బతుకులో అనుభవాలు యీ నవద్వారానే వర్ణించాయి జీవితపు తొలి రోజులను తిప్పుకొంటున్నాం.

ఈయన నీకు తెలుసా! ఈయననిగురించే నీకు నేను చెప్పింది. ఈయన నులకు సహాయం చేయటానికి వాస్తవికంగా! అన్నట్లు— నికోసం మధుబాబు ని గడలా కూర్చునివున్నాడు. ఇ తినేపూ యిక్కడే వున్నావా!

అవును నూరీ! అనుభవో మాట్లాడి నికోసం యిక్కడకి సే యీయన వున్నాడు. (లోపలి నుంచి మధువస్తాడు) రాయధూ! చాలా సేపయిందా వచ్చి!

పక్కా లేకుంటే సోజీ! నీకెక్కడిక న్నా పోయా వేమోనని నీదిలో నే కూర్చుని అలా బజారుకు పోయి నుల్లి వడ్డమని బయల్దేరేను. (ప్రకాశతో) యీమేనండీ నేను చెప్పినామే పేరు సోజ, చాలా సంతోషిస్తున్నాను

నిజంగా ఆనాడు నువ్వు చేసినమేలు యీనాటికే కాను—నినాటికీ మిగ్గుపాలేను. అటునంటి నీనొందిలి వెల్దానికే కష్టంగావుంది. అయినా తిప్పుకు. రేపు నేను హైద్రాబాద్ వెళ్తున్నాను. నీవా! జీవిత కుధూ!

మానాన్న దగ్గరనుంచి పిల్లిగాం వచ్చి నీవేళి. ఇక్కడ నేను చెడు తిరుగుబాటు తిరుగుతున్నానని ఆయన కెనో చెప్పేటటు!

పోనీలే మధూ! ఈ కలపిత వాతావరణంనుంచి వెళ్లిటమే మంచిది.

అంగకని—ఆ చదివే చదువో అక్కడ చదువ నున్నాడు. రెవేవచ్చి తనే స్వయంగా తీసుకెళ్తానన్నాడు. నాకూ వెల్దామని వుంది. ఎలాగైనా అది సిటి! ఇక్కడ జీవితమే వేరు. ఫస్ట్ క్లాస్ యింగ్లీషు పిచ్చి. పి.కార్డు, నాటకాలు, మీటింగులు, డాన్సులు..... ఆ వాతావరణమే వేరుగా వుంటుంది. అందుకే నాకు సిటీలైఫ్ అంటే యిష్టం ఎరుంటాడు (ప్రకాశరావు గారూ! మీరు హైద్రాబాద్ వెళ్లేది చదువుకోబాని కనుకొంటాను. చదువుసంగతి మాట్లాడుకుండా పిట్టలెఫ్ నీగురించి మాట్లాడుతున్నాడు.

మ : పోయేది చదువుకోవటోనే ననుకోండి. కాని మనం ఎల్ల కాలం చదువుతాంండీ! 'Student life is most happiest life in the world!' అన్నాడు పెద్దలు. చేయిచారితే గుళ్ళి తిరిగి వస్తుందా యీరోజు! చెప్పేను కదండీ నా మనస్తత్వం! అంది నంతవరకు అంకాయంపై ఆసంగించటమే!

స : ఏమేనా ఈ కుడికొంగులు శాశ్వతం కాదు మధూ! గట్టిగా గదిలి కిక్కిరా!

మ : నీవు చెప్పే కనుక గ్రహిస్తున్నాను సోజా! నన్ను నరకంనుంచి విడిచివచ్చావు

స : దాని శిక్షించలే నధూ! నేను చెసిన పాపాలను లెక్కపెట్టే అంగులో నేను నీకు చేసిన ఈ సహాయం ఒక లెక్కలానిదు కాదు.

ప్ర : నీవే న్యాయ సరూ! నవమూసంలో నీ గొని నంకుకు—తీ పాపాలు చేసినా ఒక్క మహా త్యాగరాన్ని చేశావు నేను కల్లోస్తాను.

స : ఆంగడి ను వ్దారూ! మీరు వెళ్తే ఎలా! మీ కెవ్వరికీ అసలు విషయంలు పట్టకట్టు లేవక్క! మధు బాబూ! మీ ఆసంగం తిర్వతి ప్రస్తుతం మీ రసా నుంలా వున్నాడు.

మ : నే నవాయంలో వున్నానా!

స : అవును. వీరయ్య మిమ్మల్ని తన్నాలని ప్దాను వేరుకొన్నాడు. కొంచెయ్యను మీకోసం ప పం చాడు కూడా!

మ : నే నతనికేం అపకారం చేశాను!

స : పాముకు పాలుపోయటమే అపకారం చువుతుంది మధూ! ప్రకాశ—నాకోక చిన్న కోరిక వుంది. కాదనవు కదూ!

ప్ర : ఏమిటో అసి!

స : పతితనెం నా ఆతిథ్యాన్ని స్వీకరించమని అడగటం తప్పమునప్పటికీ—అపనిత్రమైన నా గది లోనికి అడుగుపెట్టి పవిత్రం చేయననిందని కోరుతున్నాను.

ప్ర : నీ ననుకోవడం తప్పకుండిని కాకపోయినప్పటికీ నీ కోరిక కొంచెంలేను సరూ!

స : గమ్యరాలిని. మధూ! మళ్ళీ రేపు ఎన్నిసమండా వెళ్ళావు కాబోలు—ఆఖరి తిడవ నా చెతికాఫీ తాగి పొదువుగానిరా! నూరీ—నీవుకూడా రా!

నూ : (కొస్త ఇష్టంలేట్టుగా) నేను రాను—మీరు వెళ్లండి. కాస్తేపు రేడియో ని ఉన్నాను.

స : సరే—నీ యిష్టం! (నూరి తిప్పితే మిగతా ముగ్గురూ లోపలికి నల్తగా. నూరి రేడియో తిప్పుకొని కూర్చుంటాడు. కొంచెం సేపయిన తిర్వాత వీరయ్య బయటినుంచి వస్తాడు.)

(వస్తూనే పెద్దగా ఆరుస్తు) ఒరేయ్ నూరి - నూరిగా!

: (రేడియో అపేసి) కాస్త మర్యాదగా రొనియ్ మాటలు!

: ఎదప్పుటినుంచి రోయ్! మర్యాదగా గానీయాలే సే మాటలు! ఇప్పుడు నీకేం మర్యాద తక్కువ చేశారా బాబూ!

: నీవు నన్ను 'ఒరేయ్ గిరేయ్' అని పిలిచా. నన్ను ఒరేయ్ అని పిలిస్తే నాకు ఒరిగేమీలేదు లేరా!

: ఆ! నీవు నన్నేం వొరిగించటంలేదు, నీ కన్నా నేనెంత తక్కువ వాడిని కాదు.

: కాదులే - నీవే గొప్పవాడిని కాని - ఆ ప్రకాశం బాబుకాని, ఆమధుగాడుకాని కచ్చాగ్రా!

: అదుగో నుళ్ళీ! మనుబాబును నువ్వు పెట్టి బాపి పున్నావేమట! ఆ నువ నకు నువ్వుకొన్నవాడు, పబ్బున్నవాడు, పగవు మర్యాద బన్నవాడు! పగవు మర్యాద ఎందరికి వున్నాయి లేరా! ఆ నువకి జబ్బుంటే ఎవరికిస్తున్నాడు? చనువుకొంటే ఎవరిక్కావాలి?

: నీవు కొవాలంటే మాత్రం వసుందిలేగాని - అందరినీ అనవసరంగా అమర్యాదగా మాట్లాడకు. ఓయబ్బో! వాడినంటే నీవు కోపం చెనీకీరా!

: అతిను ను యింటి కొస్తుంటాడు గనుక! ను యింటి కొచ్చేవాళ్ళను అమర్యాద చేయటానికి క్షామ నీ విక్కడుంది.

: కాణీయి మ్యునోడు యీ యింటిగడప నొక్కట మెంగుకంట!

: (ఉద్దేశంగా) ను యివ్వుం, ఇది ను యివ్వుం. అతన్ని రొనిస్తాం, బోకస్తాం, నువ్వెవరిని డాగటానికి?

: (కోపంగా) నూరిగా! ఆనవసరంగా నన్ను రెచ్చగొట్టి నాకు కోపం తెప్పిస్తున్నావు. ఇది నీ యిల్లయినా యీ యింటి వ్యాపారంలో నాకు భాగమంది, ఆ మధుగాడు మీ యింటి గుమ్మం తొక్కితే కళ్ళిరగ్గొంతాను, వివణ్డొస్తాలో నేను చూస్తాను.

: నేను చూస్తాను ఎలా విరగ్గొంతాలో! అతిను ను యింటికి రావటం యివ్వుం లేకపోతే, యివ్వుం లేని వాళ్ళే ను యింటికి రావటం చూచేయిచ్చు.

: (కోపంతో పూగిపోతూ) నూరిగా!

: (ఉద్దేశంతో) అంతే...! ఆ మాటకొస్తే ను యింట్లో యీ చీకటిపాపాలు జరగటానికివీలేదు, తెలిసిందా! మీరియింట్లోనుంచినడవండి ముందు.

వీ: నూరిగా...! (నురి చెంప మీద చెతునుని కొడాడు. లోపల నుంచి అప్పుడే వస్తున్న ప్రకాశం యిది చూచి కోపంతో వుడికిపోతూ వీరయ్యను కొడాడు.)

: (ప్ర: బద్ధితేమా! కుర్రాడని కొడాగా!

వీ: (కోపంతో. బాబో, ఉద్దేశంతో చెతులు నులుముతూ) ప్రకాశం బాబూ!

: (ప్ర: ఏం! నన్ను కొడావా!... కొట్టు వీరయ్యా! కాని-ఆపిల్ వాడిని కొట్టిన తప్పుకు పోహారంగా నేను కొట్టిన యీ దెబ్బ చాలదని గుర్తించుకో!

వీ: (కోపాన్ని అణచుకుంటూ) ఇంకొకరైతే యీ పాటికి రక్తం కళ్ళిమూసివుండేవాడిని.

నూ: ఏమైనా కానివ్వండి మాస్తాగా! నాకి జీతం మీద, యీ పడుపు వృత్తితో సంపాదించే ధనం మీద ఆశలేదు. నేను ఆ గొక్కని తిగలను కాని యీ పని చేయలేను. ఈ నాపకార్యాలు మాయింట్లో జరుగనివ్వనను. అతనికిచ్చ మైతే ఆ వృత్తికి సంబంధించిన వాళ్ళను తీసికొని యీ యింటినుంచి మమ్మల్ని వదిలి వెళ్ళుచుండి.

: (ప్ర: విన్నావా వీరయ్యా - అతిని మాటలు! చిన్న కుర్రాడికున్న పాటి బుద్ధి నీకు లేమా! ఇన్నాళ్ల బట్టి నీవు నేనంటే గౌరవం చూపిస్తుంటే నుంచి వాడికనుకొన్నాను. కాని నీ నిజరూపం యిటు వంటిని. నీ బ్రతుకు యింత నీచ మైనది తెలిసిన.

వీ: ఏదండీ - నీచం - నీచం అంటున్నాను! నీచం చేయకపోతే డబ్బెలా వస్తుంది?

నూ: అందుకని అనావాళ్ళ ద్వారా సంపాదించటం మగాడి లక్షణమేమో కనుక్కోంక!

వీ: (కోపంగా) నీవు మాట్లాడతా వేంరా-నూరిగా!

: (ప్ర: వీరయ్యా - ఒక్కమాట అడుగుతాను! అంత వొళ్ళుండి! చాకిరిచేసుకొని బ్రతక్కూడదా?

వీ: ఆ మాట అందరూ చెప్పేవాళ్ళేనండీ! చాకిరి చేద్దాను నేవాళ్ళకే పనులేక వస్తుంటే, నేనూ ఆ బాధ తెలపడేది! చాకిరి చేసేటటుకు చాలీ చాలని అరాకటి బ్రతుకులేగా! అందుకే యీ వృత్తిలో చేరి ఆ పాటు పడాను. అయినా యిందులో తప్పేముంది? ఇదేపడి అనావాళ్ళొస్తున్నాను. నుగవాళ్ళూ యివ్వపడి వస్తున్నాను. కాకపోతే వాళ్ళకి వీళ్ళకి మర్య సాత్తుకలిసి, అందరినీ తృప్తిపరచి మేమా బ్రతుకుతున్నాం.

: (ప్ర: అంతేనా వీరయ్యా! నీ నుండేమీద చేయి వేసుకొని, మృదనుపూరిగా చెప్ప. ఇందులో నైద్యం వుంక లేదా!

అనునా మల్లీ! నై న్యం వుండండి! లేవని ఎవరన్నా! అహోహో నీ ఎవనిలో నై న్యం లేదు? మోసం చేశా? మీకు నీ మోసం మునుకానం లేదు గనుక నే, నిస్వార్థంగా మాలంటాళ్ళకి సానుం గెనుంటాను గనుక నే మీంజే మాలంటాళ్ళందరికీ గౌరవం. అదే విమర్శి... ఎనాడూ ఎవ్వరినెలా దెబ్బతినని నానుంచి... కాపాడాలిగింది.

పోనీలే వీరయ్యా! నామీ ఆపాటి గౌరవ మన్నా వున్నందుకు సంతోషిస్తున్నాను. కాని — నూ వీరయ్యా! జీవిత ధ్యేయం ఎలాగో లాగు బ్రతికటమే కాదు వీరయ్యా! అంతకన్న మించింకేమిటో వుంది విమర్శి — అది!

ఏమిటో వీరయ్యా! అది నాకూ తెలియటం లేదు. దా.కో.మే నేనూ వెతుకుతున్నాను కాని ఒక్కటి మాత్రం సత్యం మానవత్వంలో వున్న గొప్పతనం గుర్తించుకోగలిగితే నీవిత నీనంగా బ్రతికవు వీరయ్యా!

అనన్నీ మా కెందుంటే నాకూ జీవితంలో కొన్ని ఆశలున్నాయి పెళ్లం పిల్లల్ని పోషించాలి వాళ్ళను నాగాంటి నీచపు బతుకు లోకి యీడ్చుకొంటా గొప్పవాళ్ళను నెయ్యాలి. ఇదే నా జీవితాశయం — అందుకే నేను బ్రతుకు తున్నాను (బయటనుంచి పిచ్చినాడొస్తాడు) జీవో ఓపరింగ్ — ఫోజో జీవో...! నానా నానా! నాకు తె. ను నున్నాననం నీ! తెలుసా! ఫోగి లో ఫో వీ వుం. ఫోలో ఫోరి వుం రెంట్లో జీవో ఉంది..... నున్నాలో ప్రపంచము నీ. ప్రపంచంలో మనమెలాంటు న్నాను. మనమెలా బ్రతుకులు నున్నా! భూమి గుండ్రం. నున్నాచుటూ భూమి గిరిరా తిగగు త్తంది. నాగ్గు నున్న — చంద్రుడు నున్న.

జీవితం మిగ్గ, మిగ్గలో సత్యమంది అదీ కనుక్కోకపోతే జీవితం నున్నా! ఈ సన్యం నున్నామనుమేరా బ్రహ్మ! నున్నా వచ్చేదే మిటి! వాయోనెమిటి! నీవు రన్యంజే రానూ రాగు పామ్యంజే పోనానాడు. ఒరయో! ఎన్నిసార్లు చెప్పేయరా యిక్కడికి రావద్దని. వెళ్ళిక్కడినుంచి. ఓయిపో! దొంగరిక కోప ముచ్చింక! నీవు రన్యంజే నే వచ్చావా యిక్కడ పామ్యంజే పోవటానికి! నేను ఎక్కడికైనా, ఎప్పుడైనా పోవటానికి వాడుక. తెలిదా పిచ్చోడా...! (చెయ్యి చూచుకొని) క్షం అయింది. ఈ పాటి

(ప్రసారం యంతటితో సమాప్తి. మల్లీ రేపు ప్రాధున ఆగుగంటలకు మొదటి ప్రసారం ప్రారంభ మవుతుంది. జై హింద్! (అంటూ నే రంయో మని బయటికి వెళ్ళాడు) (లోపలినుంచి సభు సశోజ. వస్తారు.)

మ : విం శిరయ్యా...! నన్ను కొడాయనుకొంటు న్నానా! నేను నీకేం అపకారం చేశాను.

వీ : నువ్వు యిక్కడికి రావటమే అపకారం. ఇకనుంచి నువ్వు యిక్కడికి రావటానికి వీలేదు.

మ : నువ్వు రన్యంజే యిక రానలే వీరయ్యా! వెళ్ళున్నాను ప్రకాశరావుగారూ! వీరితో రేపు ప్రాధున పోయేటప్పుడు నీవునాను మోరి ... వెళ్ళున్నాను. సశోజ... (బాగో గా బయటికి వెళ్ళాడు)

నూ : నీకుడుపు మంట చల్లరిందిగా!... మా పానా! అక్కయ్య మాడా యీ యెరలో వుండలేక చువనలో నీ కళ్ళి కళ్ళి ఎక నున్నాని మాదోకన ముచ్చల్లి మంచిమారంజే అక్క కట్టు చేయండి

వీ : ఎందుగా నీ ముక్కమాం! నీకు నే నేమి అడ్డొచ్చాను! అక్కయ్య కెందు కిదగలేదు. ఇప్పుం లేవోలే ఎందు కొచ్చిం క్కడికి!

నూ : ఎత్తిలే!

వీ : ఎప్పుడు ఎత్తిలే నే పడివుంటుంది లేరా! ఒత్తిడన చెప్పడని పశ్చివతకాలేదు యీనాడు కాన లనకొచ్చే!

స : పశ్చివతక కాలేకపోవొచ్చు. కాని పాదకూపం నుడి బయట ఉడూను.

వీ : అలాగా! యిన్నాళ్ళబట్టి యిందుకొ యీ నా కం! నన్ను వాడిన యిప్పుడు నేకేట్లో ముంచి వెళ్ళాయనుకొంటున్నావులే!

ప్ర : వీరయ్యా!

వీ : మీకు దా సంగతి తెలిసావాబూ! అది బజాగు ముంక. దీన్ని ప్రతివడవ పాలిసాళ్ళు పట్టుకొని పోతుంటే. ఆ కొంకడిచేత దీనిమెల్లో పుస్త కటిగినాను.

: కొంకయ్యకలేదా! నేనే కట్టుకొన్నాను.

: అయితేనేం! నీవు పాలిసాలు పట్టుకొని పోయినప్పుడెలా నీ మొగుడిని ప్రి తక్షింయ గొని తీసుకురావేదా! పాలిసావాళ్ళకి నీకెన్ని సార్లు చెప్పలేదు వాడు నీ మొగుడని..!

: అందుకేగా! ప్రాధున సాయంత్రం పావలా మాయ లియ్యటం! లేకపోతే వాడికి నాకు విం సంబంధం!

ప్ర : వీరయ్యా—ఏమిటిదంత!

వీ : ఏదికీ చాలా కథ వుందీ బాబూ!

ప్ర : కథవుంటే వుంది. నేనంటే గౌరవ ముందా? లేదా?

లేకేం బాబూ—వుం? గడకనే... (చెంపలు తడుముకొంటాడు.)

అదొక లెక్కలానిది కాదు. నే చెప్పేవాటవిను. ఆమెకు యదంలేని ఆ పాపపు హాని చలనం తంగా చేయించు. తిప్పుకాదు! బాపారి తప్పుడుగువని పాపంనేనే ఆ పాపానికి నిష్క్రమిలేదా! పరిహారం వుండరా!— (బతుకొంది నీకున్న లాంటి కోరిక లే ఆమెకు వుంటాయని మర్చిపోతాన్నావు వీరయ్యా! లాభం లేదంటే. మీ గెన్ని చెప్పినా దిన్ని మటుకు నేను పోవ్వను.

నవ్వు పో: చెప్పేమిటో నేనూ చూస్తాను. ఎందరూ నవ్వు చూడే! గగర్నమెంటు లెక్కలా యిది కొంపయ్య పెళ్ళాం. వాడిని వదల పేటి ఎటాపాతుంనా నేనూ చూస్తాను. పూరి పొలిమేర దాటితే దీనికొళ్ళిగి పోతూ! వీరయ్యా!

లాభం లేదండీ! అవనవరంగా మీ మర్యాద పోగొట్టుకోకండి.

పోనీలే ప్రకాశ! ఎవరి ఖర్చుకు ఎవరు బాధ్యులు నా బతుకీలాగే గడచిపోతుంది. పో ప్రకాశ! ఈ దుష్టవాతావరణంలోనుంచి సాంవ్యకాత మయిన ప్రకృతిలోకి నీ జీవితాన్ని సార జూచుకో! బతుకును ముఖవృతం చేసుకో! ఇదే ప్రకాశ నా కోరిక! రా నూరి—లోపలికి. ను వ్రాసేకో అక్కా! వీడి సంగతేమిటో నేను తెలుస్తాను.

ఇది సమయంకాదు—రా నూరి! (బావంతం గా లోపలికి తీసుకెళ్ళింది.)

ఇటువంటి విషయాలలో మనం జోక్యం కలుగ చేసుకోలం ను చిదికొను బాబూ! ఇది కేవలం భార్యధర్మమధ్య సంగతి!

(ఉద్దేశంగా) కాదు. భార్యధర్మమధ్య తగాదాకాదు. ఒక మనిషి జీవితాన్ని చలలో బంధించి కలతలు బిగించి, ఆ జీవి బ్రతు కుతో ఆడుతున్నా చెలగాటం!

మీ మాటలు నాకేం అర్థం కావటం లేదు! అయినా అది కొండయ్య భార్య.

(ఉద్దేశంగా) కాదు. కాదు! మీ రెవ రామాట అనటానికి! అంటే మటుకు ఎలా చెబుతుంది! కో రెలా వాప్య కొంటుంది!

అన్నీ వాప్యకొంటాయి...ఆమె...నాభార్య.. మీ భార్య!!

అవును వీరయ్యా! ఎన్నో విళ్ళనాడు నన్ను విడిచి లేచిపోయింది. ఇళ్ళి యీనాడు యీ సీతిలో కలుస్తాన్నాం!

వీ : (తగ్గవ్వరంతో) (ప్ర...కా...కం బాబూ :

(ప్ర : నిజం వీరయ్యా!

వీ : అలాగయితే నేను మీ మాట కోరు చెప్పలేను. ఇందులో నిజానిజాలతో నాకు పనిలేను. కాని ...ప్రకాశం బాబూ! ఒక్క విషయం గుర్తుంచు కోండి! చెప్పిన జీవితాను బాగుచేద్దామన్న ఉద్దేశ్యంతో, చెట్టులారా మీ జీవితాన్ని చెడ గొట్టకోకండి. శిల్పిని సులైపూల చెండులతో చుట్టి నా వుల్లి వుల్లి గాక మల్లె వుల్లితుంనా?

(ప్ర : మంచిది వీరయ్యా! కాని...ఆనూ? విషయం ..

వీ : ఇంతకూరం వచ్చాక వాడితో నాకేం పకండి! ఇక్కడకాకపోతే యింకోచోట పొట్టుపోసుకో గలను. నా పడు మొచ్చినట్లు చేసుకోమండి కాని ప్రకాశం బాబూ! మీ మీద ప్రేమకొద్దీ, గౌరవంకొద్దీ నల్లీ అడుగుతున్నాను. నేను చెప్పినవిషయాలు బాగా ఆలోచించండి. నస్తాను. [వీరయ్య వెళ్ళాడు (ప్రకాశం ముహం సూరిపోతుంది. ఎవరో భావనా పరంపరలు మొహంలోకి అలలలుగా వచ్చిపోతుంటాయి. విం చేతులానికి ఎటుపోతూనికి తోనగు ఏదో ఒక విషయాన్ని గురించి ఒక నిశ్చయానికి రాలేనివాడుగా నిప్పుతుతాడు. కాస్తేపు యీ సమస్య ఇలా నెగిసిపోయి తుదకు ఒక నిశ్చయాని కోసాడు. బయటికి పోవోతాడు. బుర్రకు జ్ఞాపకం వస్తున్న మాటలే బయటినుంచి గొంతుల ద్వారా మట్టానివిస్తాయి [తన అన్నకు నిజంగా పాలెగూడులో కొట్టకొన్న వాకలా-తనచుట్టూ ఆలోచనల నారాలు పెనవేసుకొంటున్నట్లుగా బాధపడ్డాడు. అతిశయమీద ఆ పాలెగూడును వదిలించుకొని ఒక స్థిరనిశ్చయంకోర్చి సమాధియా! అని పెద్దగా పిచ్చిగా కే పేస్తాడు. లోపలినుంచి సగోజ వస్తుంది.]

(ప్ర : (స్థిరమైన గొంతుతో) రా-సమా! నా జీవిత ధ్యేయ సేమిటో తెలుసుకొన్నాను. జీవిత ంపాకు భయపడి సారిపోయి పిరికివాడిని కాలేను. భయంరమయిన యిటువంటి పాలె గూడులలో యిరుక్కొని బయటికి గ వటానికి పిలులేక బాధపడుతున్న నీలాంటి పతితరువు వుద్ధరించటానికి, జీవితమనే పాలెగూడులోకి జొరబడటానికి నేను భయపడను.

(ప్ర : (సరిమన్న ఆనందబామ్మతో శూన్యంలోకి చూస్తూ - అస్పష్టంగా) ఈ రూపంలో నా జీవితానికి విముక్తి ప్రసాదించావా భగవాన్...

(తెరవేసుతుంది.)

కలగూరగంప

భాస్కర రామాయణకర్త
తత్తోల భాస్కరకవియే

శ్రీ దేవరపల్లి వేంకటకృష్ణారెడ్డి

మాయణము రః.ంచిన భాస్కరని కూర్చిన
వాసములు శ్రేణికిని ఇం.ను సమయ లేదు.
ఇట్టివి పెజుచినది 'కుమార కండ్రగేవు'డను గ్రంథమున
సూచ ఈ నర్ప మిగుల గా పానది. 'కవికరంగిణి'
కర్త వాదమును ఇచ్చట పరిశీలింపుడు :

“భాస్కర రామ యజ్ఞమునుగూర్చి యింకను
బరిశోధనము విశేషముగా గావహియున్నది. (2-70)

“నుం.తి భాస్కరుడు పం.డెంపన శతాబ్ది
(క్రీ. శ. 1175 (పాంథము) నాల్గవ పాదమునను,
పంచమాశన శతాబ్ది (క్రీ. శ. 1225 (పాంథము)
త్రతమ పాదమునందు నున్నాడని చెప్పవచ్చును.
ఇతని నివాసము గంటూరు అని తిక్కనయే చెప్పి
యన్నాడు. (2-127)

“మంత్ర భాస్కర మను మునీ ను ను మను రు
 దు:స్మరణ పద్ధతి కౌని యాతను కవితుని చెప్పుట
 క్షాంతములు లేవు.”—ఆంధ్రకవి తిరుంగిణి. (2-217)

ఇప్పుడీ గుంటూరు భాస్కరమంత్రికి తోడుగా తక్కిన భాస్కరమంత్రి యొక్క డున్నట్లు తెలంగాణా శిక్షాశాసనభాగమువల్ల తెలియచున్నది. ఇక పురికి మల్లవ- మల్లకులను కుమారులున్నారు. కాని ఇంట్లోకి వచ్చి చూచియున్నవి. నివాసశ్రమము గుంటూరు, వరంగలు జిల్లాలుగా పేకపడియున్నవి. ఏకశిలానగరమున వరంగ ల్లప్పుడు కాకతీయు ర జధానిగా నుండెడిది. తెలంగాణా శిక్షా శాసనములో (10) చరిత్రాంశముల కన బడుచున్నవి.

[౩] తాత్పర్యములు చూపజేయు [మ]
 చూపుచున్నది చూపా [మ] రాజుల రాజ్యములు
 పుట్టి (మ) పో—

[పల్లవి (అ) భాగము]—
 పంచాంగమునకు సంబంధించిన అంశములు [అంశ] వేదము
 తులనా (క) భాగము—సంస్కృతమునకు [సంస్కృత] భాగము

తొల భాస్కర వంశత్రయములు—పకల స్వామి
[కా] య్యకమపి లక్ష్మ్యునివాసః [కె?] శి [కె?] పద
[క*స] రాగాంభోజ చిత్రదీప్తః తత్పుత్రోయం—
మంత్రుల శ్రీ—(ప్రస్తా—పదర్థమూర్తియ్య
శాస్త్రి (క)—————.

— తెలింగాణా శాసనములు (97-99)

ఈ సర్వసాగర శిలాశాసనము తిలకించి ముగ్ధుల ముగ్ధులు కాఁతీ భుజింపతి సమకాలికుడని నిస్సందేహముగా చెప్పుచున్నది. ఇహనిత్యంఁడై తకతొల భాస్మరమంతి స్వామి కార్యనిరర్థకమునకు, కళాపేద కూడ దీర్ఘవియర కాఁతీ సుగంధతి రాజ్యావసాంకాలపు బ్రాహ్మకావ్యంను.

గుంటూరు భాస్కరమంత్రిపుత్రుడు మల్లనయ్య
కాశీను గణపతికాలమువాడే కాబోలెను ఇతని
దమ్మనిపుత్రుడు తిక్కయజ్ఞకమును గాగరమచెరి
రాజ్యాధిపానకాలమువాడని నెకాని, కవి చక్రతికాగు
రాహుంఁగినట్లు కాశీనుగణపతికి సనుకామిడుననిలు
తేను. తాతయ్య, తండ్రియ్య మనుమడును సనుకా
లములొ యు క్కర ముక్కు లగును సుంభసాస్త్రియ
కాగు. అపరూపము.

కవి చరిత్రకాగలు నిశ్చయించినట్లు తిక్కన కాకతీయ గణపతి రాజ్యపాలన కాలములోని వాడని తీర్మానించిన యెడల ఆతని తండ్రి సుబ్బారావు భిన్నర మంత్రి క్రి. శ 1158-55 (ప్రాతిమంఠి కాకతీయ గణపతిరాజు కామనాటి రామాయణ కావ్యకర్త కావోవు. అప్పుడు కృతిపతి మరయు సాహితీకాలము కలసిరాదు. కావున, భిన్నర రామాయణ కావ్య కర్త తిక్కన తండ్రి భిన్నరమంత్రి కాడనియు, తనవద్ద భిన్నరమంత్రి భాస్కర రామాయణం కావ్య కర్త కావోనియు నేర్పడుచున్నది. సుబ్బారావు— తననోలెంబడిపేర్చువును భాస్కరులకభిన్నములుగా

కరిత్రంగవులు హెచ్చుగమెచ్చుకున్న పద్యకావ్యాలు:

(1) గోముఖవ్యాఘ్రము. (2) కామోపాలంభనము.

సాహిత్యజ్ఞానం పున్నదని వాయువారికి

ఉచితముగా పంపబడును.

జోన్నా, జోన్నాపురం, అంబాజీ పేటపాస్ట, తూ॥గో॥జిల్లా

కనబడుచున్నది ఈ కృత్తిభేదము నూనించుట కొరకే కాకుండా ఒకరికి హాశిక్కి భాస్కరమంత్రి యను కృతకవార నామ పేర్పడినట్లు తోచుచున్నది. భట్ట బిరుదును తిక్కయ్య కంఠము వాడుకొన్నది నిదర్శనములు లేవు.

భాస్కరరామయగ గద్యముందలి 'ఇది శ్రీమ దస్తభాషా కవిమిత్ర. కులపతి, భాస్కర సత్కవి పుత్ర. మల్లి కొద్దనభట్ట ప్రణీతంబైన ప్రముదామాయగా మహాకావ్యంబు' అను కవిచరిత్రవాక్యముతో శిలాశాసన మందలి 'భాస్కరమంత్రి — కలావేది — తత్త్వత్రుకు మంత్రి మల్లయ' అంశకమునూ చక్కగా సరిపోవు చున్నది ఈ మంత్రిలకు భృత్తిరుసు వాడుకలో ఉన్నట్లు కనబడుచున్నది. శిథిలభాగములో 'తనకభా నైపుణి' హానిపోయినది తెనుగు భాగములో అసలే ప్రాయశానము.

ఇక మరయుసాహితి భాస్కర రామయ - కృత్తిభర్త కావ్యానుసత్తములో శ్రీ. శ. 1260—82 ప్రాంతముందలి కావ్యముగలది — గుదమదేవుల రాజ్యసంధికాలములో భాస్కరరామయగ కవులు ముగ్గులు—మల్లి కొద్దనభట్టు — భాస్కర — కుమార రుద్రాపులు — తిక్కవైదివతి మరయుసాహితీయు సమకాలికులగుట శ్రీ. శ. 1311 వాటి కొట్టనెనుతి పురి శిలాశాసనముగాని సాహిత్యకము తోష్టకు చున్నది. దాని 'మరయు సాహితీ రుద్రావకంగారు' మరయుకొడుకు గుదరేవుకు.

దీనిల్ల శ్రీ. శ. 1290-95 మగ్యకాలములో కావ్యము గల పతి—గుద్రము దేవులయొద్ద మరయు సాహితీయు. శ్రీ. శ. 1295-1326 మగ్యకాలములో కుమార ప్రణాపగద ప్రానియొద్ద గుదరేవు సాహితీయు కంఠాచారముగా గజ సాహితీయూ సాలే గాండ్లనై జీవించినను శ్రీ. శ. 1311 వాటి కొట్ట నెనుతి కావ్య సమృత్తము.

శ్రీ. శ. 1282-1262 ప్రాంతములో తత్త్వాల హాశిక్కి భాస్కరమంత్రి వయ్య, 1250-80 ప్రాంత ములో మంత్రి మల్లి కొద్దనభట్టు కయ్య, 1260-95 ప్రాంతములో నిశ్చింకమకు రుద్ర దేవ కవియ్య, భాస్కర రామయగ కృత్తిభట్టయ్య — మరయు సాహితీయు పశ్చాత్తాళికులై కృత్తి రచనసాగించినట్లు పురాణాంతరకాల సమన్వయమేర్పడుచున్నది.

భాస్కరకవితదన కవిపతి యొద్ద కొండవీడు సాగినందువల్ల శ్రీ. శ. 1260-62 మగ్యకాలములో

భాస్కర రచన సాగినట్లు సమకాల సమన్వయము నూనించుచున్నది.

శ్రీ. శ. 1270-80 మగ్యకాలముందలి తిక్కన భారత రచనకంటే ముందు శ్రీ. శ. 1290-1262 ప్రాంతమున కావ్యము గలపతి—గుదరేవుల రాజ్య సంధికాలములో భాస్కర రామయగ రచనకావించిన ఓడినదికావున, తిక్కనతాత గుంటూరు భాస్కర మంత్రి రామయగ వికాసము నీలన్నది. తత్త్వాల భాస్కర మంత్రి చేరనే భాస్కర రామయగ కృతకవారము చెల్లుబాటుచున్నది. యుగ కవులకు బాలకాండములప్పగించి వృద్ధులైనాస్థులను సాగించుచునే భాస్కరకవి కీర్తిరంగు; తరకలేదు.

భాస్కర రామయగ సహాయకవి నిశ్చింక కుమరయ కుమార కుమార రుద్రదేవు—గుద్రమహాకావ్యముబట్టి—కావ్యము ప్రభుగనుటకుకాని, తద్దజ సాహితీ కంఠముడను కుకాని నీలలేను తదన్వయింపుం వంక కవి గానుడయే సమయగితిము.

శ్రీ శ. 1270 ప్రాంతములో యుద్ధకాండపు కడపటి భాగము శిథిలముకాగా, అన్యథాగ్రహణ కొరక కథను రచించి పంపూర్తి గామాయము చేర్చగచే ననుటయే సహేతుకము లేదా, భాస్కర కవి మగజానాతగ మాతని పుత్రుకుకాని. శిష్యుకు కాని తన్నేమ కథను వ్రాయ సాహసించక భారత కేవలములేనే, విడిచివేయగా పిమ్మట వేదగిరి నాయనింగారి కాలములో తదదన పూర్తి కావించబడినది యొక భావించుట నీలన్నది.

సామకేతగాతీయమున కావ్యమువంకచరిత్రలో ద్వితీయప్రతిపద్రుని యథాస్థామున హాశిక్కి భాస్కరుడు మొదలు గాగ సత్కవిశ్వుగ లిన్నాటయే బంధుడు... అశ్వంబుల కధికారియైన సాహితీ మానయు (సు) కలరని చెప్పట్లలో కొంత సత్యము న్నను, కాలానుము తప్పగా కూర్చబడినది. గజాధికారి మరయు

గణపతి కుమారై రుద్రాంబ కొకప్పుడు రుద్రదేవుడను పురాణనామ మున్నప్పుడీ భాస్కర గామయగ కృత్తిపతియ్య, కృత్తి రులను కలరనుట కావన కాల సమ్మతిము. ఇది గణపతి—గుద్రముదేవుల రాజ్య సంధికాల సారస్వత చరిత్ర కావ్యాదు.

గ్రంథ విమర్శనము

ఆంధ్ర మహావిష్ణువు

[కర్త: శ్రీ వజ్రల కాళిదాసు. ప్రవాసి ప్రచురణ. గ్రంథాను: ఆంధ్ర విజ్ఞానసమితి. విర్జినియాస్, 'ఎం' గోడ్డు విమర్శన, సంపాదక: వీరి పుటలు నెల 75 న పె.]

శ్రీ కాళిదాసు: శ్రీ ఆంధ్ర మహావిష్ణువు. ఇప్పటి మా కవిగాని విభిన్నంగాను ఆపైన మొన్న మొన్నటిదాకాగాన ఆంధ్ర మహావిష్ణువు అయినా 'చిత్ర చిత్రసభా! దాక్షిణ్యభావ! హత విరుజ్జీవ! శ్రీ కాళిదాసు: వ!' అనే గురుంగల ఆంధ్రనామ: శిశింకలో పద్యాలు వలె మొదలైనవిగా. హతవిరుజ్జీవ! ఆంధ్ర మహావిష్ణువు అంతా మూల అయినా ఆంధ్రల ఊహలు

'ఆంధ్ర మహావిష్ణు' అనే ఈ చిన్న గ్రంథపద కావ్యం విజయ వాణిజ్యముగా ఆంధ్ర మహావిష్ణు అనిపించే ఆంధ్రులచేత స్వీకరించి, శ్రీ కాళిదాసు అనే ఆంధ్ర మహావిష్ణువు శిశింకలోనే నాగ జను జయించిన కథను ప్రధానంగా చెబుతుంది. దీనిని భిక్షురకు 'స్వస్థాన కవితాపాదం మీ' ప్రీతిని ప్రకటించినాడే శ్రీ నాగమ సరి వీరి. అప్పుడు దీక్షితులు ఆవేశంగా 'ఆంధ్ర మహావిష్ణు భావన ... బహుశా తిలకపరిష్కారం కోసం వాడు వాడే వజ్రల కాళిదాసుగా గానాని ఈ కావ్యం ఆంధ్ర సచిత్ర వారపత్రిక స్వల్పస్థిత సంవత్సరంలో బహు మాననందిన రచన; కవి ఈ కావ్యాన్ని ఆంధ్రులకే అంకితం చేశాడు. తెలుగుభాషమీద, తెలుగువారి పాదమందీద కవికి సహజంగా అభిమానమున్నా అతిశయోక్తుల కన్నా అవకాశ మిప్పుడు ఉన్నా సాత్విక మార్గంలో వ్రాసిన రచన ఇది. సంప్రదాయ మార్గంలో స్వప్న కృతాంతం, పురనిఖానా తుర్వ ర్జనాది వర్ణనలూ ఉన్నాయి.

ఈ ఇంగులో కవిత్వం మాట, ఒకమానన మంజుల రచన అనడంతోనే దీని ప్రతిష్ఠ తగ్గుతుంది. ఈనాడు ద్వీపద వ్రాసినవారే తక్కువ. కాళిదాసుగారి రచన సరళియు స్వాగుహ అన

డంలో సంకేతాంశేను పదబంధాన్ని కొంచెం పటిష్టపర్చి యితే జానకానికి నిలిచే బాగుండే. 'కొత్తపాతలు నీకు మాగుల్లగాన, పాత్రనంది రసజ్ఞ మోదంబు కదసేనని ప్రకారాంతంగా విచారించి నిర్ణయ నిర్వహణ చేసి గతవచ్చు 'ఉల్లాస మూగ్ధులె యుజ్జ్వలాలాప' వంటి స్వాభావిక మైన, అనిమేష ఊహలు. 'వాగుగలలులబాగు పగగిడేనేని. పారెను వెన్నాగు యు యూనియలు' వంటి శుక్తి ప్రాధి అంతలా వున్న 'నీతువు రక్కసి చెప్పె నుండు. చేతులబిడి కోనిడి యాకలను' వంటి కొత్త ఊహలు వున్నవి. కాని ఇంకొక గూఢ చెప్పాలి. తిగిసంతక తలపాకు భావాన్ని శిష్టంగా తీర్చబోతే విష్ణు (Gid) గా తిగురయ్యె ప్రమాదం పూడి. 'ఉన్నతి గవ్యభావ'రి నీకు కన్నీరుల్ విజ్ఞాన గిల్పించు సభర. మోహన సంగీతములు సంజలగు, వెన్నాకు పథల వర్ణయల్ గద్దు. ఈభావ ఆలోచనకు నిలవలేను. ఆలోచన ఆంధ్ర మహావిష్ణుగా శిశింకలోనే వుంటుంది 'భావైకవ్య', 'విసమును స్రుయ్యగ వీక్షి' సవరించుకంటే బాగుంటుంది. దాగోయూ, స్వాగుసనోజ్ఞయూ అయిన ఈ రచన అందరూ చదివి ఆనందింపవలసింది.

భారతదేశములో శిశుసంరక్షణ

[గణన: డాక్టర్. టి. ఆచార, ఎం. డి., ఎఫ్. ఆర్. (సి). అనువాద: శ్రీమతి వి. సి. కృష్ణారావు, ఎం. ఎ., ఎల్. టి. ప్రచురణ: దక్షిణభారత పుస్తక సంస్థ సహకారమున ఆంధ్రగ్రంథమండలి, విజయవాడ 199 పుటలు. వెల 1.80 రూ. పె.]

పిల్లల పెంపకం తెలుగు ప్రీతితో గూడి బాగున్నది. పుట్టిందిమీలు పెరిగి పెద్దవారై సంఘంలో పాదలుగా కాలు నీ ద్రవ్యకునేవరకు పిల్లలకు

సరిక్రొత్త సాంకేతికశాస్త్ర గ్రంథములు

వ్యవసాయము-ఇంజనీరింగు-వైద్యము వృత్తివిద్యలు విశేష గ్రంథములు గలవు. కేటలాగు ఉచితము.

ఇంగ్లీషులో వ్రాయండి.

N.K. Paul & Sons, P. B. 2202, Calcutta-5

తలిసంక్రమితపు, అంశ, రక్షణ, సహజ—ఎన్నో అవసరం. పిల్లలను జాగ్రత్తగా పెంచడం వ్యక్తులకొనసాగాయి. సుఖంబానికి శ్రేయస్సు అయినట్లే శతానికి మంచిది. ఆశోకగిరితిమైన జాతి దేశభవిష్యత్తుకు పునాది. ఇట్టి సుఖి దృశితో ఈ విజ్ఞానక గ్రంథం గ్రంథంబయింది. పిల్లలను పెంచడంలో ఆశోకగిరితాతలు, సాంఘికతాతలు, సాంప్రద్యవైష్ణవ తిప్పి సరిగా అవసరమవుతాయి. మరి మనశిశువంటి దేశాలో ఆచారానీ, సంప్రదాయానీ, ఇంటిసద్ధి అనీ అనేకం పాటిస్తాను. చివరకు జబ్బుల విషయంలో కూడా ఇటువంటి సమ్యక్కాయ కొందరికి ఉంటాయి.

ఈ గ్రంథం ఆయా వానిని దూషి చదువుడ నే—అభివృద్ధి అయిన విజ్ఞానశాస్త్రాన్ని ఉపయోగించుకొంటుంది. విజ్ఞ పుటికపుటినుండి తల్లి ఎయ్యోగ్రులు మాపవలెనో ఇంగు జిరోగ్య—కూలం గా చెప్పబడింది. తల్లి పరిశుభ్రంగా పాలివ్వడం, పోషకాలు వాడడం ఏవి స్వయ్యవక నీనది ఏడాదినిం శిశువులకి చెప్పవలెనో ఆశోకగిరిగానున్న విజ్ఞదేశా పుష్టి ముదాగుచుయ్యాలి చచ్చింపబడినది. అంశమవపు, శాంతిదగ్గ సోపకము, ఆటలస్థు, పాంశు. గవదవిల్లిలు, వికజ్వరము, పక్షివాతము, కుష్ఠ, గజ్జి, తామర, అక్రమొదగు కలల అంటుగొనులును, వాని శివారణోపాయాలును చెప్పబడినవి. పిల్లలను వచ్చెత్తునున గూర్చి ఒక అధ్యాయమున్నది. అంతేకాదు సాహస్యంగా పిల్లలను వచ్చె గుణములేదా ఈడ్పు, అతిసారము, పడినెము, చెవి నొప్పి, కండ్లవబ్బు, చూపు దోషము, బాస్ట్రల్—అడి నాయుడే, కడ పునొప్పి, ఒళ్ళు పేట—నోరుగుపులు, వినుగుగజ్జి, కడ పులోపాములు, గుండ్రనిపాములు, నులిపురుగులు, కొక్కిపురుగు, ఎటికపాము, బల్ల ఎండికపుట, ఉబ్బుకచీకటి, రికెట్స్, స్కూర్వీ, బాలనంజా మొదలగువానిని గూర్చి వివరంగా చెప్పి ఉన్నది. పిల్లలకు సంభవించే ప్రయాదాలు, విషపదార్థాలు వేరొక, అధ్యాయంలో చెప్పబడినవి. పిల్లల ఆటలు వినోదమును గూర్చి జబ్బుచెసి పుడు వారి ఆటపాటలను నునించవలసిన విధానం, పిల్లలనుభోజనాలు, వారికి నేర్పదగిన సదభ్యాసాలు, స్కూళ్ళు, పిల్లలకు కలిగే అంశవైకల్యలు మొదలగు విషయాలు చెన్నో వివరింపబడినవి.

అక్షరజ్ఞానంకల అందగు చదువుకొనగల సరళమైన రచన. పునుమందిరూ అవశ్యంగా చదువదగిన విజ్ఞానగ్రంథం. ఇట్టి గ్రంథప్రచురంకు దోహదంచేసిన దక్షిణభాషా పుస్తకసంస్థ వారిని, సరళమైన అనువాదంచేసిన శ్రీమతి కృష్ణారావుగారిని అభినందించక తప్పదు.

The Astrological Self Instructor

ప్రాఫెసర్ బి నూర్యనారాయణరావు. ప్రతులు: 5 ఆస్ట్రోలాజికల్ ఆఫీస్ బసెన్ గుడి, బెంగళూరి - 4. 50 రూపాయలు.

జైమనీయును, నాడీ సంప్రదాయము, పరాశరపద్ధతి మొదలుగాగల అనేక మార్గాలు భవిష్యన్నిర్ణయంలో జ్యోతిర్వేదములనుగినున్నాను. వీటిలో పరాశరపద్ధతికే దక్షిణ భారతదేశంలో విశేష ప్రచారం కనిపిస్తున్నది.

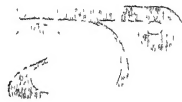
జాతక చంద్రిక. గోపాలరాజురకము, సర్వార్థచింతామణి మొదలయిన విపద్ధతిలో ప్రధానగ్రంథాలు.

గానలు వీసవే చదివి జాతకాల ఫలితలు చెప్పడం ప్రారంభిస్తే ప్రయాదాల దోర్లం సహజం. దీనికితోడు ఆయా సంశాంకాలలో గ్రహచలనాలలో కొన్ని కొన్ని తేదాలు కనిపిస్తున్నాయి. కొందగు రాశినికం చూచి చూడగానే ఫలితాలు చెప్పడం ప్రారంభిస్తారు. జ్యోతిర్వేదాల్లో ప్రస్తావించిన ఆయా గ్రహాల బలాబలాలు సరిగా నిర్ణయించి నప్పుడు సాహస్యంగా ఫలితం తిప్పరు.

ఈ విషయంలో శాస్త్ర పండిత్యం ఒక ఎత్తు. విశేషాచారం ఒక ఎత్తు. ఇవి రెండు జోడించినవారే విఖ్యాతి జ్యోతిర్వేదాలు కాగలరు. ఈ శాస్త్రం తిరచి చూడవారే సర్వం మిథ్య అని కొట్టి పరిచెయ్యడం జరుగుతున్నది.

ప్రాఫెసర్ నూర్యనారాయణరావుగారి పుస్తకంలో జ్యోతిషంలో ప్రవేశించదగిన నాటికా కాలంనైన ఉపయుక్తవిషయాలన్నీ చేర్చారు. అంతేకాక వేర్వేరు జ్యోతిషగ్రంథాలలోనుండి సేరించిన ద్వంద్వ భావాల ఫలితాలు, విశేషనాగాలుకూడా చేర్చారు. అవై గ్రంథం చివరిభాగంలో ప్రఖ్యాతి పుగుమల జాతకచక్రాలు కొన్ని సేరించారు. అన్నదే 11 క సారిముద్రించిన ఈ పుస్తకం జ్యోతిష విద్యార్థుల కంటియినా ఉపకరించగలదు.

134

...

...

...

4 వ కవరు టికెట్

2 రంగులు

రూ. 125/- రూ. 100/-

ఒకే రంగు

రూ. 100/- రూ. 80/-

2 లేక 3 కవరు టికెట్

ఒకే (నలుపు) రంగు

లోపలి పేజీలు

పూర్తి పేజీ

70/-

అర్థ పేజీ

30/-

చావు పేజీ

20/-

15/-

ప్రత్యేక స్థానములకు 25% అదనం.

నకు, వరుసగా 12 ప్రకటనలు చేయువారికి కాంట్రాక్టు రేట్లు వర్తింతును.

* కవులు, కళాకారులు, రచయితలు మొదలైన వారి ప్రకటనలు ఒక కాలం ఇంచీకి తేలిక రూ. 2/- చొప్పున ప్రకటించబడును.

చందా వివరములు

సంవత్సర చందా	---	రూ. 12-00
6 మాసముల చందా	...	రూ. 6-00
నిధి ప్రతి	---	రూ. 1-00

మేనేజరు, బొరతి,
మద్రాసు-1.